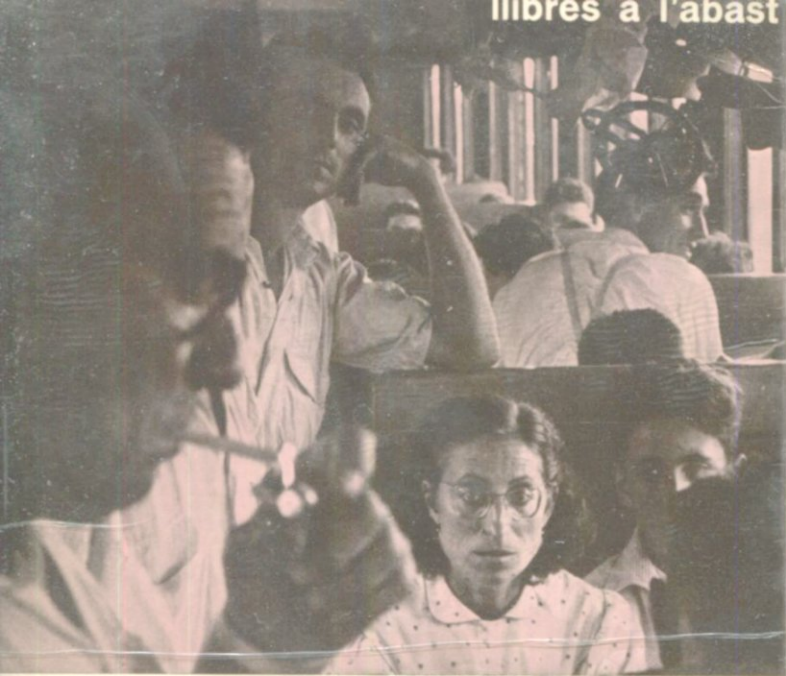

llibres a l'abast

ELS ALTRES CATALANS

Francesc Candel

Als barris extrems de Barcelona, als suburbis, a Verdum, a la Trinitat, a Can Tunis, ¿quants catalans hi ha? Hi ha una barriada, com la de les Cases Barates, on pràcticament no hi ha cap català de soca-rel, i això passa també a tots els nuclis industrials del país. ¿Segueixen essent Catalunya, aquests llocs? ¿Són catalans, llurs habitants? Això, tots ens ho hem preguntat més d'una vegada. Només Francesc Candel hi ha donat l'única resposta vàlida, duent-nos el testimoni directe de la gent, dels ambients, dels problemes i de les inquietuds d'aquesta Catalunya suburbial de la qual ell mateix forma part: un món en què es perfila una decisió de futur encara incerta. En resum: el clar plantejament d'un gran problema col·lectiu, que exigeix l'atenció de tothom.

Francesc Candel
ELS ALTRES CATALANS

edicions 62, barcelona

Als meus estimats i bons amics Josep Camps, Josep Corominas, mossèn Jaume Cuspinera, Jordi Delprat, J. Espinàs i Xivillé, Xavier Fàbregas, mossèn Josep M. Galbany, León-Ignacio, Enrique Martínez, mossèn Josep Lluís Martínez, Jaume Nualart, Elies Ortiz, Albert Piñol, Joan Reventós i Carner, Pere Rica, F. Sifre, Juli Vela... I també a uns nois jocistes.

Per la informació que em van donar i per la que els vaig prendre.

Traduït del castellà per Ramon Folch i Camarasa

Coberta dissenyada per Jordi Fornas,
il·lustrada amb una fotografia d'Oriol Maspons
i impresa a I. G. Garcia, Montserrat, 6 bis, Vilassar de Mar

Primera edició: març de 1964

Segona edició: maig de 1964

Tercera edició: juny de 1964

Quarta edició: setembre de 1964

Cinquena edició: novembre de 1964

Sisena edició: febrer de 1965

Setena edició: maig de 1965

Vuitena edició: octubre de 1965

Novena edició: maig de 1966

Desena edició: abril de 1967

© Francesc Candel, Barcelona

Propietat d'aquesta edició (inclosos la traducció, el disseny i la il·lustració de la coberta) d'Edicions 62 s/a., Casanova, 71, Barcelona

Imprès a Gràfiques Diamant, Berlín 18-20, Barcelona
Dip. legal B. 12.948 - 1967

Per la Diada del Llibre, quan estàvem atrafegats firmant exemplars sense parar mentre la primera i recent edició s'anava exhaurint per moments, alguns que ja coneixien *Els altres catalans* comentaven:

—¿Què hi diria ara el periodista que assegurava que el llibre no tindria sortida perquè el publicaven en català?

Val a dir que hom, per bé que no tan escèptic com el periodista en qüestió, també n'ha quedat sorprès. És un consol de saber que la gent encara viu, que reacciona davant problemes bàsics. De vegades, més que no pas renegar del públic que no llegeix, cal analitzar si de debò li serveixen coses candents i interessants, perquè el públic no és tan curt de gambals i amorf com ens pensem, i en realitat sap què vol. I, com hem pogut comprovar, publicar en català resulta tan rendable o més que publicar en castellà.

Anàvem recopilant dades, anècdotes, opinions, controvèrsies, arran de la publicació d'aquest nostre darrer títol — perquè no hi ha llibre que no tingui una segona part — i pensàvem col·locar totes aquestes notes experimentals — més endavant, és clar — al pròleg d'una llunyana edició, o en un apèndix, o en un opuscle, o fins i tot en un altre volum, si la cosa donava per a tant. Ara, i davant la precipitació d'una tercera edició en menys de tres mesos, ens limitarem a exposar breument certes impressions fugaces, ja que encara no hi ha una relativa calma o serenitat, ni prou perspectiva, davant unes aigües que no han tornat del tot a mare.

En primer lloc hem de declarar que les reaccions primeres entorn d'aquest llibre, les primeres mostres, han estat d'entusiasme, d'afecte, de cordialitat i de compren-

sió. Això no ha deixat de sorprendre'ns. Per l'experiència adquirida en altres llibres sabíem que mou més l'odi, el rancor i el despit que no l'adhesió fervorosa, l'amor i l'admiració. Aquest cop no ha anat així. Qui pica primer, pica dos cops, o almenys desconcerta el contrari. Doncs ha succeït una cosa semblant. Els entusiastes han frenat els descontents i fins i tot els han fets manifestar-se moderadament i solapadament. De tota manera nosaltres parlarem, una mica de tornada de tot — bé, de tot, no; d'alguna cosa —, de tot el que ha succeït.

Com era d'esperar, *Els altres catalans* ha estat llegit, sobretot, per catalans. Però tots han dit: «Caldria que el llegissin els immigrants, aquests altres catalans, i també la resta d'Espanya.» Per això han preguntat per l'edició en castellà. Però hem pogut comprovar que fins i tot entre els catalans abundaven els qui preferien d'esperar aquesta edició, perquè malgrat que el català els és la llengua usual, se'ls fa costa amunt de llegir-lo. Són els «catalans sense català» alludits al llarg de l'assaig. Per bé que no ha faltat qui diu que prefereix llegir-lo en castellà perquè hi trobarà més l'autor, la seva estranya manera d'escriure; i no l'ha convençut la raó que la magnífica traducció feta per Ramon Folch i Camarasa conserva el peculiar estil de l'autor i fins i tot, en un admirable i lloable mimetisme, el supera.

Entre els no-catalans, que per tant no llegeixen habitualment en català, s'ha esdevingut un fenomen una mica a l'inrevés: no han tingut prou paciència per a esperar l'edició castellana i han enfilat aquesta. Ells han estat els primers a sorprendre's en veure com els ha resultat fàcil, malgrat tot, de llegir-la en aquest idioma. L'autor es congratula d'aquest petit percentatge guanyat per al llibre català.

Fins ara la nostra labor literària havia transcorregut pels poc ortodoxos predis de la novella. Aquest ha estat el nostre primer assaig, un assaig-reportatge, com nosaltres mateixos l'hem qualificat al llarg de l'obra. Però sembla que això de l'assaig, tant si és de tipus repor-

tatge com no, exigeix una disciplina més seriosa que la que nosaltres hi hem aplicat. «Això no és un assaig — han dit —; això és una novella.» (Quants n'hi ha que han dit de les nostres novel·les: «Això no és una novella; això és un reportatge»...) Per això no deixa de tenir la seva gràcia el fet que alguns, més o menys despistadament, o fins i tot intencionadament, hagin escrit dient-nos: «Us felicito per la vostra darrera novella *Els altres catalans*.» És clar, segons sembla, i d'aquí vénen les queixes, el nostre rigor científic ha estat escàs. ¿On s'és vist això de no especificar ni concretar, de dir que segons uns el nombre d'immigrants al país és el 37 per cent, que d'altres diuen que és el 50 per cent i que d'altres...? Potser tenen raó, però nosaltres ho deixem per als tècnics que vindran darrera.

Per bé que hem rebut un reguitzell de comentaris sense ordre ni concert, volem estendre'ls en una mena de corba sinuosa i alhora ascendent que ofereix una curiosa i sorprenent composició de lloc. Sorprenent, curiosa i, a més, divertida.

Hem trobat algú, ben català — com sempre, és important d'especificar-ho —, que ha dit que aquest llibre no fa sinó ensabonar els catalans. «Només ens faltava això», ha argumentat, com qui dona entenent que després de certes actituds envers Catalunya això significava una befa. N'hi ha hagut d'altres que, amb una desconexió total dels engranatges editorials i de la història i gènesi d'aquest llibre, han abundat en l'opinió de l'ensabonada a Catalunya pel simple fet — per a ells significatiu — d'haver-lo publicat en català abans que en castellà. Però d'altres, més malintencionats, han pensat — i manifestat — que sí, que hom hi passava una certa ensabonada a Catalunya, però amb mà esquerra i endolcint la píndola, és a dir, que cada vegada que a les pàgines del llibre apareixia una lloança a Catalunya o als catalans, encara no a l'altra ratlla, flist-flast, juli contra ells. Somriem davant aquestes opinions que de vegades ens sorprenen completament desprevinguts i desarmats. I somriem pensant en la bola de neu, que,

talús avall, es va engruixint com més va més, i en l'ai que poc que ens coneix, la gent!

Sorpresa darrera sorpresa, algú, després de fer-nos l'ullet maliciosament i donar-nos un copet a l'esquena, ens ha preguntat: «Què els has donat, als catalans, que els tens tan contents? Què els has dit al teu darrer llibre?» I després en trobem un altre que, confidencialment, volent-se fer ressò d'una opinió, ens etziba: «Apa, noi, com t'has passat a l'enemic! T'has tornat catalanista, eh?» «Home — li diem —, en principi, aquest hipotètic enemic deu ésser teu, nostre no. En segon lloc, i respecte a això de catalanista, tot depèn de què entenguis per aquesta definició.» Perquè, és clar, a la millor el mot catalanista no admet matisos, i, en aquest cas, si és el que uns pretenen que sigui, nosaltres no ho som, i potser caldria cercar una altra expressió per a definir aquest amor a Catalunya, aquest amor i aquesta comprensió fins i tot envers els seus problemes més obtusos.*

En canvi, un senyor d'un poble català — no diem quin és, perquè així ens ho demana aquest senyor — ve i ens explica si fa no fa el cas següent: ell preparava una conferència sobre el tema de la immigració a Catalunya, quan li van parlar del llibre *Els altres catalans*. Se'l va llegir d'una tirada — afortunada virtut que hi reconeixen tiris i troians — i amb gran sorpresa i alegria va comprovar la immensa afinitat de punts de vista amb allò que ell pensava exposar. Aquest senyor segueix explicant que al seu poble cada any fan un via crucis el dia de Divendres Sant. Ell és un dels lectors habituals de les estacions. L'any passat es van adonar que llegien les estacions en català com una mena de desafiament a una immensa quantitat de persones que s'estacionaven per veure la processó i pel posat de les quals s'endevinava que no hi entenien «*ni papa*» (sic). La pro-

* Aclarim que aquesta acusació de catalanistes i separatistes, ens l'han feta tant catalans com castellans.

posta d'aquest senyor català fou d'afegir al final de cada estació en català un parell de ratlles en castellà perquè aquests immigrants — més d'un 50 per cent, afirma a la seva carta — ho comprenguessin i veiessin la bona voluntat per part d'ells. I així ho van fer. Però la darrera estació, ja a l'església, la va fer el rector, tota en català, igual que el sermó i l'acció de gràcies, perquè «en això, encara que tots hi estigueu en contra, no em convencereu pas!» (sic també). En fi, no volem allargar-sar l'anècdota. Aquest bon senyor que ens ha escrit li va voler regalar o deixar aquest llibre nostre, pensant que a la millor aconseguiria d'infondre-li una altra visió, més àmplia, de les coses. I quan se'l va topar, abans de poder badar boca, el capellà que li diu: «Estic llegint un llibre francament desmoralitzador: *Els altres catalans*.»

Una noia de vint-i-dos anys ens conta que no pot llegir aquest llibre perquè el director espiritual li ho ha prohibit.

Justament al contrari, un senyor de Berga que va voler parlar amb nosaltres ens va engegar aquesta expressió, que ens va fer molta gràcia: «És un llibre que ha caigut bé, fins i tot entre els "del morro fort".»

Catalans conspicus o, més que això, conscients asseguren que és un llibre que podrà fer obrir els ulls a molts catalans de soca-rel.

Ens han demanat un pròleg breu i ja ens allarguem massa. Un altre dia n'explicarem molts més detalls. Ara ens trobem com entremig de dos focs. Els uns diuen: «Tu ets el més indicat per a dir als immigrants això i i allò.» I els altres: «Tu ets el més indicat per a dir als catalans...», etc.

Hom, a part no penedir-se d'haver escrit el llibre, encara no en pot dir gaire cosa. Ens falta encara una certa perspectiva. Potser d'aquí a un quant temps sabrem més a què aténir-nos. De moment, heus-el aquí, i costi el que costi cal mirar de pair-lo.

Barcelona, barris de Can Tunis, 10 de juny de 1964

Un article llarg que ens farà de pròleg

Una vegada, «La Jirafa» dedicà un número extraordinari a Catalunya. «La Jirafa» era una revista literària que publicava Rafael Borràs. Va ésser una revista, com tantes d'aquesta mena, efímera, tan efímera que ni tan sols va arribar a acomplir una tasca, tot i el bombo d'aleshores i el sabó i els homenatges que en certes ocasions li van ésser tributats. De totes maneres va aglutinar un grapat de persones, cap de les quals no tenia idees massa clares. Escrivíem, i ja n'hi havia prou. Els periòdics i les revistes, avui dia — en aquest extens període que anomenem «avui dia» —, mai no han pogut definir-se massa. Tot el que han dit, ho han dit d'una manera abstracta i vaga. Això ha creat idees confuses entre la gent que hi escriuen i la gent que els llegeixen.

Com deia, aquell grup aglutinat a l'entorn de «La Jirafa», revista literària amb un lema que Déu n'hi do — *Visto desde arriba con los pies abajo* —, no tenia idees comunes ni afins, ni tan sols tenia idees; i ignoro si cadascú en tenia particularment. En opinió meva, «La Jirafa» tenia alguna cosa de falangista, almenys pel seu preciosisme i per les seves rares, belles i complicades metàfores; també perquè al capdavall era com una continuació de «La Ballena Alegre», i per altres coses que no sabia dir. Si molt convé, fins i tot, ho era sense voler. Però no se li notava gaire. Ni ens encaparrava gaire, això, als qui hi col·laboràvem. El que vol el pobre escriptor espanyol és publicar on sigui i com sigui.

Bé, no ens emboliquem més i diguem d'una vegada, com avisàvem en començar, que «La Jirafa» dedicà un número extraordinari d'homenatge a Catalunya. Per a això demanà la col·laboració a una colla de gent, catalans o no, que escrivissin en català o no hi escrivissin, resi-

dents a Catalunya o pels voltants. A mi també em van demanar un treball. Jo vaig dir que no. Jo no era català, no coneixia Catalunya, no sabia què dir-ne. Però l'Àngel Carmona, que ajudava a confeccionar aquell número, que anava com foll confeccionant-lo amb Rafael Borràs, em va dir: «Escriu sobre la Catalunya que tu coneixes». I ho vaig fer.

Aquell número extraordinari — «*Homenaje a Cataluña. - Año III. - Núms. 13-14, Barcelona, 1958*» — va ésser, certament, la millor cosa que va fer «La Jirafa» durant la seva més o menys dilatada vida. Va resultar un número que va fer honor al seu enunciat d'«extraordinari» i amb el temps s'ha convertit en una peça de bibliòfil. A la portada hi havia un dibuix de la millor època de Guinovart. A dins, les signatures de Rafael Borràs, Jaume Casajoana, Narcís Jordi Aragó, Manuel Riera, Pedro Espinosa Bravo, Àngel Carmona, Alfredo Llorente, Costa-Pau, Castillo Navarro, Àngel Cuevas, Francesc Hostench, Mercè Salisachs, Josep Solsona, Cirici i Pellicer, Josep M. Espinàs, Josep Turet, Joaquim Pla i Dalmau, Agustí Ballester, José García Luna, Josep Soler i Bussé, Blai Bonet, Guillem Viladot i Puig, Jordi Armisen, Manuel Robert, Alfonso Carlos Comín, Xavier Fàbregas, Sebastià Gasch, Juan Francisco de Lasa, José Alcalà Vargas, Tomás Salvador, un servidor... Com podeu veure, signatures de noms castellans i catalans. La idea era bona: tothom hi cabia. D'aquests noms, cinc anys després, molts segueixen vigents, i d'altres no. La cosa no té massa importància i no hauríem hagut de subratllar-la.

Els temes tractats eren gairebé tots — diguem — d'ordre cultural, d'índex cultural: *La novela catalana*, *Nuevo elogio de la palabra catalana*, *Marià Manent, embajador de la poesía universal*, *La poesía catalana hoy*, *Actualidad de Maragall*, *Joan Brossa, poeta de Cataluña*, *Significación de «Dau al Set»*, *Apunte de las comarcas*, *Dignidad de la sardana*, *Índice de escritores mallorquines*, *Cataluña y el mar*, *Perspectivas del teatro catalán*... Hi

havia altres treballs sobre les ciutats de Catalunya: Tarragona, Lleida, Girona... Hi havia unitat a la temàtica. Si algú trencava aquesta unitat, gairebé no es notava. Hi era evocat Carles Riba, hi havia una entrevista amb Ramon Folch i Camarasa, un dels escriptors més meravellosos de l'hora actual catalana... Tot el número oferia una suau coordinació.

Potser per això, o per aquesta primera aparença, quan en vaig tenir un exemplar a les mans em vaig quedar bastant desolat. Vaig tenir la sensació que havia pixat fora de test. El meu article, amb aquest horror que em fan totes les meves coses la primera vegada que les veig publicades, em semblava una mica detonant, resultava un gep, una sinuositat més pronunciada que la resta. No era erudit, no tractava de la literatura o de l'art català, no evocava la història del país, no n'esmentava els homes... Per acabar-ho d'adobar va sortir una nota en un diari, si no recordo malament a «Solidaridad Nacional», signada per Enrique Fafián. En aquest article es feien alguns retrets a la revista «La Jirafa»: l'acusaven d'haver-se tornat un cenacle i d'emprar formes que només arribaven a una minoria ínfima. L'articulista acusava també en Rafael Borràs — devien ésser qüestions d'ordre personal — d'haver canviat molt des que era director del suplement d'arts i lletres de la revista «El Bruch», fins a aquell moment, en què ho era de «La Jirafa». En fi, això què hi fa? El crític Fafián, en resum, encomiava el número extraordinari en qüestió. Gairebé no en destacava noms ni treballs. N'elogiava alguns amb entusiasme i, finalment, arremetia contra el meu, que era l'excepció de l'encomi. «*Contraste menos satisfactorio — deia — es, ¿qué duda cabe?, la firma de Francisco Candel. El autor de Hay una juventud que aguarda y de la desgraciada novela Donde la ciudad cambia su nombre, cuajada de incorrecciones, de groserías y de zafias alusiones, encajaría muy bien en "El Caso", pero desentona en una cuidada revista literaria como "La Jirafa". Candel no sabe escribir*», etc. Encara deia més coses, l'amic Fafián. No s'estava de res. Em deixava

com un drap brut. «Ja t'has tornat a ficar de peus a la galleda», vaig pensar, esgarriat.

Els dies em van demostrar el contrari. Primer van ésser algunes cartes, després unes felicitacions, més tard el setmanari «Destino», que em va brindar diverses col·laboracions, temps després la reproducció del meu article a d'altres publicacions, i, per fi la referència que s'hi ha fet sempre que s'ha tocat el tema delicat de la immigració.

Entre aquestes cartes rebudes n'hi havia una de Martí Farreras, assenyat crític teatral, una altra del novel·lista català Josep M. Espinàs i una altra del doctor Gonçal Lloveras. El primer em deia que potser em faria una certa gràcia de saber que un català trobava que tot el que jo havia dit era just, valentíssim, intelligent i, sobretot, d'una força cordial enorme. I m'oferia la seva amistat. Espinàs m'enviava una forta abraçada pel meu article tan ple de veritat, tanta, que entusiasmava, deia. En Gonçal Lloveras m'assegurava que havia avançat un bon pas en la consideració i la simpatia del país, i afegia, no sé si maliciosament, «i dels seus intellectuals». Si no vaig errat, els en vaig donar les gràcies personalment o tot seguit per carta. Avui, en aquest preàmbul de llibre, torno a donar-los-les. Els homes som malagradats i esquerps i mai no tenim entre nosaltres aquesta conversa llarga i puntualitzadora que, quan algú es mor, ens sap tant de greu de no haver-hi tingut. Però si seguim apreciant-nos ja n'hi ha prou.

* *

Aquest afortunat o infortunat article — tot depèn de com es miri — publicat al número extraordinari de «La Jirafa» dedicat a Catalunya, s'intitulava *Los otros catalanes* i ha donat origen al present volum. I aquest article — que no em servirà de rigorosa guia però sí d'inspiració — deia així:

«Durant la guerra van posar a la Torrassa aquest car-

tell, els seus habitants: "*Cataluña termina aquí. Aquí empieza Murcia.*" Ja veieu de quina manera més categòrica i convincent — convincent? — són partionades, delimitades, engrandides o reduïdes — segons com —, fetes o desfetes — segons com —, províncies i regions. Aquells bons senyors eren murcians i defensaven els seus furs, què caram! Jo em pregunto: els pobles, ¿qui els constitueix: els homes o la terra? Si els homes, aquells flamencs veïns de la Torrassa tenien raó; si la terra, no en tenien. Potser caldria reunir tots dos elements. Potser no. Espanya plena de francesos, seria Espanya? A desgrat de tot i contra tot, jo crec que sí. Per tant, aquella gent senzilla de la Torrassa no tenia raó. Allò era Catalunya, mal que els pesés. L'home s'aclimata. La terra és impertorbable. L'home estima la terra on viu. Procuraré explicar-me.

»No sé quin tant per cent d'habitants autòctons necessita una ciutat per a mantenir la seva idiosincràsia i no caure en el cosmopolitisme. Barcelona és cosmopolita? Jo em penso que sí. Tot i això, segueix essent Catalunya. Però jo no volia dir això. ¿Quants xinesos i negres, italians i irlandesos hi ha als Estats Units? Els Estats Units, però, segueixen essent els Estats Units. Ara bé, i Harlem, no ho és? Sí. No volia dir això, tampoc. Em sembla que no em sé explicar. Seguim.

»Als barris extrems de Barcelona, als suburbis, a Verdum, a la Trinitat, concretant, a Can Tunis, quants catalans hi ha? El deu per cent? El vint? Segueix essent Catalunya, allò? Són catalans els qui hi viuen? Hem de contestar: sí, allò és terra catalana, no cal dir-ho, cau dintre els seus límits, dintre els seus límits entra per a ésser-ho. Ara, catalans, els qui hi viuen, em sembla que no; almenys a primer cop d'ull, no. Veig que ja ens hi anem encaminant. Endavant, doncs.

»Els habitants d'aquests barris, una gran part són murcians; una altra gran part, andalusos; i finalment, la resta, gallecs. Hi ha barriada, com la de les Cases Barates, on de català, català pur, no n'hi ha gairebé cap; deu, a tot estirar. A Port i a Can Tunis, barris vetustos

i arcaics, ja és una altra cosa; justament per això hi abunden més els oriünds: molts són artesans; altres hi tenen botiga. No acabem de cenyir-nos a la qüestió. I és que tot això és molt complex. N'hi hauria per a anys, d'aquest assumpte. No podem conèixer massa bé la matèria i tanmateix no ens volem deixar res al tinter; seguim, doncs, endavant.

»Els primers habitants d'aquests paratges — deixant de banda aquest reduït grup que hem esmentat i els pagesos de les diverses masies — hi van arribar amb la dictadura de Primo de Rivera. Un contingent immens vingué després, amb aquesta d'ara, amb la immigració d'aquells anys crucials, sense que ningú hi posés traves. Semblava, veient aquella afluença, que aquí lligaven els gossos amb llonganisses, i a les seves terres, no. Els de la dictadura de Primo de Rivera van tenir fills, i aquests fills també en van tenir: néts, ja, dels primers fills i néts catalans, qui en dubta?, si no de costums, sí de naixement. Els de la segona incursió també van tenir fills, els en neixen, i formen generació amb els néts dels primers. Aquests són i seran els altres catalans. Ja tenim la qüestió plantejada! Anem a pams! Punt i a part.

»Els fills d'aquests catalans fills de murcians seran catalans amb pares catalans i avis murcians. Però els fills d'aquests fills seran catalans amb pares catalans i avis catalans. Purs, ja? No, és clar. I els qui vindran? No, és clar. O sí, és clar. La puresa de la raça és una falòrnia. Com allò de la sang blava. Els vertiginosos temps moderns escombren moltes coses, les més estúpides, en general. Però no fugim d'estudi.

»El que resulta sorprenent, d'aquests fills de murcians — quan diem murcians, entenguem-nos, generalitzem: els de Cuevas, poble d'Almeria, són confosos amb els de Múrcia, i per aquí hi ha tants almeriencs com murcians; quan diem murcians, repetim, generalitzem —; el que resulta sorprenent, doncs, és que aquests fills de murcians se sentin conquistats tan aviat, d'una manera relativa, és clar, per Catalunya. M'objectareu que se senten conquistats per la ciutat, per Barcelona.

Barcelona és Catalunya, no havíem quedat així? I observeu que Manlleu, Terrassa, Sabadell, tots els nuclis fabrils, comencen a estar coberts de veritables colònies d'aquesta bona gent. On hi ha feina, hi són ells; rebentant la mà d'obra, de vegades — gairebé sempre, si voleu — però hi són. A la terra dels seus pares no hi ha feina; a la terra dels seus pares es moren de gana. En certa manera tenen raó. Passem en una altra línia.

»Se senten conquistats per Catalunya; no del tot, és clar, però sí en alguns — bastants — aspectes; els principals, potser. En primer lloc, si els diuen murcians o gallecs s'enfaden; si els diuen catalans, no. Si els diuen murcians, ho neguen. «Jo he nascut a Catalunya.» «I els teus pares, què?» Sí, els pares d'ells no són catalans. Però ells han nascut a Catalunya, i hi insisteixen. Ara, no els insulteu Múrcia, no els insulteu Cartagena. Ells sí, que poden fer-ho. Vosaltres no. Davant la persistent i discutida qüestió: «...heu vingut a menjar-vos el pa dels catalans...» es posen furiosos, naturalment! i aleshores, només aleshores, malparlen de Catalunya. A ells no els el regala ningú, el pa; ells se'l suen; són tan treballadors com el primer català, treballen més que els catalans; què farien els catalans sense ells? De totes maneres, això els passa aviat. I de vegades ells mateixos, amb la mateixa espasa flamígera esmentada de «heu vingut a menjar-vos el pa...» etcètera, ataquen els darrers immigrants que denigren Catalunya. Punt.

»Aquests nou catalans no coneixen Catalunya: la seva tradició, la seva història, el seu art, la seva cultura, la seva literatura, els seus costums, el seu folklore... Tampoc en aquest aspecte no coneixen la regió d'on procedeixen. Però jo pregunto: quants catalans hi ha que coneguin tot això que he dit? Del poble, cap. De les classes privilegiades, alguns. Però tot això ja és qüestió de cultura. De manera que, endavant!

»Aquests nou catalans parlen català, el van aprendre sense adonar-se'n. Molts el parlen de manera natural i quotidiana, perquè sí, i altres per afany de sentir-se catalans de debò. Quan enraonen amb els pares parlen en

castellà. Quan formaran una nova llar, hi imperarà el català, gairebé segur. Desconcertant, oi?

»Parlen un català gruixut, groller i vulgar. El que es parla a Barcelona, no ens hem pas d'enganyar. Desconeixen la gramàtica catalana. No saben llegir en aquest idioma. Escriure'l, encara menys. Però no n'hi ha per a escandalitzar-se'n. Infinitat de catalans d'origen, que s'expressen en català, que parlen en català i que viuen en català, llegixen en castellà i escriuen les seves cartes en castellà. Llegir-lo, segons confessió pròpia, encara el mig llegeixen; escriure'l, no. I no s'esforcen a posar remei en aquest error. El castellà, en certa manera, els ha guanyat. Però tot això és un embull difícil d'aclarir. Deixem-ho.

»Jo, que escric aquestes línies i que després les signaré, no sóc català, ni tan sols català dels altres. M'ho vaig perdre. Em va venir de dos anys que no nasqués aquí. Tampoc no he après de parlar català — oh, vergonya! —. No hi ha hagut manera. Ho vaig provar. Ara ja és tard per a provar-ho per tercera o última vegada. Sempre que em llançava a l'aventura, els meus amics catalans em repetien el disc de costum: «Digues: Setze jutges mengen fetge...» No hi havia manera de tirar endavant. Se'n burlaven. M'agafava complex de pronunciació. A una infinitat de catalans fills de murcians que no han arribat a parlar català els ha passat una cosa semblant. Timidesa, no pas negligència. Seguint.

»Abans de la guerra, a les Escoles de l'Ajuntament, ens ensenyaven l'idioma català a més del castellà. Aquells fills de gent de Cartagena, de Lorca, d'Almeria, de Cuevas, etcètera, llegien, als llibres de preceptiva, els poemes de Carner, Maragall, Verdaguer, Llongueras, Sagarra, Gassol i la prosa de Ruyra, de Carles Riba, Bertrana, Miquel Llor, Víctor Català. Eren uns llibres magnífics: *Els pobles, les ciutats, els homes, Lectures d'infants, El llibre de la natura*. A poc a poc, Catalunya, i amb Catalunya Espanya, ens anava entrant, a través d'ells. Era un espectacle entenedridor el d'aquelles llengües infantils, d'accents meridionals, que barbotejaven

amb fervor aquell llenguatge nou, vigorós, espetegant i onomatopeic. Per què a les escoles de Catalunya no s'ensenya el català? Ens hem quedat a mig camí, sense un català i sense un castellà perfectes, amb la unitat, aquest concepte tan passejat, en un angle violent de ninot esventrat. Compte, que ens cremem!

»Aquests fills de no-catalans han arrelat en aquesta terra no-dels-seus-avis. Hi arrelaran per sempre. N'absorbeixen la saba i hi deixaran la llavor. L'han d'estimar per força. Cal admetre'ls, per força. Diuen: "Sóc català..." i se n'omplen la boca. Encara no han copsat les seves tradicions ni els seus costums. Encara no estimen el seu folklore. Tant se'ls en dona, no els preocupa. Però quan els toca de fer el servei militar a l'Àfrica, o a Cartagena (la terra que els seus pares van abandonar, per tenir-los a ells en una altra que els provava més), en sentir, per una d'aquestes venturoses casualitats que encara abunden al món, una sardana enyoradissa, se'ls fa un nus a la gola, les llàgrimes els puguen als ulls, i pensen en Can Tunis, Somorrostro, la Torrasa, Verdum, la Trinitat, la "seva" Catalunya, la que, sense especificar-ho, estimen.

»Tota aquesta gent no s'adona de la seva aclimatació. "Són" catalans fins a cert punt. "No" són catalans, també fins a cert punt. No és una qüestió d'honor ni de principis. Ho són i no ho són sense adonar-se'n. Es van fusionant amb els seus germans, que, considerant-se legítims, de vegades els miren de reüll. No tingueu por, que de tot això no en sortirà pas una Catalunya híbrida o succedània. La terra mana, i els homes ens hi humillem. El món evoluciona. Però canviem de disc, que ens estem embarcant.

»En aquest immens afluir de gent de tot Espanya a Barcelona, i, per tant, a Catalunya, a buscar el seu modus vivendi, són aquesta gent humil, "els altres catalans", els qui mereixen més respecte. No li lleven res, a Catalunya, la reguen amb la seva suor. Això és engrandir-la. La terra és per a llaurar-la, per a construir-hi, per a edificar-hi. Ells ho fan. Les feines més dures són

per a ells. No vénen a buscar cap ganga. No ocupen càrrecs, ni representacions, ni gerències. Són peons, no alfils. No s'“enxufen”. Els d'altres nivells o d'altres classes vénen i ho fan. I aquests, que viuen més bé, no acaben d'acceptar Catalunya. Allò que no es pateix — és natural, ja ho diu la dita, i si no ho diu ho dic jo — no s'estima, no es pot estimar. Aquests altres, els qui no suen, es reclouen dintre ells mateixos, més retorts i complicats, i formen la seva colònia, no es donen. Pertanyen a la Casa de tal regió o al Centre de tal província. Allà es reuneixen, es veuen amb els seus conterrànies. Es com si haguessin copat un tros de terreny per a la seva província llunyana. Els murcians — parlo en sentit general —, el poble, els de baix, els qui sofreixen, els qui suen, els qui es trenquen els ronyons, s'afilien — oh paradoxa — als cors de Clavé, i es dona el cas graciosíssim que en aquests cors d'extraradi són tots catalans dels “altres” — i no de soca-rel — els seus components — oh paradoxa altra vegada! —. Certament, si Clavé alçava el cap i veia les barretines convertides en gorres de legionari, i sentia baladrear: “*la llun der zo!*” o qualsevol cosa semblant, i veia més cornetes i xim-xim que no pas cor, potser tornaria a ajupir-lo, el cap; encara que a la millor no, a la millor li agafava per riure i per obrir-los els braços. Venint de l'altre món, també deus venir de moltes coses transcendents. Acabem.

»Hi ha moltes coses que jo no entenc, però davant aquesta gent que et creus que són catalans de soca-rel perquè parlen català, que els seus fills l'aprenen d'ells, i que et sorpren que es diguin Ortiz, o Pelegrín, o... i que quan els preguntes pels seus ascendents et trobes que els seus pares o, a tot estirar, els seus avis, ja no són d'aquí, és cosa de treure's el barret. Són fidels a una terra que els ha vistos néixer. En canvi, davant d'aquests que parlen un castellà més o menys afectat, més o menys ampul·lós, per esnobisme, segurament, sil·labejant, i que el parlen perquè està de moda o per altres obscurs motius, si molt convé, no ho sé, no per educació ni per sociabilitat,

ni pensar-ho!, puix que ni amb els seus no transigeixen, davant d'aquests et quedes parat de veure els seus cognoms — Riu, Serra, Bofill, Conill, és un exemple —, i, en preguntar-los-ho, resulta que sí, que són catalans, i els seus pares també, i els pares dels seus pares, i més amunt encara, fins a perdre's; davant d'aquests, davant d'aquesta aristocràcia, no es pot fer altra cosa que arronsar les espatlles. Aquells conserven un ordre, i aquests el trenquen. Jo, de Catalunya, em sentiria més orgullosa dels primers que dels segons. Tallem.

»Em queden moltes més coses a dir, però no vull posar-les. En tot això que he exposat hi ha marge per a les excepcions. Una flor no fa estiu... Aquesta dita, ja la sabeu. Callo. Per avui, definitivament.»

Cinc anys després ens retractem d'aquest «definitivament» i ens disposem a tornar-ne a parlar. Algunes coses que aleshores veia d'una manera, avui em sembla que són d'una altra. Per a tot el llibre faig extensiu allò del darrer paràgraf, allò del marge de les excepcions, i allò de la flor i de l'estiu.

Sembla que abans d'això que ens hem avesat a anomenar, molt entranyablement, «la nostra guerra» — perquè encara que no la vam fer nosaltres la van fer els nostres pares i els nostres germans grans, i per això és tan nostra —, la gent estava molt dividida, més que no pas ara, que no hi ha partits als quals acollir-te encara que volguessis i tots plegats fem de bens, una mica. Tan dividida que, de vegades, hi ha qui pretén de donar una certa idiosincràsia a cada un dels partits d'aleshores. No ho sé pas. Tot això és molt relatiu.

Això no obstant, jo he sentit dir: «Tots els murcians eren de la FAI». Ja es veu d'una hora lluny que això, ni volent-ho admetre en un sentit molt ampli, no pot ésser veritat. Caldria invertir la frase: «Tots els de la FAI eren murcians». Encara que més factible, això tampoc no és cert. L'anarquisme es devia nodrir de tota mena de gent i no crec que a Espanya hagi tingut cap signe regional; ni a Espanya ni enlloc. Això que l'anarquisme es nodrí de murcians és una altra mena de llegenda negra.

N'he parlat, de tot això, amb un anarquista de l'època, i em va dir que no — ell és de Cuevas de Almanzora, abans Cuevas de Vera, província d'Almeria; per tant, andalús, i no murcià —, que no, que entre els anarquistes hi havia de tot. I assevera, com a detall curiós, que farà el seu pes a la balança de les apreciacions, que dirigents anarquistes com Durruti, Garcia Oliver i els germans Ascaso parlaven el català tan bé com el castellà i indistintament. Podria ésser. Al capdavant s'havien format a Catalunya, i, per les seves fetes d'indubtable audàcia, s'havien convertit en els herois del proletariat català. Això no obstant, diversos catalans que recorden

aquells anys llunyans i nebulosos segueixen repetint que entre els anarquistes de Catalunya el que més abundava era aquest element que ens ha agafat per dir-ne — generalitzant i una mica despectivament — «murciàns». I, pel que segueix contant un d'ells, els de la Torrassa — murciàns tots — eren uns anarquistes tan furibunds que els nacionals, de vegades, van bombardejar exclusivament aquesta barriada; res de fàbriques de material de guerra ni objectius militars, que allà no n'hi havia, sinó la Torrassa, nucli anarquista, la fama del qual havia traspassat les trinxeres del bàndol contrari.

Això no obstant, molt abans que comencessin les fortes immigracions dels anys 20, els obrers catalans ja seguien diverses tendències propugnades pels seus dirigents, una d'elles, la de les doctrines anarquistes que tanta acceptació van tenir sempre a Catalunya. Cal recordar que encara que el primer Congrés anarquista se celebrà a Saragossa l'any 1872, un dels primers dirigents va ésser Farga i Pellicer, el qual va organitzar el primer focus català.

Les masses catalanes es van interessar apassionadament per l'anarquisme, per bé que sense aportar-hi res de nou ni de característic, pel que hem llegit.

Deia en Francesc Pujol en un article intitulat: *L'anarquia murciana* («Las Noticias», 22 desembre 1933): «És un error de creure que l'anarquia és murciana. — I afegeix més endavant: — La creadora de l'anarquisme espanyol, anomenat avui ibèric per la mateixa Federació anarquista, fou la capital de Catalunya». Fins i tot assenyala que el socialisme era un distintiu del caràcter castellà i l'anarquisme del català. Tot i això, tossudament, molts catalans — sense que sapiguem el perquè d'aquesta obstinació — segueixen assegurant que les files de la FAI es nodrien només d'immigrants. El que passava és que molts obrers, la immensa majoria, fossin immigrants o del país, s'afiliaven als Sindicats de la CNT per qüestions del treball. Un 70 % dels obrers de Catalunya, diuen, hi pertanyia.

Bé, amb totes aquestes disquisicions el que hem

volgut dir és que potser d'aquestes divisions polítiques o de partit en van sortir aquestes discriminacions; potser els de l'Esquerra Catalana de Sants deien «muricians» als anarquistes de la Torrassa, i aquests, a ells, *catalán fotut, catalanufos* — allò de «*perros catalanes*» va venir després — i altres galindaines per l'estil. I qui sap si no va ésser tot això el que més tard donà lloc al cartell pintoresc, que no deixa de tenir gràcia, de «*Cataluña termina aquí, aquí empieza Murcia*».

Probablement aquesta delimitació — jo bé ho vull creure — va ésser una mena d'autodefensa contra una no-admissió i una oposició a la seva integració, resultat d'una lluita de partits polítics, alguns dels quals eren molt tossuts, capgrossos, extremistes i reaccionaris.

Parlo per suposicions i amb poca informació.

Hi ha dubtes sobre l'autenticitat del cartell «*Cataluña termina aquí, aquí empieza Murcia*». Potser només va ésser una frase, una frase que, més que no pas afortunada, va fer fortuna, com en van fer i en fan tantes altres que anirem veient.

Un senyor conegut meu que viu a la Torrassa, fill d'Almeria, per a més detalls, però que no ha tornat mai al seu poble i que parla el català com els àngels, ho nega, això del cartell. Defensa — o ell creu que defensa — la Torrassa. Em diu que són més bona gent ells que els del meu barri: Can Tunis i els seus voltants. Procuro que no s'enfadi. Aquest home no solament ha estat guanyat per Catalunya, sinó també pel seu barri, com ens ha passat a molts. Però aquest home confon l'equitat amb el patriotisme.

Potser sí, que el cartell només va ésser una cosa simbòlica i fantasmagòrica. Durant un quant temps així ho he cregut. Realment es podia dir que no és que en aquella illa s'acabi Catalunya i comenci Múrcia, pel sol fet que allò és un cercle més o menys tancat, però sí, que allà hi havia una sucursal de Múrcia. I per això, de la Torrassa, en deien també — i en diuen encara — la «*Murcia Chica*».

Diuen que la Torrassa va ésser un dels primers llocs

on es van assentar els immigrants quan van venir les onades del Metro i de l'Exposició, i probablement abans. Allò eren camps amb horts de la gent de Sants, d'aquell obrer català, de tipus menestral, el de «la caseta i l'hortet», com deia Macià. El català — home sense vicis, com l'han definit alguns — hi passava els diumenges.

Segueixo parlant per suposicions i amb escassa informació, perquè ningú no es recorda bé de res. El català es tancà davant aquests invasors, i probablement amb tota la raó i més. Com ja hem dit, eren temps d'aïrades lluites polítiques. A la Torrassa hi havia els sindicats cenetistes i anarquistes; a Sants, els centres d'Esquerra Catalana. Però els anarquistes van anar ampliant el seu cercle i guanyant posicions, i quan esclatà la revolta, a Barcelona, als barris extrems i suburbials van constituir una majoria aclaparadora.

Durant les lluites d'aquells dies devia sorgir una oculta i reprimida discriminació. Alguna cosa en llegim a *La guerra civil espanyola*, de Hugh Thomas, quan cita d'un article publicat per Jaume Miravittles a «La Flèche», el 24 de febrer del 39, aquest paràgraf: «De vegades, com passà a l'Hospitalet, la CNT portà el seu antagonisme contra el separatisme català fins al punt de posar pels carrers anuncis que prohibien l'ús de la llengua catalana». De tota manera no cal que ens n'estranquem massa, d'això. Era una cosa esporàdica, sense punt de comparació amb tot el que hi ha hagut altres vegades. Però deixem-ho, tot això.

Pel que fa al cartellet alludit, més enginyós que la majoria de frases publicitàries d'avui dia, hem seguit investigant fins que ens n'ha donat raó i detalls el padri d'un bon amic nostre. Aquest amic és català, de naixement i d'ascendència. El seu padri és murcià. Viu a Catalunya des de tretze anys. Trobà una família catalana que l'acollí millor que la seva mateixa família i avui dia és més català que ningú. Només parla en català. Fins i tot li costa d'expressar-se en castellà. Sembla que l'hagi oblidat. Em diu que fa trenta-cinc anys que viu a la Torrassa, des de la seva fundació. Faig números. Som

al 63. Si en traiem 35, en queden 28. Sí, l'any 1928, l'any que més o menys tothom assenyala com l'any cabdal d'aquella forta immigració. Em diu que a la Torrassa hi havia un 75 o un 80 % de murcians. Bé, murcians solament, no. Murcians i andalusos: castellans, diu ell, per entendre'ns.

Doncs bé, el padrí d'aquest amic meu ha vist el cèlebre i comentat cartell. El van plantar durant la guerra i el van posar els de la FAI, a la Riera Blanca, a la cruïlla del carrer Bassegoda, on hi havia els burots, a la partió dels termes de Barcelona i de l'Hospitalet.

Tant ell com el pare del meu amic opinen que sí, que és possible que aquest cartell fos fruit de les pugnes polítiques, com dèiem abans. I em confirmen que a la Torrassa hi havia el Sindicat de la FAI i a Sants l'Esquerra Republicana de Catalunya, uns senyors, em diuen, que somiaven una república federal i propugnaven que a Catalunya hi cabia tothom, prèvia una depuració i el retorn dels indesitjables al seu lloc d'origen. Ells estaven a la recíproca. Els catalans indesitjables que es trobessin en algun altre lloc, que els tornessin a Catalunya. No estava malament, la cosa.

El padrí i el pare del meu amic també sostenen que a la FAI hi havia pocs catalans. La FAI era el papu, sembla. I addueixen: «Tampoc no veurà gaires policies, guàrdies ni militars catalans». I sentencien: «Al català, no li agraden les armes». És curiós de sentir aquestes opinions, contrastar-les, valorar-les i sospesar-les. Com deia Balmes i ens recorda Joan Fuster, *«al catalán no le importa ser soldado, con tal no se le fuerce a serlo y no se le apellide con este nombre»*.

Ara que els partits han desaparegut, aquest fenomen de la discriminació ja no es produeix. I no crec que això sigui degut exclusivament a la desaparició dels partits. Fins i tot jo diria que el terreny ha estat més preparat que mai, perquè els qui podien el van fer més propici, diguem, a les esquírries. Però no es produeix. Els temps evolucionen i la gent va admetent, sense adonar-se'n, la idea de la coexistència.

No, ara aquest fenomen no es produeix. Al capdavant del Camí de l'Esparver, una sendera que puja a la muntanya de Montjuïc per l'esquena de Port, hi ha una colònia de barraques, les barraques de la Fossa, així anomenades perquè es troben damunt aquesta zona del Cementiri del Sud-oest. Tots els seus habitants són d'Alicún de Ortega (Granada). Els uns han cridat els altres, i em penso que al poble ja no hi queda ningú. S'han agrupat per raó de la procedència i han volgut conservar els seus records i les seves tradicions.

El Patró d'Alicún de Ortega és sant Roc. Aquesta gent va comprar un sant Roc petitó i el van portar al rector. El rector el va entronitzar a la parròquia. I va fer bé. Cada any, la vigília de sant Roc, se l'emporten a la muntanya, a la seva colònia, i el Sant passa la nit a la barraca d'un veí. L'endemà el baixen a l'església. El porten en un baiard, tot adornat de flors. Engeguen molts coets i tiren petards. A Alicún tenen molta tirada a la pólvora. I són una mica primitius, que en diem. Els coets, els encenen sense deixar anar la canya, fent-los giravoltar, i, com aquell qui diu, a la mà. O subjectant-los amb el peu. Fan filigranes. Posen piles de petards al peu d'una finestra o a la llinda d'un portal i els fan petar tots alhora. Les veïnes de Port treuen el cap fetes una fúria, cridant i insultant. Però ells només diuen que al poble encara era més divertit. Collocaven rengleres de coets, apuntats tots cap a un mateix punt, i els paraven amb el darrera. Sí, molt divertit. Aquí, una vegada van cremar el vestit a una pobra dona. Però no va tenir cap importància. Al poble, ui, al poble...

De tota manera, això que va començar amb molt d'entusiasme, potser perquè encara tenien al fons el record de la terra que havien deixat, s'ha anat refredant, i cada vegada hi posen menys emoció i menys afany. L'any passat, una senyora d'aquest illot d'immigrants va ésser atrapada en flagrant adulteri. Al marit li costà la vida, del disgust. I ella tan fresca. Justament aquell any li tocava tenir sant Roc a la seva barraca. Cadascú hi deia la seva. Però com que la senyora gallejava, el

sant Roc va anar a parar a la seva barraca. L'endemà començà a córrer la brama que sant Roc havia passat la nit en una casa de meuques. Gairebé ningú no anà a la processó, i aquest any no l'han feta. Sant Roc es queda a l'església, sol i oblidat, i gairebé anàvem a dir avergonyit. Però no.

Resumint. El que volíem demostrar és que en aquest poble — gairebé sencer — traslladat aquí, que intentà de conservar un costum o tradició que a poc a poc se'ls ha marcit a les mans, no se li ha acudit mai de pensar que Catalunya acabava allà, i allà començava Alicún de Ortega.

Ni a ells ni a ningú. Com dèiem, els temps han canviat.

El crit de «*Cataluña termina aquí, aquí empieza Murcia*» era un crit, a més a més de categòric, en certa manera i per a alguns, convincent. Aquells immigrants tenien l'alegria dels nou nats. Havien arribat, s'havien establert, i tot el que veien al seu voltant era paisanatge. On era Catalunya? Avui dia passa el mateix a les zones suburbials, on, si t'hi portaven de cop i volta amb els ulls embenats i sense antecedents, et seria difícil, en obrir-los, de dir a quin punt de la península et trobes.

Així, sense perdre el temps amb ets i uts jurisdiccionals ni altres faramalles, a l'estil dels invasors de tots els temps, van delimitar una altra província. Ells, o la immensa majoria del veïnat, eren murcians. De manera que sense parar-se a considerar si els pobles els constitueixen els homes o bé la terra, van prendre possessió del tros. Suposo que així, més o menys, devien sorgir aquesta infinitat de colònies que en aquest segle van desaparèixer.

Posats a reflexionar direm, com ja hem dit abans, que si els pobles, els constitueixen els homes, aquells flamencs — flamencs i flamants — veïns de la Torrassa tenien tota la raó. Si els qui poblaven la barriada eren murcians, allò era Múrcia, o, almenys, n'era una bona representació. Però si els pobles els constitueixen la terra, no tenien raó, perquè aquella que trepitjaven era Catalunya, mal que els pesés. I segurament, de bell antuvi, els pesava. Encara que després s'hi van acostumar. I en van admetre la idea, que és millor.

A cop de pensar, arribes a la conclusió que potser calen tots dos elements, l'home i la terra, per a constituir els pobles. Però, seguim pensant, l'home s'aclimata, ja ho hem dit, mentre que la terra segueix impertorba-

ble. I l'home acaba estimant la terra on viu, sobretot — fixem-nos-hi bé, perquè això és molt important —, si aquesta terra no li és hostil; i és aquesta generositat la que, al capdavant, el venç i se'l fa seu.

Els colonitzadors no han portat mai del tot l'esperit del propi país allà on s'han establert. Gairebé sempre la terra que han provat de fer seva els ha absorbits. I quan han portat les coses a extrems brutals i han aconseguit la destrucció de l'antic poble que vivia als terrenys per ells envaïts, ha sorgit una nova civilització, una mena d'esperit i de raça nous, més propers al terrenys conquerit que no pas al que havien abandonat.

De tota manera, aquesta — em sembla que poc encertada — divagació aquí no val. Aquells immigrants murcians no havien arribat a Catalunya com a colonitzadors. Tampoc, o molt feblement, com a invasors o conqueridors. En tot cas, una mica com a exploradors o peoners. Havien vingut a treballar i a menjar, senzillament, perquè a la seva terra es morien de gana i aquí calien braços. Forçosament estaven guanyats abans de començar. Aquell rètol original era producte d'una eufòria manifesta, fruit d'un miratge ben explicable. Faltava mà d'obra: es consideraven indispensables; tots eren paisans: els semblava que eren a casa; rebien uns insults — provocats o no, fruit d'una tibantor política o del que sigui, deixem-ho córrer —, i es defensaven. El temps ha demostrat que aquell qui-qui-ri-que dels immigrants d'aleshores era un foc d'encenalls. Avui dia, tots s'han integrat, i alguns, ultrapassant o sobrepujant aquesta integració, s'han tornat furibunds catalanistes. I això que els esdeveniments no van ajudar-hi; ben a l'inrevés. Però, si s'escau, ja l'estudiarem, aquest fenomen. Aquesta experiència pot demostrar o permetre d'esperar que amb els immigrants d'ara passarà el mateix o poc més o menys. Els temps ho dirà, i que tots ho puguem veure.

De vegades, quan escrivim, ens deixem portar per un cert lirisme, pel gust de fer frases, per la «literatura», diguem-ho d'un cop. Nosaltres no ho voldríem pas. Sem-

pre hem desitjat una literatura «aliterària». Dir la veritat i allò que sentim sense caure a les xarxes de la retòrica. És tanmateix difícil. La ploma ens domina. I en aquest llibre, justament perquè voldria que fos un llibre útil i esclaridor, voldria caure menys que mai a l'embut acomodaticí de la preceptiva estètica.

Dic tot això pensant en una frase que més o menys és l'eix d'aquest capítol: «L'home s'aclimata, mentre que la terra segueix impertorbable», etcètera. En realitat, això és tota una teoria; el que jo no sé és fins a quin punt pot ésser certa, tot i que jo hi cregui. Recordo que, parlant d'aquest tema, aquell magnífic editor que es deia Josep Janés em va dir que en aquest punt jo havia coincidit amb... I em va dir un nom que no he pogut recordar mai més, tot i que m'hi he esforçat; algú que ja devia haver escrit alguna cosa sobre aquesta idea, i que, si l'hagués recordat, hauria estat interessant de llegir i confrontar després. També, no fa gaire, llegint *Els invictes*, de William Faulkner, aquell pagès escriptor, he ensopegat amb això: «Ells creien que no era aquesta — es refereix a la terra de conreu — la que pertanyia a la gent, sinó la gent la que era propietat de la terra...» Com a frase està prou bé. Ara cal veure fins a quin punt és vàlida.

Sembla que el nombre d'immigrants és molt gruixut. Jo estic una mica renyit amb les xifres i les quantitats. Em perdo i em faig un garbuix. Però agafem els números que han ballat més entre els qui s'han entretingut en l'angoixosa tasca d'aplegar dades i fer números. D'un quaranta a un cinquanta per cent de la població de Catalunya és nucli immigrant. N'hi ha que diuen que ja arriben a la meitat, i d'altres que el nombre d'immigrants la sobrepassen. Els qui fan enquestes, que ho saben tot, vaticinen que l'any 2000 serà molt més abundant l'element foraster que l'auctòcton dintre els cinc milions i mig d'habitants que calculen que tindrà en aquella data Barcelona i la seva província. I que, si se segueix aquest ritme, l'any 2040 no hi haurà catalans, o almenys catalans, diguem-ne, purs. És clar que d'altres

que també fan enquestes i estadístiques han dit que cap a la mateixa data, si segueix l'evolució demogràfica d'ara, no cabrem a la terra i el món se n'anirà a can Pistras.

Tant se val. Vull dir que no és això el que anàvem a dir. Cada època té els seus problemes. Tornem als nostres percentatges actuals. Agafem aquest cinquanta per cent aproximat que ens donen sobre la ciutat de Barcelona. Aquesta quantitat, a part de general, pot ser maleable. O sia que en algunes zones ciutadanes deu ésser un deu, un vint, un trenta, o un zero, si voleu, el tant per cent de forasters sobre els naturals del país, però a d'altres deu ésser al revés, no un cinquanta-cinc, sinó un noranta i un noranta-cinc. Al Somorrostro ben segur que no hi ha cap català. Als barris del Polvorí, dues o tres famílies. A...

A tots els barris suburbials la cosa deu anar així, aproximadament. Aquests barris ja es troben en ple panorama de la Catalunya de l'hipotètic any 2000 i fins i tot del 2040. És clar, el que passa és que no acabem de decidir-nos a anomenar catalans els qui han nascut aquí de pares de fora. Tot i això, aquestes famílies es tornen mixtes immediatament quan tenen fills en aquesta terra. El que pot passar en aquest fantasmagòric any 2000 i tants és que domini una població de fills d'immigrants, a part els immigrants que arriben i els que aniran arribant. Per a molts no és un gran consol.

Sembla que hem quedat que, als reductes suburbials, el percentatge de catalans és baixíssim. I això no obstant, segueix essent Catalunya, allò? Són catalans els seus habitants?, preguntàvem. Seran catalans els seus habitants? Si fem cas de la teoria que la terra és la que fa els pobles haurem d'admetre que allò és Catalunya, qui ho dubta!, que allò és terra catalana, puix que cau dintre els seus límits. Ara bé, que els seus habitants siguin catalans, tot i la teoria exposada, ja són figues d'un altre paner. De moment ens quedem indecisos. Després diem que no, o que ens sembla que no; almenys, i al primer cop d'ull, és la impressió que ens fa; fins i tot des-

prés de rumiar-hi una mica encara podem seguir opinant que no. Però pel que fa a si «seran» catalans, pel que fa a aquesta altra pregunta, ja no podem seguir dient que no, ni tan sols de primera impressió. Les criatures que neixin seran catalanes. Categòricament. I il·lustraré aquesta afirmació amb un exemple.

Dies enrera vaig ésser a la «Ciutat Satèl·lit» de Sant Ildefons, un nucli urbà que ha nascut com un bolet entre l'Hospitalet i Cornellà. Uns amics meus hi tenen muntada una acadèmia de primer ensenyament. Em van convidar a veure-la, i vaig anar-hi. Obsessionat ja aleshores per aquest llibre que escric, em vaig passar tota l'estona preguntant detalls sobre els pobladors d'aquella ciutat. Quan van ensenyar-me les aules, unes cambres petites, d'escassa cabuda, a cada una de les quals hi havia quaranta alumnes amuntegats i encongits, vaig preguntar al professor d'una quants infants catalans tenia. El mestre, que va entendre la meua pregunta i va veure més o menys cap on tirava, em contestà: «Dos, o potser tres, a tot estirar.» Però ja més de la meitat dels infants, que havien sentit la pregunta, havien alçat la mà, tot exclamant: «*Señor maestro, yo también soy catalán*». I jo els vaig dir: «Sí, nois, sí, i ben bé que ho sou».

A part l'emotivitat de la cosa, aquelles criatures acabaven de donar-nos una gran lliçó.

Els immigrants d'ara no són com els d'abans

Aquesta asseveració no és del tot certa. L'hem feta una mica per entendre'ns. Vull venir a dir que ara no es produeixen casos com el del cartell famós. Si els immigrants d'abans — partint sempre de la premissa del cartell — eren anticatalanistes, els d'ara no. I els d'abans — ens referim als anteriors a la nostra guerra civil, els dels anys de l'Exposició i el Metro —, molts havien deixat d'ésser-ho ben aviat, puix que, segons hem sentit dir, a l'època de l'aprovació de l'Estatut de Catalunya (em sembla que era l'any 32) tots els murcians van ésser partidaris d'aquesta aprovació, fins al punt que es va convertir en una creença o un tòpic (puix que tothom ho diu i ho repeteix) que els catalanistes i separatistes més conspicus són murcians, murcians dels d'abans, és clar. Els d'ara no han tingut ocasió ni al·licient per a tornar-se res de res. Però no anàvem pas per aquest camí ara.

Volem dir que, als immigrants de la postguerra, no se'ls ha acudit això del cartellet ni res. L'únic fenomen observat és que als barris creats per la gent d'alluvió hi ha racons — carrers, patis, escales — que són designats pel nom de la terra de la majoria que hi viu. A les Cases Barates de Can Tunis hi ha un pati de veïnatge que es diu *Patio de los Andaluces* perquè tots els qui hi viuen són de la terra de Maria Santíssima. A les barraques de Jesús i Maria, també a Can Tunis, hi ha un carrer que també es diu *Calle de los Andaluces* — l'andalús és l'element que més abunda entre els nou vinguts, ja ho anem veient —. En aquest darrer barri esmentat aquest nom no fa estrany, perquè tots els seus carrers tenen una denominació geogràfica o localista, fruit de la necessitat d'entendre's, ja que els urbanitzadors, com que no han hagut d'inaugurar-los ni d'esmentar-ne el

naixement, no els han batejats. Així, el carrer situat a la banda més alta, es diu Carrer Alt, i Carrer Baix el seu oponent; Mirador un que fa com una mena de galeria o terrassa, i passatge Glorieta un passadís on les barraques tenen plantes enfiladisses a la porta; etc.

Però això de designar determinats indrets insignificants pel nom del lloc d'origen dels seus habitants, a part que no abunda gaire, no representa cap bravata, fanfarronada o apropiació de terreny envaït sinó més aviat una cosa que queda entre el pintoresquisme i l'enyorament de la «*patria chica*», i la majoria de les vegades, gairebé sempre, perquè és la resta del veïnat que per entendre's imposa aquesta denominació.

Fins i tot, de vegades, trobem enunciats que revelen amor envers el lloc on s'ha anat a parar. Per exemple, una taverna on vam entrar a fer el vermut un dia que vam anar a fer un tomb per la ciutat de Terrassa. Aquesta taverna, situada en un barri suburbial, dit de Sant Cristòfol, exhibia a la porta aquest rètol tan bonic: «Bar Andalusia en Cataluña». No s'havien limitat a posar, com d'altres: «Bar Asturiano», o «Aragonés», amb l'intent d'atreure's el paisanatge dels voltants, sinó que havien anat més enllà. També podria ésser, tot plegat, pur estratagema comercial en honor al sentimentalisme del cor dels catalans; però no ho crec, perquè de cara a aquells barris on tots són de fora... M'estimo més quedar-me amb el desig simpàtic i delicat d'aquells taverners. A dintre, en una de les parets, hi havia una rajola amb una parella de balladors catalans, i un rodolí que parlava de la sardana com de la dansa més bella. Els qui servien darrera el taulell i els tres o quatre clients que hi havia parlaven un andalus molt castís. Damunt la parella de dansaires, un graciós havia enganxat un escut del *Real Madrid*. Un altre l'havia mig arrencat. Al món hi ha de tot i per a tot, i per això anem com anem.

Els emigrants d'aquella època van arribar a Barcelona empesos, d'una banda, pel malestar que hi havia als seus pobles, i atrets, d'altra banda, pel fet que llavors Barcelona realitzava obres de gran envergadura

— el Metro i l'Exposició — i calien braços, urgentment, braços que a Catalunya no es trobaven. Potser el fet de sentir-se imprescindibles feia que gallegessin.

Ara, tot i que també en calen — no trobareu cap català entre el peonatge —, vénen perquè la gana els fa fora dels seus pobles i els han dit — els que ja són aquí — que a Barcelona estaran més bé. I, efectivament, ho estan. I això que, de vegades, no troben pas feina de seguida. (Hi ha hagut èpoques, ben al revés d'ara, en què el cartellet de «Admetem personal» no es veia per enlloc i no hi havia on anar a fer un trist jornal. Tot i això, l'afluència de forasters baixava una mica però no cessava ni un moment.)

En fi. Els immigrants d'ara — d'aquest llarg lapse que en diem «ara» — vénen, i hi «estan», i res més. Romanen. Indiferents a tot menys a la subsistència. Si de bon començament no admeten obertament tot el que veuen, tampoc no refusen de pla tot el que troben.

I això no és gaire, però Déu n'hi do.

Els immigrants d'abans

Catalunya sempre ha estat un poble que ha absorbit corrents migratoris. De la Península, el que més. És curiós que, a desgrat d'això, conservi una idiosincràsia tan incòlume. I és que a molts altres pobles, s'hi pot anar i quedar-se una mica al marge, en amistosa observació, de colzes a la barrera. A Catalunya no, o gairebé no. A Catalunya no hi ha més remei que saltar a l'arena, i, com allò de Hamlet, ésser o no ésser. No s'hi val, a limitar-se a simpatitzar.

Als primers temps — darrerries del segle passat —, van ésser els mallorquins i els valencians els qui van donar a Catalunya l'impuls que li mancava per culpa de la seva baixa natalitat. En certa manera, tot quedava a casa. Després, a les primeries d'aquest segle, van ésser els aragonesos. Més tard, murcians i almeriencs. En realitat, aquests darrers són els qui anomenem «immigrants d'abans». Van arribar a Catalunya amb la Dictadura de Primo de Rivera. Per aquella època es calculava que cada any venia a Catalunya un exèrcit foraster de 25.000 a 30.000 persones.

El punt àlgid — entenent per àlgid culminant, és a dir, el màxim —, van ésser els anys 1921-27. Van acudir atrets per les esmentades obres de l'Exposició Universal a Montjuïc i la construcció dels metropolitans barcelonins, que els assegurava feina uns quants anys. Aquests anys, d'«uns quants» es van convertir en «per sempre». Van cridar les seves famílies, i aquí es van quedar.

Els almeriencs i els murcians, se'ls ha confosos. Generalitzant, se'ls ha dit a tots «murcians». Aquest terme va adquirir un to insultant. Encara ho és, avui dia. Va passar com amb la paraula «gallec». Dir «gallec» a algú era dir-li «covard». Aquest costum encara persisteix,

però no tant. Jo recordo una llarga època en què amb aquesta paraula posaven a prova la teva valentia. «Gallego que no fas això, gallego que no fas allò.» I ho feies. Veritables proeses: pelar-te al zero o beure't una ampolla de conyac sense respirar.

Dir «murcià» també era insultar. Els costums són així. Dir a una persona «madrileny», «aragonès», «andalús» o «català» * no ofèn. Si ho ets, sempre contes-taràs: «I amb molta honra.» «Gallec» o «murcià» sí, que ofèn. Sobretot si ho ets. Per què? Es veu que les coses van com van, i no hi ha res a fer.

D'on van venir molta gent, en aquell temps, va ésser de Cuevas. Cuevas de Vera o d'Almanzora. Són les mateixes. És un poble de la província d'Almeria. També de Mazarrón i de Cartagena, província de Múrcia. Hom els confonia, i tots eren considerats murcians. Les Cases Barates de Can Tunis, inaugurades aquells anys, les van ocupar gairebé totes ells. Era gent renyinosa, escandalosa. I aquelles barriades extremes, durant aquells anys i durant molt de temps, semblaven una mica aquells pobles de l'Oest americà: Kansas, Oklahoma, Sant Antoni de Texas... D'això podrien fer-nos-en cinc cèntims els *serenos* i vigilants d'aleshores d'aquells verals.

La gent de Cuevas, de Cartagena, de Mazarrón — murcians, generalitzant — portaven una malaltia congènita: el tracoma. Molts tenien uns ulls vermells, plorosos, sense pestanyes. Actualment, això gairebé ja no es veu. Ells mateixos deien que aquesta malaltia els venia de treballar l'espart. A propòsit d'això hi havia, i hi ha,

* Totes les paraules poden tenir la seva època o la seva circumstància despectiva. Durant la guerra de Cuba els catalans en van fer de les seves, per allà. Per la cobla que reproduïm ja es veu que no es considerava massa afalagador haver nascut a Catalunya:

*«En el fondo de un barranco
canta un negro con afán:
¡Ay, madre, quién fuese blanco,
aunque fuera catalán!»*

una dita segons la qual Múrcia és la terra de les tres collites: «Mocs, espart i lleganyes».

Aquesta malaltia del tracoma devia constituir un problema greu. A les Cases Barates que he dit, Grup Eduard Aunós, van construir un pavelló de fusta, modern i higiènic, a més del grup escolar Sant Ramon de Penyafort, que servia d'escola per als infants tracomatosos, per tal d'aïllar-los dels altres. D'aquest pavelló, en dèiem «*el colegio de los ojos malos*». Més tard, durant la revolució, es va convertir en el Sindicat de la FAI. Abans d'ingressar a l'escola et feien una revisió ocular a fons, i moltes criatures que aparentment no presentaven símptomes d'aquesta malaltia — «*ojos chuchurrios*», segons la gràfica expressió murciana — passaven a aquesta escola. A propòsit de la inauguració d'aquest col·legi, llegim que l'alcalde de Barcelona d'aquella època, el senyor Aiguader, va fer les següents declaracions als periodistes: «Se n'han trobats tants, entre les famílies procedents de Múrcia i d'Almeria, que resultava que eren en gran nombre els infants que per aquesta malaltia no podien anar a l'escola. És una cosa terrible, aquesta malaltia; hi ha homes que porten les criatures completament cegues. És un problema del qual cal preocupar-se; per això es crearan tres o quatre dispensaris i un hospital per al tractament d'aquesta malaltia». L'aïllament dels infants que tenien els ulls malalts va ésser una mesura digna d'elogi, tot i les susceptibilitats que va ferir, fins al punt que molts van deixar d'assistir en aquella escola. Però aquesta separació higiènica no més durava les hores escolars. Durant la resta del dia tots tornàvem a anar anàrquicament barrejats.

Els murcians van tenir molt mala fama. Encara en tenen, però va minvant. Sempre que s'ha parlat dels murcians s'ha retret aquella vella història segons la qual, durant el regnat de Carles III, em sembla, a les disposicions militars que aleshores van ésser dictades, es prohibia d'ascendir a sergents els lladres, malfactors, «murcians» i gent de mal viure. A part la mala bava, la disposició tenia la seva gràcia. Aquell Carles III o Car-

les-Qui-Fos devia ésser un tipus curiós, si prenia mesures tan discriminatòries i taxatives!

També es diu que els murcians s'han escampat per tot el món i han arribat a tot arreu, fins als racons més allunyats, com els jueus. Asseguren que una part molt important dels portuaris marselesos són murcians. I que fins i tot a Moscó te'n trobes. Suposo que tot això deu ésser exagerat, a part que no veig cap mal en aquesta manera d'expandir-se. Més aviat ho trobo meritori.

Per part dels catalans poc conscients hi va haver una certa agressivitat contra aquests immigrants, com passa ara, encara que volem creure que molt menys. Sembla que ja no se sent tant com en altres èpoques allò de «heu vingut a menjar-vos el pa dels catalans». Actualment, fins i tot trobes catalans amb complex de culpabilitat per no haver-se preocupat prou de l'immigrant humil, per no haver-s'hi obert ni donat. No cal demostrar — ni insistir-hi — que l'immigrant no va venir a menjar-se el pa de ningú, sinó el seu i cap altre. Ni hi va venir ni hi ve.* Vandellós, a *Catalunya, poble decadent*, assenyala que el dèficit de la producció humana a Catalunya era cada vegada més gros i exigia contínuament prodigiosos contingents d'immigració. La invasió pacífica que sofria aleshores la terra catalana i que segueix sofrint era i és necessària per a mantenir

* Sobretot no hi ve. Abans de la guerra, algun cop, certs contingents de murcians i de valencians van arribar en èpoques de vaga, a rebentar-les posant-se a treballar ells. D'aquí venien alguns odis i allò de «heu vingut a menjar-vos el pa», frase que més tard s'ha aplicat a la bona de Déu. Això m'explica l'home que m'adoba la màquina d'escriure.

El pare d'un amic meu que es diu Ricard Clares va venir de Múrcia a Catalunya com a «esquirol». Però ell no ho sabia. Quan ja era a Barcelona es va adonar del paperet que li havien encolomat i s'afegí als vaguistes. Avui, el seu fill, aquest amic meu, completament català, és un obrer conseqüent en memòria del seu pare, que va saber reaccionar davant la injusta aventura a la qual l'havien ficat.

el ritme del progrés comercial i industrial català. Caldria sacrificar i cremar un parell de generacions catalanes — això suposant una Catalunya autònoma que pogués ordenar la cessació de la immigració —, obligant-les a reproduir-se més prolíficament i a estrènyer-se el cinturó durant una llarga temporada. Això és impossible. I afegeix l'esmentat autor: «És l'etern problema dels pobles decadents, que prefereixen l'interès present dels individus a la conveniència futura de la pàtria».

El murcià va tenir mala fama. Hom li penjava la culpa de tot el que passava, de tot el que era dolent, és clar. Fins a quin punt era just de fer-ho? No ho sabem. Un tal senyor Rosell i Vilar afirmà, per aquell temps, que el 80 % de la gent que acudia als centres benèfics, el 75 % dels obrers sense feina i la llista dels atracadors detinguts per la policia no eren catalans. No era dir gran cosa, sobretot pel que fa als parats i als assistits als centres benèfics. És lògic que el foraster es trobi en una situació més indigent respecte al natural del país, puix que per tal de millorar aquesta indigència va venir-hi.

Indubtablement, els crims passionals han estat comuns gairebé sempre per gent forastera. El català és més fred i no perd el cap fàcilment ni a la babalà. La gent del sud, sobretot, és capaç d'anar a punyalades per una paraula, per un malentès o per voler demostrar una falsa i ridícula virilitat.

També hi havia els delictes de robatori, inclòs l'assassinat per aquest motiu. Però aquests disminuïen a mesura que augmentava el benestar material. Tot i això, els altres, els passionals, van perseverar, encara que cada vegada amb menys freqüència i més esporàdicament; no en va ens civilitzem. Els delictes de robatori sempre han oscil·lat. Van augmentar en nombre durant la guerra, també en la postguerra, i s'han mantingut en un nivell alt a les èpoques de parada forçosa o quan van ésser suprimides les hores extra.

Hauria estat interessant — i encara ho seria — un estudi sobre si l'estada a Catalunya atenua — o intensi-

fica, si és que la intensifica — la disposició al crim passional i també al delictes contra la propietat. S'hauria evitat la injustícia que potser es va cometre acusant els forasters, especialment els murcians, de totes les coses anormals que s'esdevenien a Catalunya. Els excessos lògics i naturals de la revolució, la majoria comesos per arribistes desaprensius que es disfressaven amb les banderes dels partits més exaltats, ultrapassaren la mesura del trist concepte que es tenia sobre els murcians.

Que en aquell temps hi havia una animadversió, justa o injusta, contra l'emigrant dit «murcià», ho demostren altres dites, a part allò de «heu vingut a menjar-vos el pa, etc.», que van sorgir per aquells dies. Entre altres coses, els anomenaven «pa i ceba». I m'aclareix un català d'aleshores, recordant aquells anys, que els deien així «perquè amb això passaven».

Els murcians, els andalusos, són gent sòbria. O en tenen fama. Mengen poc. Com els moros. Als països càlids no cal menjar tant. Però vénen a terres no tan càlides i segueixen la mateixa alimentació; que és estrany! És com quan asseguruen que el soldat espanyol és capaç d'aguantar tres dies amb un *xusco* i la llauna de sardines. Quin remei, si no li donen res més...! Ai, aquests tòpics suats!

Segur que aquests murcians menjaven pa i ceba; i alguna cosa més, és clar. Avui dia passa igual. Ceba o tomàquet. Però això, sobretot o exclusivament, ho menja l'home que acaba d'arribar, l'home que ha vingut sol, l'home que ha llogat un lloc per a dormir i «s'hi fa la vida», com se sol dir. Ho fa, en part, o essencialment, per necessitat; en segon o tercer lloc per estalviar i poder fer venir els seus; però també ho fa, sobretot, per negligència i abandonament, perquè un home sol passa amb qualsevol cosa. De seguida que tenen aquí la dona o la família la cosa canvia, i encara que siguin enormes olles de *potaje* o *guisao*, com diuen ells, ja no passen exclusivament amb pa i ceba o tomàquet.

La denominació «pa i ceba» que hom donava als antics murcians no deixava de tenir el seu enginy, com

en tenen totes les dites d'inspiració popular. Encara en va tenir més una altra que encara ara sentim aplicar indistintament a qualsevol desgraciat mort de gana: «No heu bufat mai cullera», i que aleshores s'aplicava al murcià volent-li dir que a la seva terra no havia menjat mai calent, que no havia hagut de bufar mai la cullera (per tal de refredar el menjar abans de posar-se'l a la boca) fins que va arribar a Catalunya. En això hi havia bona part de veritat, perquè venien de pobles miserables on molts dies no es menjava. Però això no era per retreure'ls-ho, sinó més aviat per obrir-los els braços i dir-los: «Aquí estareu més bé».

Tot i això, paral·lelisme entre els immigrants de totes les èpoques

Encara que hem dit que els immigrants d'ara no són com els d'abans, o els d'abans com els d'ara — aquest «ara» una part del qual ja es va tornant «abans» —, en aquest punt sentim la temptació de rectificar aquesta afirmació. Per les poques coses publicades sobre els immigrants d'abans, pel que hem preguntat i pel que recordem més o menys nebulosament, hem pogut comprovar un paral·lelisme ininterromput entre els immigrants d'altres temps i els actuals (si no a totes les coses, almenys a la majoria). En canvien alguns aspectes: la major aflluència d'ara, la trajectòria històrica i la situació política, el motiu de la vinguda (això darrer no gaire).

Va preocupar tant, aleshores, aquest fort corrent migratori, que hom va dir, va escriure i va discutir que el destí futur de la població catalana com a tal es trobava en mans dels immigrants. Segons si aquest corrent es mantenia, augmentava o minvava, la població catalana començaria de seguida a reduir-se, a decreïxer de manera alarmant, i desapareixeria al capdavant, i, amb ella, tot el que és i ha estat Catalunya.

Trenta anys més tard, aquesta immigració no solament ha continuat, sinó que s'ha duplicat. Però Catalunya segueix essent Catalunya. Un esperit soterrat l'ànima i la fa romandre impertorbable, si no del tot en la forma externa sí completament en la seva essència íntima. Jo sóc del qui creuen que els fenòmens migratoris no tenen prou força per a trastocar els valors essencials i interns d'un poble. Hi cal alguna cosa més. Alguna cosa més que ja s'ha intentat, encobertament. Però ni així.

S'ha dit que la motivació de les immigracions cap a

Catalunya va ésser produïda per la manca de braços per a la indústria, resultant de l'escassa natalitat del país. I s'ha remarcat com a fenomen curiós la proliferació dels pobles migratoris. Aquesta proliferació és una auto-defensa dels pobles miserables, és ben clar, puix que també tenen l'índex de mortalitat més elevat. Això no obstant, hom pogué comprovar, durant aquells anys, que la proliferació de l'immigrant minvava, la qual cosa s'atribuí al contagi dels costums dels treballadors catalans, perquè els forasters arribaven sense cap mena d'educació sexual.

Durant els anys que seguiren, la gent afluí en major quantitat, cada vegada més, a Catalunya. Mancaven braços, sí, però també és ben clar que a la terra dels qui emigraven en sobraven, no pas per excés de personal, sinó per manca de feina. Els immigrants d'ara, com els d'abans, també han restringit la seva natalitat en arribar aquí.

El fenomen de tenir pocs fills avui dia és un fenomen mundial. Els matrimonis que tenen més de dos fills — «la parelleta» — són rars. Tot i això el món creix en proporcions alarmants. És lògic. Si mil per cinc són cinc mil, un milió per dos fa dos milions. Aquest és el sentit proporcional del món actual. Avui dia no es poden tenir tants fills com es vulgui. Moltes circumstàncies — per exemple, la reduïda cabuda dels estatges — ho han decretat així.

Els immigrants d'ara, com els d'abans, són prolífers, encara que no tant com abans, perquè ja no cal: la Naturalesa és sàvia i té cura de les seves coses. També, en arribar, aprenen i rebaixen la producció de fills. Jo ho he sentit dir a moltes dones dels barris, amb aquest esqueixament poc pudorós que acompanya les seves converses: «*Ahora he aprendido el truco*». I, sense mirar si et fan tornar vermell, expliquen els seus antihigiènics i perillosos mètodes anticonceptius*. Això no obsta,

* Peus en aigua freda pels volts del menstru; saltar ben fort

però, perquè en lloc de tenir un fill o dos, com les altres parelles matrimonials, en tinguin quatre. En fi. Això de la minva procreativa, no ho hem assenyalat pas en to de censura moral ni com a fenomen universal del moment. Només com un dels enunciats parallelismes amb els immigrants d'abans. Vegem-ne alguns d'altres.

Abans, com ara, l'augment general, cada vegada més creixent, de l'activitat industrial de Catalunya ha permès que els immigrants substitueixen els obrers catalans — els darrers «no» són els primers — en les feines més feixugues, denigrants i mal pagades, i que gairebé tots aquests treballadors catalans aconseguixin d'esdevenir obrers especialitzats, amb un salari més elevat que l'immigrant comú.

Després d'algunes d'aquestes observacions arribem a la conclusió que la immigració és una necessitat constant per a Catalunya. És clar que passant aquesta idea d'activa a passiva, també ho ha estat per als pobles que emigren. Per a aquests, fins i tot, si tant ens empenyen, direm que més que una necessitat va ésser una qüestió de vida o mort.

Els immigrants, sempre, abans i ara, no solament passaven d'un país més o menys superpoblat a un de poc poblat, sinó d'un país que els mantenia malament a un altre que podia fer-ho millor. Actualment fins i tot s'han girat les tornes, i encara que segueixen venint

des d'una cadira, també per aquestes dates, per provocar la regla o despreniment; ús d'alguns emmenagogs de farmacopea o casolans, com ara l'api o les purgues. Finalment, el més segur: el raspat, mil pessetes, fet per metges que es recomanen unes a altres i que viuen als antics barris extrems, com Sants i la Bordeta. I més coses. La majoria de matrimonis, però, practiquen el mètode de «vessar fora». Com que no saben que la dona té uns dies infèrtils, el practiquen sempre. Els qui ho saben, ho saben malament, només perquè ho han sentit explicar, i no s'en fien, no hi acaben de creure perquè assegurin que els ha fallat. Hi ha home que cohabita tranquil·lament amb la dona, però l'amenaça si queda embarassada. Aquestes dones es renten amb irrigacions d'aigua freda i emmalalteixen prematurament de la matriu i dels ovaris.

de països que els mantenen malament en un altre que pot fer-ho millor, vénen de llocs cada dia més despo-
blats per aquestes evasions constants en un altre que
ja no pot fer lloc a aquesta allau constant, sobretot a
les capitals, a les ciutats fabrils i industrials i a la seva
ciutat principal.

Entre els immigrants de sempre observem els ma-
teixos llocs comuns, comuns però naturals, com, per
exemple, les aglomeracions veïnals per terres d'origen.
És lògic. Els uns criden els altres. El paisanatge s'enfor-
teix. Formen vida a part. En una Catalunya ben organit-
zada caldria evitar-ho, això, per tal d'afavorir aquesta
barreja en què al capdavant s'haurà de convertir el poble
català. Als qui vénen, això tant els fa. Però als d'aquí i
als qui fa temps que són aquí, sí, que els importa. O hau-
ria d'importar-los.

També, sempre, els immigrants, abans i ara, per
raons òbvies, per raons que són filles del mateix motiu
que els obligà a fugir dels seus pobles — la pobresa —,
van a parar a les zones d'extraradi de la ciutat, on alcen
i funden extenses zones de barraques.

Encara que de la qüestió de les barraques tornarem
a parlar-ne més endavant, diguem ara que cap als anys
vint o trenta, quan es va produir la forta inundació mi-
gratòria que ja hem esmentat i que en diem «la d'a-
bans», es va originar a Barcelona una epidèmia de bar-
raquisme que ja no va desaparèixer mai del tot i que
cap als anys quaranta va aguditzar-se fins a assolir el
caràcter alarmant que té ara.

Cap als anys vint — els «feliços i daurats anys vint»,
oi? — hi havia a Barcelona nodrits grups de barraques.
Cap als anys vint, abans i després. Segons el meu oncle
Esteban, immigrant d'aquella època, n'hi havia tantes
com ara o més. Suposo que l'oncle s'oblida d'afegir
«proporcionalment».

La meua família tenia les seves barraques a la mun-
tanya de Montjuïc. Eren barraques de fusta i cartó cuir.
De maó, com tantes se'n veuen ara, no ens en deixaven
construir. Tenien el seu hortet, és a dir, que estaven se

parades les unes de les altres, com xalets o torretes —quina ironia! —, igual que les que avui dia veiem pels mateixos verals. A mi encara em sembla recordar que la nostra tenia el terra empostissat. Una nit al pare li va volar la teulada i va haver d'anar a demanar ajuda al seu germà i al seu cunyat. Jo era molt petit i d'això de la teulada, no me'n recordo, però d'allò de l'empostissat, sí.

Un enorme nucli de barraques — aquestes, totes amuntegades — eren les que en deien de Magòria, situades davant l'estació d'aquest nom, a l'altra banda de la Granvia, cap allà on ara hi ha els pisos que en diuen del «Drapaire», i s'estenien per aquell vessant fins on hi ha el famós Cavall de Bronze, l'extraordinari Sant Jordi de Llimona. També hi havia barraques on ara hi ha la Presó Model. I cap a l'Hospital de Sant Pau, tirant cap a Horta. A Verdum, a can Baró, a Somorrostro... Si fa no fa, com ara.

També aleshores es van produir les clàssiques demolicions de barraques a l'empara de la Guàrdia Civil. El meu oncle va haver de formar part d'aquestes brigades d'enderrocament. Treballava a la Pedrera del Morrot i de vegades els feien servir per a aquesta feina. Ni més ni menys que el soldat a qui toca de formar part del piquet d'execució, vulgui o no vulgui. Eren feines ingrates, i hom feia els ulls grossos, si podia.

Quan van construir l'Exposició van treure les barraques de Montjuïc i les de Magòria. Les de Montjuïc perquè es trobaven a la zona que agafava la monstruosa obra; les de Magòria perquè espatllaven l'esplèndid panorama que s'havia de contemplar des dels jardins.

Va ésser llavors quan van construir els quatre famosos grups de Cases Barates: Can Tunis — les primeres —, Horta, Sant Andreu i Santa Coloma.

Els barraquistes de Montjuïc i de Magòria, la majoria, van anar a parar al grup de Cases Barates de Can Tunis anomenat d'Eduard Aunós i, durant la guerra — probablement ja durant la República —, de Ferrer i Guàrdia. No van haver de pagar cap acompte ni traspàs.

Quins temps! Els lloguers eren de trenta-tres pessetes el mes per a les cases que feien cantonada i de trenta-dues per a les que no. Això va ésser l'any 29, el mateix any que van inaugurar l'Exposició.

L'oncle Esteban puntualitza més. Diu que ell va anar a viure en aquestes casetes — i encara hi viu — el 16 de maig de 1929. Carat, quina memòria!

Catalanitat dels immigrants d'abans

Aquí prenc la paraula catalanitat en un sentit molt ampli, i l'empro així perquè és veritat. Els immigrants que fa anys que són al país se senten catalans, de vegades del tot, d'altres a mitges, i això tant si parlen el català com si no el parlen. Quan dius que fa tants anys que vius al país et diuen: «Tu ja ets català». I tu somrius agraït, tot cofoi. Sempre ho hem observat així. Hi ha casos excepcionals, és clar, el de qui, per naps o per cols, no va poder pair el català, perquè se li va entavessar al primer contacte, i sempre el renegarà, el maleirà, li veurà tots els defectes i cap de les seves virtuts. A les classes proletàries aquests elements no abunden gaire, se'n troben menys. Tot al contrari, és en aquestes classes on s'ha produït més sovint el tipus del catalanista — i fins i tot del furibund separatista — murcià. Avui dia s'ha convertit en un tòpic suat l'afirmació que els més catalanistes — i separatistes, com diem — són els antics murcians. Resulta bastant cert. N'hi ha que ja no accepten ni els seus antics paisans, i els denigren i els retreuen — tant com abans els ho retreien a ells — això d'haver vingut a menjar-se el famós pa català. Aquests, tret del naixement i de l'ascendència, són completament catalans, com el padrí d'aquell amic meu que he esmentat abans. Aquest home ha arribat a adaptar-se tant que quan ha d'enroanar en castellà ho fa amb veritable i franca dificultat, perquè se li ha rovellat, i li passa com a qualsevol pagès de poble, que com que no ha parlat mai en castellà es fa un garbuix quan ho prova. Ja ho he dit abans.

Hi ha l'altre cas. El de l'home que pel fet d'haver immigrat de gran no va poder, no va aprendre de parlar català. Ni ho va intentar. Tant li feia. (El fet de viure

en nuclis d'immigració fa oblidar que la terra que trepitges té una llengua.) Això no obstant, aquest home, i poso com a exemple el millor amic que tenia el meu pare, de Cuevas, que actualment treballa de municipal al Cementiri, admira Catalunya i renega els seus paisans quan els veu convertits en perduts, murrís i ciutadans poc honorats. Això l'enquimera d'allò més i diu que només la gent roïna i miserable s'ha escapat de Múrcia, que l'única persona decent que ha vingut a Catalunya, d'allà, és ell. Això darrer ho diu de broma, però jo ja sé per on tira.

Aquest home és admirable. Estima Catalunya i els seus paisans. Per això els renega quan no els troba tan bones persones com mereix aquesta terra que els acollí.

Un caporal de la Guàrdia Urbana del cementiri, amb qui em vaig topar l'altre dia quan portava la meva nena a l'escola, i a qui vaig explicar el que estava escrivint, em va dir, d'aquell home:

—*Explique esta anécdota. ¿Conoce al Asensio? Pues Asensio me decía, por los gallegos que están llegando ahora a Cataluña: «Aquests gallegots que han venido a “mencharse” no solamente el pan de los catalanes sino también el de los murcianos...»*

Amb un sentit de l'humor ben remarcable, xampurrejant el català, es queixava de les darreres i creixents immigracions que podien posar en perill la subsistència dels naturals del país i dels antics forasters l'antiguitat dels quals ja els atorga uns certs drets damunt aquestes terres.

El pobre murcià — dic pobre no en el sentit pejoratiu, sinó en el simpàtic — és el primer que admet Catalunya, o, millor dit, el primer que s'adapta. Això és el que passà amb els d'abans de la guerra. Acabo d'esmentar el tòpic que ells són els catalanistes més exaltats. Diuen que durant els temps de revoltes polítiques, alguns «Visca Catalunya!» resultaven d'allò més sospitosos per la mena d'accent amb què eren dits. Els de la Torrassa, en comptes de dir «sóc» diuen «sic». «Jo sic català.» I molts, a les seves filles, els han posat de nom Mont-

serrat. Potser la seva ràpida adaptació és deguda al fet d'arribar aquí amb menys pretensions — tanmateix, l'immigrant pobre no ve mai amb massa pretensions, sinó més aviat acovardit —, amb menys pretensions que els altres immigrants, a causa de la mala fama del murcià, que ja ha traspassat totes les fronteres. Sembla que tinguin pressa a adaptar-se, per tal de sentir-se catalans i oblidar la seva procedència tan aviat com puguin. Aquell a qui diuen murcià i no ho és (ja ho hem dit) protesta de seguida. Però tot i ésser-ho, la majoria, de vegades, també protesten. O ho dissimulen. O hi riuen, que fet i fet és el mateix. Jo només he vist aquest orgull d'ésser murcià i amb molta honra en una persona: el novel·lista José María Castillo Navarro, que és de Lorca. I fa bé.

Escoltem què me'n diu un català, de tot això:

«Els immigrants d'abans de la guerra tenien més tendència a la integració que els d'ara, els quals, en augmentar en gran massa, adquireixen consciència de la seva importància i es resisteixen a parlar l'idioma del país i a adoptar els seus costums.»

Hi ha molta veritat en aquesta aguda observació del meu amic català. De tota manera, però, l'immigrant d'ara topa amb més dificultats. La seva lenta, encoberta, progressiva, lògica, natural adopció, és més retorta, segueix camins més plens de revolts. Concretament, l'idioma, que és el que en realitat atorga el títol, pràcticament els és vedat perquè només el poden aprendre — si l'aprenen — a còpia de sentir-lo parlar entre la gent. I per això, quan l'aprenen, si l'aprenen, l'aprenen molt malament. I el mateix podríem dir de la història, els costums i la cultura catalana.

Aquesta adaptació de l'immigrant d'abans induí Vandellós a escriure: «De moment ha d'inspirar-nos simpatia el fet que siguin (els murcians), en part, descendents de catalans, que posseeixin en llur dialecte una aportació de la nostra llengua, i, en general, que procurin parlar-la quan es troben entre nosaltres.»

Això que el murcià sigui, en part, descendent de

catalans i que al seu dialecte hi hagi una aportació d'aquesta llengua és una cosa que els murcians no saben — tampoc no ho sabia jo, i encara no ho veig clar — i que no solament els faria gràcia de saber, sinó que potser els engrescaria.

I Vandellós en el seu llibre *La immigració a Catalunya* — aquesta immigració d'abans de la guerra — segueix explicant, uns quants paràgrafs més enllà, que als Estats Units havien estat creades unes Lligues protectores dels immigrants, que procuraven d'atendre'ls i d'evitar que se sentissin desemparats a la seva arribada. «Potser caldria organitzar, a Catalunya, alguna societat per l'estil que els tragués la impressió de trobar-se enmig d'una població indiferent o hostil. Aquesta sí, que fóra una tasca veritablement humanitària, que parlaria molt a favor nostre i ens guanyaria la simpatia i potser la comprensió de molts nou vinguts.»

Trobo que és una bona idea, ara més aplicable que mai; una cosa semblant al que ja han fet certes organitzacions catòliques d'ajuda a les noies que arriben i que veiem a les estacions de Barcelona. El pagerol immigrant que arriba aquí ve desorientat, gairebé sempre. Només li han dit que a Barcelona hi ha molta feina i que s'hi guanya molt. No sap fer una passa, sobretot quan es fica en embolics de papers i papers. I la seva desconfiança va creixent, pensant que, mani qui mani i vagi on vagi, sempre estarà igual.

Aquesta tarda ha vingut a casa «el Vigilant». És un senyor que fa molts anys que viu de l'honorat ofici de vigilant. Va néixer a Gràcia, però de molt jove que viu al barri de Port. Començà la seva carrera de vigilant per aquests verals. Avui dia ha progressat, ha pujat l'escalafó i ara treballa en un barri de la Diagonal. Al barri de Port, la majoria, per aquell temps, eren catalans. Tenien tot el dia les portes obertes, i de nit també. Les gallines i els porcs corrien pel carrer. Aquesta Arcàdia va deixar d'ésser-ho quan van ésser fundades les Cases Barates amb l'arribada dels barraquistes de Magòria i de Montjuïc. Ell feia de vigilant en aquest barri i és

el qui m'ha explicat allò de Texas. Folklore, rialles, cançons — això està bé, oi? —; folgues, baralles, molt de bar — això ja no tant —; de tant en tant crims — pitjor —; d'aquests crims, d'alguns, també me'n recordo jo: navalles d'afaitar, tolls de sang a la farmàcia, crits esgarrifosos... Un malson. A més a més de la gent que no tenia feina, emigrava també molta escòria, molts aventurers i perduts. Hi ha una diferència marcada, en aquest aspecte, entre els immigrants d'abans i els d'ara, tot i que ara, naturalment, també hi deu haver entre ells els seus perduts i els qui es perden amb les circumstàncies. En trenta anys el món ha canviat. No sé si avui dia la gent és millor per la major abundància de policia o per convicció. És bo i necessari de creure que és per això darrer. Per això opino que si el terreny estigués més ben adobat, la llavor d'avui és tan bona o millor que la d'abans.

Durant la guerra es van desbordar els mals instints d'aquesta escòria a redós d'uns partits que tenien posades totes les esperances en la llibertat personal i en el ben obrar obrant com vulguessis, sense que els homes hi estiguessin preparats. Ho han exagerat molt volent fer creure que, totes les barbaritats les van cometre els immigrants dels suburbis. Aquests, sobretot, van caure en la rapinya, en el lògic afany de voler aprofitar-se d'allò de què els altres s'havien aprofitat tota la vida. Però això és molt complex, caldria massa quartilles per a discutir-ho, tampoc no podríem dir el que voldríem, i acabaríem ficant-nos de peus a la galleda. Val més que ho deixem córrer.

Si agafem com a model i exemple Can Tunis, zona suburbial que conec millor que altres perquè hi visc, veurem que la majoria dels seus pobladors són d'immigració. No sempre fou així, però. En un principi, hi havia uns barris més o menys arcaics: Port, Can Tunis, Pont dels Gossos (actualment Plus Ultra). Hi vivien artesans, menestrals, obrers de les fàbriques veïnes, petits botiguers. A Can Tunis, el barri que ha donat nom

a la zona, també hi havia pescadors. Com que els barris eren molt vells, ja hi havia catalans que n'eren fills. Hi havia algunes indústries, aquestes fàbriques velles i tronades de la industrial Catalunya vuitcentista. Altres catalans de nissaga d'aquells verals eren els pagesos, els antics propietaris de les masies que s'estenien per tot el pla de la Marina, des de Montjuïc fins al Prat, algunes ben carregades de tradició i de noblesa. Van créixer altres petits barris, anomenats Colònies. Una d'elles a redós d'una fàbrica que li donà el seu nom: Colònia de Santiveri, que en realitat és la Barriada Nova de Port. En aquestes Colònies — Bausili, Santiveri, Canti — ja es trobaven elements forasters. Així em sembla que era o que devia ésser, en fer la meua composició de lloc.

Amb les immigracions de la primera Dictadura va començar la veritable invasió d'aquells rodals. Les Cases Barates, tantes vegades esmentades, van ésser una veritable incursió. Incurió i cap de pont que se solidificà. Eren vint-i-un carrer amb un terme mitjà de vint-i-vuit o trenta famílies per carrer. Més de sis-centes famílies, sense comptar els probables rellogats, entre les quals només n'hi havia tres o quatre de catalanes. Posteriorment van créixer més barris als quals l'element català seguí essent escassament representat.

Per si fos poc, els pagesos, els catalans més genuïns, van anar desapareixent — gairebé ja han desaparegut tots — arrossegats per la creixent onada industrial que tot ho absorbeix, no sabem si ben o mal indemnitzats. (Quin estudi o disquisició més interessant no seria el d'aquests contrasentits tan naturals i ambiciosos! Una onada industrial catalana escombrant una pagesia també catalana i arrossegant darrera seu una mà d'obra forastera que menysprea però que ella mateixa ha fet imprescindible.) El contacte d'aquests pagesos amb els immigrants va ésser molt lleuger i a repèl, perquè els forasters els robaven i saquejaven els camps, sobretot en temps de carestia: vagues, guerra i postguerra. Aquest contacte i la seva desaparició posterior només ens ser-

viran per a demostrar més endavant l'aclimatació i catalanització — fins a cert punt i en el sentit més ampli de la paraula — d'aquests immigrants d'abans, tot i la superficialitat i l'asprivesa dels seus contactes amb els naturals del país. Això és el que acabarem de veure al capítol següent.

Forces tel·lúriques i ancestrals

Perdoneu el títol, però no se me n'acut cap altre de millor.

Amb poca tirada a les elucubracions filosòfiques, no renuncio a deixar-les bullir dins el meu cervell, però sí a exposar-les. Generalment m'inclino més aviat per una filosofia de fets, una filosofia que es desprengui de fets. Un explica: passa això. I en brolla una conseqüència. És el que ara farem. Perdó pel títol? Perdó per la digressió, també. Endavant.

Quan amb la meva família vam passar a viure a les Cases Barates, l'any 1929, jo tenia quatre anys. Allà vaig passar la infantesa. Moltes vegades l'evoco amb l'Enrique Martínez, l'Enrique, un amic al qual vaig dedicar la meva novella *Donde la ciudad cambia su nombre*. Tots érem gent d'alluvió. D'Almeria i de Múrcia. La meva família, valencians-aragonesos. De catalans-catalans, n'hi havia pocs. Potser els mateixos que ara. (Ara menys, perquè ja no som catalans-catalans, sinó catalans a seques. És clar que ara hi ha molts d'«altres» catalans: els fills i els néts dels immigrants d'aleshores. Seguim, però.)

Amb l'Enrique recordem, intentem de recordar aquestes famílies catalanes. Al nostre carrer, al que en deïem el nostre carrer, hi havia dues famílies que vivien juntes, rellogades. També hi havia uns valencians, de Vinaròs, amb fills tracomatosos. Al carrer 17 sembla que hi havia una altra família catalana. Val a dir que aquests catalans no concorden amb la imatge clàssica que en tenim. Eren renyinosos, escandalosos, bruts, carregats de fills. Hi havia una senyora vídua amb una o dues criatures, molt bona dona, al carrer 7 cantonada amb el 15, que també devia ésser-ho, perquè sempre s'ex-

pressava mig en català. Una altra magnífica família eren els Català. En aquests tot concordava, fins i tot el cognom.

—*Había otro que también se llamaba Catalán, con ene final* — em diu l'Enrique.

—*Ya sé quién quieres decir. Pero no se llamaba Catalán, sino Rodríguez.*

Amb aquest va passar una cosa molt especial que dóna la mesura d'aquells temps i d'aquelles latituds. La família d'aquest noi havia treballat a França. Després van passar a les Cases Barates. El noi, nascut o, almenys, criat a França, parlava una mena de patuès que havia après allà, una barreja-barreja entre el castellà dels seus pares i el francès del país. Un patuès estrany, perquè vivien al sud de França. Total, que a les Cases Barates, sentint que parlava un llenguatge que no enteníem, vam suposar que era el de la terra que trepitjàvem, i sense encomanar-nos a Déu ni al diable, sense filar gaire prim, vam començar a dir-li — amb quina ingenuïtat! — «*El Catalán*». I segueix essent «*El Catalán*».

Moltes vegades he pensat en el rar fenomen d'aquells infants que despertàvem a la vida en una terra que no era la nostra. Si l'element foraster era superior a l'originari, però en una desproporció alarmant, si no teníem cap contacte amb les criatures de la pagesia i amb prou feines amb els horts i els camps dels seus pares, si només posàvem els peus als barris arcaics de Port i Can Tunis en so de guerra, si el nostre barri era com una petita illa enmig de Catalunya, per què la quitxalla, quan volíem reunir-nos per jugar, corríem pels nostres carrers cantussejant, molt mal pronunciat i tal com ho escric: «Qui vulgui *txugà catxequi* la mà» (Qui vulgui jugar que aixequi la mà)? Cap de nosaltres no sabia què volien dir aquelles paraules misterioses i màgiques, però tots alçàvem la mà, perquè, si no, no jugàvem. Érem com l'animal ensenyat que, davant un so o una inflexió de veu, fa una determinada cabriola. El mateix podem dir d'altres crits o lletanies. Quan passava algun vehicle

i algú s'hi enfilava al darrera cridàvem, també com ho escric: «*Enraera ni va un!*» (Al darrera n'hi va un!)

Immediatament després d'aquesta mena de crit indi passaven diverses coses, dues, generalment: que el qui anava penjat es despenjava i si podia o s'atrevia les emprenia contra nosaltres; i que el carreter, si es tractava d'un carro, saltava a terra, amb la tralla a la mà, i empaitava el polissó.

Els cotxes de morts que passaven pel passeig, aquells cotxes de morts d'altres temps, tirats per cavalls, amb els seus lacais de la mort a l'estrep, ens esgargamellàvem cridant-los: «*Caçaranyas, i el difún?*» (Caçaranyes, i el difunt?) Sabíem que allò molestava aquells senyors tan fúnebres, i ho sabíem perquè ho demostraven amb gests furibunds i amb amenaces i perquè n'hi va haver algun que va saltar a terra per tal d'encalçar-nos; però només per això.

També evoco els nostres jocs d'aleshores. Els noms d'aquests jocs no tenien res de castellans. De jugar «*a canicas o bolas*» en deïem jugar a bales. Jugàvem «*a galdufas*» — amb *g*, i no amb *b* —, i no a «*trompos*» o a «*peonzas*». En lloc de jugar a l'«*escondite*», a «*valen*», encara que això no és pas català, ni de bon tros;* en lloc de «*marro*», «*plantats*», que és una cosa semblant; i a «*vèlit*».** Altres jocs que pels seus noms semblen d'origen català o que s'anomenen així a Catalunya, i que nosaltres anomenàvem amb els noms d'aquí, eren: «*fava de burot*», és a dir: «*cavall fort*» o «*cavall berrat*»*** sense eufemismes; «*galop*»; «*botxí*»; «*campitolet*»,****

* Deu venir de la paraula castellana *vale*. En català és «fet a amagar o a córrer» o «cuit», però aquestes expressions no les vam agafar.

** En castellà és *tala*.

*** *Chichireveque* em diu un andalus que en deien, d'aquest joc, al seu poble; i un murcià, al seu, «*piola*».

**** Encara que té una fonètica catalana, no sé si ho era o era simplement invenció nostra.

«ídem»,* «*corrida*».** Entre les expressions que gastàvem per a jugar a «*corrida*» — aquest joc en què un dels minyons s'ajup, a tall de ruc, mentre que els altres li salten per sobre posant-li les mans damunt l'esquena i executant allò que el capità ordena —, dèiem, en començar el joc: «*Corrida porque es penca nova*»*** I després, a les seves diverses fases: «un tomàquet», «les tres sardinetes fresques», «els soldadets de plom», «els *crancos* (crancs) de la carretera», «anar a penjar xo-riços», «anar a robar melons»... En aquesta darrera fase cantàvem: «Aquest és verd, aquest és madur... guri-guri, que no ve ningú...» No gaire ben pronunciat, és clar.

Hi havia un altre joc al qual jo gairebé no jugava perquè era per a canalla molt petita, que era: «Conillets, esteu ben amagadets...?» I un altre que en dèiem «arrencar cebes».

El cas curiós és que quan, més tard, van començar a ensenyar-nos a les escoles l'idioma de la nostra terra adoptiva en aquells llibres tan rebonics — encara els guardo com a un record enyoradís a la meua biblioteca —, com *Lliçons de coses*, *Història de la Natura*... — més endavant tornaré a parlar-ne — començàvem també a comprendre les misterioses fórmules dels nostres jocs: «els crancs de la carretera», «*¡Los cangrejos!*» (que bé!), «carretera» (ja ho enteníem!). Ens meravellava el fet que algunes paraules fossin de prosòdia i ortografia gairebé iguals en ambdós idiomes: «estàtues de sal», «soldadets», «sardinetes», etc.

(Als drapaires els dèiem *trapaires*, als escombriaires «*escombriaires*», i als que compraven pells de conills, «pellaires», i això perquè així els ho sentíem cridar a aquells honrats ciutadans, que no devien ser immi-

* Ningú no ha sabut donar-me raó d'aquest joc.

** El nom més aviat sembla castellà. Això no obstant, els títols de les figures que fèiem després no ho eren pas.

*** «*Corrida* perquè és penca nova»? Penca de bacallà? O es refereix al *penco* o *jamelgo* que es diu en castellà?

grants: «El drapaire! Compro pell de conill!», etc. Quan, després, els immigrants adoptaven aquestes professions o carreres, ho cridaven igual. I els drapaires deien: «*El trapaire!*» per afegir, en castellà: «*¡Compro trapos, botellas, alpargatas!*» I els venedors de peix cridaven: «Au, que belluga!» sense saber gairebé el que volia dir. Un deliciós garbuix.)

Moltes vegades, comentant aquesta saviesa subterrània nostra, que jugàvem a uns jocs que no eren els dels nostres passats sinó de la terra on havíem vingut a raure, hem arribat a la conclusió, contràriament al que deia abans, que ho havíem après dels fills dels pagesos, que no tractàvem, o dels vailets de Port, un barri que tenia una certa idiosincràsia catalana, o de Can Tunis... Però no ho sé. També he dit que vivíem bastant aïllats, o així m'ho sembla a mi, perquè jo, com que era molt petit — i aquests jocs, paraules i costums van començar a regir des del primer dia — difícilment em desplaçava més enllà del carrer, plaça o barriada on vivia. Fins i tot teníem les escoles — centre de relacions de l'infant — al mateix barri. I ja he apuntat que els nostres tractes amb els altres barris gairebé es limitaven a ràpides incursions vandàliques, trencant vidres i fent alarits de guerra en les terribles lluites de bandes de minyons. Potser, però, com passava a les incursions dels bàrbars, tot guerrejant se'ns enganxaven la cultura, els costums i les tradicions del país, en aquest cas jocs i barris respectivament. No ho sé pas. Segurament era així, i hi havia altres causes igualment lògiques. Per la meua banda, però, jo sempre m'he estimat més creure que allò estava latent a l'ambient, a l'aire que respiràvem, i a l'aigua que bevíem, que era una mena de cosa miraculosa, màgica, tellúrica i ancestral alhora.

L'Enrique Martínez em diu que probablement tot allò ho apreníem dels pocs minyons catalans que hi havia a les Cases Barates. No ho veig clar. Ja hem quedat que les famílies catalanes eren poques. Tornem a repassar-ho. El «*Silleté*» i la Júlia i la Maria del Tom, al nostre carrer. La vídua amb una o dues criatures. La

Txuaneta del carrer 17. Els Català. Un tal Boix, que de seguida va canviar de barri. La *Paquita* del carrer... I pocs més. Els invasors per força ens els hàviem d'engolir, aquests pocs. Això no obstant, aquests costums infantils van resistir i es van propagar i transmetre, i si avui dia les criatures no juguen a aquestes coses és per altres motius que entren de ple a l'etapa mecanitzada que vivim: televisió, cinema, *futbolins*, epidèmia futbolística i bèl·lica, què sé jo...

Amb l'Enrique seguim parlant d'aquells únics i en certa manera rars catalans del nostre barri: d'on eren?, d'on venien?, on havien nascut abans d'anar allà?, quin tràgic destí els llançà en aquells barris nous d'alluvió? No ens ficarem en qüestions de tipus personal, com ara el fet que alguns vivien pitjor que els anomenats «murciàns», en major promiscuïtat, abandonament, deixadesa i indiferència, fenomen que tan poc s'observa i tan poc es produeix entre el català genuí. El que sí que assenyalaré és una cosa que m'ha cridat poderosament l'atenció respecte a l'idioma d'aquests catalans de barri, o, diguem-ho d'un cop, respecte a la seva descatalanització, això, sobretot, entre els més deixats i abandonats, de closca ja murciana, és un dir.

Per exemple: el «*Silleté*» i la Júlia. Sempre parlaven en català, es barallaven i cridaven en català. Amb els veïns, encara que aquests els parlessin en castellà, ells en català. No sabien cap altre idioma. Van tenir fills, companys nostres de jocs. Amb nosaltres parlaven castellà. Entre ells i amb els seus pares, català. S'han fet grans, s'han casat amb immigrants de la darrera fornada, i els seus fills «només» parlen castellà. Hi ha hagut una regressió contrària a la d'aquests Ortiz, Rivera i Pelegrín que de vegades agafem per il·lustrar exemples contraris.

Mentre escrivia aquest capítol, he presenciat un altre fet que no he volgut deixar d'anotar, perquè ve com l'anell al dit. Dissabte passat, ja de vespre, em vaig deixar caure pel barri de Can Clos a veure una representació teatral al local social d'aquest barri. Vaig trobar-hi un

matrimoni ja vell que viu a les Cases Barates i amb el qual havíem estat veïns quan jo hi estava. Era un matrimoni català que va tenir molts fills, els Botey. Recordo que aleshores sempre parlaven català, entre ells. Fins i tot els admiràvem una mica. La mare sortia al carrer i cridava els seus fills en aquesta llengua: «Toni, vine aquí!» I si el minyó feia el ronsa: «Que vinguis, t'he dit!» Aquesta nit passada vaig parar l'orella quan passaven pel meu costat. Enraonaven del fill gran, que anaven a veure, sembla, perquè viu una mica més amunt, a Plus Ultra; del fill, de la nora, dels néts... Parlaven de les seves coses, dels seus problemes, confidencialment, i ho feien en castellà.

Segueixo recordant coses i pensant en altres misteris d'aquest flux i reflux de l'idioma, dels costums, dels jocs catalans, que per una banda perden i per l'altra guanyen, cosa, aquesta darrera, més misteriosa que no pas la primera. Recordo que alguns nois dels meus temps de vailet tenien nom català, i els anomenàvem pel nom català. A un que es deia Pedro — encara som molt amics —, de pares almeriencs, li dèiem, els seus pares, nosaltres, tothom, Peret. Encara l'anomenem així. A un altre, *Txaumet*, de Jaumet, i a un altre, *Titu (Pepito)*.^{*} Aquests dos eren dels pocs catalans i s'explica. Però n'hi havia un altre que anomenàvem *Sisco (Cisco)*,^{**} i ni els seus pares ni ell no eren catalans, ni en broma. Hi havia una altra nena que anomenàvem *Siseta (Ciseta)*, encara que em penso que aquesta tenia el pare català i la mare castellana, o al revés. Una altra, Carmeta. Un, de pares valencians, Manel. I un senyor andalús molt popular, *Quico*, «el tío Quico».^{***}

Potser la cosa havia començat a tall de broma, fins i tot per part dels seus mateixos pares, i quedà així per

* Tinc entès que això no és català. En tot cas, es tracta d'un castellà catalanitzat o viceversa.

** També és una forma catalana espúria, de *Francisco* en lloc de *Francesc*, però molt arrelada.

*** Una altra forma del cas anterior.

sempre, com em passa a mi amb el meu fill, a qui tohom diu Paquito menys jo, que m'he acostumat, tot fent broma, a dir-li Quico i Quiquet.

Quan anàvem a l'església de Nostra Senyora de Port, que aleshores era entre camps, tocant a la platja de Can Tunis, seduïts per les vetllades teatrals que s'organitzaven al seu Centre, ens amuntegàvem a la porta d'entrada del local, i cantàvem, tot clavant cops a la porta.

Obriu, obriu
que volem entrar!
La porta de l'església
està...*

Ho havíem après dels pillets de Can Tunis, dels de les dàrsenes, del barri de pescadors, etc., alguns dels quals també eren fruits d'immigració.

Esperàvem la sortida dels bateigs i cantàvem:

Tireu confits
que són podrits,
tireu avellanes,
que són torrades...

Es tractava d'un costum purament català, almenys la cançoneta. Però ens agradava i l'havíem feta nostra. Encara persisteix actualment, amb aquell tros bestial, incivil, que era el que ens agradava més:

Si no en voleu tirar
el nen (o la nena) es morirà...

Aquí, als barris, les criatures d'ara, de qualsevol procedència, la segueixen cantant. Suposo que més d'una

* Aquí no sé ben bé si afegíem «embotellada» o què. Tinc entès que això era una cançó de Setmana Santa, però nosaltres ho aplicàvem perquè ens semblava que hi esqueia.

vegada ni els qui canten ni els qui la senten — si són d'importació recent — no saben ben bé què vol dir, allò, però els uns tiren ametlles de bateig i els altres les recullen, ves!, mentre els grans comenten el que cantaven al poble. Només el darrer vers, canviat ja antigament, deu entendre'l tothom:

...El senyor padrí,

canten, i en lloc de dir:

un porró de vi...

bramen:

la puta que el va parir...

Els fills dels immigrants

Ara parlo amb l'Enrique de tot el que m'ha servit per a escriure el capítol d'abans.

Els pares de l'Enrique eren de Cartagena. Ell ja va néixer aquí.

—*¿Hablas el catalán?*

—*A veces, según con qué personas.*

Deu xampurrejar-lo, o el deu parlar en converses curtes, quan no té altre remei que entendre's així, cosa que passa poques vegades.

—*¿Te sientes catalán?*

—*A mí me da lo mismo ser una cosa que otra.*

Com la majoria dels immigrants, dels descendents d'immigrants: ni a favor ni en contra. Són aquí, doncs són catalans. Si haguessin anat en un altre lloc, serien una altra cosa, serien d'«aquell lloc». És lògic. És una cosa que ells no analitzen pas. L'analitzen d'altres, els qui busquen causes i «perquè», els preocupats, els meticulosos. Aquests nous fills de Catalunya es troben aquí i prou. Ara com ara, «trobar-s'hi» és una de les positures més compromeses, també de les més incòmodes. Més que no pas «ésser». Pero seguim.

—*A mí me da lo mismo ser una cosa que otra...*

Després, però, em diu que no pot sofrir que malparlin de Barcelona. I després encara va més enllà: tampoc de Catalunya. L'Enrique estima el seu carrer, el seu barri, la seva ciutat... És la teoria dels cercles concèntrics: primer la família, després el carrer, el barri, el districte, la ciutat, la província, la regió, la nació, la part corresponent del món, el món sencer, i, quan arribi l'era interplanetària, el sistema solar, la galàxia, l'univers... Amb els seus matisos, tot plegat més o menys rigorosament perquè aquests convenis de fronteres són

fills tant de la lògica com de les circumstàncies, i hom pot sentir-se més a prop d'un francès o d'un iugoslau que d'un individu de la Corunya, posem per cas. Punt i a una altra línia.

L'Enrique no pot sofrir que li critiquin Catalunya; ja ha arribat en aquesta conclusió. Per dissimular aquest sentiment diu que tampoc no permet que li parlin malament de Cartagena, la terra dels seus passats. Però això no és tan cert, és una pura defensa contra el seu sentimentalisme català, perquè després el poso a prova criticant Cartagena i no reacciona gaire davant el meu atac. És clar que ell no coneix Cartagena. Ni jo tampoc. I la meva crítica no té fonament. Encara que el que en realitat hem censurat ha estat un sistema de coses que ha produït que la seva gent se n'hagi anat d'allà, i això, ben mirat, no és atacar Cartagena, ni Múrcia, ni Andalusia, de manera que...

Al capdavant, l'Enrique reconeix que se sent més català que no es pensava. Feu aquesta prova, amb tacte, amb persones d'identiques característiques i circumstàncies i el resultat serà el mateix.

Sense adonar-me'n, i als capítols anteriors, he fet una distinció taxativa entre els immigrants d'abans i els immigrants d'ara, establint com a línia divisòria els tres anys de la nostra guerra. No es pot ésser tan sistemàtic. Tot té els seus matisos, les seves sinuositats, la seva elasticitat.

En parlar dels d'abans de la guerra agafem un període — des del vint-i-tants fins al trenta-sis — d'uns deu o dotze anys. La immigració a Catalunya ha estat un doll constant des de fa un segle. Fins i tot aquest període que jo pretenc agafar és molt més dilatat. Ja l'any 1919, si no m'han informat malament, a causa d'unes inundacions a Lorca, un nodrit grup de lorquins va venir cap aquí. I ja no van parar.

No obstant això, també aquests fets són de l'ahir. L'avui ja és més complicat. Entenem per «avui» els anys de després de la nostra guerra. Per la guerra hi va haver un parèntesi durant el qual també va arribar

un contingent anormal d'immigrants, una inundació força respectable. Van ésser els cèlebres refugiats de guerra, malaguenys i bascs, sobretot malaguenys. Molts, després, van tornar a la seva terra, especialment les criatures que havien vingut soles. Però la majoria es van quedar.

La forta immigració iniciada immediatament després de la guerra, tot just acabada, ha seguit fins als nostres dies. I segueix encara. I seguirà. Ja han passat més de vint anys. En certa manera, doncs, aquest «avui» també és «ahir».

Alguns d'aquells immigrants d'abans de la guerra van venir amb fills petits. Aquests fills són els homes de trenta i quaranta anys d'avui, com l'Enrique, com jo, com els Peret, *Txaumet* i d'altres que hem anomenat. Hem viscut a Catalunya, de vegades bastant al marge, per la nostra idiosincràsia, per la nostra estructura especial, però als moments de presa de consciència, quan venia el moment de rumiar d'on érem, ens sentíem una mica «Joan sense terra», una mica apàtrides. No havíem nascut a Catalunya, però tampoc no sabíem res de les terres dels nostres pares. I seguim sense saber-ne res, perquè no hi hem tornat, o hi hem tornat molt poc. I no hi hem tornat, no pas per menyspreu o perquè l'hàgim renegada, sinó perquè la necessitat ens lligà a Catalunya. Això és tot. Per això, en reflexionar un dia què érem nosaltres, forçosament va haver de sortir-nos el «català». Si no uns catalans com els d'origen, com els de la ciutat, com els tradicionals, com..., sí uns «altres» catalans. El mateix va passar als qui van néixer aquí, quan els seus pares acabaven d'arribar o al cap de poc temps. I aquests amb més motiu. Aquests van ésser sempre catalans, no de tradició, no d'herència, no de costums, però sí de naixement. I qui neix i viu en un lloc difícilment deixarà d'ésser el que és aquest lloc. Per això, segons en quines ocasions, caldria reconquerir els llocs més que no pas els homes, perquè aquests llocs, per absència de la gent del país, sí que van semblant una altra cosa, com passa

amb els carrers del barri de barraques de Jesús i Maria, que si et situaven de cop i volta allà et semblaria que et trobaves a la Casbah o poc se'n faltaria. O amb Can Clos, que sembla un miser poblet andalús, tot emblanquinat. O amb el barri de la Florida, de l'Hospitalet, on només t'adones que allò encara és Catalunya i no el sud d'Espanya quan en passar per l'església, una església d'arquitectura moderna i funcional, a to amb els nous blocs, però millor — cal dir-ho —, observem que en una de les portes hi ha escrit: «Déu t'estima».

Els immigrants de després de la guerra també van arribar aquí amb criatures, també van tenir fills aquí. Aquests fills ara són homes de vint anys. Es van adaptar, s'adapten, es van adaptant. Passi el que passi es quedaran sempre aquí. La seva arribada — la d'ells o la dels seus pares — en aquestes terres ha quedat molt lluny. Els d'abans de la guerra, aquests homes de trenta i quaranta anys, ja tenen fills. Els de vint en tindran. I ja seran fills de pares catalans, o mig mig.

La meva filla em diu:

—*Papá, háblame en catalán para que lo aprenda.*

—*¿Por qué?*

—*Porque yo soy catalana.*

A més d'esperançador, això és trist i significatiu. És trist perquè li serà difícil d'aprendre la llengua de la seva terra, perquè a l'ambient en què viu i creix no li donaran aquest ensenyament o si per cas d'una manera molt migrada. I és significatiu perquè segurament quan algú li ha preguntat: «D'on ets?, què ets?», ella ha contestat:

—*Catalana.*

—*¿Tu catalana y no sabes hablar el catalán?*

I ella, ferida en la seva vanitat, ferida en el seu petit amor propi, ha vingut a demanar-me — els pares ho saben tot, tot ho poden — que li parli, que li ensenyi el català.

Un matí d'aquests, mentre m'escarrasso amb aquest llibre tan complicat, em trobo en Peret, el del carrer 16, el carrer dels nostres jocs, a l'autobús. La seva mare és

d'Almeria, ho he dit, ja? El seu pare també n'era. Ell ha nascut a les Cases Barates. Puja un home a l'autobús. Amb vestit de treball blau i gorra. Català de soca-rel. Coneix en Peret. El saluda, li parla en català. En Peret també li contesta en català. Em sorprenç o bé ho faig veure.

—Parles català?

—Sí.

—Però tu no ets català.

—Sí, que ho sóc.

—Bé, vull dir que els teus pares... On l'has après?

—No ho sé. Amb la Maria del Tom sempre hi parlo.

Es la veïna de davant de casa seva. Un dels pocs catalans que van anar a viure a les Cases Barates quan van ésser fundades. El detall és curiós. Si molt convé els néts d'aquesta catalana, producte de l'encreuament dels seus fills amb nous immigrants, ja no parlen català, sobretot perquè en formar nova família a part ja no viuen amb ella, ja que d'altra manera, i amb ella, el parlarien. I, això no obstant, ella, que també ha «estat», que no ha fet altra cosa que «estar» en aquest barri, donant el seu testimoni sense adonar-se'n ni proposar-s'ho — ben segur que no se n'ha adonat pas —, ha fet que el veí de davant de casa seva parli en català, l'ha ajudat — inconscientment, si voleu — a aprendre'l. Que n'és, de necessària, aquesta barreja de l'element originari amb el foraster si volem fer res de positiu i d'efectiu!

Segueix dient-me en Peret, pel que fa al català:

—A l'oficina també hi parlo.

Heus aquí un altre detall significatiu. Treballa en una oficina. Una oficina on abunda l'element català.

—Hi ha vegades i tot — segueix dient-me, i això ja és més substancial per les moltes coses que implica — que, quan arribo a qualsevol lloc, instintivament, sense adonar-me'n i sense pensar si l'altre és català o no, li parlo i li pregunto en català.

S'ha posat a riure, tot dient això, com volent dir: «Ja veus on he arribat!»

A més a més, ara aquest noi festeja amb una noia catalana. Heus aquí un català dels «altres» més que totalment integrat. Tal com hi ha fenòmens negatius també n'hi ha de positius.

Sóc un home a qui agraden els detalls, encara que aquests, de vegades, resultin barrocs. Fins i tot m'interessen els fenòmens, però més encara els éssers que integren aquests fenòmens. Quan em diuen: «Hi ha mil persones que es moren de gana a tal lloc», m'estremeixo perquè no penso en tots mil alhora, sinó en tots mil un per un, amb tota l'angoixa i el dolor que cada ésser encloï individualment, i és aleshores quan, sumant totes aquestes individualitats analitzades veus tot l'horror de la tragèdia. Com deia, m'agraden els detalls. Vegem-ne un parell més que es refereixen al tema d'aquest capítol.

De vegades et trobes amb una família d'aquests antics immigrants, com per exemple els Bonillas, bons amics meus, de les Cases Barates també, dels seus primers pobladors, entre els quals es produeix el fenomen següent. Els pares són de Cuevas. Van tenir set fills. O vuit. Tots o gairebé tots nascuts aquí. Potser el primer i el segon no. De tots ells, dos, el primer i el penúltim o antepenúltim, han après tan bé d'expressar-se en català que el parlen, com aquell qui diu, fent-lo alternar amb el castellà, segons els llocs i les circumstàncies. El petit d'aquests dos, que es diu Diego, encara ha anat més enllà: és un entusiasta de les sardanes. Esbrina on se'n celebren audicions i hi va. També va al Parc o a la Plaça de Sant Jaume a ballar-ne. O hi anava. Ara ja fa molt de temps que no el veig. El teatre català l'entusiasmava igualment.

És curiós el fenomen d'aquests dos germans. Per què aquests dos sí i els altres no? Si ho analitzàvem, potser en trobaríem les causes, perquè tot té la seva explicació, encara que de vegades les explicacions són tan recòndites que és difícil de trobar-les.

Tots s'han criat en un mateix ambient, han tingut les mateixes amistats i han anat a la mateixa escola. Queda la feina. El gran ha estat paleta. Ho és. Doblega el ferro

per als fonaments de les construccions, i munta aquells complicats enteixinats. Ha construït armadures per a safareig de pòrtland. És un home traçut i enginyós. Potser aquest enginy és el que li ha permès d'aprendre de parlar un idioma que li és foraster per l'ambient on viu amb la mateixa facilitat que el del seus pares. L'altre, en Diego, ha estat forner i pastisser. Ara és mecànic. ¿Qui sap si alguna amistat de la feina l'ajuda, o si l'absorbí una majoria catalana?

Un altres cas, finalment. Un de Cuevas de Almanzora: Diego Montesinos. Va venir a Barcelona l'any 1921, amb els seus pares. Es va casar amb una catalana, una catalana de Tarragona. La seva dona ja és morta. La seva filla parla bé el català — tan «bé» com pot permetre-ho el fet d'haver-se criat a Barcelona i d'haver après aquest idioma d'oïda, només, entenguem-nos —; sap parlar-lo i el parla sovint, sempre que escau i més i tot. El fill, encara que potser també en sap, no el parla habitualment, fins i tot hi és rebec. Aquest home, amic meu, em diu que el van aprendre per influència de la mare. Em diu també que ell, quan va ésser a Lleida, vivint-hi, no sé si durant la guerra, parlava en català, perquè, remarca, *el ambiente era más catalán que aquí*. I afegeix:

—*Aquí en Barcelona «no» es necesario hablar en catalán.*

Té raó. Els immigrants d'abans, i també els del començament d'aquesta segona època, tots sabem català, tots l'entenem, com l'entendran aviat els qui ara arriben, però no ens cal parlar-lo. No ens cal, no en sentim la necessitat, i no comprenem la necessitat violenta d'aquesta necessitat. Però ens hem desviat de la línia recta de la qüestió. Tallem.

Detalls heterogenis entorn de la parla catalana

Hem de tornar més vegades i més extensament sobre la qüestió del llenguatge català. Ara només volem afegir unes quantes cosetes, més pintoresques i anecdòtiques que res, per acabar d'arrodonir el capítol anterior i algun altre.

Hem vist com d'entre vuit germans criats en un mateix ambient, dos han assimilat la parla catalana, i un d'ells fins i tot altres detalls; com, dels fills d'una mare catalana, l'un ha seguit amb l'idioma que li inculcà la mare, i l'altre no; el fill d'immigrant que va aprendre l'idioma de la terra que trepitja gràcies a una veïna d'aquesta terra; etc.

Hi ha exemples a dojo, per a tots els gustos. Realment, a les barriades, no cal parlar català, ni gaire ni gens. Hi domina el castellà. Sentir parlar català resulta detonant. Fins i tot el castellà ha guanyat terreny als racons arcaics, on viuen antics catalans. Tots ens entenem en aquest idioma. És un castellà horrorós, però què hi farem! Resulta pitjor el castellà que el català — quan aquest és parlat i entre els qui el parlen, és clar —. De tota manera jo sempre he cregut en el llenguatge viu. La xaroneria del baix poble també l'enriqueix. Jo suposo que prou voldrien que el català fos parlat tan intensament, encara que fos d'aquesta manera, en aquells indrets.

En els matrimonis mixtos, diguem-ho així, podem observar que quan la catalana és la dona, parla el català amb els fills i els fills amb ella, però amb el marit no, sobretot la dona casada amb un immigrant funcionari. Fins i tot els fills el parlen entre ells. De vegades el pare sembla un estranger, perquè cal canviar d'idioma per

a adreçar-li la paraula. Ho he pogut comprovar en alguns matrimonis amics meus.

Jo he vist la següent combinació: Dos matrimonis. Les dues dones catalanes. Érem a casa un d'ells. Els fills feien soroll i les mares els renyaven.

—Nens, estiguen quiets!

Com que ells no obeïen, elles s'adreçaven al marit respectivament.

—*Ríñeles tú.*

El pare els renyava:

—*Niños, haced el favor de estaros quietos...*

Les dues dones, entre elles, parlen en català. Els marits en castellà. Arribà la mare d'una de les dones. La filla, a aquesta dona, li parla en català. Ella, als néts — «Fes-me un petó» — en català; al gendre — «¿Qué tal estás tú?» — en castellà. Un garbuix, però no tant com ho resulta explicar-ho ni com sembla.

De matrimonis a la inversa, no en conec tants. Casar-se amb una dona que no sigui catalana, quan un és català, ho he vist més que res a les classes humils i populars, entre la gent de barri. Encara que, com em diu en Piñol, l'amo del bar que porta el seu nom, a Can Tunis:

—Jo em vaig casar amb una murciana pensant-me que era catalana, perquè parlava perfectament el català.

I riu. No sé si és una broma o si vol dir que no li ha anat gens malament amb la murciana en qüestió.

Són molts els immigrants d'abans de la guerra que parlen el català. Hi ha qui diu: «Gairebé tots, o almenys els fills, tots.» Això és una mica exagerat. Els dels nuclis suburbials, els qui es van quedar aïllats en aquests barris, no han prosperat tant.

Quan la meua família arribà a Barcelona, els meus pares i dos oncles meus es van instal·lar definitivament a les Cases Barates. Un altre germà del meu pare que va ingressar a la Companyia de Tramvies se'n va anar a viure al carrer d'Entença. Les seves dues filles són catalanes i parlen perfectament el català. Fins i tot he observat que en el cas d'una d'elles, casada, el català és

l'idioma de la seva llar. Entre elles, si no recordo malament en aquest moment, parlen en castellà, la llengua dels seus pares, la que parlaven a la casa paterna. Quantes combinacions sorgeixen entre aquestes dues llengües, fruit de les circumstàncies, dels costums, dels contactes, de la localització...!

Els qui ens vam quedar a les Cases Barates no vam aprendre el català. L'ambient no ens hi acompanyava. L'única que he sentit que el parla amb desimboltura i sense haver-s'hi d'esforçar, quan s'escau, ha estat la meva cosina Marcella, que de molt joveneta va servir molt de temps a casa d'uns senyors catalans que l'estimaven com una filla.

Però la combinació algebraica o jeroglífica més complicada i complexa que he vist, entorn d'aquests dos idiomes, ha estat la d'una família de Port de la qual ara us parlaré:

La dona, que anomenem «*la Dolores de los críos*», és de Turre. Quan tenia dos anys va arribar amb la seva família a Barcelona. Van passar a França. Després van venir a Port i sempre més hi han viscut. El seu pare es va matar a França — era ferroviari; va morir en un accident de tren —. Llavors la seva mare esperava la germana d'aquesta dona que dic, la Matilde, i la va tenir quan ja eren aquí. Van començar a treballar a Barcelona i van cridar la resta de la família que els quedava a Múrcia.

El seu marit, *el Blas*, ja vivia a Port. Havia nascut a Catalunya. Els seus pares eren valencians.

La Dolores parla el català i el castellà. Tots dos idiomes prou bé. Gairebé diria que el català millor que el castellà. El seu marit parla el català molt bé. El castellà, bastant malament; li costa. Ells, a casa seva, parlen català. En canvi, dels seus fills, la noia gran parla el català, només el català, amb un marcat menyspreu pel castellà, i només ha consentit a casar-se amb un català; però dos dels fills, *el Fonso* i *el Pepet*, no el parlen, ni volen parlar-lo. Diuen que ells només parlen l'«espanyol». El fill petit, *el Joaquinico*, també parla el cas-

tellà. Només parla català amb el gos, quan se sent comunicatiu. El seu pare li diu que per què no parla català amb ells, i el noi diu que li fa vergonya. Allò de parlar només «espanyol» dels dos grans, també és una defensa contra la dificultat que tenen de parlar català, perquè a ells, que es passaven tot el dia jugant alegrement fora de casa, lluny de la mare, els ha guanyats l'idioma del carrer.

De laberints, ramificacions, reaccions i complicacions d'aquesta mena o de semblants, tots en devem haver vistos. No cal, doncs, adduir cap més exemple. Un estudi analític sobre els motius que van conduir a uns resultats tan divergents seria extraordinàriament interessant.*

* Encara que no ve gaire a tomb, em sembla oportú d'explicar aquesta anècdota, que no té altra relació amb l'assumpte que la seva referència a la llengua catalana.

Fa uns quants anys em van enviar a Salamanca per fer un reportatge sobre l'embarcament dels toros destinats a les «*corridos*». A la fi vaig anar a raure a la ramaderia del comte de Mayalde, en ple Guadarrama. Vaig coincidir-hi amb el comte i la seva muller, i vaig dinar amb ells. Tenien a la finca una capella i un capellà per al seu ús exclusiu, un capellà que devia viure com un rajà.

Mentre contemplava com empaitaven els toros per portar-los als corral, el beatífic capellà em va preguntar d'on era jo, d'on venia. Quan li vaig contestar que de Barcelona se'm va posar a parlar en català. Vaig passar una mala estona per tal de poder-li seguir la conversa. Em passà la mà per la cara. Li vaig preguntar si també era de Barcelona, ell. No. D'algun poble de Catalunya? Tampoc. Valencià? Mallorquí? No, no. Somreia per sota el nas. Havia passat alguna temporada a Barcelona, a Catalunya? No. Mai, mai. I doncs? Havia estudiat el català — en les seves llargues estones d'oci, vaig pensar jo —, com hauria pogut escollir el francès o l'anglès.

Amb els immigrants d'ara es produirà el mateix procés que amb els d'abans i amb els de sempre. Seran catalans. Qui ho dubta! Sobretot els fills; aquests — almenys per naixement —, «altres» catalans (altres i també). Potser esdevindran catalans més a poc a poc, però tant se val. Les circumstàncies actuals que ha tocat de viure a Catalunya fan que aquests nou vinguts no trobin el clima ni els lògics processos d'adaptació que abans trobaven.

El qui arriba — sobretot de les classes més pobres — només pensa que aquesta terra li sigui més propícia que la que ha deixat enrera. Viu amb l'afany d'aconseguir qualsevol feina, després una feina millor, garantida i segura, fer venir la família, trobar casa, anar-se envoltant de comoditats... En aquest llarg esdevenir es pot donar el cas, molt probable, que no s'adoni que viu a Catalunya, una Catalunya que no és, només, la seva dolorosa rutina diària. Els fills, que vindran al món en millors condicions que no pas ell, potser sí que se n'adonaran. Però tot això és difícil d'explicar clarament.

L'immigrant d'ara es troba amb una majoria aclaparadora de no-catalans, sobretot segons la zona on va a parar, que, per regla general, sol tenir un contingent d'aborígens molt escàs. Passarà temps sense tenir contacte amb l'element català. I aquest contacte pot reduir-se tota la vida a frecs esporàdics. I encara Déu vulgui que aquests frecs no siguin desagradables i en quedi ben impressionat.

No parlem ja dels contactes culturals, i dic culturals fins i tot en la seva mínima expressió. No en trobarà cap, no en tindrà cap. Vivim uns temps dramàtics, que ho han fet volar tot. Caldrà trobar aquesta generació

d'homes disposats a cremar-se completament embarcats en un gran esperit de renunciació i que sempre sorgeixen en les situacions més desesperades, si es vol fer alguna cosa en tots els aspectes.

L'immigrant d'ara, posats a no trobar, ni tan sols troba una hostilitat descarada i manifesta, ni polèmiques, ni grups que el vulguin captar, ni topades, ni discussions de les quals, si no llum, surtin guspires, puix que qualsevol cosa val més que no l'apatia i la indiferència.

Actualment, el que dol més és contemplar la passivitat del poble, comprovar que el poble és mort, està adormit, i no solament pel que fa a les coses catalanes, aquí, a Catalunya, sinó totalment i en tots els aspectes. Per això és tan satisfactori de trobar alguna brasa encesa sota la gruixuda i amorfa capa de cendra.

Ens deia en Jordi Delprat, un amic i veí, en una conversa que teníem uns quants sobre aquests temes, que al taller on ell treballa van entaular una discussió sobre si el català és dialecte o idioma. El qui el defensava com a idioma era un immigrant, un murcià, beneïts murcians; li feia costat un català, el Txepet, però sense grans arguments, perquè no arribaven més enllà. Els més contraris eren els gallecs. Argumentaven: «*Si el catalán es idioma, el gallego también lo es.*» Fins que aquest Jordi que dic va fer: «*Pues claro que sí.*» *

Algú de la colla remarca que els gallecs són dels més rebecs, no solament a parlar el català, sinó a admetre Catalunya. Una mica com ho eren abans els aragonesos, afegeix. No ho sé.

Sembla que la conversa del taller es va ramificar, com passa sempre amb totes les converses, i un altre murcià que va intervenir-hi va dir que els seus fills parlaven català i que ell n'estava molt content. (Que en seria, de substànciós, poder gravar en cinta magnetofònica aquestes discussions espontànies!)

* Madariaga qualifica el gallec de dialecte. *España*, pàg. 209.

Aquest mateix murcià assenyalava, com a contraposició a la seva actitud, que uns veïns seus, catalans, no deixaven que els seus fills parlessin castellà. En Jordi Delprat no s'ho acaba de creure. Ell — «i jo sóc català com el qui més» argumenta — procura que el seu fill parli bé el català, però vol que quan parli castellà també el parli bé, sense barrejar paraules d'un idioma amb paraules de l'altre.

Com ja hem insinuat, aquestes discussions sempre són bones i fins i tot calen.

Els immigrants de després de la guerra, no els podem pas culpar per res de la seva fidelitat al castellà, perquè es van trobar, no sé si una Catalunya, però sí una Barcelona castellanitzada. Ningú no pot retreure'ls que no hagin après de parlar en català, i molt menys de llegir-lo, i menys encara d'escriure'l, si tot — escoles, universitats, oficines, centres oficials, cartells, premsa, ràdio, cinema, teatre, cançons, etc. — ha estat editat, produït, projectat en castellà. Jo recordo, a aquest efecte, i per esmentar-ho de passada, que durant la nostra guerra, a Barcelona, anunciaven el perill de bombardeig en català, i també quan el perill havia passat. Igualment recordo haver vist alguna pel·lícula, com *Cop per cop*, doblada en aquest idioma. Tinc entès que se'n va doblar alguna més. Una cosa semblant es va intentar posteriorment amb la pel·lícula *El Judas*, d'Iquino. Però no la van arribar a fer. El cinema és un enorme difusor, i això, cal no perdre-ho de vista.

L'immigrant d'abans tenia a favor seu el fet que notava més Catalunya al seu voltant. Temps enrera, quan va morir el meu pare, vaig repassar i cremar els seus papers. Entre ells vaig trobar documents d'aleshores, anteriors a l'any 1939. Molts estaven redactats en català. Per exemple la factura de l'enterrament del meu avi matern. «Compte a càrrec de... per a les despeses d'enterrament de...» Als qui amb prou feines hem conegut aquells temps, això ens sembla una nebulosa i un somni. Els més joves ni s'ho creuran, tampoc. També trobo un títol de l'Ajuntament, una mena de diploma, de

l'any 1937, en el qual s'atorga al meu pare el càrrec de «Moler de la Brigada de Subministres». En la comunicació d'aquest títol o càrrec, també en català, es llegeix, al capdavant: «Visqui molts anys». En va viure vint-i-quatre més, en una Catalunya més hostil que la d'aleshores, o que van fer més hostil. Acabada la guerra van acomiadar molta gent de l'Ajuntament. La feina del meu pare no era cap ganga. Però la hi van retirar. Ell n'estava molt cofoi, del seu títol, d'uns mèrits reconeguts. Arriscant-nos a posar-nos sentimentals, podríem allargar-nos una mica més sobre aquest punt, però per què?

L'immigrant, sobretot el del sud, tampoc no ve adherit fidelment a una llengua, i amb prou feines a unes tradicions, només a un folklore. La majoria d'aquests parlen molt malament el castellà, tan malament com parlaran un dia el català, si mai l'arriben a parlar. A aquests — a tots —, de seguida se'ls enganxen certes paraules catalanes molt còmodes. Immediatament aprenen a dir «plegar», perquè «*dar de mano*» és llarg i enutjós. «*Semanada*», en lloc de «setmanada», per «*semanal*». «Arrambar» és una altra de les paraules que s'adopten immediatament. El català, de vegades, és més contundent i expressiu que el castellà. «*Chafardear*», així, castellanitzat, per «*chismorrear*».* «Embolicar» és una altra de les paraules fàcilment acceptades.

Aprenen la majoria de noms de les eines de la seva feina també en català. «Gaveta», «corriola», «mascle», «*famella*», «escarpra», però sense la segona *r*: «*escarpa*», «enclusa»...

A les escoles no ensenyen el castellà bé, i les criatures parlen horriblement. Ni castellà ni català. La feina que tinc amb la meva nena per treure-li el vici que ha agafat — com totes les criatures d'aquests verals — de dir: «*en allí, en aquí, en ahí*». Tinc entès que aquest «en» tampoc no és correcte en català. I, amb tot, em sembla que

* Hem vist que Alfredo Mañas, a *La Feria de Cuernicabra* gasta sempre el «*chafardear*». Li alabem el gust.

ells ho han agafat del català — «a n'allà mateix» —, d'aquest català mal parlat que hom parla per aquí quan l'hi parlen. És clar que la qüestió és entendre'ns, opinaran alguns, i jo amb ells.

El que ja és impossible que les criatures sàpiguen, i fins i tot la gent gran al cap de pocs anys de viure aquí, són els noms de molts animals i plantes en castellà. Tots diuen «musclos» per «mejillones», «monchetas» per «judias», «cadernera» per «jilguero», «ginesta» per «retama», «platanero» per «plátano»... També trabuquen els noms de coses: «guís» per «yeso», «sorra» per «arena»...

A més inventen paraules estranyes: «rescullar», suposo que de «relliscar»; «engloncharse», d'«engronxarse»; «esquichar», d'«esquitxar»...

Tot això que acabem d'exposar no creiem que sigui un indicatiu gaire marcat de catalanitat dels nous immigrants, però sí, que ho és de la seva malhabilitat, de la seva adaptació, de la seva conformitat i conformació, del que se'n podria arribar a fer.

Com que vull insistir àmpliament en els capítols que segueixen sobre el vidriós tema de la parla catalana, de moment tanco aquest amb dos detalls insignificants.

Aquest matí, a l'autobús Plaça Espanya - Zona Franca, un home anava llegint «Cavall Fort». Tornava de la feina. Baixà a la parada del Foment i tirà cap als barris del Polvorí, no sé si els nous o els vells. Potser era català, però m'ha semblat que no.

I em diu en Pere Rica, un català que viu a Can Clos, que uns quants andalusos li han demanat que els parli en català, i que els ensenyi de parlar-lo — i això que encara no han vist, perquè no hi és, la necessitat d'aprendre'l—. Fins i tot hi ha dos d'aquests andalusos que tenen un gran interès a conèixer Barcelona històricament i en tots els seus aspectes.

Són dades petites. Podria explicar-ne més. Per a alguns potser seran esperançadores.

M'és difícil d'escriure aquest llibre. Tot és massa complicat. Et penses que saps molt d'una cosa, i no en saps res. O al revés. Et penses que no en saps res i en saps molt.

Les coses, en abstracte, són blanques o negres. En detall, admeten tons intermedis. I allò que és, no és, i allò que no és, és. No solament les excepcions de què es parla sempre.

Personalment, endut per un objectivisme particular que per a molts altres no ho serà, trobo que l'assumpte és complex, bigarrat i amb ramificacions. Sempre veiem més l'arbre que no pas el bosc. Ens falta perspectiva. Per això recorrerem el paisatge així, d'arbre en arbre i no de bosc en bosc.

Pel fet de no haver sabut traçar-nos un pla a seguir en l'estructuració d'aquest llibre ens trobem ara amb la sorpresa, en certa manera agradable, que els capítols se succeeixen encadenadament, com si els uns engendressin els altres. Quan els editors ens van proposar aquest llibre, vam creure que en sortiria un llibret breu, ben just de cent pàgines. Ara veiem que el tema és tan monumental que podria transformar-se en un llibre que no s'acabaria mai. Això ens preocupa, perquè per força caldrà deixar de dir i de detallar moltes coses. Però encara ens preocupa més per les sinuositats que cal seguir per a contar tot el que voldríem explicar d'una manera més clara i contundent.

Abans de tirar endavant hem de concretar unes quantes coses pel que fa a tot el que ja hem escrit, perquè potser en conjunt ens deu haver ofert una imatge una mica errònia, o, més ben dit, una imatge poc exacta. Llegint aquests capítols, segurament hom té la sensació

que tots els immigrants d'abans s'han catalanitzat o s'han integrat completament a Catalunya, i això no és veritat, almenys no tan radicalment, i també fa l'efecte com si tots els de després i els d'ara ho fessin amb el major entusiasme i la major bona entesa. Com si l'idioma català fos una cosa àmpliament acceptada, que es va imposant balsàmicament, sense altres dificultats que les de la capacitat de cadascú per a aprendre'l, i com si tot plegat fos només una qüestió de bona voluntat. Com si el català d'avui acceptés amb els braços oberts tots els qui vénen de fora. Com si no existís el perill que l'augment en gran escala de la immigració arribés al paroxisme i s'empassés la regió. En fi, una Arcàdia. I això no és així, o no és ben bé així. Fins i tot de vegades tens dubtes. I hi ha dies que, per alguns detalls observats, et sents optimista, i altres dies que, al revés, i per altres detalls, no.

Avui dia et fiques per les grans zones suburbials, pels seus nuclis compactes, i allò no té res de Catalunya, ni tan sols de Barcelona. Veus les tavernes plenes d'homes esparracats, que canten flamenc i beuen vi. Els joves, en mànigues de camisa, fan el mandra, ajaguts a les voreres. Llavors trobes difícil que aquella ingent quantitat de forasters, al pas que anem, arribin a adonar-se ben bé d'on són i a adquirir una consciència local i ciutadana.

Avui persisteix la creença que tots els immigrants d'abans s'han adaptat a Catalunya. Ja hem vist que els catalanistes i separatistes més conspicus són murcians, diuen. No se sap mai fins a quin punt els tòpics se cenyeixen a la realitat. Els tòpics són com els rumors, com les brames, com les llegendes: una tradició oral. Quan els gossos lladren, alguna cosa senten, sí. Però, tot i això...

Certament, hi ha una barrera insalvable, la de la nostra guerra. Durant molt de temps encara haurem de comptar així: abans i després de la guerra. Ha estat i serà una de les divisòries més contundents en el relat

de la nostra història. I mentre no s'esdevingui un fenomen similar no deixarem d'emprar aquest calendari.

La Catalunya d'abans — la que jo vaig recordant — era molt diferent de la d'ara. Els qui hi arribaven es trobaven en un país amb més personalitat. Gràcies a la seva configuració hi havia més receptivitat, més capacitat de seducció i d'absorció.

La Catalunya d'avui triga més a mostrar-se als qui arriben. Molts no la descobriren mai, i alguns es quedaran amb la closca, només: folklore, costums, a tot estirar, idioma... També hi influeix la triplicació del concurs immigrant. Per a molts d'avui, per a molts d'aquests immigrants d'avui, l'element de relació serà sempre aquesta mateixa terra d'alluvió. La manca d'entitats característicament catalanes facilita aquest dilatat desarrelament. Moltes d'aquelles institucions d'abans ja no tornaran, perquè no van d'acord amb els temps i ara resultarien arcaiques. Però, si no haguessin desaparegut tan bruscament, haurien evolucionat, s'haurien transformat i seguirien representant la mateixa cosa sota l'aspecte d'altres corporacions.

De tota manera, ja hem remarcat que no hi ha en aquests immigrants una predisposició d'antipatia ni un odi preconcebut contra Catalunya, i de vegades ni tan sols una indiferència, sinó només una ignorància, un no saber, un desconeixement total i absolut d'allò que els envolta.

Només de tant en tant, molt rarament, ens trobem amb l'home que conscientment no acaba d'acceptar Catalunya, la seva manera d'ésser i de fer i tot el que representa.

Avui dia trobem alguns immigrants que arriben irritats dels seus pobles miserables i odien el que troben perquè és molt millor que no el que van deixar. No poden veure els catalans perquè són gent que sempre — així ho veuen, així els ho sembla — estan en bona posició, i encara que ells algun dia assoleixin un benestar relatiu no arribaran mai a estar com el pitjor dels catalans, o els ho sembla. És un rosec semblant al que sents contra

les dames de beneficència quan t'ajuden, o contra l'amo petit-burgès quan et fa un favor. Sempre penses que, per molts braços oberts que t'ofereixin, mai no arribaràs a ésser ben igual que ells. I és una mica veritat.

De vegades podem observar grups de nou arribats a Catalunya, sobretot jovenets andalusos, torrats encara per aquells aires i aquells sols, d'aspecte entre bròfec i mofeta, que es diuen els uns als altres *paizano*, que es pensen que es menjaran el món, fent l'incivil i malparlant de tot el que és català, mofant-se de la seva llengua i de la seva música, de les seves sardanes, que troben insípides i sense ànima, perquè com el flamenc *no hay na*. De tota manera, això, en la majoria dels casos, és un pur acte defensiu, un acte instintiu per no caure en la integració i l'acceptació en què segurament i sense adonar-se'n cauran després. I, si no ells, la seva descendència.

Recordo que, una vegada, un grup de quixalla estava fent malbé una font pública. Dos guàrdies s'ho miraven. Un va voler intervenir-hi, però l'altre li va dir:

—*Déjalos, a fin de cuentas no es tu tierra...*

Els guàrdies, encara que siguin simples números, tropa rasa, no tenen els sentiments del baix poble sinó de l'altre, del dels funcionaris, i encara que pel sou que guanyen i per les cases de veïns que ocupen entren de ple a les classes humils, miren amb menyspreu els seus components, perquè s'hi consideren superiors, amb més cultura i coneixements.

També he vist aquests sentiments de «que es rebenti tot, puix que no és la teva terra» entre altres persones senzilles, i ha calgut una conversa — o discussió i tot — per a fer-los comprendre, puntualitzant, certes coses que no veien o no entenien.

Una altra cosa certa és que els qui menys han acceptat Catalunya, en aquests casos que hem anat trobant, sempre han estat gent que tendien a fugir d'aquest darer estrat i que per la seva professió o pel que fos es creien que ho aconseguirien. Ho aconseguiran o no, tant

se val, però els seus sentiments han seguit incommovibles.

Em ve a la memòria, sobre aquesta qüestió, un noi de Granada. Havia vingut amb la seva família i van anar a parar a Port. Ell llegia, li agradava d'escriure... Ens vam fer molt amics. Sempre va demostrar aversió contra els catalans. No els podia sofrir. Amb mi no li feia cap angúnia de sincerar-se perquè deia que jo no era català. Veia llurs defectes i cap de llurs virtuts. L'irritava que, quan es trobava entre un grup de catalans, aquests es posessin de seguida a parlar en la seva llengua, entre ells, i deixessin a l'escapça el foraster que es trobava amb ells; i el fet que, en dirigir-se a ell, ho fessin en castellà, no palliava llur indelicadesa.

—*Son unos groseros* — deia.

—*Hombre, están en su tierra* — deia jo.

—*Están en España* — contestava ell.

Una vegada que va venir a casa, el meu pare no es va recordar d'invitar-lo a seure, com fa el cas. El minyó es va ofendre d'allò més, i va dir que el meu pare havia adquirit costums catalans. El pare, que sempre es va sentir aragonès, i presumia d'ésser-ho, tot i ésser valencià, quan ho va saber no s'immutà.

—*No le he dado silla porque no he caído en ello* — va dir.

Aquest minyó menyspreava els veïns del carrer. «*Se daba de menos*», com venim a dir per aquests barris. No ho deia mai a ningú, que vivia a Port. Li feia vergonya. Enyorava els senyorets de la seva terra. De bona gana hauria estat un caciquet andalús.

Com veiem, menyspreava també la seva classe. I de seguida que ha pogut n'ha fugit. Ha muntat un establiment, una impremta. De tota manera no tornarà mai, definitivament, a la seva terra, perquè els negocis li han anat bé, per aquí, i allà no li anirien tan bé. Es quedarà per sempre a Catalunya, però no solament no se sentirà català, sinó que no estimarà mai Catalunya, o almenys els seus fills.

De casos com aquest, més o menys dissimulats, no diré que n'hi hagi gaires, però n'hi ha.

Un altre amic, oficinista, encara que no amb un odi tan exacerbant, fa això mateix. Ell es limita a trobar antipàtic el caràcter català, i res més. Discutim i sembla que el convenço d'algunes coses. Però només ho sembla. En algunes de les seves queixes li haig de donar la raó. Aquest amic meu vivia a Badalona. També ha fugit del gregarisme dels barris, de la idiosincràsia dels humils. I això, que sembla que hauria d'afavorir, és un obstacle, perquè s'aïllen més en les seves conviccions.

Si seguim amb notes discordants — flors que no fan estiu — que entelen aquesta Arcàdia o Paradís dels capítols anteriors, observarem que subsisteixen els catalans que menyspreen el qui ve de fora i que el consideren un invasor que — tornant a la frase típica — fa perillar la seva ració de pa. És una cosa que, tot i ésser arcaica i ximple, encara es veu de tant en tant, molt més sovint que no voldríem.

Fa uns quants mesos, anava a l'autobús que va dels meus barris a la Plaça d'Espanya. No sé per què, si per les empentes o per les reclamacions que en sorgien, vaig sentir que un obrer català de la ciutat deia a una gitana la cèlebre frase que gairebé ja havíem oblidat de tan poc com l'havíem sentida darrerament: «Heu vingut a menjar-vos el pa...», etcètera. Ah renoi, com es va posar la gitana! De primer li va dir que era tan catalana com ell o més, i per demostrar-li que ho era es va posar a parlar-li en català, en mal català, és clar, un català d'emergència, però català, al capdavant. I després l'insultà. Li va dir que per *guapos* els murcians i no els catalans, que es fixés en tots els qui anaven a l'autobús, perquè la majoria ho eren. La gent, rient i fent barrila, donaven la raó a la gitana, i això encara l'engrescava més. Jo patia pel pobre català i pel mal acudit que havia tingut. Com que l'home no era allò que es diu gaire agraciament, la gitana va començar a mofar-se dels seus defectes. Quines unes, les gitanes! Com que portava ulleres li va dir que no hi papava, i que per ulls bonics, els

d'ella. L'home, tot escorregut, va haver de baixar a la primera parada, però des de terra encara va cridar: «Hostes vingueren que de casa ens tragueren!» L'autobús en ple el va esbrincar, i amb ell tots els catalans, que si eren així, que si eren aixà.

Aquestes escenes són desagradables. Aquell home, en poca estona, havia ensorrat tota la tasca positiva que altres hagin pogut fer. Tot el que uns avancen per una banda, aquests ho fan recular. Cal anar-hi amb compte, amb aquests contactes. D'aquestes topades depèn que el qui arriba estimi o odii la nova terra que trepitja, o que reuli en la seva acceptació quan ja estava mig guanyat. Jo he intentat de superar en tots els aspectes de la meua vida això de «perquè a mi em van fer» o allò de «perquè a mi em va passar», però és difícil de fer-ho. I moltes coses d'aquestes marquen i deixen empremta.

Si pensem que de vegades aquests fustigadors empedreïts són gent nascuda fora de Catalunya o fills d'immigrants, podem pensar que algun dia els fustigats d'ara seran iguals que ells, iguals no, perquè seria una llàstima, però sí amb la mateixa exaltació i sense la mateixa irresponsabilitat que ells.

Sortosament, són molts els catalans conscients que lamenten aquests exabruptes dels seus paisans. Com ho demostra aquest altre cas, tan bonic i significatiu.

Al metro. Una dona trepitja una altra, sense voler. Quan s'excusa, amb accent andalús, l'altra, en català, comença a malparlar, dient que vénen de fora, a una terra que no és la seva, i encara empenyen i atropellen. Finalment, entre dents, l'insult despectiu de rigor: «Aquests *xarnegos!*» Fins que va saltar un noi jove que havia presenciat la discussió i que, en català, va fer remarcar a la irascible que la bona dona li havia demanat perdó per la trepitjada o l'empenta, que què més volia; afegí que això li ho deia un que no era *xarnego*.

Hi ha una força moral que tenim pel fet de trepitjar terra pròpia, però no n'hi ha prou si no tens raó i en fas un mal ús. Jo anava amb moto, amb l'Enrique, aquell que, com ja he dit, no sap si se sent català o no, però

que no pot sofrir que malparlin de Catalunya. Vam tenir una baralla amb un cotxe, amb el qual ens vam fregar una mica. Com que l'Enrique cridava en castellà, el conductor del vehicle el va mirar despectivament, es va pensar que érem gentussa, i va dir a la dona que portava al costat: «Què diu, aquest, que no l'entenc?» I va arrencar. Si hagués cridat i insultat en català, o en castellà, com hagués volgut, dient: «Ruc, animal!», o el que fos, tot el que se sol cridar en aquests casos, no l'hauria ofès tant. L'Enrique va tornar a atrapar-lo a la parada obligatòria d'una cruïlla i li va cridar, en correcte castellà: «Eres un perfecto hijo de p... ¿Y ahora qué, me has entendido?» Com que érem dos, l'altre s'hi va haver de posar fulles.

Molt de compte amb el menyspreu, mil vegades pitjor que l'insult obert! Aquestes faltes de tacte ressusciten en el foraster aquelles ínfules d'invasor de quan es va acabar la guerra i que ara anaven desapareixent.

«Cataluña, con la inmigración del sur de España — m'escriu un català que és encarregat en una de les fàbriques d'aquests verals —, evidentemente ha ganado y ha perdido; ha ganado desde el punto de vista económico, por lo que representa a su esfuerzo industrial la aportación de millares de brazos que han contribuido de manera decisiva a su expansión económica, principalmente porque se han hecho cargo de los trabajos para los cuales, por ser más bajos y sufridos, era difícil encontrar brazos del país.

»Ahora bien. El catalán, aunque no lo aparente, es profundamente sentimental, o mejor dicho, su carácter fluctúa constantemente entre los motivos sentimentales y los motivos prácticos, entre el corazón y el cerebro. Es por esto que el buen burgués catalán, al mismo tiempo que desprecia a sus obreros que proceden de las emigraciones, se siente, íntimamente, más satisfecho de ellos que de sus propios paisanos, pues los encuentra más dóciles, menos exigentes, y al mismo tiempo, ¿por qué no decirlo?, más adúladores que los ásperos hijos del país...»

Aquest català m'escriu més coses per al meu llibre, coses que, si molt convé, collocarem en altres apartats. Les escriu en castellà. Tot i que «pensa» en català, es veu obligat a escriure en castellà. El català, no sap escriure'l, o l'escriu mil vegades pitjor que el castellà, em diu ell mateix. Com podeu veure, el castellà l'escriu molt bé.

Heus aquí una altra de les conseqüències d'aquesta segona Catalunya que la majoria dels homes d'avui han trobat.

Hi ha catalans que no donen cap importància a la qüestió idiomàtica. Vint-i-cinc anys no han passat en va. Se'n senten completament despreocupats. Sospito que aquesta actitud es produeix, sobretot, entre els barcelonins. Barcelona és una ciutat cosmopolita. Sempre ho ha estat, però ara més. Pot arribar a ésser una nova Babel lingüística. Els seus problemes són semblants als de totes les grans ciutats que passen per les mateixes circumstàncies de ciutat clau i macrocefala. Interessaria de tenir un llenguatge universal, com ara l'esperanto. No ho sé. Però sí que és cert que a Barcelona ja no et sorprèn de sentir parlar en qualsevol idioma, i en qualsevol accent, i molt menys en castellà, és clar.

D'altres, en canvi, ho supediten tot a la qüestió de l'idioma, i tot ho amiden amb aquesta mesura. Creuen que tot anirà bé quan calgui un intèrpret per a una conversa catalano-castellana. Entre poc i massa.

Finalment, hi ha els qui no creuen que l'idioma sigui el tot. Però que són els moments actuals els que li donen aquesta supremacia, i que cal aplicar-se en aquest problema, ara. I és veritat.

L'idioma comporta tota la càrrega cultural d'un país: literatura, oratòria, cançons, adagis, tradicions, llegendes, emotivitat, enyorament... És l'encadenament de tota la seva història, del seu passat. És important que no es marceixi, que no mori ni desaparegui. Però en una Catalunya sense traves això hauria estat un problema de segon o tercer ordre, mentre que avui és de primera necessitat. Aleshores hauria estat com una planta silvestre criada en terreny fèrtil, que viu sense que calgui tenir-ne cap cura, mentre que avui dia és una flor d'estufa o d'hivernacle, que cal vigilar constantment, tant

perquè és necessària com pel que representa. Perquè avui és una flor, però també és una bandera.

Els escriptors catalans del moment actual, aquests escriptors que et fan articles i reportatges per a revistes en llengua castellana, però que deixen anar en català la gran càrrega de la seva producció: novella, teatre, assaig, poesia..., et diuen, quan els preguntes per què escriuen en aquest idioma podent fer-ho en l'altre — com ho demostren els seus articles —, que potser els produiria més beneficis, et diuen: perquè «penso» en català.

Així ens contestava Josep M. Espinàs a unes preguntes que li vam fer una vegada:

«—¿Por qué escribes en catalán?

—*Porque pienso en catalán, y el escritor procura ser lo más fiel posible al contenido y a la forma de su pensamiento.*

—*Si pensaras en inglés, ¿escribirías en inglés?*

—*¿Por qué crees tú que los ingleses escriben en este idioma?*

—*Sin embargo, tú conoces la lengua castellana: ¿no piensas nunca en castellano?*

—*No; puesto que pensar es una actividad inconsciente, como el respirar. Aun cuando después se puede utilizar conscientemente el castellano para las conversaciones, como ahora contigo, para el estudio, para las publicaciones periódicas...*»

Empren el verb «pensar» en un sentit ampli i no estricte. Perquè existeix un pensament català, no un, sinó diversos, però no és això el que volen dir. Volen dir que les seves paraules cerebrals són catalanes i no castellanes. Escriure en castellà els resulta, més que pesat, menys fluid. Han d'anar traduint mentalment, i és com si escrivissin l'obra dues vegades. La inspiració els brolla en català.

Un senyor anglès pot fer espionatge per als russos. Serveix la causa soviètica, perquè en comparteix la ideologia. (Com que és un exemple, deixem de banda la possibilitat que ho faci purament per qüestions econòmiques.)

ques.) El seu pensament serà rus, però ell «pensarà» en anglès.

Dic aquesta espècie de beneiteria perquè hi ha catalans, però catalans en el sentit ampli de la paraula, que no «pensen» en català. Això passa sobretot amb aquests catalans d'ascendència forastera, siguin casats amb persones catalanes o bé de la mateixa condició que ells. A la llar dels seus pares no es parlava català. A la seva, ara, segons com, tampoc. Però l'empren cada dia, sense cap esforç. Ara, si els cal escriure, ho fan en castellà, perquè el seu «pensament» prosòdic i gràfic és castellà. També són innumbrables, jo crec que una majoria aclaparadora, els catalans de «pensament» gràfic castellà. No te res d'estrany, doncs, que tot això es produeixi molt més marcadament en tots els immigrants, per molts anys que portin al país.

En realitat, el català es parlaria més que no es parla si no fos per un seguit de qüestions adverses de les quals tothom és una mica culpable, a part d'altres d'igualment adverses de les quals no és culpable ningú.

Actualment, durant el període que va des de l'any 39 fins als nostres dies, el català només es pot aprendre d'oïda i pel carrer. Això són qüestions indefugibles, de moment, i no ens en podem queixar. De tota manera, aprendre de parlar el català, per al qui neix en una família catalana, no és cap problema, puix que el mama i l'hereta. Per al qui ve de fora, per al qui neix dins una família forastera, per al qui viu en certs nuclis i barris, sí. Ja ho veureu.

He esmentat abans la frase d'una persona que a d'altres llocs havia parlat català, i a Barcelona n'havia abandonat el costum perquè a Barcelona «no» cal saber parlar el català.

Jo gairebé diria que actualment aquest «no» es podria fer extensiu a tot Catalunya, segons on, més, és clar.

Si pareu l'orella — jo ho he fet i ho faig — als tramvies, metros, locals públics, carrers..., veureu que predomina la llengua castellana. Això, a Barcelona, és clar.

Però jo he parat atenció, en els pocs viatges que he fet per Catalunya, i als trens, cotxes de línia, ciutats i pobles, he observat el mateix. Repeteixo que segons a quines zones de Catalunya més i segons a quines, menys. Sempre depèn de l'afluència de forasters, que en alguns llocs és enorme i a d'altres no tant.

A primers d'any vaig anar a Lleida a fer unes conferències. Jo no coneixia la ciutat de Lleida. En sabia el que n'havia sentit dir; en tenia un coneixement adquirit a través d'expressions verbals. «Un català de Lleida...» havia sentit dir, com remarcant que es tractava d'un català-català, a l'estil del cafè-café. Quan, acabada la guerra, van sortir per les parets aquells cartells de «*Por Dios y por España, habla el idioma del Imperio*» — idioma que se sobreentenia que era el castellà —, i quan a les oficines públiques si no gastaves l'idioma imperial no et volia escoltar ningú, jo sentia dir a molts: «Et ve un català de Lleida, d'aquests que no saben ni una paraula de castellà, i el pobre home...», etcètera. Devien referir-se a algun català d'algun poblet lleidatà. Jo he estat a Lleida ciutat, i vaig sentir parlar més el castellà que el català.

Lleida té uns 70.000 habitants. Uns 4.500 ó 5.000 són immigrants. Se'n preveu una altra onada. Això em van dir. Però fent la comparació amb Barcelona, on el contingent de forasters arriba a prop de la meitat, i la ultrapassa i tot, no és lògic que proporcionalment hi sentís parlar més el castellà que el català. Fins i tot vaig notar entre els catalans que m'acompanyaven — d'altres no ho sé — que entre ells parlaven en castellà. No solament quan, sense adreçar-se'm directament, jo seguia essent l'eix de la conversa, sinó també quan jo no hi tenia res a veure, quan parlaven entre ells de coses de caràcter purament particular o familiar. Ho vaig trobar tan estrany que els ho vaig fer observar. Entre les coses que em van contestar em quedà gravat que els lleidatans són anti-barcelonistes i que fins i tot — segons com, cada dia més, puix que les seves relacions comercials s'estenen

cap en aquella latitud —, se senten més aragonesos que catalans.*

En tornar de Lleida vaig fer una volta i vaig anar a parar a Montblanch, on tinc un amic de la infantesa. A l'autobús que m'hi portava, i després al tren, en tornar, abundaven més els qui parlaven en castellà que els qui parlaven en català. Al cotxe de línia se'm van asseure a prop unes gitanes i un guàrdia civil, i això podria servir d'explicació. El tren ja és un vehicle més internacional.

Avui dia, preguntes una cosa en català, i et contesten en castellà. Mai no passa al revés. No fa gaire vam anar a Granollers per preparar una representació teatral els de La Pipironda i la primera persona a la qual vam preguntar en català per un carrer va resultar que era un andalús, que va contestar en castellà, és clar.

És allò de l'acudit dels damnificats del Vallès: «*Catalanes*, tal cosa; *catalanes*, tal altra; *catalanes* per aquí, *catalanes* per allà...» Fins que, en ésser preguntats, contesten: «*Zí, zeñó.*» **

Deia Vandellós, pels anys 34-35: «Plana damunt la gent de llengua catalana una fonda amenaça, la importància de la qual ningú no ha de desconèixer perquè pot representar l'anul·lació d'una cultura».

I això, ho deia en uns anys en què hi havia unes defenses, més que mai. Què diria ara?

Ens trobem, en l'enquesta feta per «Serra d'Or» sobre «La literatura catalana fora de Barcelona» i quan

* «Lleida és la província menys catalana de totes» m'han dit alguns catalans, quan els he explicat això.

** M'explicava l'Emili Pascual, de Plaza-Janés, que, en una excursió pels contraforts del Pirineu català, va trobar un pastor amb la seva samarra, el gos, les ovelles, i el gaiato a les espatlles. «Heus aquí un autèntic Manelic» va pensar. I quan li va cridar, de lluny estant, que es posés així o aixà, per tal de fer-li unes quantes fotografies, va resultar que tot i el seu aspecte de Manelic guimeranià no era català: era andalús!

pregunta: «Quins són els principals problemes amb què es troba la cultura catalana a la vostra comarca?», que, dels deu interrogats, al número corresponent a maig, *cinc*, entre altres coses substancioses, contesten: Fèlix Cucurull, d'Arenys de Mar: «No existeix l'ensenyament en català a cap de les escoles del Maresme. S'hi va creant, per tant, una generació d'analfabets en la pròpia llengua». Jesús Massip, de Tortosa: «La llengua no té els suports que li són necessaris per a mantenir una cultura — premsa, escola, predicació religiosa —.» Antoni Massanell, de Vilafranca del Penedès: «Creiem que el primer problema i el més fonamental, és la falta d'ensenyança catalana a les escoles i la falta de sentit pedagògic de l'actual ensenyança.» I Joaquim Boixà, de Ripoll: «Problema principal és la manca quasi absoluta d'ensenyament de la nostra llengua».

Això és greu — aquesta manca de centres d'ensenyament de la llengua vernacla — per al català, que aprendrà el seu idioma per tradició verbal casolana però no culturalment, però ho és també per a l'immigrant, sobretot per als seus fills, aquests fills que poden representar l'esperança del país.

Per molt bona voluntat que tingui, al foraster, li falla per tots cantons l'aprenentatge de la llengua. Per a ell no solament falla l'escola sinó la llar, i l'ha d'aprendre, si l'aprèn, com ja hem dit, al carrer.

Abans no era així. Jo he anat a escoles on, tot i que l'idioma oficial d'ensenyament era el castellà — cosa, a més, plausible, a les latituds on vivíem —, s'ensenyava català unes quantes vegades la setmana. En aquestes Escoles de l'Ajuntament, els fills dels immigrants entraven en contacte per primera vegada amb un nou idioma — l'idioma de la terra que els acollia — mitjançant uns llibres sàviament planejats i exquisidament editats. Aquests llibres, entre altres, eren: *Les plantes, els animals, els elements, La mar, la plana, la muntanya, Els pobles, les ciutats, el homes*, on hi havia prosa i versos de Tomàs Garcés, Josep M. de Sagarra, Josep Pla, Joan

Maragall, Josep Carner, Joan Llongueras, Joan Arús, Alexandre Plana, Antoni Rovira i Virgili, Prudenci Bertrana, Joan Alcover, Lluís Nicolau d'Olwer, Jacint Verdaguer, Josep M. López-Picó, Emili Vilanova, Miquel Llor, Joaquim Ruyra, Joan Santamaria, Alfons Maseres, Magí Morera i Galícia, Joan Puig i Ferrer, Miquel S. Oliver, Angel Guimerà, Joaquim Folguera, Carles Soldevila, Marià Manent, Josep-Sebastià Pons, Clementina Arderiu, Pere Coromines, Ventura Gassol, Carles Riba, Miquel Costa i Llobera, Josep Lleó, Salvador Albert, Miquel Ferrà, Maria Antònia Salvà, Narcís Oller, Víctor Català, Guerau de Liost, Jaume Massó i Torrents, Joan M. Guasch, Frederic Mistral, Teodor Llorente, Apelles Mestres, Antoni Navarro, Josep Pijoan, Carles Cardó... Al peu de cada text hi havia unes «Notes i vocabulari» i et feien fixar detingudament en alguns versos, en la idea de l'autor, en certes paraules. Un altre llibre bonic era *Lectures d'infants*, il·lustrat per Lola Anglada, on, a més de treballs d'autors del país, i d'altres propis del llibre, hi havia traduccions dels contes d'Andersen, de Perrault, dels Grimm, faules, apòlegs i llegendes. Després de cada text hi havia una mena de qüestionari: «Què vol dir» tal cosa i tal altra. «Cura en el parlar. Cal no dir: ... S'ha de dir: ...» I una «Conversa»: «Digueu els noms que surten a l'escrit, referents a això o allò. Expliqueu tot el que recordeu de tal bestiola». I exercicis de llenguatge sota els enunciats: «Confegir i escriure», «Fonètica i ortografia». Un altre llibre d'aquests era el *Llibre de la natura*, també magníficament il·lustrat, amb observacions per apuntar-les a la llibreta dels deures. Si hom havia parlat dels pins, per exemple, el qüestionari deia: «Com són els terrenys on heu vist els pins? Observeu les diferències del pi pinyoner amb el pi bord. Dibuixeu una pinya de cada un d'aquests dos pins». I així successivament. D'altres llibres de lectura eren *El llibre de les bèsties*, del beatífic Ramon Llull, una *Història de Catalunya*, de Ferran Soldevila, il·lustrada per Josep Vinyals. Com ja hem dit, eren uns llibres excellentment rel·ligats

i impresos, amens, fets amb amor, pensant continuament en l'infant al qual anaven adreçats.*

Jo, que ara observo i em preocupo dels que «passa» la meua filleta a l'escola, m'adono que els seus llibres fan riure, per no dir una altra cosa. Carrinclons, pensats amb els peus, han estat fets per sortir del pas o per afany del guany i no tenen punt de comparació ni amb els que he esmentat ni tampoc amb els de llengua castellana que els infants d'aleshores teníem en aquelles escoles, como ara *El libro del idioma, El libro de la vida, El libro de la tierra, Lecciones de cosas* (tres volums), *El primero, segundo y tercer libro de lectura*, també amb les seves acotacions, enquestes i observacions, i un *Romancero castellano al alcance de los jóvenes*, que era una petita joia, de ben escollits, adaptats i acurats que hi eren els versos del Romancer castellà.

A poc a poc, amb els llibres que he esmentat, apreníem un nou idioma i a conèixer el país on s'havia de desenvolupar la nostra vida. Devia ésser un espectacle emocionant el d'aquelles llengües forasteres, maldestres, balbotejant una llengua que els havia esperats. Dissortadament, l'experiment va ésser breu i no se n'han pogut copsar els resultats. Hauria calgut que seguissin ensenyant el català als centres docents. Si hi haguessin en-

* Suposo que als autors que els va correspondre d'ésser inclosos en aquests llibres per a infants, això els devia produir una satisfacció enorme. (Diguem de passada que tots els autors que apareixen en els llibres escolars d'avui dia són morts i ben morts: Hartzenbusch, Samaniego... Dels vius, Pemán, Rafael Sánchez Mazas i pareu de comptar.) Aquests autors que he esmentat abans devien saber que «sortien» en aquells llibres. Però no devien saber que també eren llegits a les escoles de barri on radicaven forts nuclis d'immigració. En una entrevista que vaig fer a Josep M. de Sagarra un any abans de la seva mort, li vaig dir: «Jo vaig llegir versos seus quan era petit, als llibres que ens servien de text a les escoles. ¿Ho sabia, vostè, que els infants dels suburbis, fills d'immigrants, hi apreníem el català, en aquests llibres?» A la qual cosa, Sagarra, sorprès i meravellat, contestà: «No ho sabia. Realment, ja que vostè ho diu, me'n sento orgullós i emocionat.»

senyat bé el català, per una lògica de contrast haurien ensenyat el castellà correctament, i viceversa. Ara ens hem quedat sense un català i sense un castellà com cal, puix que el castellà tampoc no s'ensenyava formalment, ni amb afany, perquè el donen per sabut, i el resultat és que les criatures d'ara traginen al seu vocabulari una pila de mots que no són ni castellans, ni catalans, ni res.

Vull intentar de copiar sense cap comentari unes paraules de Luis Jiménez de Asúa sobre aquesta en altre temps debatuda qüestió de les llengües a l'ensenyament:

«...Nos encontramos con otro escollo formidable en el orden regional: el problema de las lenguas en la enseñanza. Lo resolvimos en el artículo 50, que es uno de los preceptos que peor comprendió Castilla, y que, sin embargo, a mi juicio, está compuesto con máximas garantías. Había dos problemas en cuanto a la enseñanza: la enseñanza en lengua castellana o en lengua regional. Los que objetaban contra el artículo decían: "Dejáis abandonada la Universidad a las ambiciones regionales". Se habla en este artículo de la enseñanza obligatoria del castellano en la escuela primaria y secundaria. Asunto harto distinto es el de la Universidad. ¿Qué es lo que se enseña en ella? ¿Se enseña el idioma? No. El idioma se enseña y se aprende en la escuela primaria y en la secundaria...»

Ja he dit que en realitat el català es parlaria més que no es parla si no fos per un seguit de qüestions ximpls i adverses — a part les indefugibles, que a més d'insinuades ja se sobreentenien — de les quals tothom és una mica culpable, i que intentarem d'exposar.

Tot i que fa tants anys que visc a Catalunya no he après de parlar el català. El llegeixo, l'entenc, però no el parlo amb desimboltura: amb dificultat i encara gràcies. (Això és, més o menys, el que diuen, a tall d'excusa, tots els qui fa temps que viuen a Catalunya.) Haig d'anar-lo traduint mentalment, i m'encallo. Suposo que la causa principal de no parlar-lo és el fet d'haver viscut sempre en aquest món a part que són els nuclis suburbans on domina l'element d'importació. Moltes vegades, però, he intentat l'aventura de parlar el català. No hi ha hagut manera. Sempre que m'he llançat a voler-lo parlar els meus amics catalans m'han repetit el disc de costum: «Digues: Setze jutges mengen fetge d'un penjat». No hi havia manera de tirar endavant. A tots ens feia molta gràcia i rèiem. «Però jo seguia no parlant el català». Agafaves complex de pronunciació. Encara et feia més vergonya que el fet de no saber l'idioma de la terra on viues. Gairebé a tots els fills d'immigrants o als immigrants que fa anys que són al país i no han arribat a parlar l'idioma català els ha passat una cosa semblant.

L'assagista Barco Teruel també comentava un dia això dels «setze jutges». M'explicava que havia sopat amb uns amics catalans i que els havia demanat que entre ells parlessin català, i també amb ell, si volien, que no li fessin compliments amb l'idioma. «Tu també has de parlar català», li van dir. «A partir de la quinta copa, de corrido» contestà ell. Li feia vergonya el seu accent.

Deia el novel·lista Castillo Navarro, en aquesta mateixa ocasió, que nosaltres ens posem a parlar el català, i de seguida els catalans ens fan notar el nostre accent castellà. En canvi ells parlen el castellà amb un gran accent català i ningú no els en diu res. Ells es burlen del nostre accent, i nosaltres del d'ells, no. Passa com amb els estrangers. Vénen aquí i de seguida es posen a parlar — bé o malament, més malament que bé — el nostre idioma. Nosaltres anem a l'estranger i ens fa una mena de vergonya de parlar el d'ells pensant que ho farem malament.

Té raó Castillo Navarro quan diu que hauríem d'ésser més agosarats — i si no ho diu ell ho dic jo — a parlar el català. A més, els catalans se n'alegrarien, fins i tot els que inconscientment et demanen que recitis el «setze jutges» com si fossis una atracció de fira.

Em diu en Jordi Delprat, el veí català ja esmentat, amb el qual parlo de vegades d'aquestes coses: «Vosaltres, els "espanyols"...» — No ha dit «castellans» sinó «espanyols». Ha estat una discriminació intuïtiva. Tant se val. Els gitanos, als *païos*, és a dir, als qui no són gitanos, encara que siguin catalans els diuen «castellans». Seguim —: «...vosaltres, els de les altres regions, sou rebecs a aprendre idiomes». Potser no hi som rebecs sinó maldestres. I m'explica que, trobant-se a França, uns andalusos que feia molt de temps que treballaven a Bèlgica, li van pregar que demanés per a ells un got d'aigua, en francès, a la cantina de l'estació. Això desmunta una mica la meua teoria segons la qual l'immigrant no parla català en part pel fet que el català cedeix en l'idioma i passa de seguida a la llengua contrària, i segons la qual si li «calgués» expressar-se en català ho faria. Aquests andalusos que diem necessitaven parlar en francès i no ho van fer pas.

Contra els qui qualifiquen el català de mal educat pel fet de parlar un idioma que no entén el qui ve de fora, jo sempre he sostingut la tesi contrària. Això de venir a la teua llengua enlloc d'anar tu a la d'ells, ho he observat fins i tot en aquell pagès o vilatà de qui es diu que no

sap gota de castellà. I és veritat. No el sap parlar. Però s'hi esforça, aixafa les paraules i et parla en un mal castellà, fins al punt que moltes vegades l'interlocutor parlaria millor el català que aquell pagès el castellà. En obrar així et facilita una comoditat, «però no t'ajuda a aprendre el seu idioma».

Probablement el foraster sent que la llei li fa costat, com si diguéssim. És l'altre el qui parla un idioma «que no és», pensa, i és a ell que pertoca d'esforçar-se. I en aquesta tendència del català a donar-se és possible que hi pesi — a part la cortesia i l'educació subsegüents — aquesta «oficialitat» del castellà de sempre o de gairebé sempre, i les pressions que entorn de l'idioma català han actuat en diverses èpoques.

I, això no obstant, en un grup de catalans i un castellà, els catalans parlen en castellà quan s'adrecen al castellà, però entre ells tornen al català. És una cosa forta i instintiva. Fins i tot en converses de grups més generals he observat com els mateixos catalans que de bell començament han dit: «Parlem en castellà, per entendre'ns millor», tornen, entre ells, i a estones, al català. És lògic i natural. Però això molesta moltes vegades el castellà — «castellà» és una manera d'entendre'ns: no direm pas el basc, l'aragonès, l'extremenys, el gallec, el murcià, l'andalús... — i hi ha qui agafa veritables fòbies, sobretot el qui no entén gens el català o el qui acaba d'arribar. N'hi ha que són suspicaços i recelosos i es pensen que potser encara que no malparlin d'ells ho fan per excloure'l de la conversa. Cal reconèixer — i així ho he explicat sempre quan algú s'ha molestat — que gairebé sempre, de seguida que els catalans s'adonen d'aquesta anomalia en una reunió, et pregunten si entens el català i tornen al castellà per a, poc després — sense adonar-se'n, perquè és més fort que ells mateixos —, passar altra vegada al català. Ja he dit que és lògic i natural que tendixin a la fluïdesa. Si la ductilitat del català pel que fa al castellà, l'hagués tinguda el castellà respecte al català, el problema de l'idioma hauria estat molt diferent. El català no s'hauria hagut de mofar, ni

amistosament, de la nostra pronunciació; i nosaltres hauríem hagut d'ajupir-nos alguna vegada — només que fos com a experiència lingüística i per cortesia envers els nostres amfitrions — a l'idioma català.

Avui dia, la llengua catalana, a part l'amenaça de la immigració, es veu amenaçada per una sèrie d'elements externs: absència de premsa, de ràdio, de televisió, de cinema, i gairebé de teatre i de literatura; també — com ja hem indicat al capítol anterior —, absència absoluta d'ensenyament, etc. Tot això ha fet que hagi perdut fins i tot el domini del carrer. En aquestes condicions, com es comprèn, la integració lingüística d'aquests mateixos immigrants que l'amenacen es fa molt difícil. I si no ha de preocupar massa el fet que els immigrants nou vinguts, ja grans, no parlin ni arribin mai a parlar el català, sí que ha de preocupar que no el parlem els fills dels immigrants, els qui fa molts anys que vivim a Catalunya, o que el parlem només molt circumstancialment o com a llengua absolutament estrangera.

També pesa en el fet que no parlin català els immigrants això que ja hem dit: que a Barcelona «no cal» saber parlar el català. Sembla una bajanada, això, però és una veritat com un temple. Ni a Barcelona, ni a Terrassa, ni a Sabadell, ni a Manresa. Per a viure a Catalunya, l'idioma català no es necessita per a res. Això, l'immigrant no és que ho sàpiga. Ho ha trobat així. La necessitat obliga. I a ell no li és necessari.

Per això la integració lingüística és més efectiva a certs pobles de la Costa Brava, per exemple, on des de fa cinc o deu anys la immigració és en gran escala i continuada, i on, a certs pobles — Cadaqués, em diuen, però no ho sé bé — la mà d'obra xampurreja el català perquè no té més remei que fer-ho per entendre's amb els fills d'allà. I els qui treballen als hotels, fins i tot el francès i l'anglès parlen. No els fa vergonya, perquè els seus interlocutors no se'ls donen tan fàcilment.

Avui dia, als grans barris suburbans, on tot és gent forastera, et trobes que els eixerits botiguers catalans que hi han plantat botiga perquè han vist el gran esde-

venidor que això representa, han comprès que els cal parlar castellà — el negoci és el negoci — i castellanitzar-se tant com puguin. Aconseguir això a la inversa amb l'immigrant podria ésser una petita solució.

Entre la gran massa migratòria, els qui procedeixen de determinades regions troben més difícil la seva integració lingüística, a part les raons que hem exposat, per la seva particular idiosincràsia idiomàtica. Per exemple, l'andalús i el gallec.

A l'andalús, especialment al de les classes humils, li és difícil de parlar bé el castellà, que és el seu propi idioma. No sap pronunciar, es menja les lletres, trabuca les «s» amb les «z». Intentar de parlar el català li és una veritable tortura, un enrevessament. M'explicava una senyora que Marañón va voler que aprenguéss francès un ballarí andalús, per tal que agafés cultura. L'home no se n'havia vistes mai de més fresques. El mateix els passa a aquests immigrants de Jaén, als quals anomenen *de la tierra del ronquido*, perquè parlen com esbufegant; i als immigrants de Granada, Huelva, Màlaga, Almeria... Hi ha immigrant que ni tan sols sabia que a Catalunya es parlava una altra llengua, i hi ha hagut més d'una minyona de servei que s'ha quedat tota parada en sentir que la senyora parlava en català, no sabent si conversava, resava o cantava. Tant arriben a desconèixer el català, que hi va haver un d'aquests immigrants que va comprar en un quiosc de la Rambla el «Herald Tribune», i després es queixava que els catalans escrivien d'una manera molt estranya, que entendre el català escrit era molt difícil, i això que el parlat ell l'entenia perfectament; el bon home s'havia pensat que allò era un diari català esportiu.

Al gallec no solament li costa d'assimilar-se quant a l'idioma sinó també a tot plegat. En el seu cas, la llengua pesa més. Té una llengua pròpia. Es veu obligat a aprendre'n dues més: el castellà i el català. Al castellà, encara s'hi sotmet: no hi ha més remei. El català, el considera com el seu gallec: un idioma arraconat. Se li fa difícil la trajectòria gallec-castellà-català. L'andalús, el murcià,

d'altres, ja saben el castellà. Només han d'aprendre el català. Si no el parlen, amb entendre'l ja en tenen prou. L'esforç no és tan gros. El gallec ha d'aprendre dos idiomes: el castellà, parlar-lo; el català, entendre'l. Com l'andalús, el castellà també el parla malament, amb un accent especial, confonent les vocals unes amb altres. Molta gent els imita i se'n burla. Atrevir-se amb l'espetegant i onomatopeic idioma català no deixa de ser una proesa. Alguns ho han fet.*

Els qui es llancen més intrèpidament i amb menys prejudicis a l'aventura de parlar català són els murcians. (No confonguem els murcians amb els de Cuevas, d'Almeria. Aquests també gasten un castellà horrorós: *Vamos venío, estarsus quietos*. El murcià, que també deforma les paraules, les deforma més poèticament. Recordo una *saeta* o cobla d'ells en la qual es diu que la Dolorosa té el seu Diví Fill abraçat contra el pit, *estrujido*** de dolor. Aquest *estrujido* moltes vegades m'han vingut ganes d'emprar-lo, escrivint, de tan bonic que és. Però no ens desviem.) Els qui s'hi llancen amb més intrepidesa són els murcians. I el parlen.

Diu Vandellós i Solà a *La immigració a Catalunya* que els murcians estan formats en part per les dues races que han intervingut a la formació del poble català, races que no recordo; i que, a més, Catalunya va tenir una part important a la colonització de Múrcia. I segons Soldevila (a la seva *Història de Catalunya*), de les Cròniques de Jaume I i d'Alfons el Savi es desprèn que

* Jo no em creia gaire això de les dues llengües. Em pensava que el gallec no estava tan arrelat a la seva terra com ací el català. Però m'asseguren que potser hi està més i tot. Hi ha molts pobles i poblets, propers a les capitals de província, on només es parla gallec, exclusivament gallec, i el castellà és completament ignorat. Entre els molts gallecs que hi ha al barri on ara visc, de vegades sento alguna mare que renya el seu fill en gallec. Molt bonic. De tota manera, observo que aquests immigrants van perdent molt ràpidament el seu idioma natal.

** *Estrujado*.

Múrcia va ésser poblada en part per catalans, i de la Crònica de Muntaner, que durant la primera meitat del segle XIV encara es parlava en català a Múrcia i a Cartagena. També s'assegura que la meitat del dialecte murcià és composta de paraules d'origen català. ¿Explica això la predisposició del murcià? No ho sabem.

Un vespre, sopant amb uns amics, un d'ells va retreure el tema de la prohibició de la llengua catalana a l'Hospitalet durant la guerra. I ens va dir que fins i tot s'havia posat una línia d'autobusos amb un cartell d'itinerari que deia: «*Hospitalet-Murcia*». Nosaltres parlàvem en castellà. El qui ens servia, en sentir això de la prohibició, saltà:

—*Mu mal hecho.*

Era andalús. Es creia que nosaltres aprovàvem aquella mesura, i no vacilà a sortir en defensa de la llibertat de llengües, àdhuc amb el perill de disgustar uns clients.

Pel que l'home ens va dir, ja feia uns quants anys que vivia a Catalunya. Als seus clients catalans, els parlava en català.

—*¿Lo sabe usted hablar?*

—*Zí, zeñor. ¡Digo!*

Ens hauria agradat de sentir-lo, i no per burlar-nos-en, que consti; com a màxim, per somriure.

«*El idioma es lo que más nos duele — m'ha escrit en castellà un català suburbà en un qüestionari que li vaig donar —; de los inmigrantes, unos lo aprenden, otros lo desprecian y a otros les es indiferente. Una observación personal es que personas no catalanas, pero de un cierto nivel cultural, o de profesiones liberales, aprenden el idioma catalán antes que los inmigrantes más modestos. Otra observación es que en muchos matrimonios, si el marido es catalán y la esposa no, los hijos hablan en castellano, y si al revés, los hijos hablan... en castellano también.*»

Com a ironia no està malament aquest final. Però no és veritat, o no ho és del tot. Ja hem explicat uns quants exemples sobre aquest punt.

A causa d'aquesta major adaptació — pel que fa al

llenguatge — de Catalunya als qui vénen que per part dels que hi vénen, un català m'ha dit que Catalunya és un poble bilingüe. Ell és català. Els catalans, quan et fan aquest advertiment, volen donar-te a entendre que ells discrepen dels seus paisans, però que ells poden parlar impunement, mentre que tu no.

Està bé. Catalunya és un poble bilingüe. Deixem-ho així. Potser per això m'assegura un altre català que no hi ha esperança que els immigrants parlin català algun dia. És clar que això m'ho diu un català que viu en un barri on el noranta per cent, si no més, no són catalans. N'hi ha per a espantar-se. De totes maneres, ell mateix ens ha explicat, com ja hem dit, que uns andalusos li han demanat que els ensenyi de parlar el català. Tot i això, opina negativament. No li falta raó. Perquè avui dia, l'idioma català només es pot aprendre per contagi, si se'm permet l'expressió, per fregadís, per contacte. De manera que si les majories que et volten són catalanes, parles català; si no, com passa a les barriades, no. Em sembla que ja hem assenyalat que l'immigrant que treballa en unes oficines, voltat de catalans, arriba a parlar el català. Als tallers es produeix el mateix fenomen. El peonatge, en canvi, pel fet d'ésser tots producte d'importació — no en va són peons —, serà més difícil, no ja que el parli, sinó que l'apregui. Aprenderà el més essencial per a entendre's, i encara gràcies. Però Catalunya ja s'ha trobat altres vegades amb el català purament de carrer, i la història ens ha demostrat que no ha passat res. Déu vulgui que pugui tornar-ho a demostrar.

Repetim que l'idioma, tot i que és molt, no ho és tot. Adquireix especial importància en els moments de subjugació. És clar que per a mi sempre tindrà menys importància que per a un veritable català. Per això l'immigrant que acaba d'arribar — i el que fa temps que és aquí també — es queda sorprès per aquesta importància desmesurada, com diuen alguns, que veiem atribuïda a l'idioma.

Semblarà una heretgia. Però jo sempre posaré la llengua al servei de les idees, o la hi supeditaré. Jo, capellà

— és un dir — i català, predicaria en castellà a les paròquies de gent d'alluvió. Llegim a *Diario íntimo de un catecúmeno*, en un fragment reproduït per «Atalaya del Guinardó», una revisteta ciclostilada: «*Después del Evangelio, el sacerdote, vuelto al pueblo, dio un sermón en idioma catalán en una de las barriadas en que tantos inmigrantes de otras regiones viven y asisten a los oficios divinos...*»

Cal anar amb compte amb això, i aconseguir, amb tota naturalitat i «sense que constitueixi cap problema» que als actes públics es parli indistintament el català i el castellà. És un error d'obstinar-se en determinades actituds. Cal obrir totes les portes, totes les que es pugui — i evitar, això sí, que per elles s'escapi allò de fonamental que hi ha a dins — per tal que els qui vénen puguin entrar. Avui dia, tal com van les coses, el català que estima Catalunya de debò i desitja la seva continuïtat, cal que es posi, encara que sigui incòmode i li dolgui, en aquest pla d'apostolat, diguem-ne, i de renúncia.

Em pregunta un periodista:

—*¿Qué es lo que ahora está usted escribiendo?*

Li ho dic:

—*«Els altres catalans».*

—*¡Ah! Está bien eso. ¿Y aparecerá en catalán?*

—Sí — li dic.

—*Pues no tendrá éxito.*

—*Bueno. Eso ya lo veremos.*

Segueix dient-me:

—*Yo soy catalán...*

Certament, el seu cognom ho és. Molt.

—*Yo soy catalán...*

Quan un català fa aquest advertiment — ja ho hem dit —, andanada: contra la seva terra o contra els seus conterrànies. I és com si posés el cartellet: «No admetem cap reclamació».

—*Yo soy catalán, pero nunca compro libros en catalán.*

Ens quedem amb les ganes de dir-li que els periodistes i crítics no en compren mai, de llibres. Sempre esperen que els els regalin. I també ens quedem amb les ganes de preguntar-li per què té aquesta aversió a comprar — suposo que vol dir llegir — llibres escrits en català. No li ho preguntem perquè recordem que són els periodistes els qui ens han de preguntar a nosaltres, i no nosaltres a ells. Però sabem que no en compra — suposició gratuïta, això de comprar, però vaja —, que no llegeix llibres en català perquè, en certa manera, el llibre català segueix essent l'anormalitat, una cosa que durant molts anys no ha existit i ara amb prou feines. O sigui: que tot i que és català, de parla catalana i també de pensa-

ment, no ho és de formació cultural, no ho és de lectures. En certa manera, el català, li costa de llegir-lo, el cansa de llegir-lo, molt més que el castellà. A la lectura castellana, hi està habituat. A la catalana, no. I el català dels llibres no és el català que la gent parla a casa o pel carrer. Aquest és el panorama, un dels extrems als quals s'ha arribat. Els catalans, tot i conèixer prou el seu idioma per a parlar-lo, el desconeixen completament per a escriure'l, i fins i tot els molesta de llegir-lo.

En una enquesta que he fet, de la qual parlarem cap al final del llibre, he trobat que molts no-catalans casats amb catalanes — que tenen fills catalans i parlen aquest idioma amb la mare —, poden presumir tranquil·lament — per la seva capacitat o ofici intel·lectual — que tot i que no parlen el català, ells, el llegeixen perfectament, i fins i tot el mig escriuen, cosa que les seves dones i fills, tot i ésser catalans, no fan. I en presumeixen. «*Yo no soy catalán y mira... Y ellos, no.*»

Són molts els catalans amb cultura castellana. Tots. O la majoria. O, millor que cultura, ensenyament. Infinitat de catalans que s'expressen en català, pensen en català i viuen en català, tenen lectures únicament, exclusivament castelleses, i escriuen les seves cartes i tot el que cal en castellà. Llegir el català, segons confessió d'ells mateixos, encara el mig llegeixen, però escriure'l, no. I dic que el mig llegeixen perquè quan ho fan se senten incòmodes, «s'adonen» que en aquell moment llegeixen en català, mentre que quan llegeixen en castellà, no. Passa com amb els vestits nous i els de cada dia. El nou molesta. Al vell, ja t'hi has acostumat. El més curiós del cas és que no es fa cap esforç per a posar-hi remei. I això és greu. I és que el castellà, en certa manera, ha guanyat. Ha guanyat en una batalla poc aferrissada. Ells no en tenen la culpa. O sí, que la tenen. Som o no som. A *La darrera lliçó*, d'Alfons Daudet, narració d'un infant alsacià, el mestre diu a l'infant que per negligència no s'ha preocupat d'aprendre com cal el seu idioma: «Ara aquesta gent té dret a dir-nos: Com s'entén? Vosaltres preteneu d'ésser francesos i no sabeu ni escriure ni par-

lar la vostra llengua?» A alguns catalans, se'ls podria aplicar això mateix.

De tota manera, ara, al cap de tants anys — alguns ja abans —, en prendre consciència, molts intenten d'aprendre el català «completament». I d'altres, com el meu bon amic F. Sifre, que escrivia amb molta gràcia, soltesa i desimboltura el castellà, ha après el català amb tan bona voluntat i tan bé, que ha fet classes de català a Montblanc, on ara viu, i els seus primers llibres, poemes, els ha escrit en català.

No puc resistir-me a copiar aquest article de l'escriptor Xavier Fàbregas * intitulat: *El descobriment de l'idioma*, perquè il·lustra completament aquest capítol dient tot el que jo hi volia dir, però molt millor que no ho hauria fet jo:

«Ben cert que allò que a un pugui passar-li té molt poca importància. O en té només per a ell, que és el mateix. Ara bé, si els esdeveniments als quals ha de fer front no l'afecten tan sols a ell, sinó que aclaparen tota una generació, aleshores el fet deixa d'ésser quelcom singular i passa a ésser un símptoma, una dada, d'un estat de coses general, la realitat del qual pot interessar un cercle de persones, un estament social, o, fins i tot, un poble, si tanta extensió té. Potser hi ha quelcom d'això en el que m'ha passat a mi, potser el meu cas no és més que un reflex pàl·lid del que ha passat a molts altres. Aquest és el motiu que m'hagi atrevit a parlar-ne, tot i arriscar-me a explicar-me malament, a empentes i rodolons, perquè, encara que sigui trist confessar-ho, aquestes són les primeres línies que escric en català. I el català — hi té tot el dret — se'm resisteix amb tosuderia, com una mossa esquerpa que no es vol deixar atrapar.

* Xavier Fàbregas ha publicat els següents llibres: *Los inventos*, *El hombre*, *Los dictadores* i *La conquista del Paraíso*. També ha escrit teatre, però d'això ja en parla en aquest magnífic article.

»Jo sóc català, i ben català; tota la meva vida ha transcorregut a Catalunya, i catalans són la meva dona i els meus fills. Abans de la guerra, fins a sis anys, vaig anar en una escola on era ensenyat el català, encara que jo no vaig passar del sillabari. Vet aquí que un cop acabada la guerra vaig començar el batxillerat. Però les coses havien canviat una mica, i, sense jo buscar-ho ni voler-ho, el català havia estat substituït, al programa d'ensenyament, per una altra assignatura.

»Jo anava parlant en català i llegint i estudiant en castellà, fins a l'extrem d'habituar-m'hi i d'acceptar la contradicció palesa que aquest fet encloïa. No vull excusar la meva negligència, la meva rutina, davant una cosa que tan de prop m'afectava. Res d'això. Em limito a constatar un fet sense pretendre d'enjudiciar-lo. Sigui com sigui, al meu costat, d'una forma paral·lela a la meva, els meus companys seguien el mateix camí.

»Qui recordi els aires que bufaren durant aquells anys no s'estranyarà que, en acabar el batxillerat, els qui ara rondem la trentena consideréssim que escriure en català no passava d'ésser una extravagància, afanyats d'uns pocs que s'obstinaven a anar contra corrent. A casa hi havia llibres catalans, naturalment, i vaig llegir-ne algun — recordo, per exemple, *Argelaga florida*, de Roig i Raventós, llegit a dotze o tretze anys —, però el català m'esdevenia aspre, dificultós, i el sentit d'algunes paraules no acabava d'ésser clar per a mi. És lògic, doncs, que cada vegada em decantés més cap als llibres castellans, ja que, superat el *Massagran*, de Folch i Torres, tots els llibres que en aquella edat podien entusiasmar-me m'arribaven en aquest idioma: Jules Verne, Walter Scott, Zane Grey, James Oliver Curwood i molts d'altres.

»Però, anem endavant, anem a l'any que vaig acabar el batxillerat, l'any 49. L'any 49, o per aquells voltants, vaig començar a sentir la necessitat d'escriure, i, com és lògic, vaig decidir-me a escriure en castellà perquè aquest era l'únic idioma que, bé o malament, m'havien ensenyat a manejar; no es va tractar ni tan sols d'una decisió. I recordo que vaig escriure la meva primera peça

de teatre, una cosa esgarrifosa que vaig intitular *Ulises*, la història d'un mariner que quan tornava d'un viatge d'altura es trobava amb unes banyes com d'aquí a Monistrol. Recordo que la cosa acabava amb sang, bastant de sang, i que, al cap d'uns quants anys, en rellegir-la, vaig canviar-li el títol i el gènere dramàtic sense tocar ni una coma; la vaig intitular: *Ulises, no me pises*.

»Bé, tirem endavant. Vaig reincidir una i altra vegada, vull dir que vaig seguir escrivint; i vet aquí que un any, el 56, havent enviat una comèdia al Premi "Ciudad de Barcelona", Esteve Polls, que era del jurat, se'm va presentar a casa i em va demanar la comèdia per estrenar-la al Romea. Calia, és clar, complir un petit formalisme: traduir la comèdia al català. La mateixa empresa del Romea em va indicar l'home capaç de fer la traducció bé i en poc temps, i, sobretot, amb poques pretensions econòmiques. No era jo el primer autor català que es trobava en aquesta contradictòria situació. Més encara, el meu cas es considerava normal i ningú no se'n va estranyar.

»L'home que va traduir-me la comèdia al meu idioma era un vellet molt afable i simpàtic, que em va semblar força culte, que es deia Artur Balot i atenia la centraleta telefònica de Ràdio Barcelona. Mai no vaig saber com aquell home, que sens dubte estava preparat per a càrrecs de molta més responsabilitat, havia anat a parar allà. Mentre accionava les palanquetes de la central, el senyor Balot mantenia converses molt més substancials que les dels qui parlaven per telèfon, llegia o bé traduïa, emprant el revés dels impresos de l'emissora, potser com una petita i innocent venjança. Poc després de traduir la meua comèdia, aquell vellet era atropellat per un *biscúter*, un migdia, en sortir de l'emissora, i morí.

»La comèdia fou estrenada al Romea a principis del 57 per la Companyia Maragall, amb Maria Vila, Ramon Duran, Castillo i Escalona, Mercè Broquetas i d'altres. Li van posar per títol *Partits pel mig*, perquè aquest nom va semblar a l'empresa més comercial que el primitiu: *Aigua i el senyor Schmid*. La crítica em va trac-

tar força bé, no puc pas queixar-me; fins i tot els del «Bruc» — aquells de *“la verdad ni teme ni ofende”* — em van dir: *“Adelante, camarada Fábregas”*. Fins i tot a Marsillach va agradar la comèdia, que ja és un símptoma alarmant.

»A partir d'aquell moment vaig començar a col·laborar a revistes i diaris, i aquí sí que l'elecció de l'idioma era una cosa que no comptava ni poc ni gaire. És veritat que aquells anys llegia força en català i que tenia consciència de la gravetat de la meva limitació i àdhuc m'avergonyia de no saber escriure en el meu propi idioma. Però estava ja llançat per uns carrils i no era fàcil de trobar temps per a sortir-me'n. Em feia por que, si em ficava amb el català, el castellà se'm tornaria bàrbar, i que abans no podria utilitzar literàriament el català hauria de suar tinta, cosa que — diguem-ho entre parèntesi — és el que ara em passa. Per això les meves comèdies següents van ésser escrites i estrenades en castellà, i també els llibres que he anat publicant.

»No fa encara mig any em mirava el català amb molta recança; sols un cúmul de circumstàncies diverses em van decidir a tirar la capa al toro, valgui l'expressió per raó d'això mateix que dic. En primer lloc he d'esmentar la insistència amb què m'han encalçat alguns amics els quals han aconseguit que un grup de companys, del qual formo part, ens prenguéssim seriosament l'estudi del català.

»Aquests són els fets, però per a un primer treball, per modest que sigui, seria massa poca cosa d'exposar-los rasament, i més si tenim en compte que són uns fets molt particulars, molt privats, podríem dir. Ja he deixat constància que, si m'he decidit de contar-los, és tan sols perquè estan en funció d'una realitat social que s'ha abocat sobre la meva generació, una generació que s'ha trobat les coses tal com són sense tenir dret a piular, convertida en un ramat dòcil, vulgues no vulgues.

»Tots sabem quin fet ha provocat l'actual estat de coses, un fet que ha esdevingut d'una importància capital per a la vida espanyola i l'ha sotragada de dalt a

baix. I l'idioma català, per una sèrie de circumstàncies que els historiadors tindran cura d'esbrinar, ha estat araconat.

»És obvi que la burgesia catalana, l'alta burgesia, que va esventar el catalanisme durant el primer quart del nostre segle i se'n va proclamar capdavantera, es va espantar en veure que aquesta força se li escapava de les mans i esdevenia una arma perillosíssima en poder del poble.

»S'erraria, però, qui cregués que hom arriba al català amb una certa rancúnia cap al castellà; aquest antagonisme, en un camp tan net com és el dels idiomes, seria una mostra inequívoca d'estupidesa. El castellà és un idioma sonor, concís, de gran bellesa, a part tota consideració d'ordre ètic sobre els esdeveniments històrics que li ha tocat protagonitzar, i hem de convenir que ha acomplert magníficament la seva funció d'esperanto peninsular. El fet que un es lamenti de no haver pogut aprendre el seu idioma al moment que hauria hagut de fer-ho, no l'autoritza, si té dos dits de front, a lamentar-se d'haver hagut d'aprendre l'idioma d'altri; d'igual manera, perquè a un, quan estudiava, l'haguessin afartat de Plató i de Sant Tomàs d'Aquino i li haguessin vedat curiosament Darwin i Sartre, per no citar-ne més, no presuposa que hagi de prendre partit, una vegada ha aconseguit reunir tots els fils a les seves mans, per aquells que li havien estat amagats. (Ni tampoc per aquells que van refregar-li pels nassos, és clar.)

»El que és veritablement trist és que un hagi hagut de perdre tant de temps, fer un revolt tan gran, abans de poder conèixer la situació exacta de les coses; com hauria valgut més que no ens haguessin pres la brúixola! Car no hi ha dubte que hauran estat molts els qui s'hauran esgarriat guiant-se tan sols pels estels, entre ells tots aquells qui tenen por d'agafar torticoli.

»Un hom sap que és l'últim d'arribar a la vinya, que no li queda ni el consol d'ésser l'operari de la darrera hora, que és qui té sempre el paper més brillant i més còmode. Però sí que un ha d'agrair als qui són a la vinya

molt abans que ell, que li hagin obert el camí per a arribar als ceps. Aquest breu i senzill treball vol ésser un testimoni d'agraïment; un testimoni que cal esperar que no serà l'últim, per tal com podré expressar-me, en endavant, sempre que convindrà, clar i català: dues coses que han estat vedades als qui tenim la meva edat i ja comencem a deixar d'ésser joves.*

Aquest treball d'en Fàbregas no té desperdici. Que l'idioma català ha estat escamotejat a unes quantes generacions, de moment és un fet. Hi ha qui ha parlat de com caldria crear la necessitat de l'idioma. En una Catalunya bilingüe això és difícil. Les necessitats es produeixen, però no es creen. Aquesta necessitat no existeix, i difícilment existirà. I no s'aconseguirà gran cosa sollicitant dependents que sàpiguen parlar ambdós idiomes o secretàries que dominin perfectament l'idioma català a part del castellà, així com d'altres vegades se'ls exigeix que sàpiguen francès o anglès.

S'està tan acostumat a aquesta oficialitat de l'idioma castellà que no fa gaire se'm queixava un impressor català que a una de les editorials que li subministrava més feina ara se li havia acudit de publicar també en català. Això li portava un embolic. Els linotipistes, catalans o no, estaven habituats al castellà. Treballaven més a poc a poc i s'equivocaven més amb l'idioma català. Del castellà, ja n'han fet una rutina. El veuen sense veure'l. Pensava demanar a aquesta editorial un preu més alt per a la impressió de les coses catalanes. Els linotipistes, que anaven a preu fet, li ho demanarien a ell. I també els correctors, etc. Això és un petita mostra de com estan les coses. Però ara que les publicacions catalanes van de puja és fàcil que els artífexs del llibre els vagin demanant coneixements del llenguatge català, o que ells el vagin aprenent, senzillament perquè ja s'ha produït aquella «necessitat» de què parlàvem abans.*

* El mateix passa amb certs locutors de ràdio que, davant la

El que resulta curiós de tot això que explica en Fàbregas, és que l'escriptor català professional, acabada la guerra, va haver de fer-ho mig al revés. Començà d'escriure els seus llibres en castellà. No tenia altre remei. O això o morir-se de gana. El canvi va ser ardu, cansat i trist. No és tan fàcil passar d'un idioma a l'altre ortogràficament i gramaticalment. A més, calia passar d'un «pensar» a un altre «pensar». Ja sabem què entenem per pensar. Aquests escriptors es van crear una sèrie d'enemics entre molts dels seus tossuts i obstinats paisans catalanistes — com era de preveure —, més encara si després han perseverat en aquesta altra llengua que les dures circumstàncies del nostre pa de cada dia els van obligar a abraçar perquè el llarg costum va acabar per fer que la dominessin millor i que hi «pensessin» millor.

Escriure és un ofici ingrát, perillós i difícil. Jo he sentit un gran respecte per la dura lluita que van emprendre aquests escriptors que van haver de canviar l'idioma de la seva ploma i tornar a començar, com me l'han merescut les generacions joves que, sabent que es limitaven ells mateixos, crematísticament i expansionalment, s'endinsaren per la difícil sendera de la literatura catalana i hi han perseverat.

Confesso que els no-catalans arrelats aquí hem tingut més sort. Tant si escrivim així com aixà, sempre caurem bé.

demanadissa creixent del disc català, han de fer brometa a propòsit del fet de no saber pronunciar o entendre els títols, per tal de dissimular la seva ignorància. Potser ara els caldrà aprendre el català. Vet aquí una altra «necessitat».

La immigració a Catalunya ha estat una constant històrica, almenys en aquest segle i bona part de l'anterior, ja ho hem dit. A nosaltres, però — em penso que també ho hem dit —, ja només ens van interessant les immigracions dels anys vint i més encara les d'ara, les que van començar l'any quaranta, o que, més que començar, van reprendre, engruixint-se. A manca d'una perspectiva també històrica, comuna als homes joves d'avui, i guiat només pels meus records, els dels més grans que jo i els dels meus parents, si aquelles dels anys vint van ésser la primera onada, aquestes han estat la segona. El que passa és que amb aquesta segona s'ha perllongat enormement com a definició perquè no s'hi ha trobat cap línia divisòria, com passà amb l'altra.

Sembla que la pertinaç immigració d'abans, que va tenir el seu moment culminant en els anys 27, 28 i 29, amainà una miqueta — hi ha qui diu que bastant — durant el període 1931-36. Després va venir el període anormal 1936-39, per a desembocar en això que podríem dir-ne l'època actual.

Com acabem de dir, aquesta forta immigració de després de la guerra es desfermà als anys quaranta. L'any 1941, concretament, va ésser el del desbordament, com abans ho havia estat el de 1929, quan calgué acabar de pressa i corrents l'Exposició, treballant de dia i nit, en un termini molt breu de temps. Aquesta vegada, però, tot i l'escassetat de braços, mal crònic de Catalunya, no hi havia obres d'envergadura que calgués acabar, almenys no amb les presses oficials de la famosa Exposició.

Si Catalunya hagués tingut fronteres, aquells anys, la pressió de fora hauria arribat a trencar-les i hauria pro-

duït una invasió violenta. Encara que va ésser una invasió pacífica, tenia tot l'aire d'un descobriment de noves terres. La seva massivitat ha seguit, i fins i tot ha anat augmentant, de tal manera que actualment es calcula que arriben a la província de Barcelona 45.000 immigrants cada any: 20.000 a la ciutat de Barcelona; 20.000 més als vint-i-quatre pobles de la seva comarca; 5.000 a la resta de la província. La resta de Catalunya no absorbeix tanta immigració. La immigració a tot Catalunya arriba a un total de 50.000 individus l'any.*

Entre el record boscós de la meva memòria, aquells deu anys apareixen com una allau constant de gent. Hi ha una pel·lícula ja antiga, protagonitzada per John Wayne, Walter Pidgeon i Maureen O'Hara, que s'intitulava *Mando siniestro* que començava amb aquesta llegenda, sobre el fons de les clàssiques caravanes de l'Oest: «L'any de gràcia de 18..., el crit de guerra era: A Kansas!» Sempre que evoco aquells temps em ve a la memòria aquesta cinta. Passava el mateix. Només que

* De «La Vanguardia» (13-VIII-63), extractem això:

«En el último número del Boletín del Instituto Nacional de Estadística se publican unas interesantes tablas definitorias del movimiento de migraciones en el seno de España, de las cuales conviene extraer las noticias referentes a Barcelona. Y esto no sólo por nuestro interés directo en ellas, sino también porque nuestra provincia resulta ser la más copiosa como destino y meta de los españoles que determinan levantar su casa. En efecto, una estadística referida al mes de enero del corriente año cifra en 33.180 los españoles que tomaron tal providencia, y de ellos 9.548 vinieron a afincarse en nuestra provincia. La de Madrid recibió 3.821 inmigrados y la de Valencia 3.064.

»La estadística, formulada con extraordinaria precisión y apretado rigor, nos retrata con el máximo detalle las peculiaridades de esta masa de nuevos barceloneses. Resulta así que los 9.548 inmigrados en aquel mes son 5.369 varones y 4.179 mujeres. Al concretar sus características profesionales aparecen entre ellos 1.628 obreros calificados, 2.088 no calificados, 91 servidores domésticos y similares, 273 empleados administrativos, 269 técnicos y 6 empresarios. Forman parte de esta masa 519 analfabetos y 5.193 personas estimadas como inactivas, por su edad u otras circunstancias.»

el crit de guerra dels anys quaranta a Espanya era: «A Catalunya!»

Arribaven en allaus periòdiques. Podem dir que des d'aleshores aquestes allaus no han parat. Venien una mica a la babalà, segurs que, per malament que els anés aquí, no els podia anar pitjor que a les terres que abandonaven. Algun cop l'onada minvà una mica, com als anys 1959-60, a causa de la crisi de feina, la supressió d'hores extra, els comiats i la política d'estrènyer el cinturó. Aleshores va passar de llarg, cap a França, Suïssa i Alemanya. Però ara que troben traves per a desplaçar-se a l'estranger i que a Catalunya tornen a mancar braços i pertot arreu apareix el cartell de «Admetem personal», tornen a arribar. Val la pena de remarcar que molts dels qui van a l'estranger, quan tornen, sobretot els qui han anat a les veremes, a França, es queden aquí.

Aquestes immigracions dels anys quaranta són les que els andalusos en diuen les de «*el año del hambre*». Es refereixen a l'hivern 41-42. A tot Espanya imperava la fam pròpia de la postguerra. Era l'època del pa de blat de moro, de les targetes de racionament i de l'*estraperlo*. Però a Andalusia, on regia i segueix regint el caciquisme, va ésser una cosa alarmant. La gent vivia amb un grapat d'olives. De manera que, tothom a Catalunya!; sobretot a Barcelona, on els qui ja hi eren els havien dit que això era Amèrica. I devia ésser-ho, perquè fins i tot els gallecs, que sempre havien emigrat cap en aquelles terres, van venir cap aquí.

Quan es produí aquesta segona immigració — anomenem-la així — el barraquisme ja existia a la ciutat de Barcelona. L'any 1929, en unes estadístiques publicades pel Patronat de l'Habitació, s'indicava que hi havia a Barcelona 6.478 barraques escampades per Montjuïc, Hostafrancs, Barceloneta, Horta i Sant Andreu. Alguns d'aquests grups encara subsisteixen.

Els immigrants dels anys quaranta es van trobar amb aquestes barraques. Van començar a ampliar els escanyolits grups existents, com Somorrostro, Bogatell, Camp de la Bóta, Pequín, vessants de Montjuïc, etcètera.

Van sorgir nous nuclis, com els de la Perona, al carrer Espronceda; al Carmel, a la Riera Blanca, a la Diagonal. A Montjuïc, perllongant-se, van ampliar els dos Valero, el Gran i el Petit, i van formar Les Banderes.

Per aquests verals on vivim es van formar els grups de Sobre la Fossa, el de la Vinya, el de la Bomba; s'arrodoní i assolí la seva plenitud i desenvolupament, el de Jesús i Maria, a tocar del Cementiri del sud-oest; en van sorgir d'aïllades, pels camps. Es formà un cinturó habitat per gitanos en un costat de les Cases Barates. Van néixer les del Camp de Sant Isidre i les de la cruïlla Passeig de la Zona Franca - Gran Via, on hi ha actualment la plaça d'Ildefons Cerdà, que en diuen Dallas - Ciutat Fronterera. Les que hi havia on ara hi ha els estatges de la SEAT. Etcètera.

L'any 1957, segons el llibre *Los suburbios*, compendi de les ponències i colloquis, fruit de la Setmana del Suburbi celebrada a la Balmesiana, es comptaven 12.494 barraques.

Avui dia, segons hem llegit als diaris — «La Vanguardia», 16-IV-63 —, de les 11.000 barraques que hi havia fa pocs anys només en queden, ja, 6.321; 157 barraques menys de les que hi havia l'any 1929.* I segons «El Correo Catalán» (26-V-63): «*O se acelera el ritmo de la construcción, o no se cumple el plan anunciado por el ministro de la Vivienda hace algunos meses en nuestra ciudad, para la desaparición del baraquismo en Barcelona.*»

Com es van fundar aquests enormes nuclis de barraques? Molt senzillament. De primer es van anar arrambant — els qui venien — als grups que ja existien, cridats i alligonats pel parent, el paisà o l'amic. Després l'exemple es va estendre i van començar a construir a les zones lliures, camps i erms, on, amb molta raó, es van

* El periodista sempre calcula a ull. En realitat, són de 8.000 a 9.000 les barraques que encara hi ha a Barcelona.

pensar que la terra no era de ningú, o del primer que hi arribava.

Jo he explicat una mica aquestes arribades en massa a la meua novel·la *Han matado a un hombre, han roto un paisaje*. La gent del sud pujava cap a Catalunya. Els gallecs del nord també es desplaçaven. Gent de totes les regions s'havia posat en camí. A Catalunya tothom s'enriquia. Molts que tornaven als seus pobles, només per una temporada, enlluernaven els qui hi quedaven. Després resultava que a Catalunya no s'hi feia ric ningú, però millor que als seus pobles sí, que hi estaven. És la mateixa febre que atacà els qui se n'anaven a Amèrica. No paraven d'explicar coses. Sempre es parla del qui triomfa, però no del qui fracassa. Encara que venir a Catalunya era bastant diferent d'anar a Amèrica, circulaven les mateixes llegendes. Els qui es van quedar a la seva terra sempre han mirat el qui se'n va anar a Catalunya com un afortunat mortal.

N'hi havia que venien en caravanes. S'ho havien venut tot, tret del carro i el cavall, o les cabres, i cap aquí falta gent. D'altres venien caminant. Acampaven pels voltants de Barcelona, com preparant-se per assaltar-la. D'altres venien sols, amb la seva maleta de fusta de quan havien fet el servei militar, amb la seva boina, la seva americana esquifida, la seva camisa arrugada. ¿Qui no ha vist aquestes famílies patètiques, als baixadors de les estacions, les dones vestides de negre, ells de vellut, carregats de criatures, asseguts sobre les maletes i els farcells, esperant alguna cosa, esperant algú?

Com ja hem dit, aquesta gent que arribava construïa barraques on fos, a qualsevol racó. Pertot arreu se'n podien fer, i amb qualsevol cosa. Construir una barraca és relativament fàcil. Només cal trobar-se en una necessitat urgent. També a la meua novel·la que he esmentat he explicat com es fa una barraca, des dels materials nobles, com el ciment, la teula i el maó, fins als fràgils com la fusta, la llauna i el cartó cuir.

Gairebé es podria dir, fins i tot, que oficiosament s'havia encoratjat la construcció d'aquests estatges, com al

cas del Port Franc. Abans de la guerra començà ja l'expropiació i l'enrunament de les casetes de pescadors que hi havia prop de la platja, i hom els facilitava el material producte de l'enrunament i els deia que se'n fessin barraques en un altre lloc, aquell, per exemple. Així sorgí el barri de Jesús i Maria. El primer veí que s'hadherí a aquestes 120 famílies de pescadors va ésser un home que acabava d'arribar de Castellar de Santisteban, província de Jaén, l'any 1939. Ell va cridar altres paisans. Avui el nucli consta de 450 barraques (600 famílies, amb els rellogats) en un reduït espai de terreny. De les 120 famílies dels antics pescadors, només en queden unes vint-i-quatre, perquè molts van trobar millor estatge en altres llocs a través del *Pósito de Pescadores*. És a dir, 124 catalans entre uns 3.000 forasters. ¿No seria més estricta invertir els termes i considerar forasteres aquelles 124 persones?

L'explosió-allau del 29 va ésser motivada per l'Exposició. Aquesta segona per la fam. La gent que arribava era peonatge: jornalers, bracers, camperols, miners, peons de les foneries de mineral. La feina d'aquí, per pesada que fos, no ho era tant com la de les seves terres. Aleshores es trobava menys feina que ara. Fins i tot calien recomanacions de capellà per a feines tan ingrates com les que es portaven a terme als terrenys pantanosos del Prat, preparant les pistes d'aterratge del camp d'aviació. Davant aquesta manca de feina, molts es dedicaven a la venda ambulat de «pirulins», caramels, cacauets, o a obrir portes de cotxe, a portar maletes a l'estació o a vendre tabac de puntes de cigarreta, o a demanar caritat, etcètera.

També hi va haver una arribada de funcionaris: Fiscalia de Taxes, Sindicats, Policia, *Montepíos*, I.N.P... Però aquests van formar i formen grup a part. Díficilment acaben admetent Catalunya i amb prou feines respectant-la.

Avui dia, els qui arriben, la gran massa immigrant, estableixen el cicle de començar com a peons a les obres

de construcció. Però tots cerquen el lloc més segur i acollidor de la fàbrica, i acaben trobant-lo.

Els catalans sempre han cregut que aquesta immigració dels anys quaranta era una allau provocada. Ficaven la gent als trens i els pagaven el bitllet perquè poguessin venir. En el fons, i d'una manera molt obscura, ja era una mica això, ja. A Jaén hi havia sortides diàries de tres-centes persones, cap a Catalunya, organitzades regularment per la *Dirección General de Empleo*.

Hi havia el disseny de descatalanitzar Catalunya. Això s'ha cregut. Si els andalusos han anomenat aquella incursió «la dels anys de la fam», no manquen catalans que n'han dit «la invasió del silenci», per la manera cauta, sostinguda i continuada d'arribar sense parar. Jo només puc assegurar que ells, els qui venien, els qui arribaven, no en sospitaven res, d'això. Venien perquè els calia, i res més.

Ara és més forta la immigració andalusa cap a Barcelona que la catalana i la valenciana i tot, i això que sempre havia estat al revés.

Cap a la ciutat i la comarca de Barcelona sempre han emigrat, en gran nombre, els catalans de les comarques pobres, com la Segarra, la Garrotxa; els qui no volen treballar la terra; també els qui no són hereus, els cabalers. El valencià — aquest no solament a Barcelona, sinó a d'altres punts pròspers de Catalunya — ocupava el primer lloc, juntament amb el català, a l'índex de migració. Encara ocupen un lloc preponderant, si no al davant dels andalusos, per damunt dels d'altres regions. La diferència consisteix en el fet que, tant els catalans com els valencians, canvien per millorar; els altres vénen a subsistir.

Aquests immigrants no valencians ni catalans s'amuntegaren en barris per necessitat. Van anar a parar als llocs més pobres, als terrenys més barats. Van formar colònies, però no per esperit gregari ni reaccionari, sinó, senzillament, per paisanatge.

En una estadística de fa dos anys, només el quatre per cent, a l'antic barri de Can Tunis, no al districte,

eren catalans: antics pescadors, botiguers, artesans... El trenta-quatre per cent eren andalusos; ja hem dit que són els qui més abunden. La resta, murcians, gallecs i aragonesos. Els catalans de soca-rel dels barris no acaben d'acceptar la convivència amb altres, almenys plenament. Els molesten i fins i tot, quan els admeten, els observen amb menyspreu: són patuleia, al seu costat. Això és trist, però és veritat.

Tant si és cert com no allò que al principi, «*todos a Cataluña*», el cas és que arribà un moment que aquesta arma de dos talls ferí la mà que l'empunyava. L'edificació anàrquica, onsevulla i comsevulla, arribà a constituir un greu problema ciutadà; l'abandonament dels pobles era ruïnós; la macrocefàlia que originava era perillosa. Però quan van voler posar-hi remei ja era una mica massa tard. De tota manera, si bé aquella gent ja resident aquí no la podien acomiadar així com així del lloc on era — de vegades ho feien —, en canvi sí, que podien controlar el naixement de noves barraques. El governador Felipe Acedo va ésser el que ho va voler resoldre. Inventà una mena de contrasenya, una placa numerada que fou posada a la porta de cada barraca. Era una mena de control. Les barraques amb placa tenien dret a subsistir mentre se'ls aplicava una solució. La barraca que no en tenia volia dir que havia nascut il·legítimament. Els piquets de demolició — «els del picot» — en passaven els taps. Alguns d'aquests números quantitius eren fabulosos. Les barraques Sobre la Fossa, per exemple, tenen el 2.519, 2.517, 2530, 2532, 2.494, 2.499... Jo els he vistos i comprovats.

També s'intentà de deturar els qui arribaven. Vigila-ven els trens. Tots els qui feien cara de pagerol, de *paleta*, tots els qui portaven maleta de fusta, els aturaven i els reexpedien a les seves terres. Als qui desitjaven tornar als seus pobles, els pagaven la meitat del bitllet. També els tancaven a Missions. La picaresca espanyola, que sempre ha estat genial, aprofità aquestes circumstàncies. Molts que volien anar als seus pobles a passar una temporada, senzillament unes vacances, en pla de turisme,

pujaven al tren a l'estació de Sants, i baixaven a la de França.

—*¿De dónde viene usted?*

—*De Málaga.*

Els enviaven cap allà. I ells contents.

De venir, seguien venint igualment. Els rectors de barri s'atipaven de fer certificats assegurant que en Tal venia al casament del seu germà i no a quedar-se. Naturalment, es quedaven.

Al temps de l'Exposició Internacional, sorgí la idea d'obrir una llibreta als qui arribaven, per tal que fessin estalvis i poguessin tornar després al seu poble, un cop llestes les obres. Don Miguel Primo de Rivera no ho considerà necessari. Avui dia, això no hauria pas pogut ésser. El fenomen era una mica diferent, i l'immigrant no retrocedí ni a garrotades.

Des del 57 cap ençà les barraques no han prosperat. Tampoc no han minvat. N'enderroquen, però en sorgeixen d'altres. Han desaparegut totes les del Bogatell i part de les de Somorrostro. Però en construeixen al Barri de la Salut (Badalona), a la Torre Baró i a l'Hospitalet. L'Ajuntament només controla les de la ciutat, i amb prou feines.

La immigració va donar origen al problema de l'estatge, concretament de la barraca. El creixement natural del país, sobretot «per a» les classes obreres, també hauria pogut originar-lo. A les barraques, no s'hi veuen catalans. Se n'hi veuen tanmateix de rellogats, i també als nuclis d'estatges uniformats.

L'immigrant que avui dia arriba a Barcelona, ja no es fa una barraca. Però de vegades la compra a un altre immigrant que ha prosperat.

No ens hem parat massa a considerar la gran aventura que per a l'immigrant representa això d'anar a cercar una terra que li sigui més avantatjosa. Ho considerem una cosa normal i espontània. Ens sembla que tot plegat és d'una senzillesa aclaparadora. Que un bon dia van dir: «Com que aquí estic malament, me'n vaig a veure si prospero en un altre lloc.» A mi el cor se m'encongeix de pensar que un dia em puc veure obligat a anar-me'n de Catalunya perquè les coses em vagin malament. I això no obstant, els meus pares ho van fer, però a la inversa, i van abandonar uns llocs que també estimaven. Quin drama va ésser, el seu? El resultat és que jo he arrelat en aquesta terra, i és aquesta la que enyoraria i no la d'ells.

Generalment, i encara que sembli el contrari, les decisions no són mai espontànies. La gent va malvivint en aquests poblets, que a l'últim abandonen. Bé o malament — més malament que bé — van fent la viu-viu. Però l'exemple desesperat de la decisió que d'altres van prendre estimula. I avui se sap que en Tal se'n va anar i totes li ponen. I que demà se'n va un altre. I que algú ha escrit dient això o allò. I que l'altre ha vingut — per tornar-se'n —, i ha exhibit la seva prosperitat.* I tot i això, encara hi ha qui vol i dol, i no s'acaba de decidir mai a

* L'alcalde d'un d'aquests llocs va treure del poble un d'aquests visitants. Va preveure que es quedaria sense veïns, convençuts pels arguments i les explicacions enlluernadores d'aquell element. Unes explicacions de vegades exagerades per aquest afany tan humà d'exhibició que tots tenen per a demostrar l'encert de la seva decisió d'emigrar.

abandonar la seva terra. O bé cal que passin anys i la situació s'agreuï més encara.

De vegades és l'home ja casat, que decideix de marxar primer ell, tot sol, per tal de veure com pinten les coses i cridar després la família si tot va bé, dins els extensos matisos que admet la paraula «bé». Quants conciliàbuls, converses i projectes abans d'arribar a la decisió final que l'home se'n vagi, busqui primer feina i després allotjament. És terrible l'esforç que han de fer alguns, alçant amb les seves pròpies mans aquest estatge que allotjarà els seus, ja en camí, o que ja han arribat.

D'altres vegades és el noi gran que ja no aguanta la misèria i deixa els vells, que anirà a buscar més endavant, si hi va. O el qui va fer el servei militar aquí, i aquí es va quedar. O la noia que va venir a servir i va cridar els seus. O el grup d'amics que es van decidir, una mica alegrement, confiats i inconscientment, a anar a cercar fortuna on va semblar que en trobarien. O la família en ple que va fer el vaitot i es va atrevir...

Totes les combinacions són possibles en aquesta ruleta de la immigració, en aquesta rifa de deixar allò que és dolent però segur per cercar allò que és bo però improbable. I en totes hi ha tristesa i esqueixament del cor.

Hi ha qui ha deambulat d'aquí d'allà, treballant, fins a tornar sempre al seu poble mesquí. Han anat a collir la taronja a Castelló, o a veremar a França. Han anat i vingut. Fins que es cansen d'aquest no parar mai. I es queden en un lloc que els sembla segur, generalment França o Catalunya.

Jo mateix, que vaig ésser portat a Barcelona quan tenia dos anys, mai no m'he preocupat massa d'aquesta aventura impressionant que significa el fet de deixar la terra dels avantpassats, trencar-hi per sempre. Sempre he considerat normal la meua estada aquí. I no m'he entretingut mai a meditar tot el que devia significar aquest canvi per als meus pares. De vegades, recordo, els sentia parlar del poble que havien deixat. El poble! Era una nota poètica per a mi; per a ells suposo que enyoradissa. De tant en tant, els meus oncles, els pares — a mi m'hi

van portar una vegada, quan tenia set anys —, anaven al poble. Tornaven amb coses característiques d'allà: fruita, embotits. No hi havia pomes com aquelles. Semblava que enyoraven el poble. Jo crec que sí, que l'enyoraven, sincerament, però mai no van voler tornar-hi d'una manera definitiva. Ni tan sols van fer mai projectes per a la vellesa, somiant de tornar-hi després d'haver prosperat. Recordaven els mals temps. I, d'altra banda, no creien que aquí poguessin prosperar fins al punt de poder tenir una vellesa tan regalada.

Aquí, a Catalunya, han treballat molt, i si faig memòria puc recordar, en el cas concret del meu pare, que molt durament. Però ells sempre han dit que mai d'una manera tan brutal i inhumana com a les seves terres. A la seva manera, van prosperar. No deixa d'ésser una enorme ironia pensar que ha prosperat un home que ha arribat a ésser picapedrer o ferroviari.

La darrera cosa que els lligava al lloc on havien nascut eren unes terretes que al capdavant, en un moment d'estretor econòmica, els calgué vendre. Unes terres que si haguessin estat a Catalunya, deien, els haurien valgut tant o tant — i es llepaven els bigotis — i que allà es van haver de vendre per quatre rals.

El poble — el meu poble natal —, les al·lusions que hi feien a les converses de la meva família, les anades allà, les visites de parents i paisans que en venien, les cartes que ens creuàvem, les pomes o els embotits que de vegades ens enviaven, tot això era el pa de cada dia, a casa. Però mai no m'havia deturat a analitzar ni a indagar per què els meus pares i la meva família van venir aquí, com van venir aquí, quin va ésser el seu drama o epopeia. Ha estat ara, en escriure aquest llibre, que hi he pensat. Els meus pares ja han mort, en aquesta terra, que no era la seva però que sempre van respectar i estimar. Per això m'ha calgut preguntar als meus oncles. Un exemple vivent de la immigració d'abans de la guerra.

N'he parlat amb els meus oncles Esteban i Antolín; el primer, germà del meu pare, i el segon, cunyat.

Nosaltres som del Rincón de Ademuz. Jo no conec aquells paratges. Però sembla que es tracta d'un tros de la província de València enclavat entre les de Conca i Terol i completament separat de la primera. Geogràficament, són més aragonesos que valencians. Parlen el castellà amb accent d'Aragó i el meu pare sempre va sentir una flaca envers els *maños*, que anomena «paisans». Tot i això, quan, en certa ocasió, hom proposà a aquesta comarca de deixar d'ésser valenciana i anexionar-la a Terol, no ho van voler. Van dir que ells eren valencians. La força del costum lliga i pesa molt.

Som del poble de Casas Altas, i el meu oncle Antolín del de Casas Bajas. Segons els meus oncles, al poble, quan venia l'estiu, anaven a la sega. Passaven llargues temporades fora de casa, segant camps de blat de sol a sol, en quadrilles, dormint als pallers o a les eres, recorrent tot el baix Aragó i pujant de vegades fins a Saragossa, a donar les gràcies a la Mare de Déu del Pilar perquè en tota la temporada havien guanyat vuitanta pessetes. Tornaven a casa renegrits, secs, encartonats. A la tardor anaven a veremar. I a l'hivern a baixar fusta pel Tajo. Els donaven un ral cada dia, pa, oli i sal. Suportaven gelades, intenses nevades, dormien en barraques, i algun moria a l'aventura. El pare, que de vegades m'explicava aquestes proeses, em deia: «*Tú no has pasado calamidades*». I jo, que estava convençut que havia passat les meves, m'adonava que no, aleshores.

A part d'aquestes feines, treballaven els seus trossets de terra. Em sorprèn la seva misèria, essent com eren propietaris. L'oncle Esteban es posa a riure:

—*Allí todo el mundo tiene, pero en realidad nadie tiene nada.*

Com que les terres es van repartint entre els fills, cada vegada es converteixen en trossos més petits. Els minifundis, oi? Les van arrendar i se'n van anar, i al capdavant se les van vendre.

Eren set germans, la família del meu pare; quan, fa relativament poc temps, la meva àvia va vendre les terres

que li quedaven, recordo que a cada germà li van tocar unes cinc mil pessetes. Una quantitat que fa riure.

Aquella part d'Ademuz, pel que es veu, és de secà. Només és bona l'horta, diu el meu oncle Esteban. Però d'horta, qui en té? Els ricatxos.

Aquest oncle meu es va casar i va venir a Barcelona. Va haver de fer el servei militar. Tornà a València, que era on li tocava de fer-lo. L'any 15 tornà a Barcelona. Després se'n va anar a França. A Catalunya hi havia feina, però s'havia entestat a provar França. No li va anar bé, i tornà al seu poble. D'allà, altre cop a Barcelona. Hi va haver vagues i parades forçoses. Altra vegada al poble, perquè era l'època d'anar a la fusta. Després se'n va anar al port de Sagunt. Quina manera d'anar d'Herodes a Pilat buscant acomodament estable! Quines males estones, i quants disgustos! No sap pas el que té qui neix en un lloc on, bé o malament — sempre millor que pitjor — pot anar fent la viu-viu.

L'any 24 l'oncle tornà a Barcelona, aquesta vegada definitivament. El meu oncle Antolín, el seu cunyat, ja havia vingut abans. També havia estat al port de Sagunt, però s'havia quedat sense feina.

Se'n va anar a viure a la barraca d'uns paisans, als Josepets.

Quan la dona del meu oncle Antolín, germana del meu pare, va venir a reunir-se amb el seu marit, portà amb ella el germà més petit, que entrà a la Companyia de Tramvies, i allà s'ha jubilat.

El meu pare seguia a Casas Altas. Des de Casas Altas no para d'escriure als seus germans demanant-los que li busquessin feina.

Aleshores els meus oncles Esteban i Antolín treballaven a la Pedrera del Morrot. Un dia l'encarregat va dir a l'oncle Esteban:

—*Ya puedes avisar a tu hermano, que hay una plaza.*

Així va venir el meu pare a Barcelona, l'any 26. Comprà una barraca a Montjuïc, la del terra empostissat. Les barraques, les compraven als qui se n'anaven a viure a pisos, com passa ara, ja ho veurem a l'exemple següent.

Al cap de poc temps va arribar la mare, amb mi. Vam venir per mar, des de València. I segons vaig sentir que la mare explicava de vegades, la pobra dona venia tota esverada, i, a més, es va marejar. Una germana meva que va morir als divuit anys ja va néixer aquí. Poc després es van fer els grups de Cases Barates a Barcelona, i vam anar a viure en aquestes casetes. Amb el treball honrat i treballós d'aquells anys els pares van pagar els deutes que s'havien vist obligats a contreure al poble.

L'oncle Esteban, de la Pedrera del Morrot passà a la R.E.N.F.E. i també s'ha jubilat allà. Al meu pare i a l'oncle Antolín, quan s'acabà la guerra civil, els van treure de la pedrera, on trencaven pedra com negres tot el dia, com si haguessin tingut un magnífic *enchufe*, i van tornar a la feina eventual del camp i de les obres de construcció.

He fet càlculs i he comprovat que els meus pares i els meus oncles tenien aleshores, quan van arribar a Barcelona, trenta-sis o trenta-vuit anys, els que ara tenim nosaltres. O sigui que a l'edat en què un home ha trobat el seu camí i s'ha establert ja mig definitivament, ells començaven una vida nova i completament desconeguda.

Actualment, els meus cosins i jo, fills d'aquests homes, tenim una llar i un ofici — un cosí meu és dentista, una altra cosina té una botigueta, l'altra és modista, etcètera —, gràcies a aquesta aventura tardana que ells es van decidir d'emprendre, i que potser ens hauria calgut emprendre a nosaltres, ara. No nedem en l'abundor, i les coses no rutllen com voldríem, fins i tot de vegades van més aviat pitjor que no pas millor, però gairebé com a la frase d'aquella novella i pel·lícula, podem dir: «Aquesta terra és meva».

Com a exemple dels immigrants de la segona invasió o segona època, he agafat un excellent amic, veí fins fa poc temps, perquè ara se n'ha anat a viure a l'Hospitalet.

Aquest senyor amic és de Cañas, província de Gra-

nada, i va venir a Catalunya l'any 1949, ara fa catorze anys.

A la seva terra treballava a la construcció d'un canal que feia a la Sierra Nevada l'Empresa Agromán. (El meu pare treballà per aquesta poderosa empresa a la construcció del Banc Espanyol de Crèdit de la Plaça de Catalunya.)

Aquest senyor, per anar a la feina, havia de caminar cada dia catorze quilòmetres. Guanyava poc i la feina era penosa.

Un cunyat seu, que treballava aquí de paleta i que va anar al poble a buscar la seva dona, li parlà de Barcelona, dient que aquí — «allà», va dir ell, aquest paradisiac «allà» — hi havia feina abundant.

Va deixar la família i va venir tot sol. Va anar a parar al barri de Collblanc. Pagava un duró diari de despesa i es mantenia amb un plat de *guisao* — els del Sud, de qualsevol plat calent en diuen *guisao* — cada vespre, que li costava tres pessetes. Guanyava cent quaranta pessetes setmanals. La seva dona, al poble, amb cinc fills, vivia del que ell li enviava cada mes, unes mil pessetes, perquè pel fet de tenir cinc fills cobrava tretze punts i el subsidi.

Començà a treballar de manobre a les obres de la casa «Lámparas Z», que construïen per aquells verals. Al cap de dos mesos passà a treballar a l'Empresa Ingar — que ell en diu Engra o una cosa semblant — també del ram de la construcció. Ja guanyava una mica més, per setmana, gairebé el doble: 225 pessetes. Al cap de pocs mesos, demanà altra vegada que li fessin els comptes. Així, a la liquidació, cobrava una quantitat que podia enviar a la seva dona. Aleshores era fàcil de trobar feina de seguida, sobretot d'aquella mena. I afegeix, aquest senyor:

—*Había que «empescárselas» todas.*

Mentrestant, li van venir la dona i les dues nenes grans, perquè ja no podia aguantar més, on era, separada d'ell. Els altres tres fills se li van quedar allà, a Cañas, amb la família. Van anar a buscar-lo a la despesa,

després d'haver-li enviat un telegrama dient-li que arribaven.

En aquell moment l'home estava sense feina i sense ni cinc de calaix. Per causa de l'augment de punts, que havien pujat del deu per cent de la nòmina al vint-i-cinc, els mateixos treballadors s'oposaven a l'admissió a les seves empreses d'homes amb massa fills. (Fins en aquest esfondrament de la solidaritat obrera han conduït certes vigències actuals.)

Van anar a veure un paisà que vivia a la muntanya de Montjuïc, en una barraca. Aquest paisà els recollí, sense cobrar-los res, mentre esperaven trobar allotjament.

Finalment l'home entrà a treballar en una fàbrica de mosaics, també de peó, eternament de peó. Guanyava 250 pessetes de setmanada, més els punts, que els pagaven a catorze duros cada un.

La dona també començà a treballar a casa un drapaire. Guanyava 125 pessetes de setmanada. Deixaven els fills amb la paisana. Durant quatre anys, en pla d'estalvis, no van agafar tramvies ni autobusos. Anaven a treballar a peu. La nena gran, la van posar d'aprenenta a casa una pentinadora.

Al cap de set mesos o d'un any d'ésser tots plegats a Barcelona, ja havien estalviat una mica. Amb aquests estalvis i mil dues-centes cinquanta pessetes que li van sortir als iguals i sis-centes pessetes més que li deixà un altre paisà, es van poder comprar una barraca per tres mil pessetes. La barraca, també la van comprar a un paisà. (Es podria fer un estudi psicològic molt interessant sobre el paisanatge, aquesta relíquia, llaç o lligam de la *patria chica*. Persones que a la seva terra ni se saludarien, quan es troben a fora s'ajuden heroicament. Cosa aquesta, segons molts, que no passa a tanta escala ni amb tant de fervor o fanatisme entre els catalans en circumstàncies anàlogues.)

En aquella barraca estaven sempre amb l'ai al cor, perquè de tant en tant i a l'atzar, obeint a misterioses necessitats, les brigades tiraven a terra unes quantes barraques, i els habitants eren portats a Missions

en espera de llargues solucions. (Va ésser per aquell temps que van començar a controlar els qui arribaven dels pobles.)

L'any 1957, quan ja en feia cinc o sis que vivien a la barraca, els van posar la placa de control. Fins aleshores no van respirar, perquè aquesta placa era una mena de garantia. Quan encara no la tenien, només de veure les brigades de l'Ajuntament ja tremolaven.

En comprar la barraca, aquest senyor va fer venir els altres fills que tenia. I amb ell van arribar més parents. Els van allotjar a la mateixa barraca. Hi vivien catorze persones. Al capdavant, aquesta família també va comprar una barraca als Garrofers — una zona de Montjuïc — per quatre mil pessetes — mil pessetes més que el meu entrevistat — a una senyora que venia «iguals». Però a aquests, al cap de poc temps, els van tirar a terra la barraca que havien comprat. Bregant de valent van aconseguir que els indemnitzessin amb quinze mil pessetes. Això, que a primera vista sembla un negoci, per a ells era la ruïna, perquè no sabien on anar; davant les perspectives no gosaven comprar una altra barraca. Al capdavant van anar a parar en una porteria, per la qual van haver de pagar un bon feix de bitllets.

La placa consisteix en un número de llauna que claven a la porta de la barraca, com ara els Sagrats Cors durant la Monarquia a les Cases Barates, i, pel que sembla i pel que em diu aquest home, sense més paperassa ni requisits. Quan es van empadronar, van haver de donar aquest número quilomètric. A aquest senyor li va tocar el 2.620.

A la barraca li van néixer dos fills més.

Ha treballat molt, m'explica, a les clavegueres, de nit i de dia, més tard a diverses fàbriques. Divuit hores diàries. Treballava de dia i tenia una plaça de vigilant de nit. Els fills, aviat els posà a treballar. Només així ha pogut estalviar per a comprar-se un pis al barri de la Florida, a l'Hospitalet, pel qual li han demanat la fotesa de seixanta-dues mil pessetes d'entrada i mil de mensuals durant quinze anys.

La barraca, se l'ha venuda per dinou mil pessetes. De tota manera, temps enrera ja se n'hi gastà, per tal d'ampliar-la, vuit mil en uralita i materials.

En aquestes vendes de barraques no hi ha tràmits legals ni paperassa de cap mena. Els tractes es fan sobre la base de l'amistat, i s'accepta el risc d'inesperats enrunaments. No pot ésser d'altra manera. Sobre aquest tema podríem explicar fets molts saborosos, però ens allargariem massa.

Explica aquest bon home que del poble de Cañas segueix arribant gent contínuament, que es va quedant desert.* N'hi ha, allà, que tenen terres o una mica de bestiar, però no guanyen ni per a impostos. Opten per vendre i venir. Amb els diners que allà només els permetien anar tirant, aquí han posat un bar o un negoci, i actualment, alguns d'ells, no els penja ningú per menys d'un milió de pessetes.

—*¿Quiere decir?*

—*Ya lo creo. Si lo sabré yo.*

A la zona on tenia la barraca, gairebé tots són de Granada i Almeria.

No tornarà mai més al seu poble.

—*Ni a por la herencia*— diu, rient—. *¿Para qué? ¿Para acordarme de los malos ratos que he pasado?*

Aquí diu que viuen com persones. (Ja hem vist què vol dir, per a ells, viure com persones.)

—*Aquí he empezado a llevar calzoncillos blancos y no rayados.*

Torna a riure.

Aquest home, a la seva manera, per conveniència, pel que sigui, ha admès Catalunya. Tant de bo que Catalunya no el defraudi. Copio aquestes paraules al peu de la lletra, tal com surten dels seus llavis:

* Gairebé tots han anat a parar en aquest barri de l'Hospitalet, entre Pubilla Casas i Can Vidalet. Em diuen que fins i tot el rector els ha escrit demanant-los que li busquin casa, puix que els seus feligresos són aquí. No sé si és un acudit que ha tingut el rector, o un acudit d'ells.

—¿«Quedrás» creer que me ofenden cuando injurian a Cataluña?

D'Andalusia, n'explica horrors. Com els cortijeros sedueixen les filles dels jornalers, oferint-los a canvi càrrecs millors per als seus pares, i plantant-los, tirant-los al carrer quan es cansen d'«abusar» de la filla o de la dona. La paraula «abusar» és d'ell.

—Esa gentuza no pagan con que los quemen — diu. I segueix explicant:

—En Almería, como los esclavos que salen en las películas, parecido. Las criaturas arrancando esparto por una miseria...

Alguns, ara, davant la seva diguem-ne prosperitat, li diuen:

—¿Cómo te has podido comprar un piso? Yo soy catalán y no me lo puedo comprar.

És català de pares immigrants, però aquest ja es creu amb drets pel fet d'haver nascut aquí.

—La necesidad me ha obligado — contesta —. Sólo ahora, a los cincuenta años de edad, empiezo a levantar cabeza.

Ja hem remarcat què entén aquest home per levantar cabeza.

No ha anat mai a escola.

—Me he criado como los ajos porros debajo de las piedras.

Però els seus fills — i gràcies a ell —, sí. I això, ho diu tot cofoi.

Em dona aquestes xifres, de la seva terra. Els anys 47 i 48 guanyava vuit pessetes diàries, segant. Vuit pessetes diàries és el que guanyava el meu pare aquí a Barcelona els anys trenta.

Les proeses de la gent per tal de venir a Catalunya són inversemblants. Dies enrera vaig conèixer un noi que treballava de peó, de «manobra», diuen tots, als pisos que construeixen davant de casa, que havia vingut a peu de la ciutat de Huelva. Trigà un mes. Va arribar amb les sabates desfetes. Treballava al port de Huelva. Va prendre aquesta determinació perquè els amics que anaven

o venien de Barcelona li van parlar dels diners que aquí es guanyaven. Treballa unes deu hores diàries. Cada setmana es treu — es fa una mica el maco — prop de mil pessetes. En paga quatre-centes de dormir. La vida, se la fa ell mateix, i se sent milionari.

La dona que ens ve a rentar a casa va venir a Barcelona l'any 42. També ella en diu «els anys de la fam». Van venir de Cartagena. Viuen rellogats a les Cases Barates, i amb tants anys no han pogut resoldre el problema de l'estatge. Ni esperances.

Molts vénen sense rumiar-s'ho, però d'altres fan viatges de tempteig. Tant els previsors com els imprevisors acaben quedant-se. Ho he observat, per exemple, en els parents de la meva dona. Ella ja va venir de Castelló perquè tenia una germana i una tia que vivien aquí. Després va venir la seva germana petita, que es va casar amb un català que feia la mili a Barcelona, i ara viu a Cambrils. Després el seu germà. És curiós que tots *levantan casa*, segons gràfica expressió. I així s'ho diuen els uns als altres quan evocuen l'època d'arribada i de conquesta. Són molt pocs els qui, vençuts pel problema de trobar estatge, se'n tornen a les seves terres.

Pel que fa a aquests viatges de tempteig, recordo uns oncles de la meva dona. Vivien a Fuenteovejuna, aquell poble que una vegada matà el Comanador, cosa que no van saber fins fa molt poc temps, quan hi va anar Tamayo amb la seva gent, en uns festivals, a representar el drama de Lope davant les mateixes pedres on devia passar la història. Però deixem-nos de retòriques i seguim.

De primer en va venir un, un oncle de la meva dona, el cap de família. Aquí van intentar de dissuadir-lo. Aleshores no sobrava feina, però el pitjor, com sempre, era l'estatge. On es ficarien? De tota manera, quan explicà com vivien a Fuenteovejuna, tota la família d'aquí va acabar per dir-los: «Au, veniu, i que passi el que passi». I així ho van fer. Ens els vam repartir a viure entre uns i altres, i en paus.

Arriben secs, arrugats, citrins, depauperats. Primer troben feina, després s'engreixen, se'ls posa la pell bri-

llant i llustrosa, i finalment resolen o mig resolen el problema de l'estatge. Aquesta família de la meva dona viu actualment a la Barceloneta, i les filles ja se'ls han casat. Ja són aquí «per sempre».

Les condicions, a les terres que deixen, són dures, tan dures que, com explicava Nualart, referint-se al poble de Baza, davant tanta pobresa, en lloc de preguntar-los: «Per què aneu a Barcelona?» invertia els termes o el significat i preguntava: «Per què no aneu a Barcelona?»

I és que no en tenen prou amb els més nobles propòsits per a poder viure, ni amb les més genials idees. M'explicaven uns cosins de la meva dona, del poble de Cehegín (Múrcia) — poble que segons els seus habitants pertany gairebé íntegrament a uns comtes o marquesos que viuen a la capital, cosa que, pel que sembla, a ells els emociona i, per tant, creuen que ha d'emocionar tot-hom a qui ho expliquen —, explicaven, doncs, aquests nois, que van anar a veure un terratinent, amo d'enormes camps de presseguers, on la fruita es feia malbé de tanta que n'hi havia, i li van proposar que els deixés treballar la terra entre els arbres. Sembrarien patates i la terra hi guanyaria. A canvi d'allò, li collirien tota aquella fruita que es feia malbé i es perdia. L'home considerà que tot allò era molt complicat. Tenia prou diners i no volia trencar-se el cap per guanyar-ne més.

Aquests cosins de la meva dona, com d'altres de per allà, no s'hi van pensar més i cap a Catalunya falta gent! Uns a Barcelona i altres a Mataró, on hi ha una nodrida colònia de gent de Cehegín. Van començar treballant a la construcció, com tots. Actualment, el més petit d'aquests dos germans de la meva dona és planxista. El gran treballa en una fàbrica, s'ha casat i viu a les barraques del Valero. Passen angúnies, però estan millor que a Cehegín. Ara no pararan fins a fer venir els seus pares, que es van quedar allà.

Així, sense parar, d'aquesta o semblant manera, la gent, continuament, va emigrant cap en aquesta llumeta esperançadora que és Catalunya, primer cap a Barcelona, i després cap a d'altres pobles, perquè Barcelona

ja està massa plena. Encara que un dia s'adobessin les coses en aquestes terres que ara abandonen, difícilment hi tornarien.

Tampoc no hi tornaran encara que prosperin i facin fortuna. Aquest tipus d'emigrant no és com el que se'n va anar a Amèrica i si les coses li van anar vent en popa va tornar al seu país fet un indià. L'enyorament que sent l'emigrant que va a Amèrica i que fins i tot experimenten ara els qui es desplacen a diversos països europeus, el qui ve a Catalunya difícilment el sent. Catalunya és Espanya. Ni el gallec, el més enyoradís dels emigrants, no sent això que ells en diuen *morriña*, i es jubilarà, tranquil·lament, serenament, quan sigui l'hora, a la seva Companyia de Tramvies.

Els andalusos han ocupat Catalunya.

Dades i números

Els andalusos... i d'altres. El títol obeeix a una frase o acudit.*

Em deia aquell senyor de Cañas que a un català que malparlava contra ells, li va contestar: «Els andalusos hem ocupat Catalunya sense disparar ni un sol tret». (La invasió del silenci, que dèiem en un altre lloc.) Aquesta dita, després, l'he sentida en llavis de molts d'altres. Indubtablement, com ja es dedueix d'alguns capítols anteriors, els andalusos ocupen actualment el lloc preponderant entre els qui emigren a Catalunya.

Tot i que no tinc gaire tirada als números i fins i tot em fan horror les estadístiques, no tindrè més remei que donar-ne uns quants, encara que procuraré que siguin pocs, perquè m'estimo més mantenir-me fidel a la meua filosofia de reportatge i d'anecdolari. De tota manera, vegem en el quadre següent, de quatre anys escollits en un interval de quaranta, la lenta ascensió dels andalusos sobre els valencians i els murcians i també sobre els aragonesos, que sempre eren els qui més engreixaven el país.

Com es desprèn d'aquest quadre, totes les regions han donat un contingent continuat d'emigrants a Barcelona. Amb un progrés més o menys regular totes mantenen la seva colònia en augment. Només les Balears baixen. Ja hem assenyalat la peculiaritat d'Andalusia col·locant-se al cap de la immigració. També val la pena d'analitzar els períodes de més augment, que no per a totes les regions coincideixen. La corba oscil·lant del País Valencià i Múrcia. Etcètera.

* «Els andalusos han ocupat Catalunya i els gallecs la Companyia de Tramvies», es diu també.

Immigrants residents a Barcelona (ciutat)

<i>Regió</i>	<i>1920</i>	<i>1930</i>	<i>1940</i>	<i>1962 *</i>
Galicía-Astúries	6.008	10.162	32.234	38.500
Aragó	47.209	80.940	82.958	94.500
País Valencià i Múrcia.	90.131	132.806	124.233	149.000
Andalusia	20.059	42.583	64.665	167.000
Extremadura	1.682	2.500	4.712	17.500
Centre-Nord	37.688	65.037	99.842	130.000
Balears	6.442	9.337	8.562	7.600
Canàries	398	674	1.341	1.500
	209.617	344.039	418.547	605.600
Tot. d'hab. a Barcelona	710.335	1.005.565	1.205.509	1.626.467

Vegem, ara, quants n'han arribat durant dos anys consecutius.

Immigració als dos anys darrers

	<i>1961</i>	<i>1962</i>
Andalusia	7.852	12.577
Aragó	1.831	2.521
Astúries	134	229
Balears	154	116
Canàries	61	69
Castella la Nova	1.830	3.265
Castella la Vella	931	1.433
Catalunya	5.162	6.705
Extremadura	1.158	2.175
Galícia	1.526	2.044
Lleó	1.141	2.002
Múrcia	987	1.387
Navarra	107	110
País Basc	220	258
País Valencià	832	943

* Les xifres de 1962 són aproximades i arrodonides, perquè les xifres s'obtenen dels censos d'anys que acaben en zero.

Pel que es desprèn d'aquesta estadística, l'any 1961 van arribar a Barcelona capital uns 23.000 immigrants, gairebé 24.000. Això no obstant, i sembla que per causa de l'estabilització, s'havia produït una regressió d'aquestes arribades, perquè als anys 1952-56 venien a Barcelona uns 25.000 immigrants cada any. De tota manera, l'any 1962 gairebé arriben a 36.000, és a dir, 12.000 més que l'any anterior. Una mica més que els que l'any 30 arribaven a «tot» Catalunya i que es calculaven en uns 30.000.

Només les Balears veiem que d'un any a l'altre minven imperceptiblement, i les Canàries, que també compten un nombre ben escàs d'enviats, només augmenten en 8. Andalusia, en aquest mateix lapse de temps, gairebé dobla la seva remesa. Catalunya, la resta de Catalunya, ocupa el segon lloc en aquesta tramesa de material humà, la qual cosa, a efectes de la integració, serà per a molts un alleujament. Després ve Castella la Nova.

En fi, tant a les enquestes com a les estadístiques, l'observador agut trobarà sempre coses interessants que s'escapen a la majoria. Els anys 30 Múrcia era per a Catalunya allò que ara és Andalusia. Segons a quins verals, com ara on jo vivia, tot eren murcians, o ho semblava. Múrcia, en aquesta llista que acabem de veure, ocupa el novè lloc. Tot això és complicat. Galícia apareix en cinquè o sisè lloc. Nosaltres teníem la sensació que darrerament ocupava un lloc més preponderant, només perquè al barri on hem anat a viure ara abunda l'element gallec que és un gust. A més, a l'hora de discriminar, tot-hom, amb tres o quatre encasellats, te'ls enquadra: andalusos, gallecs i murcians.

Heus ací algunes altres observacions a l'entorn del moviment migratori a Barcelona. El tant per cent d'immigració «no-catalana» a Barcelona és i ha estat:

[illegible]

Cal tenir en compte els «catalans» de pare o mare no-catalans; l'any 1945 el 30 % de naixements eren de pare o mare no-catalans, i un altre 30 % de pares tots dos forasters; només el 40 % era de pares catalans. Així s'ha anat mantenint, augmentant el primer grup, el de pare o mare no-catalans, i minvant el tercer, el de pares catalans. Això vol dir que actualment, dels catalans de menys de vint anys, almenys n'hi ha un 60 % de pares no-catalans. Dels de més de vint anys, a jutjar pels immigrants que hi havia l'any 1900 i l'any 1920, se suposa que també el 30 % són de pares no-catalans, o que només és català un dels dos.

Comparant els anys, podem veure que les emigracions regionals més importants cap a Catalunya s'han produït així:

Galaico-Asturiana	1930-45
Aragonesa	1920-30
Murciano-Valenciana	1920-30
Extremenya	1945-62
Centre-Nord	Sempre regular

Les emigracions d'altres regions no tenen importància.

L'any 1900, els aragonesos i els valencians eren els nuclis més compactes d'immigrants a Barcelona.

L'any 1962 s'assenyala el notable augment de l'immigrant andalús, 12.577 en un any, ja ho hem vist. La xifra ens mereix respecte i consideració. Què passa a Andalusia? Intentem de veure-ho, en part, al capítol següent.

Cal remarcar que als anys 1961 i 1962, molts del immigrants registrats a Barcelona emigren cap a d'altres pobles de Catalunya, generalment de la mateixa província de Barcelona; la majoria es queden a la mateixa comarca barcelonina, i és així com formen aquests barris de cinturó que la ciutat no trigarà gaires anys a engolir. Es troben que a Barcelona ja no hi ha on allotjar-se, i també que les noves indústries s'installen a la resta de la província.

Ens hauria agradat de donar números sobre la resta de poblacions catalanes. Des de l'any 1958 no s'han fet nous censos. Ara se'n faran, diuen.

Passant per Terrassa vaig anar a l'Ajuntament i vaig recollir aquestes dades que ens donaran una idea de les ciutats fabrils catalanes. Són dades d'abans del 58 i donen la procedència dels habitants d'aquesta població:

Terrassa	25.628 habitants
Reste de Catalunya	14.505 »
Andalusia	12.586 »
Aragó	3.240 »
València	2.388 »
Múrcia	1.019 »
Castella la Nova	573 »
Lleó	516 »
Castella la Vella	448 »
Galícia	260 »
Navarra	161 »
Extremadura	124 »
País Basc	118 »
Astúries	72 »
Marroc	70 »
Balears	62 »
Canàries	24 »
total de la població	61.794 habitants

Actualment la població de Terrassa es calcula en 100.000 habitants, el 55 % dels quals són immigrants.

El senyor que ens rep ens explica coses interessants i curioses.

Els corrents migratoris de vegades s'encarrilen: determinades regions o pobles o determinats llocs, sempre per efectes del paisanatge, ja ho hem analitzat. Ens diu aquest senyor tan amable que a Terrassa hi ha anat molta gent d'Almeria, d'un poble que es diu Canjáyar. A Sabadell, de Múrcia. A Figueres, de Caniles, un poble de Granada. Que molta gent ha vingut a peu des d'Agua-dulce (Sevilla).

Per tal de demostrar-nos que els immigrants són «bona gent» * — ell és català — ens explica que una vegada que portaven el Viàtic a un malalt, amb cotxe, pels afores de la ciutat, el vehicle es quedà encallat al fang, i els veïns — immigrants suburbans — es van enfangar fins als genolls per tal d'empènyer el cotxe.

Havíem fet una volta pels afores de Terrassa, visitant els nuclis d'immigrants, pels barris suburbans del Gat Negre, prop de la carretera de Rellinars, Santa Magdalena, Ca N'Anglada, Barri de *Las Latas*, Can Boada, La Maurina... No es veuen barraques. Només estatges de maó vist, amb pegots de ciment. Corredors llargs, amb portes a banda i banda, veritables nius d'habitacles. El paisatge és un panorama de muntanyes d'escombraries, una mica de verd, cabres que pasturen i piles de maons.

Per fer aquestes casetes, de primer van comprar els terrenys. Després, a poc a poc, les han anat edificant. Han començat per la banda de darrera, les han habitades quan encara eren a mig fer, i han anat deixant la façana per al final, per tal de trigar més a pagar els impostos.

La immigració ha tingut els seus fluxos i refluxos, ens diuen. Sempre en augment, però amb més o menys intensitat. Durant la famosa època de l'estabilització, com que van suprimir les hores extraordinàries, aconseguint així, a aquest preu draconità, les vuit hores de treball, no solament hi va haver menys immigrants, sinó que va aflluixar la construcció d'aquestes semibarraques, perquè els materials per a construir-les els compraven amb el producte de les hores extra.

En passar pel barri de Ca N'Anglada, un suburbi ja antic, observem que estan construint una enorme i fas-

* Encara que ho diu sense mala intenció i sense adonar-se'n, fins i tot amb simpatia i a tall de defensa, té gràcia aquesta observació que són «bona gent»; implícitament admet que és una cosa ben rara d'ésser-ho, no éssent català.

tuosa església, la de Sant Cristòfol, de sostre enteixinat, enorme cúpula i la seva corresponent secció de «Caritas».

Parlant amb aquest senyor de l'Ajuntament de Terrassa de les oscil·lacions dels augments de població, ens diu que a Catalunya només hi va haver un descens notable en acabar-se la guerra, amb la retirada; diu que només a Barcelona, el 39, van passar la frontera 110.000 persones. No ho sé pas.

Per donar una lleugera idea del que representa la immigració a la resta de Catalunya copiem aquestes dades obtingudes als anys 1956-57. No menys de 180.000 dels residents als pobles i ciutats de les províncies de Girona, Lleida i Tarragona han nascut en altres províncies espanyoles, salvant així el dèficit produït per la pròpia emigració cap a la ciutat de Barcelona. Aquesta quantitat de residents forasters representa el 16 % de la població total. Aquesta mitjana coincideix amb els obtinguts a diverses poblacions i ens demostra que la població no catalana representa un: 35 % a Lleida; 28 % a Tarragona; 28 % a Girona; 15 % a Balaguer; 15 % a la Bisbal; 24 % a Sort; 21 % a Bellpuig; 15 % a Sant Feliu de Guíxols; etc.

En cinc anys, encara que la immigració hagi augmentat, no creiem que calgui, per fer-nos una idea, variar gaire els quadres.

Totes les profecies de Josep A. Vandellós i Solà segons les quals, si continuava la situació com als anys 30, al 1965 ens trobaríem amb una població no catalana que representaria almenys la meitat de Catalunya, i a Barcelona concretament — sobretot si li eren agregades les poblacions veïnes tals com l'Hospitalet, Santa Coloma i Badalona — amb una supremacia declarada dels no-catalans, s'han acomplert o s'acompleixen ara de sobres. El que no s'ha acomplert és que hagi resultat una altra Catalunya pel fet que els fills dels immigrants s'hagin fet catalans. O sí?

El que ha passat amb aquesta monumental immigració és que, en amuntegar-se en llocs determinats en lloc de diluir-se, sembla més monstruosa que no és en reali-

tat. Avui tenim parròquies a Barcelona amb un 90 % o un 95 % de forasters. Però n'hi deu haver d'altres que no.

Al barri del Polvorí, més amunt d'on visc jo, i com ja hem dit, no hi ha catalans. No sé si una o dues famílies, potser tres, ens va dir el seu rector, mossèn Galbany. Tots són andalusos, la majoria de Granada. També n'hi ha molts d'Almeria, perquè Almeria va ésser l'avantguarda d'Andalusia i va trencar el foc, ja als anys vint, quan almerienc i murcià eren tot u, o bé ho semblaven.

Davant una població forastera d'aquesta densitat no es pot mai començar a parlar-los en català, no es poden fer els sermons a l'església en català. Moltes vegades, o algunes, aquest rector els ha dit:

—*Ya veis que os hablo en una lengua que no es la mía.*

Els ho ha dit en broma, però els ha molestats.

Als blocs on visc jo, uns pisos construïts pel Foment al peu d'aquest barri del Polvorí, abunda l'element gallec. Han venut les seves terretes per comprar aquests estatges «econòmico-cars». Tots treballen a la Companyia de Tramvies. Tramviàries de banda, l'altra professió que tenen és «els "seus" rellogats». Ja ho comentarem si a mà ve. És possible que al quadre matemàtic d'una estadística o d'una enquesta, el gallec, entre els immigrants, ocupi el cinquè, sisè o setè lloc. Per a mi, ara, ocupa el primer. Són també tan pocs els catalans en aquests blocs que al meu amic i veí Jordi Delprat i la seva dona, per tal de distingir-los i entendre'ls els diuen *los catalanes*.

Dels gallecs s'ha dit que en un principi van arribar com a ex-combatents, amb aquesta categoria, i que per això van entrar a la Companyia de Tramvies. Per això ara hi van a parar tots els seus paisans.

A la factoria de la S.E.A.T., hi treballen molts asturians, molta gent de Logronyo i de Toledo, alguns de Salamanca... Diuen que això es deu al fet que els qui hi manen, els caps, també són d'aquestes terres. Tot va tenint la seva petita explicació.

Una altra dada curiosa i que molts ignoren és que Barcelona és la ciutat de la península on hi ha més

vídues. A part la curiositat que això representa, molts diran: «I això, què té a veure amb la immigració?» Doncs molt. La dona que es queda vídua en un poble, si no es torna a casar, queda completament desemparada. Aleshores, cap a Barcelona. Aquí es posa a treballar, o a servir, o a fer feines per les cases. Els fills, si són petits, van a parar a qualsevol centre de beneficència, i, de seguida que en tenen l'edat, a treballar. El cas és que aquesta dona ha refet la seva vida.

Així com abans era el murcià el qui sortia pertot arreu, com ja hem dit, actualment és l'andalús. Llegiem al diari, a propòsit de les reclamacions dels miners espanyols a Holanda i l'ajuda prestada per l'Institut Nacional de Emigración perquè poguessin tornar als seus pobles respectius, aquest darrer afegitó esclaridor: «*La mayoría de estos trabajadores son andaluces*».

S'han escampat per tots els racons de Catalunya. Súria és un poblet miner català ple d'andalusos. També Guardiola de Berga, on hi ha mines de carbó — feines dures, que els catalans no farien —, compta amb bon nombre d'andalusos. I al llibre de Josep M. Espinàs *Viatge al Pirineu de Lleida* veiem com entre els forasters que va trobant per aquells poblets amagats domina l'andalús per damunt dels altres. Primer són uns guàrdies civils. Després, al Refugi de la Mare de Déu de les Ares, n'hi troba sis, d'andalusos. A Gausac, dos més: un de Guadix i un altre de Boza. El Cafè del Centre, a Bossost, «és absolutament ple d'andalusos que juguen al dòmino i criden». Fins que ens informa que al Pont de Suert la immigració ha constituït un poble dins aquesta mateixa població. «Se'n diu Baena. Des d'Andalusia arriben ja les cartes que només indiquen: "*Baena (Lérida)*", sense Posar Pont de Suert.»

Pobles sencers del sud, llegim en una ponència sobre la immigració a Barcelona, a la Setmana Social de Vigo, han vingut a Barcelona, amb el seu alcalde al davant i fins i tot còpia del Registre per tal de facilitar tots els avals i certificats que calguin. Diuen que com a mínim s'han pogut comprovar dos d'aquests casos.

Què passa a Andalusia

Sobre el que passa a Andalusia escriuriem un llibre tan gruixut com el que estem escrivint, només amb la informació que ens faciliten els qui en vénen. I del que es tracta és d'escriure només un capítol. Tinc a l'abast de la mà dades i números que gairebé m'estimo més no emprar, sobretot els números, perquè aquests canvien constantment i de vegades d'un any per l'altre. M'estimaria més parlar de fets viscuts que m'han explicat. Ja ho veurem.

Potser el problema més greu d'Andalusia és el del treball, especialment al camp, on molts bracers només treballen durant determinades èpoques de l'any.

De la població activa andalusa, concretament a Còrdova, un 66 % es dedica a l'agricultura. Les altres províncies oscil·len a l'entorn d'aquest tant per cent.

D'aquí ve la dependència total de la majoria de la població de les estructures existents al camp. Aquestes estructures tenen una característica comuna a totes les províncies, el «latifundi», és a dir, la terra propietat d'un nombre reduït de persones. Les dades següents ho mostren:

	<i>Finques</i>	<i>Hectàrees</i>	<i>% de la prov.</i>
Sevilla	970	610.439	43,3 %
Cadís	533	306.840	41,9 %
Huelva	496	365.116	36,2 %
Còrdova	771	439.130	32,0 %

Al factor de desproporció i pèrdua de recursos econòmics que això representa, cal afegir-ne d'altres que contribueixen a la pobresa del camperol i del camp an-

dalús. Un d'aquests factors és la gran quantitat de terrenys dedicats a les aficions personals dels terratinents, com ara la caça i els esports. (A Jerez, més de 30.000 hectàrees de les 44.000 que pertanyen a dinou propietaris, no són cultivables. A Sevilla, de cada 100 hectàrees només se'n cultiven 60.) Un altre factor és el «monocultiu» (olivera, cereals), que per la seva banda produeix la «parada estacional» a la qual es veuen sotmesos la majoria dels obrers del camp.

Es calcula que un 15 % dels obrers del camp andalús es troben parats permanentment. Durant la parada estacional de vegades arriben a passar del 48 %. Si comparem això amb el 66 % que donàvem fa un moment de la població activa dedicada a l'agricultura, aquestes xifres resulten tan eloqüents que ja no cal ni és possible estranyar-se de res.

El camperol andalús cobra per la seva feina un salari mitjà miserable, amb el qual gairebé no pot ni malviure. A Cadis, la xifra mitjana anyal de guanys d'un treballador del camp era de 9.687 pessetes. A Sevilla també de 9.687, i a Jaén, de 9.065. El que aquí, a Catalunya, qualsevol consum en pocs mesos. Afegint-hi que no sempre es pot treballar. Hi ha èpoques de parada i d'altres de poca feina. M'explica una persona que ha arribat d'Antequera, que els diumenges a la tarda arriben els homes a la plaça per tal de poder contractar-se durant la setmana. Es veuen obligats a acceptar les condicions de treball i els salaris que els proposen, per por de quedar-se sense feina. Les places de ciutats i pobles d'Andalusia es veuen inundades de bracers (en certes èpoques de l'any més que no en altres) que esperen que el *señorito* o el seu capatàs vagin a prendre'ls la mida dels músculs, com si fossin cavalls, per treballar o contractar-los.

Es fa una mena de subhasta per tal de contractar aquesta gent que acut a les places; una mena de subhasta al revés. S'ofereix un preu. Un altre s'ofereix per menys. Un altre, menys encara. Així mateix. La solidaritat i la companyonia queden subhastats amb aquesta mena de subhasta. Però, què hi poden fer?

La terra, en general, és bona. Però en grans sectors, particularment a la província d'Almeria, no hi ha aigua. L'Institut Nacional de Colonización treballa de cara a la repoblació forestal de les muntanyes i obre pous amb l'esperança de trobar aigua. En moltes ocasions en troben, però de moment no la utilitzen. Per què? Els pous són colgats altra vegada, mentre esperen els pressupostos per a canalitzar l'aigua i els permisos dels propietaris de les terres per a explotar-los. Alguns d'aquests propietaris es neguen a permetre que s'aprofiti aquesta aigua. En un poble de la província d'Almeria la gent va saber que havien trobat aigua, però que havien colgat el pou. Hi van anar, van tornar-lo a obrir, i van treure'n aigua. Al cap de pocs dies s'hi presentà una autoritat i el pou quedà tancat. Ningú no hi ha tornat a treure'n. Es veu que les entranyes de la terra mereixen més respecte que les dels homes.

Hi ha localitats a les quals tots els camps i les empreses són d'un sol amo, o de molt pocs. Si un obrer és exigent o poc «dòcil», és acomiadat, i ja no el contracta ningú. Quins recursos li queden, aleshores? La seva única possibilitat és emigrar. Emigrar o obeir, callar, aguantar, passar fam i menyspreus.

El resultat d'aquesta fam i de l'escassa capacitat de consum és que et trobis nois de setze anys amb un desenvolupament físic de dotze.

En algunes mines hi ha obrers que treballen dos jornals de vuit hores, i els cobren tots dos a preu normal, en lloc de cobrar-ne un normalment i l'altre com a hores extra, que és el que troben, almenys, quan vénen a Catalunya.

Davant el greu problema econòmic que es planteja a alguns obrers, ha sorgit, de manera natural, la «usura». Consisteix a deixar petites quantitats, de cent a dues-centes pessetes, que cal tornar senceres i d'un sol cop quan es pugui. Mentre no es tornin cal pagar cinc pessetes cada setmana al qui les ha prestades.

Als pobles de la costa l'element principal de treball i de vegades l'únic és la pesca.

La situació d'aquests homes és realment infrahumana. Treballen moltes hores i guanyen una misèria. Això és el resultat, principalment, del repartiment injust de l'import de la pesca realitzada. De l'import total de la pesca descompten un 25 % en concepte de despeses generals, i un 13 % en concepte d'utilitats. Del sobrant d'aquesta quantitat, un 50 % és per al patró, i l'altre 50 % es reparteix entre els pescadors, els quals acostumen a cobrar un salari de 1.000 pessetes el mes a les èpoques de millor pesca, i molt inferior a aquesta quantitat a les èpoques en què la pesca escasseja.

A Garrucha (Almeria), on tots els habitants viuen exclusivament de la pesca, uns quants jocistes de Barcelona van ésser testimonis de la gravetat de la situació. Escoltem-los com ens ho expliquen:

«Vam arribar de nit en aquest port, on vam trobar un militant jocista, que estava completament sol com a militant, encara que tenia contactes amb el sacerdot i era molt amic d'uns seminaristes que estiuejaven al poble. Ens van acollir magníficament. Ens van explicar extensament tots els problemes de la pesca i nosaltres els vam manifestar el nostre interès per veure l'arribada de les barques pesqueres, al matí. A les sis del matí ja érem al petit i bonic port. Ja havia arribat una barca. Poc després en van anar arribant algunes més, en total cinc o sis, no gaire grans. Van baixar les caixes, a les quals van acabar de posar els peixos, i va començar la venda pel sistema de subhasta rebaixant preus.

»Un cop venudes totes les caixes es van repartir el que els tocava a cada u: quatre pessetes i mitja. Era el preu de tota una nit de treballar a mar. Un dels pescadors va ésser pagat amb un duro de níquel i li exigien el canvi. No en duia, i va contestar:

«—¿Quieres que lo muerda y te dé un pedazo?

»Aquella era la barca que havia cobrat més. Les altres havien tingut menys sort. Se'n van anar amb una bossa on portaven una mica de peix. A nosaltres ens era difícil d'entendre què havia passat en aquelles altres barques, perquè el peix també havia estat subhastat.»

Altres factors de certa importància en aquesta escassa productivitat de la pesca són també les embarcacions, que són petites i no poden endinsar-se gaire pel mar. Els sistemes de pesca són antics. Ningú no s'ha preocupat de fer-los evolucionar.

El preu del peix, quan arriba a port, és molt barat, però quan arriba al públic ha sofert un augment totalment desproporcionat, que no beneficia gens els pescadors. Ai, aquella pintura falsament demagògica de Sorolla!

A les ciutats i en alguns pobles grans, pel sol fet d'haver-hi poc o molt d'indústria, els problemes, en part, són diferents. L'activitat productiva dels seus habitants es distribueix entre els comerços, les indústries, i, en alguns llocs, les empreses mineres.

Als comerços, acostumen a treballar-hi noies. Els salaris que cobren són molt baixos. A la Línea de la Concepción oscillen entre les 600 i les 800 pessetes mensuals. En alguns altres pobles o capitals sembla que no són gaire més alts.

A les empreses grans, els salaris són més elevats, gràcies als sistemes de producció: a preu fet, primes, etc. Als pobles les empreses paguen molt menys i no es treballa mai a base de primes. Per això hom cobra el salari net i pelat i prou. Les situacions d'injustícia són contínues.

A la *Azucarera Antequerana* tenen treballadors, alguns dels quals ja fa més d'onze anys que hi treballen, sempre com a eventuais. L'empresa justifica la plantilla de personal fix fins i tot amb noms de persones que ja són mortes. En una acció que van emprendre els obrers d'aquesta empresa per tal que els consideressin fixos, van presentar a la Magistratura del Treball les partides de defunció d'alguns noms que l'empresa fa figurar a la plantilla del personal fix. La Magistratura els les tornà sense fer cap comentari. Paguen tots els treballadors com a peons, tot i que n'hi ha que fan treballs més qualificats.

En general, els problemes de les empreses industrials

són similars als de Barcelona, però amb un grau d'injustícia més fort que aquí.

El treball a les mines, a més dels seus problemes ja coneguts i sabuts, com ara el de la «silicosi», que afecta en grau més o menys elevat tots els obrers que fa vuit o deu anys que hi treballen, destaca també pels baixos salaris. L'any passat, a Linares, el jornal diari era de quaranta-cinc pessetes, i a Jaén de quaranta. En certs moments, la gent no s'ha atrevit a cessar en el treball, perquè n'hi havia d'altres que haurien treballat per trenta-cinc pessetes.

L'estatge és un altre problema, a molts indrets d'Andalusia. Són freqüents les barraques i les coves. Per això no ens ha d'estranyar que, tot i vivint en condicions ínfimes, a Catalunya estiguin millor que a la seva terra, tot i que no falta qui va deixar millor casa que la que ha trobat aquí, però d'això ja en parlarem més endavant.

A Almeria existeix el cèlebre suburbi de *La Chanca*, on viuen més de 20.000 persones: pescadors, gitanos i gent del port. No hi ha ni un sol metge, cap encarregat de l'ordre públic, ni dispensari ni aigua. Només tres fonts d'aigua potable. De misèria, sí, que n'hi ha. Criatures amb el ventre inflat per efectes del desnodriment i malalties de tota mena. «És realment el conjunt més miserable que vam observar durant el viatge», ens diuen els jocistes d'abans.

La necessitat obliga molts nens i nenes a deixar l'escola a vuit i a nou anys, mentre d'altres no hi van perquè no n'hi ha. Els salaris dels pares no són prou alts per a dedicar-ne una part a l'ensenyament dels fills. Per això, quan emigren i aconsegueixen una millora, volen que el fill vagi a escola a «aprendre de comptes» perquè no sigui un ruc de càrrega com ho han estat ells tota la vida.

Llegim en un opuscle publicat pel març del 60, que en una localitat d'uns 14.000 habitants només tenen quatre aules en funcionament, i nou que no s'utilitzen per falta de mestres.

En una altra localitat, d'uns 60.000 habitants, regnen la incultura i l'abandonament més brutals que es pugui imaginar. Hi ha escoles algunes de les quals amb prou feines funcionen, i el carrer és ple de criatures a totes hores del dia.

L'analfabetisme a Andalusia es calcula en un 75 %. Granada és una de les províncies de més analfabets. La tercera de les províncies andaluses segons una enquesta que tinc a la vista. És paradoxal que, fa uns quants anys, Granada va ésser la ciutat espanyola on es van celebrar més conferències i congressos culturals.

En aquesta tràgica Andalusia abunden els paradigmes més estranys. El poble de Canches, província de Màlaga, és propietat d'una marquesa. (Deu ésser un poble format pels parcers i masovers, pels jornalers d'aquesta senyora.) Els tenia sense llum. Deia que no en necessitaven per a res. El capellà del poble veí va anar a veure el governador de Màlaga i li ho va explicar. El governador de Màlaga no s'ho volia creure. El capellà el convidà a visitar el poble, amb ell. El capellà el va esperar amb la seva moto al lloc convingut, on el governador deixà el seu cotxe, pujà de «paquet» a la moto del capellà i visità el poble oficiosament, i així pogué comprovar la veritat dels fets. Bé, tot i la intervenció del governador civil, la cosa no podia resoldre's perquè aquella bona senyora no cedia ni venia els dos metres quadrats necessaris per a la instal·lació de l'indispensable transformador. Va haver d'accedir-hi quan un nebot seu que vivia a Madrid li va fer veure el paper ridícul que feien amb aquella tossuderia. Ella sí que té una magnífica *quinta* amb llum i tots els avenços. Però considerava que la llum, a aquells desgraciats, només els serviria de luxe, de vici i de perversió, perquè de seguida tindrien ràdio i televisors.

En un altre poblet de Màlaga estaven fent la collita de l'oliva. Una dona en avançat estat de gestació sentí els primers dolors. Ho van anar a dir al *cortijero* o *señorito*, que estava visitant la finca, per veure si amb el seu cotxe la volia traslladar en un lloc pertinent.

Resposta del *cortijero*:

—*Estas mujeres ya están acostumbradas a parir donde sea.*

Efectivament, la dona li va donar la raó, parint on va poder.

El diumenge següent, el capellà del poble, a qui ja havia arribat la notícia, el va avisar que no anés a combregar, que no li donaria la comunió.

Aquesta actitud valenta del sacerdot va ésser criticada per alguns col·legues seus, als quals potser havia pagat la carrera qualsevol *señorito* dels volts. El capellà no tenia dret a ficar-se a la vida piadosa de l'altre. Era la pròpia consciència d'aquest la que havia de dir-li si podia anar a combregar o no. Potser tenien raó. Però nosaltres anem a favor del capellanet valent.

En una parròquia d'un poble de Màlaga hi ha un sacerdot — ¿no és pas aquest capellanet valent que nega comunions? — que s'ha manifestat en favor dels oprimits. Conseqüència: la gent de diners no assisteix als actes litúrgics i es dirigeix cap a d'altres esglésies.*

* En fi, com dèiem en començar el capítol, sobre Andalusia, sobre les terribles conseqüències que han obligat la seva gent a emigrar, escriuríem un altre llibre. I això no pot ésser. Per què seguir?

Entre la múltiple i diversa quantitat de gent que em ve a veure, una mica a la bona de Déu, m'ha visitat un senyor que m'ha semblat un tipus interessant, o que almenys a mi m'ha entendrit. Porta unes poesies, per tal que jo les llegeixi i li doni el meu parer.

Aquest senyor és de Jaén. Va venir a Catalunya l'any 41, amb cinc duros i dues mudes. Primer va anar a raure a Tarragona, després a Viella, i no sé on més. Després va venir a Barcelona. Treballà de peó als Ferrocarrils Catalans. Ara és empleat del Metro. Es va casar amb una noia de Granada. Té dos fills, un nascut a Barcelona, l'altre a Viella.

—*Mis hijos son catalanes* — diu.

No li ho discuteixo.

Li pregunto si coneix la llengua catalana. Em diu que sí. L'entén perfectament. Fins i tot la llegeix. Cal tenir en compte que aquest home, a Jaén, només va anar a escola fins a set anys. Crec que va aprendre de llegir a la «mili». Però el català no el parla. Els seus amics són castellans. Quan li parlen català, s'adona que en contestar ell en castellà, el seu interlocutor segueix també en castellà.

—*Si el otro no entendiera el castellano* — diu —, *yo le hablaría en catalán, o lo chapurrearía lo suficiente como para que me entendiera.*

I afegeix, després d'una pausa:

—*Lo que más me molesta es que se burlen de mi acento, del modo que hablo...*

Realment, té un accent andalús molt marcat.

Aquest home, de nit, treballa de vigilant a l'estació del Metro. Com que durant la nit té temps vagarós de sobres, l'aprofita per a escriure les seves poesies. Són

unes poesies plenes d'incorreccions gramaticals, amb un regust popular de romanç de ceguet. Se li coneix que ha llegit García Lorca i també Gabriel y Galán, un cocktail perillós per a certes imaginacions rústegues. Parlen d'amor, de passions, de records, de festes, de processons... Tenint en compte els seus estudis, la seva cultura i educació, hauríem de dir que estan molt bé. Però ja sé que em diran que tot això, en matèria d'art, no serveix. És una llàstima. La seva emoció creadora en aquestes nits de vetlla deu haver estat tan estremidora com la de qual-sevol fecund, egregi i fàcil poeta. De tota manera, el que jo volia explicar no és això. Entre les poesies d'aquest senyor n'he trobada una que m'ha interessat, la hi he demanada i me l'ha donada. És aquesta; s'intitula: «*El charnego*».

*Mira que llamarme a mí,
los de esta tierra, charnego.
¡A mí!, que más que ellos mismos
la adoro y estoy queriendo.
Yo, que vine a Barcelona
cuando aún era un mozuelo,
y corría por mis venas
sangre ardiente como el fuego
y mis pulsos resistían
como barrotes de acero,
y me adapté a sus costumbres
y fui lo que ellos quisieron.
Que si oía una sardana
retozaban en mi cuerpo
veinticuatro primaveras
llenas de ilusión y anhelo.
Esa música divina,
su creación y su pueblo
se me metió poco a poco
en lo mejor de mi pecho.
Puse mi grano de arena
para alzar el monumento*

que Barcelona merece
por su fe y conocimiento.
Y no pude darle más,
pero busqué en mi cerebro
y le dediqué las horas
más felices que recuerdo.
Me convertí en ciudadano
de esta tierra que venero
con amor puro y profundo
con las ansias de mi cuerpo.
¡Ay!, si hubiera sido pintor,
¡qué cuadros hubiese hecho
de tan hermosos jardines,
tus parques y tus paseos!
¡Cuántas flores escogidas
del jardín de mi cerebro
hubiera plasmado el arte
en un claro y lindo lienzo,
diciéndote: Barcelona,
¡oh, perla del universo!,
la flor más linda y hermosa
del grandioso pueblo ibero:
soy ese que todos llaman
¡el forastero!, ¡el charnego!,
pero ninguno te adora
con la fe que yo te quiero.
Ninguno, estoy muy seguro,
te tiene en el pensamiento
día y noche, noche y día,
permanente en mis recuerdos.
¡Ay!, Barcelona preciosa,
te quiero porque te quiero,
sin importarme que digan
si soy o no soy charnego.

M'objectareu que aquest home, pel que es dedueix de la poesia, sempre tenint en compte la retòrica natural que envaeix tothom qui versifica, se sent conquistat, com tants d'altres, per la ciutat, no per la regió;

per Barcelona, no per Catalunya. Són molts els qui diuen que se senten catalans sense saber res de Catalunya i només perquè viuen a Barcelona. És ben lògic. Jo crec molt en els amors petits. De vegades més que no en els grans. Estimar en abstracte no fa mal; en concret, sí. A part que Barcelona és Catalunya, ¿i? A més, no era això el que volíem veure en aquest capítol. Aquest home, justament o no, diu o ve a dir en aquesta poesia seva que estima Barcelona, és a dir, Catalunya, i que en paga li diuen *xarnego*. Què hi ha, d'això?

Per si fos poc, he rebut una carta d'un seminarista de la Seu d'Urgell que, en saber que estic escrivint aquest llibre, em diu: «...no seria de més que despertés una mica la consciència de tants catalans que miren els seus germans andalusos amb indiferència i aire de superioritat...» Aclareixo, per tal d'evitar confusions, que aquest seminarista és català.

I d'una revisteta, «Atalaya del Guinardó», que ja he esmentat abans, en una secció que ells intitulen «La Berdad», amb be alta, reproduïm això: «...*el problema racial es poco interesante en España. Pero los "charnegos" trabajan sólo de peones y limpiabotas, aguantan inundaciones y campañas pro-damnificados, y terminan por marchar a Alemania*».

I d'una ponència sobre *Immigració i integració*, això altre: «Les actituds dels catalans davant aquesta qüestió no són ni justes ni eficients».

Ara bé, què hi ha de cert, en tot això?

Ja sabem que hi ha un nucli sa de persones del país, així ho hem comprovat en certes revistes, converses, discussions, conferències, articles i enquestes, que admeten i miren amb bons ulls aquest immigrant pobre. Em diu un amic meu, català conspicu, per dir-ho així, parlant dels immigrants, dels qui es transformaran en «els altres catalans», que tot i la seva amorfia, la seva abúlia, la seva indiferència i el seu vandalisme en alguns casos, poden ésser l'esperança del país i indubtablement el seu futur. Queda pendent el plantejament d'una educació escolar bàsica, cultural i cívica, que amb

el temps es podrà assolir. El problema, segons ell, és aconseguir excel·lents educadors, però educadors en el sentit ampli, gran i solemne de la paraula: nous Pestalozzi que l'educació del poble obsessi per damunt de tot.

Però hi ha altres catalans — uns per ignorància supina, altres per una estranya temença supersticiosa, altres per veritable irresponsabilitat i altres per autèntica discriminació racial — que no són pas així.

Em diu un senyor que és català que, quan veu un foraster, sense voler-ho, s'indigna. Sobretot davant la proliferació de l'andalús. No hi pot fer més. És una cosa més forta que ell, una cosa instintiva. Comprèn que no ha d'ésser així. Per això, quan ho rumia bé, ofega aquest sentiment pernicios. Aleshores s'indigna contra la seva pròpia indignació. Però no pot evitar de pensar que Catalunya va deixant d'ésser Catalunya. El cas curiós, com reconeix ell mateix — i graciós, trobo jo —, és que la seva mare era andalusa. Però d'això, no se'n recorda.

Matisem sobre la paraula «*xarnec*», «*xarnego*» o «*charnego*». Ningú no està d'acord sobre el seu significat. Per al meu amic Jordi Delprat, *xarnego* és tot aquell qui viu a Catalunya i no és català ni parla l'idioma català. Segons ell, de seguida que aprenen la llengua, deixen de ser *xarnegos*.

Com veurem, aquesta definició, si la comparem amb altres, és d'una gran amplitud de mires, perquè segons ell ofereix la possibilitat d'ésser admès com a català mitjançant l'aprenentatge de la llengua.

Hi ha qui diu que *xarnego* és tot aquell que viu a Catalunya sense ésser català. D'altres, que és el fill d'immigrant nascut aquí, la qual cosa ve a significar que al fons ho és tothom, que no hi ha escapatòria. És l'antic «murcià» o «coreà»;^{*} el «pa i ceba», el «no heu bufat mai cullera», etc. L'irremeiable segons per a qui.

* Durant un quant temps, als immigrants, se'ls deia «coreans», concretament als del sud. També els anomenaven així a Bilbao i a

Nosaltres hem buscat aquesta paraula als diccionaris. Al castellà hem trobat «*charniego*», que en germania vol dir «*grillo*» i «*grillete*». No ens serveix. Al català trobem «*xarnec*, *ga*: mestís de català i francesa». En deduïm que en realitat *xarnego* vol dir mestís. Després s'ha anat ampliant el concepte. Si acceptem el seu sentit de «mestís» haurem descobert que no cal fer massa escarafalls a l'entorn d'això de *xarnego*, perquè tots els catalans, per poc que s'enfilin pel seu arbre genealògic, en són. No manca qui assegura que la paraula «*charnego*» és castellana i que vol dir «*borrego*». Els meus diccionaris deuen ésser poc extensos, perquè no hi he trobat aquesta divertida i malintencionada definició.

De tota manera aquestes discriminacions lingüístiques no tenen cap importància; és l'altra discriminació la que en té.

En té aquesta anècdota, de l'autenticitat de la qual podem respondre. Un matrimoni català jove va al metge de l'Assegurança de Malaltia. És la primera vegada que aquest metge els veu. Tot i això, en el curs de la visita els diu, amb una franquesa aclaparadora: «Com que veig que vostès són catalans com jo, els diré que, etc., etc... (aquí, especial atenció i consell d'amic), ara, si fossin d'aquests *xarnegos* que s'esperen a fora, els diria... (ací visita rutinària i treure-se'ls del damunt)».

En té allò que explica Baltasar Porcel al número 6 de «Serra d'Or», corresponent al mes de juny de 1963, sobre la conducta dels habitants d'Andratx — d'alguns dels habitants d'Andratx, cenyim-nos — respecte als *jaeners*, que són els *xarnegos* d'aquell poble mallorquí, quan aquell amic seu que va fer una conferència en castellà perquè l'acte cultural fos més «universal», sollicitava que l'ingrés de cada nou soci en aquell centre recreatiu o cultural fos avalat per dos socis fundadors, per tal

Avilés. És curiós que a Torí i a Milà també anomenen «coreans» els qui procedeixen del sud d'Itàlia.

que després no es produís el cas que la teva mare o la teva dona haguessin de seure al costat d'un *jaenero*. O l'altre que preconitza que mai els «altres» — la resta d'Espanya — seran com «ells» — els més o menys catalans —, perquè és una qüestió de races, fins que «començà a amuntegar arguments — són paraules de Baltasar Porcel — que a mi m'esgarriaren i que haurien fet les delícies d'un Hitler». O l'elecció de «miss Andratx», en la qual, a causa de certs prejudicis racistes, i si no arriba a ésser per uns quants que es van imposar, no hauria pas estat elegida de cap manera una bonica *jaenera* dels voltants.

O el que passa també a d'altres pobles * —perquè aquest fenomen és més fàcil que es produeixi als pobles que a les ciutats—, als de la plana de Vic, per exemple, on em diuen que hi ha un menyspreu absolut pel foraster o *xarnego*. Els immigrants, pel compte que els té, procuren d'aprendre i parlar el català, adaptar-se. Però ni així. M'expliquen el fet concret d'un mosso de pagès, foraster, que a més d'ésser treballador i no gens bevedor — em remarquen — parlava perfectament el català, s'havia catalanitzat, i que, tot i que a estones semblava que l'havien acceptat i admès, després tractaven amb menyspreu per l'únic i greu motiu de no ésser català.

I és que de vegades el català té el concepte que els qui vénen de fora són gentussa pel sol fet que s'emborratxen i són amics de la gresca. És un argument clàssic i tòpic: «Tot s'ho gasten en vi». Potser tenen raó en això que s'emborratxen i organitzen folgues; però en allò de la gentussa, no. O potser tenen raó a mitges, perquè de tot hi ha a la vinya del Senyor. I és el mateix

* Anant amb tren, vaig parar l'orella a una conversa que sostenien al meu costat. Un policia destinat a Puigcerdà, que feia anys que hi vivia, explicava que als seus fills encara els deien la «infamant» paraula de *xarnegos* (el qualificatiu «infamant» era d'ell).

—Y eso que ellos ya han nacido en Puigcerdá — afegia l'home.

que argumentarà el català quan pretenguin retreure-li defectes generals de la raça, que des del seu punt de mira seran parcials, com l'andalús considera parcial això que tots beuen i fan gresca.

Dissortadament és un concepte massa estès això que els forasters, sobretot els més indigents, són gentussa amb la qual no convé fer-se. Jo recordo haver passat unes temporades al poblet de Cantonigròs. A la fonda, i al pic de la temporada d'estiu, hi havia catalans, castellans i estrangers. Tots érem iguals per al fondista, per als del poble. Després, a la tardor i a primers d'hivern, les fondes es buidaven. Aleshores hi venien els treballadors de les torres que es construïen pels voltants. El peonatge era del sud. Amb aquests la cosa ja era diferent. Tot i la simpatia que ells demostraven i les ganes de tenir franquesa i companyonia, hi havia una mena de distanciament. «Ells no eren iguals.» Un dia, un d'aquells peons es va barallar amb un dels darrers estiuejants. La raó, la tenia el peó. I encara que durant la baralla no van fer res més sinó separar-los, després tots aconsellaven a l'estiuejant — altres catalans de la fonda i especialment el fondista — que no s'hi fes, amb aquella «gentussa», amb aquells «morts de gana», amb aquells «murciàns». De tota manera, jo, de vegades, i analitzant-ho bé, he vist en això més una discriminació social que no pas racial. Si s'hagués barallat amb un altre estiuejant de més o menys aparent condició econòmica, els consells haurien estat diferents, o no els hi haurien donats, encara que aquest altre estiuejant hagués estat castellà.

Un pare escolapi d'un Col·legi Major on vaig anar a fer una conferència opina, com altres, que en aquest país existeix una discriminació racial. Ell és català. Remarco aquest detall perquè té la seva importància de saber-ho per tal d'avaluar les opinions. Ell va passar bastants anys a Mataró i veia com passejaven per una vorera els catalans i per l'altra els castellans, com els nois i les noies a la pel·lícula *Calle Mayor*.

Molts catalans, quan parlen dels andalusos, diuen que es pensen que són els amos de Catalunya. Per això

els tenen inquina. No els manca raó. Ja hem vist la dita que «els andalusos han ocupat Catalunya sense disparar ni un sol tret». De la mateixa manera que quan se senten minoria, en certs sectors, s'apliquen a integrar-se i aprenen la llengua per tal d'adquirir un cert mimetisme, quan s'agrupen en nuclis dominants es pensen que són els amos del món i els posseïdors de la veritat, amb el seu *cante* i el seu vi. Es mofen de les sardanes, que troben fades, insípides, o de la llengua, tot i que ells parlen com parlen. És una mica allò de l'antic cartell sobre Múrcia i Catalunya, on acabaven i començaven. Però això no és una nota aclaparadora ni dominant i desapareixerà en un món millor, en un món on l'única guerra que hi haurà serà la guerra contra la ignorància.

Tot i això, és opinió preponderant, tant per part dels catalans com dels no-catalans, que Catalunya no admet els immigrants. «Que no els ha admesos mai». És una cosa que sempre ha flotat així, d'una manera més o menys densa, a l'ambient. I, això no obstant, no és solament una minoria selecta que treballa per un actual ressorgiment de Catalunya la que abomina aquesta discriminació, sinó també, i afortunadament, una massa popular. En aquest sentit, fa alegria de sentir dir a l'amo del Bar Piñol, aquell que es va casar amb una murciana per equivocació — és una broma —, que no solament no té res en contra del qui ve de fora, sinó que el molesta el so — deu voler dir la fonètica — de la paraula *xarnego*. També molesta els immigrants. I molt. Encara que de vegades somriuin perquè els ho diuen de broma. Fer distincions sempre és ofensiu.

Els qui han estudiat aquesta qüestió han observat que a la superfície dels fets, a la closca — la closca sempre és el que dissortadament es nota més — s'aprecia una certa discriminació, una certa tendència a la segregació. Aprofundint aquests fets es veu aleshores que això és més aparent que real. Que existeix una certa segregació, però no per raons de procedència, sinó per raons de nivell social. I com que l'immigrant — la

majoria — pertany a un nivell econòmic més baix que la resta dels residents del país, d'aquí ve aquesta en certa manera visible separació.

«Entre elements de la mateixa classe o nivell social — segueixen dient els qui han estudiat això — la confraternitat existeix, tant a les classes més baixes com a les més elevades. Una mostra d'això és que, fins i tot entre els mateixos immigrants, s'observen diverses actituds entre els d'immigració antiga i els arribats de poc, actituds que s'assemblen completament a les dels autòctons envers els immigrants. No existeix, doncs, discriminació — diguem-ne, encara que el nom sigui totalment inadequat — racial, sinó social, o millor dit, moral.»

Jo ho he pogut comprovar una mica, això, als barris suburbans. No principalment entre l'immigrant antic i el recent, sinó entre el qui ha prosperat econòmicament i el que no. Per als qui tenen una bona col·locació o viuen en un pis decent són gentussa els barraquistes, els gitanos, els qui s'atansen a pidolar cinc duros al metge del Dispensari de Beneficència, els qui fan cua per la llet en pols o per les flassades de la paròquia. Fins i tot hi ha aquesta diferència entre els barris, Port i Cases Barates, per exemple, Can Tunis i Jesús Maria, Foment i Polvorí. Els primers, Port, Can Tunis, Foment, són els aristòcrates; els altres, Cases Barates, Jesús Maria i Polvorí són els desheretats. La qual cosa no vol dir que alguns d'aquests desheretats no visquin millor que els aristòcrates. També aquesta escala de categories, la veiem entre els veïns immediats, bé perquè un s'ha comprat la televisió o perquè l'altre ha posat un mirall de cos sencer en un rebedor tan estret que per mirar-t'hi et fa nosa el nas. Però també aquí juga la trista ignorància i la mesquinesa d'esperit dels humans. Una simple paraula oportuna i a temps fa veure clar moltes vegades i dissol aquests prejudicis ximpls, fora d'època i més encara de lloc, com ara al seu cas.

Crec que no cal fer una apologia de com és de necessari l'immigrant — el *xarnego* — a Catalunya, ni tam-

poc, si ho analitzem finament, de com li és de necessària Catalunya a ell. Barcelona, la província amb el nivell de vida més alt de la Península, és la que té l'índex de natalitat més baix. Barcelona i Catalunya. Pel que es dedueix, sempre ha estat així.

«De ahí que en un estudio estadístico y cuidado hecho por Dantín — copiem del llibre Los suburbios 1957, de la ponència exposada per l'Illm. Sr. Aureli Joaniquet —, se concluya que si Barcelona no recibiese inmigrantes, en un período de 80 años, período que es insignificante en la vida de un pueblo y en la Historia de las ideas políticas y económicas, nuestras industrias y factorías quedarían paralizadas...»

«Que no olviden esto los pocos irresponsables que a veces hablan despectivamente de los murcianos, castellanos y andaluces.

«...No podemos adoptar para este problema tan complejo aquella solución simplista de que como más hagamos a esos inmigrados más vendrán...»

«La afirmación de que ya están habituados a vivir como viven ni es cierta ni es cristiana.»

No volem pas posar-nos a sermonejar, ara; en tot cas, ho farem d'una altra manera. Pensem en aquest obrer andalús, especialment el camperol, i en la seva por. Por que no plogui, por dels poderosos econòmicament, por de l'autoritat, por dels capellans, por de perdre el poc que els queda per a subsistir i procrear, aquesta poca cosa que un bon dia abandonen per tal de venir cap aquí, deixant allà la seva por i la seva tristesa, i portant amb ells només la seva alegria i la seva esperança.

L'immigrant és arrel de poble, del baix poble andalús, del baix poble castellà, del baix poble extremeny, del baix poble murcià. Té els mateixos drets que qualsevol altre poble, mitjà, alt o baix. No hi ha motiu per a fer diferències ni discriminacions envers ells. Tampoc no és just d'infligir-los un afront que no han meregut mai.

L'immigrant ha creat el suburbi

L'ha creat o bé l'ha originat. Encara que tampoc no sabem fins a quin punt aquesta afirmació és certa. La veritat és que l'immigrant ha arribat i s'ha col·locat on ha pogut. El suburbi ha estat el seu corrallet, el lloc on ha estat acorralat.

El suburbi ja existeix de fa molt de temps. En realitat no és pas una creació de la postguerra, encara que ho sembli.

Suburbi tampoc no vol dir pobresa; vol dir raval o barri dels afores de la ciutat, però dins la seva jurisdicció. De tota manera, avui, pobresa i suburbi vénen a ésser la mateixa cosa. A ningú no se li acudirà d'anomenar zones suburbanes les de Sarrià, les de l'Eixample. D'aquestes, en diem zones residencials. Tal com estan els conceptes, abans t'anomenaran suburbis els carrers miserables del Districte V que els luxosíssims pisos de Pedralbes, per exemple. A part que vindrà un dia, quan la Gran Barcelona, d'aquí a uns quants lustres, sigui un fet, que les zones suburbanes d'ara no seran als extrems, sinó en certa manera, al centre. Com que sempre hem cregut que l'idioma és una cosa viva que és feta i és desfeta pel poble més que no pas pels gramàtics o pels diccionaris, ens acollim a aquesta darrera versió definitiva, o sia: que el suburbi és la zona on viuen els pobres, almenys en una majoria aclaparadora.

Al llibre *Suburbios 1957*, i explicat per Jaume Nualart, potser l'home més documentat actualment en aquest ram, llegim que fa més d'un segle, l'any 1853, el Ministeri de la Governació incitava els Ajuntaments de Madrid i Barcelona que edificuessin per als pobres, als barris extrems, cases de lloguers baixos. Heus aquí, probablement, l'origen del suburbi.

Si Catalunya, concretament Barcelona i la perifèria, hagués anat creixent a un ritme vegetatiu, el suburbi no existiria de la manera com existeix, amb aquest aire de cul-de-sac que té ara. L'agreujament del problema, naturalment, es deu als anormals augments en massa de la població iniciats els anys 1919 i 1924. Només a Barcelona, i durant sis anys, la població augmentà en 140.000 habitants. Així ho diu aquest llibre. I ens aclareix: «Barcelona va créixer més en aquells sis anys que durant els vint precedents». Els sis anys següents, des de 1925 a 1930, augmentà en 192.778 habitants, a un ritme anual de 32.128.

Durant els dotze anys que van des de 1940 a 1951, quan es desfermà la segona onada, es produí un augment de 224.345 habitants a raó de 18.695 l'any com a terme mitjà — terme mitjà que durant els anys 1952-1956 pujà a 25.246. «Xifra important i difícil d'integrar». Afegeix el comentarista.

Després de donar aquestes dades i d'altres fins al 1956, resumeixen la qüestió dient que Barcelona havia duplicat la seva població en cosa de trenta-sis anys.

Com ja hem dit, segons les estadístiques — aquestes coses que fan els homes que ho saben tot, una mena de profetes moderns que de vegades s'equivoquen —, l'any 2000 serà més nombrosa la gent d'alluvió a Catalunya que no l'auctòctona. Vandellós també ho creia així, una mica trist i pessimista: «...acabarem aquest segle havent-hi a la nostra terra més forasters i descendents de forasters que no catalans». Em penso que la joventut catalana actual contempla aquest panorama amb més serenitat i optimisme. ¿Desapareixerà Catalunya? No, diuen, perquè el qui ve s'integra. Oh, però és que aquests forasters no acaben d'agafar els costums d'aquí. Bé, també perden els de les seves terres. Aleshores es queden sense els uns ni els altres. Però admeten fenòmens organitzadors — com ara els sistemes de cooperatives — propis d'aquí, etc.

També les poblacions veïnes i comarcals que han seguit inevitablement el ritme marcat per Barcelona

han vist créixer als seus voltants extenses zones suburbanes motivades igualment per la immigració. Badalona, l'Hospitalet, Santa Coloma de Gramanet i Sant Adrià de Besòs han multiplicat per vuit o nou la seva població durant els anys d'aquest segle. L'any 1900, en conjunt, comptaven només 26.116 habitants. L'any 1956, quan es van portar a terme aquests estudis, comptaven 201.859 habitants.

És tan interessant i alhora transcendent el que ens diu Nualart en aquesta ponència, que no resisteixo la temptació de copiar-ne alguns fragments, per exemple aquest que ens dóna aquests índexs comparatius:

«Perquè us adoneu de l'ingent nombre de problemes que plantegen aquests augments de població, només cal dir que el creixement de Barcelona, el 1954, equival a la població total de Toledo; el 1955, a la població de Càceres, i el 1956, a la de Segòvia.

»Sumant els totals d'aquests tres anys, la població ha augmentat en 109.875 habitants. A Espanya només hi ha catorze capitals de província que superin aquesta xifra, que equival, més o menys, al nombre d'habitants de Santander.»

I a propòsit del factor natalitat:

«Una de les causes que permeten de recórrer a la immigració i fins i tot hi obliguen és el baix nivell de la natalitat de la ciutat, que, des de començament de segle, ha anat baixant; de l'índex de l'any 1900, que era de 24,98 naixements per 1.000 habitants, hem passat a 14,47 l'any 1951.»

I en aquesta xifra, amb lleugeres oscil·lacions, ha continuat. Observem en canvi l'elevat índex de natalitat a les regions d'emigració. Almeria, Jaén, Còrdova i Granada, les províncies espanyoles que proporcionen majors contingents emigratoris, van ocupar respectivament els llocs 2, 3, 6 i 7 en l'ordre de natalitat a la península, mentre que Barcelona ocupava el lloc 54. Lleida, Tarragona i Girona, els llocs 44, 57 i 49 respectivament. I afegeix Nualart: «És tot un símptoma de cara al futur».

Ja hem remarcat en un altre punt d'aquesta obra, que també l'immigrant restringeix els naixements, no en arribar a Catalunya, sinó quant hi viu, de manera que com menys comoditats més fills, o a la inversa. És més prolífera la gent de les barraques que la dels pisos. Quan la gent comença a viure bé, no solament s'espanta davant el destorb que representen els fills, la gestació i els primers anys de criança, sinó que adopta la teoria catalana i europea que l'important no és tenir fills, sinó educar-los.

S'ha imputat aquesta baixa natalitat a la manca de religiositat. No sé fins a quin punt és cert, això. No crec que l'andalús sigui més religiós que el català, i fins i tot diré que l'andalús desconfia més dels capellans que no el català, i que el català que és religiós ho és d'una manera més conseqüent que no l'andalús que també ho és. Actualment veiem que els joves matrimonis catòlics, sense practicar mètodes anticonceptistes artificials o antinaturals, suposem, només atenint-se a la pràctica de la copulació restringida als dies infèrtils de la dona, com feien els antics anarquistes, tenen un parell de fills, només, o tres, a tot estirar.

Però això dels descens de la natalitat entre els immigrants quan arriben sembla que ha estat sempre així. Abans amb més profunditat de causa o de coneixement, perquè hi havia una publicitat i una literatura sobre aquest aspecte més o menys orientadora, de cara a les classes obreres, que ara no existeix. Escoltem el que diu Vandellós, respecte a les campanyes neomaltusianes d'aleshores, al seu llibre *Catalunya, poble decadent*: «L'una [es refereix a campanyes d'aquesta mena en voga en aquell temps], que ja fa temps persisteix entre les classes obreres i és de caràcter anarquista, preconitza el que anomenen "la vaga dels ventres", essent feta amb opuscles de poc preu, que poden tenir una relativa eficàcia, i l'altra és deguda als efectes de la moda, és a dir, a traduccions de llibres que prediquen el control de les naixences, deguts principalment a autors anglo-saxons».

En fi. Potser ens hem apartat una mica del tema central del capítol. En frases breus i directes direm que sense l'afluència en massa d'immigrants el suburbi no hauria existit, o no hauria assolit aquest caient pejoratiu amb la seva seqüela de problemes que forçosament ha plantejat, en especial el de l'estatge.

S'hauria produït un engrandiment lent de les ciutats, resultat natural del — en aquest cas — reduït índex vegetatiu. Amb allò que aconsellava aquell ministre de la Governació l'any 1853, d'edificació de cases barates als ravals, n'hi hauria hagut prou i de sobres. No han passat tants anys per a no poder recordar, com ens explica la gent més gran, la facilitat amb què es canviava de domicili abans de la guerra, quan a infinitat de pisos es veia el paper blanc que volia dir que estaven per llogar, i resultava més econòmic canviar de casa cada mes que no pas pagar un lloguer.

Aquest creixement, que no obeeix, com hem vist, només al natural desenvolupament demogràfic, encara que també aquestes causes tenen el seu pes, tampoc no és un creixement repartit de manera uniforme per tota la ciutat, sinó que es produeix per zones, generalment per les suburbanes, les quals han forjat el cinturó de ferro de la ciutat. En aquestes zones, a més, ja no solament es creix al ritme natural dels naixements i de l'afluència més o menys lenta dels qui arriben, sinó ràpidament i en uns quants milers d'un dia per l'altre. Aquesta celebritat obeeix a la construcció del monoblocs tipus rusc, amb els corresponents trasllats d'eixams de famílies que vivien en una altra banda de la ciutat on oficialment feien nosa.

Fixem-nos altra vegada en Can Tunis, enorme esplanada — diguem — al peu de la muntanya de Montjuïc, que s'estén cap al pla del Prat. Abans — fa cinc o sis lustres — allò eren diversos barris escampats, que tornarem a enumerar: el de Can Tunis, que és el que dona nom a tot plegat; el vell barri de Port; el grup d'estatges construïts durant la Dictadura de Primo de Rivera, anomenat Cases Barates o Grup Eduard Aunós; el

barri de Plus Ultra i tres colònies més: la de Canti, avui desapareguda, es pot dir, per causa de la factoria de la S.E.A.T. que s'hi ha instal·lat, la de Bausili i la de Santiveri. Entre barri i barri hi havia grans cases de pagès i camps. Actualment, com ja hem dit, aquests camps i aquesta pagesia pràcticament han desaparegut. De primer van ésser els immigrants amb les seves barraques els qui van poblar aquests espais verds; després la indústria. Aquesta indústria que ha constituït la força més poderosa d'aquestes dues invasions, per tal com no solament ha destruït la nota romàntica del paisatge, sinó que ha escombrat grups d'estatges sencers, generalment les barraques d'aquests immigrants que per dret bíblic eren els amos d'aquella terra puix que havien estat els primers de prendre'n possessió.

Acabada la guerra, el cens parroquial era d'unes 10.000 ànimes. Actualment, aquells encontorns s'han poblat tant, que la demarcació parroquial arribà a més de 45.000 habitants. Això va fer que, dos o tres anys enrera, o més, la parròquia es dividís en tres demarcacions. Els estatges de la S.E.A.T. n'han format una, que es diu Parròquia de Sant Cristòfol; els blocs del Polvorí i del Foment una altra, que és la de Sant Bartomeu. A l'antiga Parròquia de Nostra Senyora del Port li queda encara tota la zona sud: Cases Barates, Plus Ultra, Port, Can Tunis...

Aquest creixement desmesurat que quadruplicà l'antiga població, es produí en poc temps. Si pels anys quaranta s'arribà de seguida als 10.000 habitants, a la desena dels anys cinquanta ja érem als 25.000 per a arribar, deu anys després, als 45.000 al·ludits o potser 50.000 habitants.*

El primer gran creixement, el van constituir les

* Com ja hem assenyalat, aquest fenomen de creixement desmesurat s'ha produït a tots els centres receptors d'immigració. Però volem posar aquest altre exemple: Cornellà, que l'any 1939 tenia 8.000 habitants, ara en té 50.000. Es calcula que cada mes augmenta en 1.000 habitants més la població, només d'immigrants.

barraques, a causa de la gran aflluència sense solta ni volta d'immigrants d'aquells anys, sobretot, per aquests verals, d'andalusos i murcians. Va ésser una follia, un frenesí. Les barraques es multiplicaven com bolets després de la pluja. Aquí van sorgir barris sencers; ja els hem esmentats.

Un altre factor decisiu en el desenvolupament d'aquests suburbis, com ja remarcàvem, ha estat la construcció dels estatges protegits i posteriorment els econòmics i de tota mena. En terminis més o menys breus, apareixen enormes grups de monoblocs, amb la qual cosa la població del districte, de cop i volta, augmentava en uns quants milers més d'habitants. Així passà, per exemple, amb els estatges de Can Clos, 212 cases, unes 1.500 persones més al districte d'un dia per l'altre. O amb els del Polvorí, que van aportar 3.000 habitants més, i de cop, al districte.

És clar que en alguna ocasió ha desaparegut un nucli de barraques sencer, com les que hi havia on ara hi ha l'estació de servei de la S.E.A.T., a la cruïlla Passeig del Port Franc i Gran via, on hi ha la plaça Ildefons Cerdà, allà on en deien Dallas - Ciutat Fronterera, i que no sé on van anar a parar, o les que hi havia a l'Hort del Colom, davant la C.A.M.P.S.A., traslladades al Camp de la Bóta. I altres vegades només hi ha hagut un canvi, com ha passat amb les que estaven escampades per on ara s'alcen els gratacels de la S.E.A.T., tot i que els habitants d'aquests pisos són més que no els barraquistes expulsats.

Totes aquestes combinacions, i més encara, s'han produït al suburbi de Can Tunis i a la resta dels que hi ha a la ciutat, una resta de vint grups suburbans que a la Setmana del Suburbi de l'any 1957, per tal de facilitar-ne l'estudi, van ésser agrupats en sis zones, més o menys així: la de Montjuïc, la més típicament suburbana i més caracteritzada pel barraquisme; la de la Trinitat-Verdum, immens sector a la part nord de la ciutat, i que destaca, especialment, per la construcció, al seu sector, de grans nuclis d'estatges protegits; la

Marítima, que segueix el litoral des de la Barceloneta fins al riu Besòs, i que enclou la platja del Somorrostro i els sectors de Pequín i del Camp de la Bóta; la de Llevant, que comprèn des del Poble Nou i Sant Martí fins al riu Besòs i termeneja al sud amb la zona Marítima; l'enclavament del Carmel-Guinardó i Sarrià, a on hi ha escampats molts grups de barraques; i, finalment, Sants, amb els seus rodals de la Torrassa, la Bordeta i Collblanc.

En aquestes zones és on resideix l'aclaparador nombre dels altres catalans, gairebé sempre en condicions de vida tan deficients, com veurem, que, francament, resulta meravellós que aquesta gent no odiï el país que van deixar, puix que hi vivien pitjor que aquí, i no menyspreïn, a més, aquest, perquè l'única cosa que hi han trobat és una millora que només podem qualificar, per dir-ne alguna cosa, de relativa, però mai, de cap manera, completa, justa i equitativa.

Això de «paradoxes» és per dir-ne alguna cosa. En realitat són anomalies, incongruències: les coses rares i estranyes del suburbi; les desigualtats; l'exotisme, el pintoresquisme; l'element circumstancial; els alts i els baixos: la seva heterogeneïtat.

Hi ha focus suburbans — gairebé seria millor dir-ne reductes — com ho va ésser el Bogatell i segueixen essent-ho el Somorrostro, el barri de Pequín, el Camp de la Bóta, Jesús i Maria, i altres grups de barraques, on la misèria és igual i uniforme, dins l'escala que va des de no tenir res a tenir molt poc. Però les zones — això que se'n diu zones suburbanes, com ens passa a Can Tunis — ja són una altra cosa. A les zones el suburbi és divers, amb alts i baixos, ple de violents contrastes; s'hi donen la mà la fàbrica i la barraca, el monobloc i els pisos cars, la casa de propietat i la cova. Hi ha molta misèria i molta riquesa. I tot això en una estranya barrija-barreja, interferint-se, trepitjant-se el terreny els uns als altres, de manera que de vegades no saps on comença una cosa i on acaba l'altra. Així ens trobem, poso per cas, en aquests barris meus, que a tocar del cinema «Capri» — un cinema modern de barriada, amb pantalla panoràmica i tot —, encastada a la seva paret, humilment, veiem una barraca atrotinada, una barraca que ha quedat en un sot, encaixonada entre les parets d'aquest cinema, els gratacels de la S.E.A.T. i la nova fàbrica de «Lámparas Z». Seria maliciós de dir que els amos del cinema són catalans — i segurament també molts dels accionistes o dirigents de la S.E.A.T. i de «Lámparas Z» — mentre que els de la barraca no. Sempre que plou torrencialment aquest sot s'omple d'aigua i la barraca queda inundada. Ara bé, els tres gegants

que la van encaixonar romanen indiferents, convençuts que li han fet el gran favor pel sol fet de deixar-la seguir allà — juntament amb unes quantes barraques més a l'altra banda del cinema — en lloc d'enrunar-la com van fer amb la colònia barraquista que s'estenia pels terrenys que aca ocupen aquests edificis.

Al mateix barri de Port et trobes que al carrer principal donen pisos i cases modestes, més o menys com cal — diguem —, mentre que darrera d'un sector d'aquests pisos decents — diguem-ne també per entendre'ns —, s'estén un carreró de barraques sinistres. Fins i tot, filant més prim, et trobes amb una barraca d'aquest carreró més atrotinada que les altres, la d'un tal «*Ojoplato*», tan tronada que no arriba ni a barraca completa, sinó amb prou feines a mitja, perquè li falta tota la façana o part del davant. I ves com són les coses: aquest veïnat de barraques està molt queixós del tal «*Ojoplato*» i la seva família, que, pel fet d'ésser més miserables que ells, i més escandalosos — això ho hauríem de posar en quarantena — volen fer fora, i no paren de fer visites al rector i a l'alcalde i de fer passos per tal d'aconseguir-ho.

Dissortadament, aquesta barrija-barreja, el fet de veure la misèria al teu costat, voltant-te pertot arreu per poc que vulguis mirar, ha immunitzat, sembla, els habitants del suburbi, perquè, encara que faci estrany, a tots ens cal saber que hi ha qui és més desventurat que nosaltres per a sentir-nos més feliços; ha destruït els llaços de solidaritat que, pel fet de pertànyer tots a una mateixa classe, els haurien d'unir. La consigna, als barris pobres, sembla la dels naufragis: «Salvi's qui pugui!». I ningú no preconitza una acció col·lectiva ni cooperativista, per exemple, ni en vol saber res. El pensament general és que si haguéssim de preocupar-nos de tots els qui passen angúnies, amb les que ja passem nosaltres, estaríem ben adobats.

Això no obstant, he pogut observar que, els actes més grans d'heroisme caritatiu, els porten a terme, qui-sap-les vegades, els més desventurats, no sé si pel fet

que, com que ja tenen tan poca cosa, de tot tant se'ls en dóna, o perquè, com que també ells pateixen fam i misèria, comprenen millor la fam i la misèria del qui tenen al costat. Així es dóna el cas dels qui han compartit el que jo trobo més difícil de compartir actualment: el sostre sota el qual t'aixoplugues, amb la família que, acabada d'arribar del seu poble, dormia a la intempèrie, i a terra, perquè ningú no els volia recollir. Recordo, a propòsit d'això, el cas d'un noi que en sortir de l'escola on la seva mare — una dona a qui dèiem la «*Pelona*» — l'havia tancat, es trobà que aquesta se n'havia anat amb un home i es trobava pràcticament abandonat. Tots ens vam preocupar de donar-li roba, diners, consells, i de buscar-li feina i tot, però van ésser els Olmedo, una família que té una barraqueta al vessant de Montjuïc, els més pobres d'aquells verals, els qui se'l van posar a dormir amb ells. Sempre hi ha qui ens dóna lliçons de caritat i d'humanitarisme.

Però els temps mediatitzats i burocratitzats en què ens ha tocat de viure han condemnat la caritat sense haver donat espai perquè fos substituïda per aquesta altra cosa que en diuen justícia i que no és sinó una caritat més encertada i més ben entesa. Una vegada em va venir a veure una dona, a veure què podia fer, perquè l'havien tret de la seva barraca — tot i que era una barraca «numerada» — sense indemnització de cap mena i perdent els drets a pis, aquests drets tan problemàtics. Era un comiat per sanció. El delictes consistia a haver recollit una família que feia dies que no sabia on ficar-se. Els van considerar rellogats, i tots al carrer. S'ha arribat en un extrem en què ni la teva misèria no et deixen compartir. Maten la caritat. Bon tema per a estendre-s'hi llargament: deixar de fer el bé perquè porta complicacions, sancions i enrenou. M'objectareu que amb la història de la caritat els barraquistes podrien tenir tots els rellogats que volguessin i no hi hauria manera de posar fre a aquesta allau dels qui no tenen casa. Aquestes lleis són molt elàstiques; per això de vegades et torba la seva ostentosa rigurositat. Essent a

Salamanca, i havent entrat en una de les seves moltes esglésies a oir missa, vam sentir el celebrant que predicava zelosament sobre la caritat i repetia constantment aquestes paraules de l'Evangeli, potser oblidades de tan sentides: «Tot el que facis a un pobre en nom meu és com si m'ho fessis a mi». La cosa curiosa del cas és que en una de les parets del carrer hi havia un cartell que deia: *«No solamente se prohíbe la mendicidad, sino que se sancionará al que pida y al que dé limosna»*. Algú troba que això tingui cap i peus?

Tornant al desenvolupament exagerat dels suburbis, on en lloc d'augmentar segons els naixements, s'augmenta de mil en mil, a causa d'aquests monoblocs que sorgeixen d'un mes per altre, sempre, però, més tard del que desitgen els seus futurs ocupants, ens trobem, per exemple, amb això que se'n diu estatges protegits, estatges que, de tota manera, no han servit mai per a resoldre les infamants condicions d'allotjament dels qui viuen a la zona o lloc on aquests són erigits. En realitat, aquests grups d'estatges sempre s'edifiquen, o bé ho sembla, no per tal d'ajudar els més necessitats, sinó els qui criden més l'atenció. Una cosa així va passar quan es va celebrar el Congrés Eucarístic a la nostra ciutat, l'any 1952, amb les barraques que hi havia a la Diagonal. La gent que hi vivia ara són als barris de Can Clos i al Polvorí, de Can Tunis. Aquestes barraques feien molt lleig al punt on anaven a muntar l'altar monumental i on es produiria la magna concentració de fidels. Es van erigir aquestes dues barriades, més per tal de resoldre la papereta que representava aquella taca en aquell marc religiós que per esperit de veritable ajuda i ganes de resoldre el problema. A Can Clos es tractava d'unes dues-centes cases que es van construir en vint-i-quatre dies. Així van sortir. La gent se n'hi va anar a viure quan algunes encara no estaven acabades, de pressa i corrent, i s'hi van ficar de qualsevol manera. Els materials estaven tan tous que les escales s'oscaven. Diran que més valien aquells estatges reduïts que no les barraques on vivien abans. No ho sé. Era una manera

descarada d'enganyar les persones. Al cap de poc temps les cases estaven totes esquerdades. I aleshores, vinga posar pedaços i pegats.

Dissortadament vivim uns temps en què hom dóna més importància a l'estètica que no a l'ètica, en què preocupa molt més la façana que no l'interior. Si els immigrants haguessin estat gent espavilada i llesta, haurien construït les seves barraques a les zones residencials, al mig de la Plaça de Catalunya, a les immediacions de les avingudes luxoses, a la Bonanova, a Sant Gervasi. Probablement a aquestes altures ja estarien tots ben allotjats. Però no. Era gent miserable, i es van instal·lar als racons més miserables. Així com el diner crida el diner, la misèria crida la misèria.

Aquest fenomen desmoralitzador d'atendre no els més necessitats, sinó els qui pel fet de trobar-se enclavats als llocs més visibles podien fer mal efecte al turista o al visitant, l'he vist infinitat de vegades en la història d'aquests barris. Un exemple: les barraques Dallas - Ciutat Fronterera s'estenien en dues llargues rengleres a la cruïlla Gran Via - Passeig del Port Franc, a la vista de tothom que anava i venia de l'Aeròdrom o de la platja de Castelldefels. Però no va ésser això sol. Com que les autoritats, per tal d'anar a inaugurar la factoria de la S.E.A.T., havien de passar per allà, les poc galdoses barraques van ésser enrunades en un dir Jesús. ¿No era l'emperadriu Caterina de Rússia a qui alçaven ciutats de somni al seu pas, fetes de trampa i cartó, per tal de demostrar-li la prosperitat del regne? Doncs en aquest cas passà el mateix, però a la inversa.

Molts dels habitants del grup de barraques enrunat van guanyar-hi, suposem, perquè si no els van tancar «provisionalment» al Pavelló de Missions, els devien donar estatge, una mica com Déu mana, encara que fos a l'altra punta de la ciutat. Però altres, els qui vivien rellogats en aquestes barraques, van pagar els plats trencats en pro de l'estètica, perquè com que no comptaven com a barraquistes es van trobar al carrer sense dret a reclamació de cap mena; amb l'inconvenient que

els antics propietaris de les barraques ara no podien fer-los lloc a la nova casa, perquè existia i existeix la llei inflexible de no admetre, sota pena d'acomiadament, cap rellogat en aquesta mena d'estatges. Pel que fa a la llei, ara hi ha qui se la salta, però als primers temps la família a la qual donaven una casa nova complia aquest requisit sense miraments.

A continuació copio una descripció d'aquest enrunament de barraques de la meua novella *Han matado a un hombre, han roto un paisaje* i que no va aparèixer al llibre:

«Des de l'autobús, en passar pels Arbitris, es veien les barraques enrunades. Piles d'enderrocs, de maons, de runes... Semblava que hi hagués passat aquesta llagosta terrible que en diem la guerra.

»Un piquet de treballadors, a cops de pic, tiraven a terra les parets. Lligaven amb cordes els envans, passant-ne un cap per l'ull de la finestra i traient-lo per la porta o per una altra finestra. Estiraven amb força, diversos homes per cada cap, i la paret s'esfondrava, amb gran estrèpit i polseguera. En una foguera enorme cremaven portes i finestres, peces grosses de cartó cuir enquitranat, tot el que podia cremar. Complien el seu deure, aquells obrers, no hi havia remei, havien de fer-ho, però treballaven de gust. Destruir és més agradable que construir. Produeix una mena d'orgasme o voluptat. A qualsevol altra feina haurien fet el ronsa i encès cigarretes contínuament. Allà, no.

»Capitanejaven aquella horda dos senyors — senyors? — elegants que tenien — o es donaven — un aire d'importància, enraonaven entre ells i assenyalaven amb el braç cap aquí o cap allà, com enginyers davant una enorme construcció — destrucció, en aquest cas — o generals en una batalla, i que no tenien cor, però sí estómac, perquè se'n necessita, i molt, per a fer-se càrrec d'empreses o tasques d'aquesta mena. Els protegien uns guàrdies de la porra.

»S'amuntegaven els badocs de sempre, l'espectador

que aprofita totes les gangues gratis que es presenten i que mira el daltabaix amb morros de circumstàncies — bonica cara! —, més o menys apesarat, però alegrant-se per dins de no ésser l'epicentre de tot allò.

»—¿Qué ha pasado? ¿Qué ha pasado? — preguntaven.

»Arrambats al mur del passeig s'amuntegaven mobles i atuells. Hi havia qui intentava d'aprofitar alguna cosa d'aquella destrossa, qualsevol cosa, el que bonament podia, qualsevol cosa, i furgava entre les ruïnes, qualsevol cosa.

»Una senyora — senyora, sí, què passa! — va intentar de portar-se'n una vela i unes fustes — eren d'ella — amb un carretó. Un dels generals en cap se'n va adonar. Ai, la mare! L'ordre — sempre les taxatives i estúpides ordres — era de permetre que s'emportessin només els mobles. Ai, la mare!

»—¡Eh, esa mujer! Quítenle lo que lleva.

»Un dels obrers — mico del servilisme — es va afanyar. No li va fer una reverència, al *mandamás*, per pur miracle. Va arrabassar el carretó a la pobra senyora i, apropant-se a la foguera, hi abocà la vela i les fustes. La damnificada cridava:

»—¡Es mío! ¡Todo eso es mío! ¡No tienen derecho a quitármelo!

»El general en cap s'enfutismà. Va fer una senya al mico, i aquest es va afanyar a tirar el carretó al foc. Apa, perquè es queixava!» *

* «*Los hombres de los picos*», els diu la gent de les barraques a les brigades de demolició. A les dones, quan els veuen, els vénen tremolins. Acostumen a caure sobre la barraca sentenciada a les hores que els homes estan treballant. Saben que un home acorralat és com una fera malferida. Aquestes brigades generalment són compostes de peonatge, peons vells, gent també d'enrunament, esfondrada, exposats a quedar-se sense feina a cada moment. Saben que la seva tasca és ingrata i la fan com avergonyits de cara al públic que els mira o de cara als seus germans perjudicats, però obeint obsequiosament l'encarregat o el capatàs. S'adonen que si fossin homes com cal haurien d'emprendre-les a cops de pic contra els caps que els manen. Jo els he vistos en diverses ocasions. Una

Pel que fa a això que et treguin la barraca d'aquí i et donin el nou estatge a l'altre extrem de la ciutat, no volem acabar de creure en la mala fe dels qui porten la batuta en aquest afer d'arranjar els assumptes dels ciutadans. Ja sabem que són els necessaris tràmits burocràtics els qui no tenen cor, i no les persones competents. Que cal sacrificar l'individu i els seus sentiments pel bé de la societat. Però no volem deixar d'assenyalar el fenomen, perquè té gràcia, que quan tiren a terra un grup de barraques de Can Tunis donen estatge als seus habitants, com a mínim, a la Trinitat o a la Verneda, i quan, posem per cas, enderroquen unes barraques allà, porten els desnonats a viure a una distància igualment allunyada. El món funciona així. Deixant de banda el fet que no es respecti el sentimentalisme que pot haver-hi en el fet que cadascú hagi agafat afecte al barri on viu i li dolgui de deixar-lo, hi ha l'agreujaent que aquesta bona gent havia procurat de buscar-se la feina més o menys a prop del seu domicili, pels beneficis indubtables que això comporta. Amb el canvi d'estatge es troben que han de travessar mig Barcelona, o tota, per tal d'incorporar-se a la feina, de manera que hi ha hagut qui ha optat per canviar de feina, i altres, amb el temps, de domicili altra vegada.

Els espais buits entre els barris antics, i els recents també — segueixo referint-me a Can Tunis, però el mateix passa a moltes altres zones — han estat ocupats per la indústria, per tota mena de poderoses indústries. Més encara: sense tenir en compte per res l'humil veïnat que fa més temps que és allà que no les fàbriques, sense comptar-hi per res, han declarat zona industrial aquells

vegada a la muntanya, mentre el capatàs dialogava amb els de la barraca condemnada a desaparèixer, ells s'entretenien provant d'abastar unes figues raquítiques i gairebé inexistents d'una figuera pròxima, com volent eludir aquell afer tan enfarfegador o situar-se'n al marge. Com que l'enrunament no es va portar a terme, van respirar, alleujats. Garlaven tots animats entre ells i es picaven cops a l'esquena.

terrenys, s'ha decretat que sigui així. I així ha d'ésser, i muts i a la gàbia. ¿Per què no construeixen fàbriques a les zones aristocràtiques i residencials i ens repartim la càrrega? Si ho fessin, no mancarien queixes als diaris, cartes al director a les respectives seccions, i la gent no pararia de fer mans i mànigues per tal d'aconseguir l'eliminació d'aquest projecte. Però a ningú no se li acut ni tan sols que puguin passar aquestes coses. Era abans, a primers de segle, i a *Poqueta cosa* d'Alfons Daudet, que els amos vivien a les seves pròpies fàbriques. Actualment, ningú no es tira pedres a la teulada.

No cal insistir massa en la pila de molèsties que aquest amuntegament de fàbriques comporta: males olors, atmosfera enrarida, sorolls estrepitosos, pols, fum, brutícia. Viure en aquests districtes molts anys — i per desgràcia cap dels seus habitants s'escapa de viure-hi tota la vida, perquè si canvien aniran en un lloc semblant o pitjor —; viure aquí, doncs, és tant com ésser candidat a la tuberculosi, a l'asma, a la bronquitis i a tota mena d'afeccions de les vies respiratòries. Em penso que era a la Verneda, i, si no em falla la memòria, prop dels blocs «del Sindicat», on van edificar una fàbrica de no sabem quin dimoni de productes. A certes hores del dia, els vapors que sortien d'aquesta fàbrica eren tan molestosos i corrosius que a totes les cases havien de tancar les finestres, mentre la gent, amb aquest humor i aquesta inspiració basada en la cinematografia que d'un temps ençà té la gent del país, cridava: «Que ve la marabunta! Que ve la marabunta!» *

* Heus aquí, en quatre pinzellades, un mostrari de les molèsties de viure al suburbi que cal suportar a Can Tunis: barraques sobre la Fossa, que reben tota la fetor que de vegades puja dels morts del cementiri, de la fossa comuna; les del Valero i de Banderes i barri de Can Clos, prop d'on s'acumulen les escombraries de Barcelona; barraques de Jesús i Maria, al peu del cementiri, propenses a les inundacions cada vegada que plou; barraques de la Bomba, a tocar d'aigües canalitzades i insalubres i dels barris d'escombraries de Can Pi. En diem més? No cal, per què?

Tot i això, la cosa més paradoxal que trobem en aquests sectors, és el poc afecte que senten aquests industrials pels llocs que són la font dels seus ingressos i de les seves riqueses. Aquest fenomen, ja el vaig insinuar en una de les meves novel·les. Només han demostrat una certa preocupació quan el rector els ha punxats. Aleshores han regalat les campanes de l'església o el ferro per als fonaments de la parròquia. També, algun cop, un petit donatiu a les entitats benèfiques locals. Però res més. I tant com podrien fer! Fins i tot, com a la factoria de la S.E.A.T., només s'ha procurat d'embellir el tros o la zona dels seus obrers, i només han beneficiat els seus.

Nosaltres opinem que és denigrant que els barris més rics de la ciutat — puix que són els que allotgen la seva potent i poderosa indústria — siguin alhora els més pobres i miserables, barris on la gran majoria dels seus habitants viuen pitjor que les bestioles, i on, degut a les infamants condicions de vida, es dona encara aquest producte intermedi de l'ésser infrahome — o superbèstia, com vulgueu; deixem escollir la denominació.

El terrible problema de l'estatge

Es perfectament evident que el mal pitjor dels suburbis — i on diu suburbis podem llegir immigrants —, el mal que els caracteritza, és el de l'estatge, el terrible problema de l'estatge, extensiu als seus tres aspectes de barraquisme, monoblocs i rellogats, amb les seves derivacions corresponents.

La primera cosa que resol l'immigrant de seguida que arriba és l'assumpte de la feina. Això es resol en dies, setmanes, rarament en mesos. El paisà troba col·locació per al paisà. D'antuvi, les feines rudes al ram de la construcció; després es busca el taller o la gran fàbrica. La qüestió de l'habitació ja és una altra cosa, més complicada. Això, ja no hi ha cap paisà que ho arregli, perquè si molt convé ni el mateix paisà no ho té arranjat. Hi ha qui fa deu o quinze anys que intenta resoldre aquesta qüestió espantosa, i és fàcil que s'hi passi la vida.

Els homes que vénen sols a treballar, ells tots sols, s'apanyen més o menys bé. Busquen una habitació, generalment per allà al veïnat on treballen. Per tantes o tantes pessetes el mes tenen lloc per a dormir i els renten la roba. Mengen als bars o a les tavernotes. Ara, així que es decideixen a fer venir la família, comença l'embolic. I generalment la fan venir de seguida. No hi ha home que no pensi: «Amb el que jo gasto a la fonda, i encara menjant-hi malament, la dona m'arreglaria esplèndidament». Hi ha un fons de veritat, en això, però també hi ha altres conseqüències fatals. Un home sol, tothom el vol a dormir. No fa nosa. De bon matí se'n va a treballar i no torna fins a la nit. Un matrimoni, sobretot amb fills, no el vol ningú. Abans, els qui venien es feien una barraca. Ara han de viure rellogats tot

esperant el pis que han sol·licitat o altres combinacions.

El llibre *Suburbios 1957*, tantes vegades esmentat, ofereix aquestes xifres relatives a les zones suburbanes barcelonines que havien estat objecte d'estudi i d'enquesta: habitades per un total de 177.000 persones, aquestes es reparteixen més o menys així: 66.000 viuen en 12.494 barraques i semibarraques; 46.298 en blocs aïllats d'estatges que comprenen uns 6.477 pisos; la resta, en zones més o menys urbanitzades. Des de l'any 57 al 63 les coses han canviat poc. Actualment, a Barcelona-ciutat no és permès de construir més barraques, de manera que se'n van eliminant algunes, part del Somorrostro, tot el Bogatell, però se'n construeixen fora de la jurisdicció ciutadana. A l'onada de barraques ha succeït la dels monoblocs, aquests encasellats de cementiri, i ara, com una mena de pas intermedi entre aquests dos punts, sorgeix la barraca gran prefabricada. Aquestes barraques grans o *barracones* són provisionals, però tots sabem què vol dir la paraula «provisional» després d'una experiència de vint anys.

També sabem tots que la vida en aquestes condicions — barraques, rellogats, estatges senzillats — és una vida miserable d'amuntegament, de promiscuïtat i de manca de les mínimes comoditats. Per regla general, això — l'amuntegament, la promiscuïtat, la manca de mínimes comoditats — és una cosa que se sap sense haver-la vista ni palpada, només perquè s'ha sentit dir, explicar, per res més; i com que, a més, generalment això s'ha explicat *grosso modo*, amb fredes estadístiques, sense exemples concrets, forçosament aquestes coses han deixat indiferents la majoria. Fins i tot, n'estic ben segur, molts pensen: «Bé, bé, també deuen exagerar una mica, per això». Perquè el que passa és que això que hi hagi suburbis, que hi hagi misèria i necessitat als suburbis, i que tot això es produeixi a quatre passes de casa, a la nostra mateixa ciutat, cal veure-ho i palpar-ho perquè ens faci mal al cor, i encara més, cal veure-ho contínuament, perquè passa que al cap d'un quant temps de saber una cosa de cert, d'haver-la vista amb tota

mena de detalls, el cor, instintivament, tendeix a tranquil·litzar-se, a suposar que tot allò tan horrible que vam veure un dia ja no deu ésser real.

Quan vaig acabar d'escriure *Han matado a un hombre, han roto un paisaje*, després d'un grapat de dies d'haver-me mogut poc de casa, bregant constantment amb la novella, vaig sortir a donar un volt per aclarir-me una mica el cap. Feia un dia meravellós. La muntanya de Montjuïc era tota assolellada. La vida reia, indiferent. I aleshores, tot d'una, vaig recordar que el protagonista del meu llibre moria d'una manera horrorosa en una cova d'aquella muntanya que ara no tenia res de tènica, sinó que més aviat era bonica i agradable. I davant la bellesa d'aquell dia esplèndid em vaig dir: «Si molt convé el món ja és més bonic que no t'has entestat a pintar-lo a la teva obra; potser ja s'ha arreglat tot i ningú no viu en les ínfimes condicions que tu expliques». Per això vaig anar a donar un volt per aquells verals, fins que vaig tornar a trobar les barraques i les coves i la misèria més negra, i vaig estar a punt d'estripar el llibre i començar a explicar-ho tot de cap i de nou, perquè m'adonava que existia molta tragèdia que jo ja havia oblidat.

Actualment, manquen a Barcelona i comarca uns 90.000 estatges. Es calcula que se'n construeixen uns 12.000 l'any a Barcelona-ciutat, dels 18.000 que caldria construir, i, a la comarca, uns 3.000 o 4.000. Si només es tractava del creixement natural de la població, en sis anys o poc més, i fent les coses com cal, es podria assolir un cert nivell. D'altra manera, no acabarem mai. Com veiem, el problema és ingent. Aquí sí, que és ben cert que Saturn ha devorat els seus fills.

Això crea un complicat canemàs amb les més diverses i pintades solucions o semisolucions. Des de la barraca fins al qui es compra un trosset de terra i hi construeix, passant pel qui es compra un pis car, que amortitza amb el que treu dels rellogats, hi caben totes les combinacions.

Actualment l'escassetat d'estatges és tan gran que

dóna peu als abusos més monstruosos. Has d'esperar anys per a aconseguir un d'aquests pisets conceptuats com a econòmics, no saps ben bé per què, i encara et calen recomanacions o has d'untar els caps de les obres o recórrer als expedients més diversos. Recordo que una vegada vaig anar al Patronato Municipal de la Vivienda, a la plaça del Bonsuccés, acompanyant el rector de Sant Pere Ermengol, barriada del sud-est del Besòs. L'home anava a preguntar si era veritat que pensaven construir uns blocs de pisos allà. Va avisar per endavant que no anava a recomanar ningú, només a informar-se sobre aquells blocs, perquè uns coneguts seus començarien de seguida les gestions. El qui ens va atendre va dir, jovialment:

—Encara que els recomanés, tant se valdria. Les recomanacions han d'ésser de l'alcalde i del bisbe per amunt...

Potser exagerava, de broma, però és cert que les recomanacions havien d'ésser de peixos grossos, i que després aquestes recomanacions lluitarien entre elles per veure quina era la més poderosa.

A primers d'aquest any 1963 me n'he anat a viure en un dels pisets que el Foment ha construït al peu dels que en diem del Polvorí. No són res de l'altre món. Molt petitets. Cinquanta-dos metres quadrats. Vam haver de donar 55.000 pessetes d'entrada, d'un total de 108.000 i tantes, que pagarem en cinc anys. Als blocs d'identiques característiques que construeixen al costat pagaran 90.000 pessetes d'entrada sobre un total també augmentat. No havia passat ni mig any entre els uns i els altres.* M'ho explicava l'encarregat de les obres, i jo, per dir alguna cosa, vaig comentar:

—És clar, es deuen haver apujat els maons i el ciment...

* Quan repasso aquest llibre per donar-lo a la impremta, són 140.000 pessetes de cop que cal donar per a aconseguir aquests pisos. Han passat dos mesos, només. És una cursa desenfrenada que no sabem pas on ens portarà.

—Sí, però no és això. És que són cent pisos, i les peticions són sis-centes.

Efectivament, sembla que el cost de materials i mà d'obra de la construcció ha pujat, en menys de sis mesos, un quaranta per cent. Tot i això, segueixen assegurant que la construcció d'estatges és el negoci que dona més, actualment, i que els guanys són del cent per cent.

Aquests ruscós de gratacels s'estenen per la perifèria de la ciutat, i també més lluny, ja, com els polígons de Sant Adrià de Besòs i de Badalona, o els nuclis d'Esplugues i de Cornellà, anomenats molt encertadament ciutats satèl·lits.

Aquest allunyament de la ciutat, amb els inconvenients —sobretot pel que fa a l'anar a treballar— que això comporta, no ha abaratit aquestes construccions. Vaig anar a la ciutat satèl·lit de Sant Ildefons, entre l'Hospitalet i Cornellà, una ciutat eixam. Molts gratacels tipus nínxols de cementiri, de vuit o nou pisos cada un. Més blocs sinistres en construcció. Per cases que només tenen dues habitacions, s'havien pagat 50.000 pessetes d'entrada i uns terminis de 1.000 pessetes el mes, segons sembla. Francament, resulten massa cars, no ja tenint en compte els desgraciats que hi viuen, sinó fins i tot si els ensarronats fossin milionaris. I actualment, per menys de 100.000 pessetes d'entrada, com diu tothom, ja no trobes res.

Molts es pregunten: ¿Com s'ho fa el treballador, aquest home que ha arribat de fora, per pagar aquestes quantitats astronòmiques? I de seguida afegeixen que no deuen estar tan necessitats com s'ha dit i repetit.

Hi ha un refrany que diu: «Per la vida es perd la vida.» Una gran massa treballadora està perdent actualment la vida per uns simples estatges que en diem decorosos.

La barraca ha estat la gran tara del suburbi, la degradació de l'immigrant, l'exponent i la mostra dels extrems a què poden fer arribar la penúria i la misèria. Ho ha estat i ho és. Segueix essent-ho, a desgrat de totes les manifestacions publicitàries.

La barraca ha estat l'anhel desesperat d'una gent que de totes passades s'ha estimat més de quedar-se en una terra que no és la seva, fent l'home, en condicions pèssimes, però sempre millors que les dels llocs que havien abandonat. Molts, als seus pobles, ja hi vivien, en coves, xavoles o barraques, però altres no. Hi ha qui ha deixat casa allà, millor que no la que té aquí. Però aquí van grassos, i allà estaven flacs, diuen. Aquí subsisteixen i allà es morien. Aquí treballen, i allà no poden. Aquí tenim un esdevenidor, asseguruen. N'hi ha que van abandonar coves que, pel que expliquen, eren veritables casetes excavades a la roca. Què no donarien per tenir la seva cova aquí! Però entre passar fam, ben allotjats, i anar tips vivint a la intempèrie, qui vacillaria?

Les barraques han sorgit a tot arreu on ho han permès. Als fondals, a les altures, als ermots, a les rambles seques, sota els ponts, als solars amagats, bé formant colònies, bé aïllades. Se n'han fetes de tot: de fusta, de cartó cuir, d'uralita, de plaques, d'obra. De les que són de maons i de ciment, de fang i de pedres, la gent en diu barraques «d'obra»; els experts en diuen «semi-barraques». Les emblanquinen amb calç, com a Andalusia; els posen unes bones pedrotes a la teulada, perquè el vent no se l'emporti; els qui tenen humor les adornen amb testos de flors. N'hi ha d'espaioses, però d'altres són la més humil expressió d'allò que una família pot posseir.

Generalment són humides. Com que són d'envà prim, a l'hivern són fredes, i com que el sostre és molt baix, a l'estiu són com forns. Viure-hi vol dir mancar d'allò més elemental i necessari, fins i tot moltes vegades de llum elèctrica i sempre d'aigua corrent, això que la civilització moderna actualment ha posat a l'abast de totes les mans. Les condicions higièniques hi són mínimes. I és meravellosa la netedat que, a desgrat de tot, impera en algunes d'aquestes barraques i entre els seus habitants, perquè si resulta fàcil d'ésser net i polit tenint bany a casa, no ho és tant quan cal portar l'aigua a galledes d'una font gairebé sempre llunyana. No tenen raó els qui, davant la falta d'higiene de molta gent de les barraques, argumenten que un tros de sabó i una mica d'aigua no costen gaire, i els retreuen la seva poca condícia. És possible que en alguns punts hi hagi una mica de deixadesa, en això, perquè ja hem dit que hi ha qui, tot i viure en condicions idèntiques, procura anar ben net. Però és que mantenir aquesta netedat és una lluita constant contra allò que no es té. I aquesta, és clar, facilita que es caigui en la negligència i l'abandonament. Hi ha condicions de vida tan precàries que disculpen això completament.

En alguns grups de barraques s'ha intentat de resoldre la manca d'aigua posant una font al centre del nucli, i així eviten els llargs desplaçaments. És una trista solució, però és útil. Així les pobres noietes que, tan menudes, comencen a tenir cura de la casa perquè la mare ha d'anar a fer feines, no han de venir de tan lluny amb les galledes més grosses que elles, reposant de tant en tant i esquitxant-se amb l'aigua a cada moment. Ara les baralles i les cues per arribar a l'aigua es produeixen més a prop de la porta de casa. Generalment són fonts amb un sol broc. No sé per què no se'ls ha acudit de posar-n'hi uns quants més a fi que el proveïment sigui més eficaç i més ràpid. Però encara són molts els grups de barraques que no tenen ni aquesta font d'un sol broc, o bé la tenen molt lluny.

Ja he explicat en un reportatge aquesta lluita cons-

tant i diària de la gent de les barraques per l'aigua. És un anar i venir que comença de bon matí i es perllonga fins a les tantes de la nit: semblen reguerons de formigues que en comptes de portar grans de blat traginin poals d'aigua. L'aigua és tan important per a la vida quotidiana que quan van posar les fonts a la gent de la muntanya, en un dels grups dels vessants de Montjuïc, la gent xisclava d'alegria, ballava, cantava i engegava coets i petards. Una cosa tenebrosament emocionant. Per a algunes d'aquelles famílies, que al seu país d'origen vivien d'unes terres mesquines, l'aigua havia estat una preocupació constant. Van arribar a Catalunya, i encara que una mica diferent, també ha seguit essent-ho.

Pel que fa a la il·luminació, aprofitant la conducció elèctrica que els van posar als carrers, han pogut col·locar-se els comptadors i tenir llum. Fins i tot, ara, alguns, televisió. També hi ha hagut el negociant, el qui dóna corrent del seu comptador, cobrant-lo a preus abusius. És trist aquest aspecte de la misèria que abusa de la misèria. La gent pobre hauria d'estar més unida que els poderosos. I no és així.

Molts s'han sorprès desagradablement per aquesta inundació de televisors a les barraques. A les barraques i als monoblocs i a la majoria d'estatges suburbans. És com abans, quan es queixaven que els pobres no podien menjar però sí anar al cinema o a la taverna. Actualment el que és difícil és «no» tenir televisió a casa, amb tants de viatjans com et visiten i et donen facilitats de tota mena, i amb l'enveja que produeixen els veïns que en tenen. A més, és el que em diu mossèn Jaume Cuspinera, el rector de Sant Pere Ermengol, el barri del qual també està ple de televisors:

—Només tenen dues alternatives: o matar-se o rebel·lar-se. Opten pel camí del mig: comprar-se un televisor.

És veritat. La televisió és el seu *soma*, el seu alcohol, la seva metzina lenta. Abans ho era el cinema, un cop la setmana. Ara ho és la televisió cada dia. Als vespres es reuneixen a casa del qui en té i s'hi estan fins qui sap quan. I els diumenges a la tarda, igual.

També a molts els estranya de trobar a les barraques transistors i cuines de gas butà. Com em deia una vegada una dona quan miràvem astorats el seu transistor japonès damunt la taula mentre la teulada penjava, trencada i foradada perquè feia pocs dies que un aiguat l'havia estovada tota:

—Els transistors, te'ls venen a pagues. El cartó cuir o la uralita, no.

Els immigrants — molts, és clar —, quan arriben a Barcelona, gasten en menjar el mateix que gastaven al poble, amb la mateixa sobrietat. Amb el que estalvien paguen els terminis, l'enorme quantitat de terminis en què s'embarquen.

Els qui pinten una misèria de crostes i parracs van errats. O van errats si es pensen que la pobresa és això. També n'hi ha, d'aquesta. Però la gent del suburbi, la gent de les barraques, té una dignitat que de vegades et fa exclamar: «Doncs no estan tan malament com diuen!» A la novella de John Steinbeck, *El raïm de la ira*, una família, amb un camió Ford recorre mitja Amèrica morint-se de fam per anar a veremar. Molts hem pensat: «I d'aquesta gent, en diuen pobres? Jo, amb un camió, seria ric!» Actualment, la pobresa també és així: una barraca amb nevera, ràdio i televisió.

Un altre dels grans inconvenients de les barraques, de la majoria d'aquestes barraques, a part l'aigua i la llum, és la manca de wàter. Hi ha qui ha construït una mena de pou mort, però la immensa majoria es limita a fer servir, en aquests casos, un recipient qualsevol o un orinal. No cal forçar gaire la imaginació per a suposar la mena d'olors que als matins surten d'aquests habitacles on la gent dorm amuntegada i per acabar-ho d'adobar en companyia d'aquests recipients. Al matí, els orinals són buidats a qualsevol abocador, i es van formant així veritables focus d'infecció.

Per tal de posar remei a aquestes elementals necessitats pròpies de la vida en comú, es va voler fer un assaig a les barraques de Jesús i Maria i a les que hi ha al Camp de la Bóta. L'assaig consistia a construir uns

coberts de serveis sanitaris. Van ésser estructurats i projectats per l'arquitecte Bosch i Aymerich. El pressupost pujava a unes 300.000 pessetes. L'Ajuntament, que en principi havia dit que sí, va anar allargant l'assumpte i no es va fer res.

Si el problema de la higiene és terrible a les barraques, no ho és menys el de la promiscuïtat i les seves conseqüències, problema que es fa extensiu als rellogats i també als qui viuen als estatges protegits i que generalment són petits com caps de llumins.

Els habitants del suburbi, sobretot els originaris del sud d'Espanya, acostumen a ésser gent prolífica; ja n'hem parlat una mica, d'això. Però actualment tenir fills és un veritable garbuix, no solament pel que representa mantenir-los i educar-los, sinó perquè no saps on ficar-los. Les cases que ara es construeixen, a tot estirar, tenen tres habitacions. Si el matrimoni n'ocupa una i qualsevol altre familiar, com ara els sogres o els pares, una altra, només en queda una per als fills que vinguin. Quan els fills creixen, i més si són de sexe diferent, comença el problema o, almenys, les incomoditats. Compteu, doncs, les cases que només tenen dues habitacions, o les famílies que disposen d'una sola cambra! Per això, i per altres coses, els matrimonis d'avui dia restringeixen la natalitat. Almenys sempre sents confessar: «A mi m'agradaria de tenir molts fills, però...» Això no obstant, la gent de les barraques són els qui menys tenen en compte tot això, i vinga posar fills al món! (Ja hem assenyalat abans que com més gran és la misèria més gran és l'índex de natalitat, no sabem si a tall de defensa instintiva, perquè també és més alt l'índex de mortalitat i d'inutilitat, o si és per manca d'higiene profilàctica, abandonament, negligència o pur divertiment, que també podria ésser, perquè moltes vegades, en remarcar aquesta superproliferació no manca aquell qui ha contestat: «Com que els pobres no tenim altra diversió...» El que jo no crec és que aquesta abundor de fills obeeixi a una qüestió de principis per part d'aquests matrimonis, de principis religiosos, patriòtics, ra-

cistes, o d'altres. No dic morals perquè actualment tan moral pot ésser tenir fills com no tenir-ne.) En fi, com dèiem, els de les barraques són els qui tenen més fills. Després ve la resta: promiscuïtat, relaxament de la moral i d'uns principis bàsics, aberracions sexuals...

Uns nois preocupats per aquest dilema de l'estatge van fer una sèrie de fotografies que comprenien aquests tres aspectes del problema: barraques, monoblocs i rellogats. Són unes fotografies que fan esborronar. Ens mostren habitacions reduïdes ocupades per deu o dotze persones que, en arribar la nit, s'acoblen com poden per dormir. Veiem la nena que ha anat creixent i segueix dormint, arronsadeta, al bressol de quan tenia dos o tres anys. L'home tuberculós que ocupa el mateix llit que els seus fills, amb el risc de contagiar-los. Veiem les barraques de Jesús i Maria, erigides al peu del Cementiri del sud-oest, i els mausoleus per als morts, molt més grans que no aquestes barracotes per als vius.

Aquestes fotografies haurien d'illustrar aquest capítol. El seu testimoni glaçat, de màquina sense apassionament, subratllaria aquests casos que vull explicar perquè parteixo de la base que les coses es veuen amb fulgors més vius per mitjà d'exemples detallats i particulars que amb panoràmiques succintes o nombres abstractes.

No fa gaire, una senyora em demanà que li redactés una instància sollicitant un pis, perquè havia sabut que en «donaven» uns a tal lloc, en tals condicions. Amb la instància i una carta que demanaria al rector, li havien dit... Aquesta senyora té llogada una cambra al barri de Can Clos, anomenat també, amb aquesta inspiració cinematogràfica popular alludida que sempre bufa, «Ciutat Oculta». És una cambra tan petita que no hi cap un llit de matrimoni. Dormen, al mateix llit, afegint-hi una post, no sé quina combinació em va explicar, ella, el seu marit, i dos fills de divuit a vint anys. Tenen un altre fill, però no viu amb ells. Treballa en un poble de Catalunya. Quan ve a veure'ls, també dorm a la mateixa cambra. És una senyora, tot i els seus gairebé cinquanta

anys, que fa d'allò més goig. Com diu ella mateixa, posant-se tota tibada i amb gràcia maliciosa: «*Que la madre no está para despreciar*». Primer entra ella a la cambra, es despulla i es fica al llit. Entra un altre, apaga el llum, i la mateixa operació. Així, amb aquestes combinacions d'encendre i apagar el llum, mentre et despulles i et fiques al llit, es van acoblant. Fa dotze o catorze anys que viuen així i sense perspectives de resoldre la cosa. Ella i el marit han anat prescindint del contacte físic, perquè no en tenen ocasió ni de nit ni de dia. Més que marit i muller semblen una parella d'amants furtius buscant lloc, temps i ocasió. De vegades apellen al *meublé*. A ella li fa molta vergonya perquè la prenen per qui no és. Van venir d'Andalusia. «*Allí teníamos anchura — diu la dona —, pero nos moríamos de hambre. Aquí estamos gordos y lustrosos, “miruzté” — té uns braços que semblen cuixes —, pero no tenemos anchura. Vale más esto que lo otro.*»

El senyor de Cañas que he esmentat en un altre capítol, quan comprà la barraca per 3.000 pessetes, vivia amb la seva dona i els set fills en un sol compartiment. Més endavant, gràcies al rector, que li va donar un cop de mà i li va aconseguir un permís de l'Ajuntament, van poder ampliar la barraca i viure una mica més folgats. Quan dormien tots a la mateixa cambra i en un parell de llits, els diumenges a la tarda embarcava tota la canalla al cinema del barri. La cosa té una gràcia tràgica quan l'explica ell. Així podia, com diu ell mateix, «*hacer uso de matrimonio con la mujer*».

I fins ara, lector, ens estem referint al cas concret d'uns pares escrupulosos, d'uns pares que, per damunt de tot, se senten honrats, zelosos de l'educació dels fills i eviten, a costa de sacrificis violents, i tan violents!, de donar-los un mal exemple. Però hi ha molts pares de família que no són així o que si en un principi ho eren, després van deixar de ser-ho.

* *

Recordem una nit que vam anar a donar una injecció a un malalt d'una barraca; vam veure catorze persones en un mateix compartiment, i vam haver de passar de puntetes per no trepitjar ningú, i sobretot per no despertar els qui entrarien molt de matí a treballar. Cada nit havien de muntar i cada matí desmuntar les més complicades combinacions. Fins i tot havien posat un nen dins una mena de safareig. En un sol llit, quatre persones, com sardines a la llauna, capiculats, caps i peus barrejats. Per això a l'estiu se'n veuen molts, en aquests llocs, que dormen al carrer. Més còmode i més higiènic.

Aquests amuntegaments i aquestes promiscuïtats, amb la seva seqüela o ròssec d'amoralitats, deixadeses, negligències i abandonaments, que com ja hem dit es produeixen no solament a les barraques, sinó entre els rellogats, i en altres tipus d'estatge suburbà, destrossen la vida familiar, sobretot la de les criatures, fins al punt que n'hi ha que no senten gaire respecte pels seus pares, sinó més aviat menyspreu, com si haguessin descobert la seva vulnerabilitat. Hi ha noies que es neguen a pensar a casar-se, perquè després de les coses que han vist a casa — generalment les brutalitats del pare — es pensen que a elles els passarà el mateix, que trobaran el mateix home despòtic que els clavarà pallisses en lloc de fer-los carícies, i que vindrà tot allò de la rècula de fills, la mateixa cadena infamant... I moltes vegades hi toquen.

Les barraques (continuació)

Fa pocs anys, el cens de barraques, a Barcelona, més o menys era així: a Montjuïc, entre els fondals, les altures i els rodals, més de 30.000 persones en barraques i semibarraques. Unes 12.000 a Pequín i al Camp de la Bóta. 2.900 a la zona de Llevant. Unes 1.200 barraques escampades pels vessants del Carmel. Pels volts de la Torrassa i de Collblanc, unes 2.800 persones allotjades en barraques. Etcètera. Monstruós.

Abans de les grans onades d'immigrants no hi havia tantes zones ni eren tan densament poblades. A part els grups de les Cases Barates la gent també s'amuntegà a determinats barris dintre la mateixa ciutat, com els de Santa Caterina i el Districte V. Actualment es pot dir que tota la immigració va a parar a l'extraradi de Barcelona, i s'estén fins a Molins de Rei i Sant Vicenç dels Horts per una banda, i Montcada, per l'altra, copant els pobles i ciutats de l'interior.

Ja hem vist que els corrents més grans d'immigració han estat produïts per la penúria creixent del camp andalús, sobretot aquests darrers anys. Això d'una banda. De l'altra hi havia el desig legítim de progressar, la possibilitat d'assolir una feina retribuïda i segura. A les grans ciutats com Barcelona, aquesta «possibilitat» és garantida per la multiplicació de menes de feina, feina eventual, amb el seu ròssec d'inseguretats gairebé sempre, però que no és difícil de trobar. El ram dels paletes, de «la construcció», com en diuen familiarment, és el que absorbeix més gran nombre dels immigrants que acaben d'arribar.

Deturem-nos en el fet palpable, determinat i indiscutible d'unes persones que un cop arribades aquí no han trobat allotjament apropiat per a les seves possi-

bilitats econòmiques, que s'han posat a treballar en tasques per a les quals no estaven preparats, i que la ciutat ha acollit amb fredor.

Ja hem vist abans la pel·lícula, diguem, d'una família immigrant, el seu «assentament» a la ciutat. Passem-la altra vegada, succintament. Arribà el pare de família, o el noi gran, sol o amb altres del mateix poble. Trobà feina (a la construcció, eventual, de peó, o amb un prestador) i es posà a viure «de patrona». Amb el temps, si la feina li rendia a còpia de treballar a preu fet i d'hores extra o si va poder canviar de treball i entrar de peó en algun taller o fàbrica, amb un esdevenidor més segur, va fer venir els seus. Si només va venir la dona, potser encara van poder seguir a dispesa; si també van venir els fills no hi va haver altre remei: buscar una habitació per viure rellogats. Per tal de trobar aquesta habitació van haver de fer mans i mànigues, perquè a moltes cases no volien criatures. Després encara en van haver de fer més, de mans i mànigues, per a poder pagar un lloguer sempre abusiu a unes persones que, a part d'estafar-los, desitgen d'allò més que s'en vagin. Mentrestant, abans que arribés tota la família o quan ja vivien rellogats, l'home va buscar i va tenir diguem-ne la sort de trobar una barraca per la qual va haver de pagar una «entrada» o «traspàs».

Ja tenim els nostres immigrants ficats en una barraca. Com és la seva barraca? Ja ho hem dit. Pot tenir la teulada de cartó cuir, d'uralita o de teules. Les parets, encara que són emblanquinades per fora, regalen humitat per dintre.

Del meu diari, extrec aquesta descripció d'una barraca: *

«Aquesta tarda mossèn Jaume s'ha arribat a veure

* Aquesta descripció, ja la vaig aprofitar per a la meua novella *Han matado a un hombre, han roto un paisaje*. Per tal de no reproduir una cosa ja impresa, m'he estimat més recórrer a aquestes notes que prenc diàriament.

una malalta i l'he acompanyat. Era al carrer d'Uildecona, número 58, barraca.

»Hem anat mirant els números, a la banda esquerra del carrer on hi ha les barraques. L'hem trobada de seguida.

»Un passadís o passatge ostentava el número 58. De seguida ens han dit: «*Aquí es*».

»Hem entrat en una construcció de maons i de fang, pulcrament emblanquinada, però petitíssima, com una casa de Lilliput. L'estatge tenia dos compartiments. El del fons — si podem dir-ne fons de la mínima distància que hi ha de la porta d'entrada a la d'aquest compartiment — era el dormitori, i estava separat només per una cortina. Hi havia un sol llit, amb la malalta, i no quedava lloc per a res més. L'altre compartiment, el que feia d'entrada, tenia uns dos metres quadrats, i potser encara exagero, perquè de llarg potser sí, que assolia aquests metres fantasmagòrics, però d'ample ni parlar-ne. Hi havia un foc a terra, amb la seva petita xemeneia; dues cadires de boga, petites, baixetes; una mena d'armari amb uns quants estris; alguns plats o atuells damunt la lleixa estreta de la petita xemeneia; dos claus, d'un dels quals penjava una jaqueta; i, com a detall curiós, del qual no he pogut desentendre'm, un trosset de mirall encastat a l'emblanquinada i impolluta paret.

»Feia una calor terrible, com en un forn, i això, la seva semblança amb l'interior d'un forn, encara augmentava el sopor. Les mosques s'adormien a la paret...

»Després, en sortir, m'explicava mossèn Jaume que en aquella cova petitíssima, en aquell corralet, en aquells escassos metres quadrats on jo m'ofegava i ni tan sols podia passejar per tal de dissimular la meva nerviositat o el meu avorriment, hi vivien vuit persones. El matrimoni i sis fills.

»M'he recordat del trosset de mirall, encastat a la paret, on deuen mirar-se per parts, ara un ull, ara l'altre, després la boca, tots vuit, per torn, amb paciència, per fer-s'hi a trossos, en aquella finestreta d'argent viu

que era el símbol de la poca cosa que pot arribar a posseir una persona.

»—Ja no podré dormir tranquil després d'haver presenciât això — deia després a mossèn Jaume...»

I com aquesta barraca, totes. Millors o pitjors, però per l'estil. No sabem quant de temps fa que hi viuen, i menys encara quant de temps seguiran vivint-hi, però, què hi fa? Des del moment que hi han anat a viure, ja són això que en diem «barraquistes»; ja són dels estigmatitzats, dels qui la gent assenyala amb el dit tot dient: «aquesta gent...»

Sabem de molts casos en què els habitants del Camp de la Bóta, barraques de Montjuïc, Jesús i Maria, etc., per tal de trobar feina, no ho diuen pas, que hi viuen, sinó que donen un altre domicili, perquè els admetin. Hi ha gent jove, nois i noies, que quan arriba el diumenge i es muden, i es posen aquell vestit nou de les festes que els fa ésser com els altres, i se'n van a ballar, a divertir-se, a «relacionar-se», amaguen al conegut que sorgeig al pas el lloc on viuen. Hi ha minyó que els pares han col·locat de meritori en una oficina, que no gosa portar a casa els seus companys, perquè, com diu ell mateix: «Em cauria la cara de vergonya, perquè allò no és ni una casa ni res». Costa d'inculcar-los — sobretot a l'element jove — que el fet de viure en barraques no ha d'ésser una vergonya per a ells, sinó que ho ha d'ésser per als altres.

Com va dir molt bé el novel·lista Lluís Romero en un magnífic i valent article publicat al «Diario de Barcelona», tota aquesta gent que viu a les miserables zones de barraques, en tan ínfimes condicions, no són vagabunds, gent de malviure, dropos ni delinqüents, que si ho fossin podríem arronsar les espatlles pensant que viuen d'acord amb la seva condició. Però resulta que no. Resulta que tota aquesta gent són paletes, metal·lúrgics, fusters, peons, mecànics, en una paraula: obrers, gent que per la seva feina i per raó de justícia tenen dret a viure com a persones i no com a bèsties, amb

tota mena de comoditats i amb les necessitats cobertes. Evidentment és per falta de diners que viuen així, perquè si en tinguessin ja s'haurien buscat casa i un allotjament decent; i també és evident que no tenen diners pel fet que són obrers, i que ésser obrer, actualment, no és cap ganga. El nivell de vida està per terra, els salaris són de fam. Tot i ultrapassar el ridícul salari base estipulat — cosa que ja fan totes les empreses — no es paga prou. Per això la misèria al suburbi es centuplica i no s'acaba mai.

El problema de la barraca i el de les seves solucions parcials, de les quals parlarem després, va per llarg. Alguns dels seus habitants s'espavilen a resoldre'l pel seu compte. Però la majoria són fatalistes i esperen que els ploguin solucions «de dalt». Aquesta mentalitat que han adquirit o que hom els ha forjat és una cosa greu. Tant se'ls ha predicat que els donaran pisos, que s'ho han cregut. I ja no es mouen. I porten així quinze o vint anys. O més. I seguiran igual quinze o vint anys més, o tota la vida. Però tant se val. No és que confiïn massa en allò que els han promès; però, com que han vist que a alguns altres se'ls ha proporcionat pis o casa, penset que potser farien el beneit no si abandonaven la barraca, cosa que no poden pas fer, sinó tan sols si rumiaven una solució o la intentaven.

No fa gaire, en un cicle de conferències organitzat per als barraquistes de Jesús i Maria, en van anunciar una a càrrec de Jaume Nualart, intitulada: *Solución al problema de la vivienda*. Hom va imprimir uns programes, i els va repartir. La gent, que més que no saber llegir, el que passa és que llegeix malament el que llegeix, va dir: «*El señor ministro viene a darnos piso*». No crec pas que en Nualart, en la seva llarga carrera de conferenciant, hagi vist mai un públic més nombrós. Tots els habitants del grup hi eren. Al local, no s'hi cabia, i això que tots estaven drets i atapeïts, i l'esplanada on hi ha la parada dels autobusos també era ben plena. La feina que va tenir, en Nualart, a aclarir les coses. I un cop aclarides, a exposar aquesta solució, que és el

sistema de cooperatives d'estatges.* Ells, tot era dir que els havien promès pis, i que si al diari, i que si el ministre... En Nualart insistia, un cop i un altre. Però no ho acabaven de veure clar. Desconfiaven de la veritat, com havien desconfiat de la mentida. Gràcies a en Nualart i a les explicacions posteriors de l'Elies Ortiz, un home que sense ésser barraquista ha assumit la responsabilitat d'acabdrillar-los, un nodrit grup ha comprès la cosa i ha posat mans a la feina.

Que en fan, de falta, aquests homes responsables, cap i cara d'aquests nuclis d'immigrants! Sense ells, van venuts. No saben res, i no fan res de res. I de vegades són víctimes de les pitjors injustícies, de les negligències i dels abandonaments més grans. Em penso que en una de les meves novel·les ja vaig explicar allò d'aquell urbà o guàrdia municipal que un bon dia va aparèixer per un d'aquests grups de barraques, justament les que hi havia on ara hi ha els estatges de la S.E.A.T., i que anomenaven les barraques del Camp de Sant Isidre. Va emprendre uns quants barraquistes d'aquells i els va fer comprendre que, com que no pagaven res pel fet de viure allà, no podrien reclamar res quan els foragitessin. Aquells veïns ho van entendre perfectament, i van quedar d'allò més contents quan l'urbà es va oferir a formalitzar-los l'assumpte. L'home tornà amb uns rebuts i a cada veí li cobrava un tant el mes. Aquells rebuts eren la salvaguarda. Li estaven tan agraïts, a l'urbà, que fins i tot li donaven una propineta. Un bon dia van arribar els de la demolició i es va descobrir l'embolic. Llàstima que l'urbà no el van trobar enlloc, que, si no, com a mínim el linxen.

L'estiu de l'any passat es produí un curiós *affaire* a les zones Valero Gran i Valero Petit, pels voltants de

* Havien d'unir-se, formar una cooperativa, començar a fer estalvis, i en dos o tres anys... Això dels dos o tres anys era el que no entenien ni els convencia. Com ja hem dit, fa cinc, deu, quinze anys que viuen així. I així en viuran molts més. Però creuen en una solució immediata i taumatúrgica.

les Banderes, a la muntanya de Montjuïc; un cas que hauria fet les delícies dels rotatius sensacionalistes. Van tirar-hi terra i la cosa no va quedar gaire clara ni explícita.

Resulta que l'amo d'un dels bars d'aquest sector, mig alcalde d'allà, d'acord amb altres petits personatges, va vendre — van vendre — trossos de terreny per a edificar-hi barraques, i fins i tot barraques noves i material per a edificar-ne, a un considerable grup de veïns, amb tota mena de promeses i de garanties. Però un bon dia va passar un municipal per aquells verals oblidats, va prendre nota d'aquelles barraques proscriutes, i van venir a enrunar-les. Afortunadament per a aquests nous barraquistes, no es va voler que la cosa transcendís, i, a part uns quants que van pagar per tots, per tal de tapar l'expedient, i no sé quina compensació s'els va donar, els altres es van quedar on eren. Però calgué animar aquells veïns a fi que reclamessin, i posar-los una mica en peu de guerra; si no, els haurien asservits.*

Aquestes demolicions de barraques són molt complexes. N'hi ha hagut de totes menes i matisos: des de les barraques que no són numerades, i els habitants de les quals no tenen, doncs, cap dret, fins a aquelles que cal desallotjar perquè amenacen ruïna i

* Heus ací el que jo vaig anotar per aquells dies, amb motiu d'això:

«*Un affaire silenciós.* — A la Muntanya, a les Banderes, un centenar de barraques han estat amenaçades de demolició. No estan legalitzades — així anomenen les altres —, perquè no tenen número o placa. Ja fa mesos que són fetes. A part el dret que tenien a edificar-les, per què van deixar que les fessin per enrunar-les ara? És absurd.

»Bé, l'amenaça d'enrunament és per al 21 d'aquest mes. (Aquestes notes són del 7 de setembre de 1962.) Els propietaris de les barraques condemnades poden escollir entre anar a Missions o tornar-se'n als seus pobles, viatges pagats.

»Ahir al matí es van presentar els del picot. La primera barraca que van enderrocar, l'home era dintre. (Ja hem dit que sempre actuen procurant que els homes siguin fora, a la feina.) L'home va oposar resistència, i, mentrestant, van avisar el senyor rector, el qual va

els estadants han d'ésser portats a Missions o allà on sigui, o bé se'ls resol el problema amb la donació d'una casa. De vegades, en un conjunt de barraques, veus que només n'han enderrocada una. Penses: què devia passar amb aquesta? Senzillament, l'havien construïda a l'empara de les altres pensant que una més no s'hi notaria. Així aguanten molt de temps; de vegades, fins que algun mal veí ho denuncia o ho fa el municipal que fent la ronda la descobrí. D'altres vegades es descobreix l'embolic d'un traspàs o d'un rellogat. Tot és possible.

Al començament es produïa de vegades un altre cas ben curiós: es creava una colònia de barraques en un indret que els barraquistes creien més o menys apropiat o convenient. Un bon dia es presentava l'amo del tros i es trobava amb allò. Enllaminit, veia que allà hi havia negoci a fer, i els cobrava un lloguer, un tant el mes. Més tard arribà l'onada industrial. Els terrenys van pujar de preu. Aleshores, els propietaris, als quals oferien un dineral per aquelles terres es tornaven folls per tal de poder desallotjar els de les barraques. I començava la pugna. Generalment els tocava indemnitzar, una indemnització acomodaticia. Això és el que passà amb unes barraques prop del camp de futbol de la Ibèria,

anar a veure l'alcalde, el portà al lloc de l'incident, i, de moment, es va suspendre la demolició.

»Per aquestes barraques, els seus habitants han abonat diverses quantitats que oscillen entre les 5.000 i les 20.000 pessetes a diversos individus, a uns pel terreny, a uns altres pels materials de construcció, a uns altres per les barraques ja fetes.

»El rector ha recollit unes declaracions signades pels ocupants de les barraques dient qui els va vendre el terreny, la barraca o els materials, i quant en van pagar. Aquest matí el rector m'ha ensenyat aquestes declaracions. No he pogut observar-les amb deteniment. Seria interessant d'esbrinar qui són aquests venedors, si ocupen càrrecs elevats i on.

»Un dels qui han fet més negoci, perquè sembla que construïa unes barraquetes i les venia per 16.000 pessetes, és l'amo d'un dels bars dels voltants, que és una mena de cacic d'aquells verals. És alcalde de barri, o en fa. És president de l'associació de veïns del lloc.»

els estadants de les quals, en aquell temps, van cobrar unes 12.000 pessetes per anar-se'n. En alguns altres casos — com ara les de la Vinya, diuen — l'amo no els en va poder treure.

Molts immigrants d'abans de la guerra, si haguessin previst l'actual expansió de Barcelona, haurien comprat petits terrenys dels que circumden les seves Cases Barates. Actualment, diuen aquests antics immigrants, per exemple els meus oncles, seríem milionaris. Terrenys, per exemple, que l'any 48 anaven a sis pessetes el pam ara van a 125 pessetes.

Generalment s'han fet desaparèixer els nuclis de barraques més a la vista, com les de la Diagonal, a l'època del Congrés Eucarístic; les de Dallas - Ciutat Fronterera, que ja hem esmentat; les que hi havia davant el port, al peu de Miramar... També desaparegueren o van desaparèixer les que han estat escombrades per les noves edificacions, com les de l'endèmic barri del Somorrostro, el més miserable de la ciutat, que van desaparèixer a mesura que avança el Passeig Marítim, encara que això es produeix molt lentament i només s'eliminen aquelles la desaparició de les quals és estrictament necessària; o les de l'Hort de Sant Isidre, per a l'edificació dels estatges dels treballadors de la S.E.A.T. Igualment han estat eliminades les que ja constituïen una mena de vergonya ciutadana, com ara les del Bogatell, als components de les quals, unes setanta-cinc famílies, s'ha proporcionat estatge no fa gaire. A totes les zones de barraques s'ha produït això que expliquem, i amb anècdotes i variants encara més diverses.

De vegades, aquests trasllats de tot un focus trenquen les oracions a alguns dels seus habitants, en general als qui negociaven amb la misèria. Al cas del Bogatell, per exemple, a la mestressa d'un bar-botiga que feia els grans negocis i que ara ja no té on plantar la botiga, o un altre que robava al moll i podia amagar el producte dels seus furts en una barraca propera... I així per l'estil, sortosament.

Alguns petits grups, tot i que es troben situats en uns llocs que podríem dir-ne estèticament estratègics, no ha calgut fer-los desaparèixer. Per exemple, unes barraques que hi ha prop del nou Camp del Barcelona. N'hi ha hagut prou de posar una tanca al volt de tot el sector. A fi que no les vegin o a fi que elles no vegin res?

Finalment, no vull cloure aquest capítol, en el qual tantes coses m'haig de deixar al tinter, sense remarcar que l'element català no existeix, a les barraques. No arriba ni a l'u per cent. A les de Jesús i Maria hi ha el cas d'aquells pescadors expropiats pel Port Franc, que constitueixen un fet a part i que, com ja hem vist, cada vegada són menys. En algunes altres també n'hi trobes algun. De vegades, català de pares immigrants. Però altres vegades, com un que em van indicar a les barraques de la Bomba, no. La seva presència allà? Gairebé sempre, a l'origen o al fons de tot hi ha un conflicte familiar o qualsevol cosa semblant. Gent modesta que en casar-se i quedar-se a viure amb els pares, un dia s'hi van barallar, se'n van anar de casa i es van ficar al primer lloc que van trobar. Coses així, o semblants.

En aquesta pruija, no massa intensa, val a dir-ho, de resoldre el problema de les barraques, moltes vegades ha estat pitjor el remei que la malaltia. I és que dissortadament poques vegades, diguem mai, s'ha anat de cara al problema, amb el noble propòsit de fer les coses admirablement o almenys a consciència, sinó amb la idea errònia de comparar «com estaven» amb el «com estan» després de la solució. És clar que moltes vegades fins i tot aquesta elemental comparació falla.

I és que en una infinitat de casos els estatges que se'ls ha facilitat no han deixat d'ésser una continuació de la barraca — si no cosa pitjor —, amb l'agreujant que aleshores cal pagar lloguer, per petit que sigui, o l'aigua, o la llum, mentre que a la barraca habitualment no pagaven res.

Hi ha qui, tenint una barraca espaiosa, d'obra, ben feta, es veu obligat a anar-se'n a viure en un veritable corralet, que això són alguns d'aquests estatges que els donen per sortir del pas, i als quals, com als moderns pisos econòmics — però una mica pitjor — els arquitectes s'han tornat micos per poder ficar més coses en menys espai. S'han donat circumstàncies en què aquests estatges protegits que t'han donat com dient-te «quina ganga!» resulten un veritable sarcasme. Això és el que va passar, per exemple, amb els que van proporcionar als habitants d'unes barraques que hi havia davant la C.A.M.P.S.A. i amb els que van construir paral·lels al carrer 21 de les Cases Barates, Grup Eduard Aunós.

Aquestes barraques de davant la C.A.M.P.S.A. estaven en un terreny o solar que se'n deia l'Hort del Colom. Eren barraques espaioses i ben fetes, amb un pou d'aigua per a totes, i espai lliure per a jugar-hi les criatu-

res. La C.A.M.P.S.A. necessitava aquells terrenys per a garatges o magatzems i els va comprar. Això va passar pel gener del 1959, i entre els desnonats van córrer diverses versions. La que va prosperar o que la gent va creure més, deia que la C.A.M.P.S.A. havia donat 10.000.000 de pessetes per tal que fossin construïdes cases com calia per a aquells desventurats. Tocaven a 80.000 pessetes per família. No sabem què hi havia de cert. El que sí és cert és que el que els van donar no valia ni 5.000 pessetes: una imitació de casa al Camp de la Bóta. Eren unes cases a tres metres del mar, que semblaven camps de concentració, en rengleres, amb passadissos de metre vint. Eren fetes amb materials d'enderroc, sense arrebossar, amb el terra de rajola vermella, les portes sense pany. No hi havia vàter. Teulada de cartó cuir ondulat, que de moment parava la pluja però després traspuava i degotava. Havien de dormir amb paraigua.

Els estatges que hem esmentat abans, construïts a tocar del carrer 21 de les Cases Barates, formant un doble carrer que se'n diu 21 bis, també va resultar un tripijoc brut. Es devia fer un pressupost de tant i després l'obra es realitzà diferentment. Si no, no s'explica.

Són unes casetes insignificants, de pocs metres quadrats. Consten de dues habitacions i un altre compartiment. Les habitacions són tan petites que calgué escurçar els llits perquè hi cabessin. La gent s'ha de despullar a la cuina o al menjador, perquè dintre l'habitació, a part del llit mutilat, no hi cap res més. I per anar a dormir, s'han de ficar al llit des de la porta. Això de porta és un dir perquè cap de les dues cambres no en té: només es tanquen amb una cortina. Un batent de fusta no hauria pogut obrir-se ni cap a un costat ni cap a l'altre. La cuina, el menjador i el vàter són una mateixa cosa. Aquest podríem dir vàter — que no és vàter, perquè no té ni aigua corrent, sinó comuna, un senzill forat — és en un racó, triangularment, sense porta, també, només una cortineta. La gent menja i defeca alhora. L'olor del menjar i de la porqueria es barreja i

confon. Les parets interiors estan sense enguixar: maó vist. Les dues finestres i la porta del carrer no tenen porticó de fusta, només vidre. Sempre es confia que els estadans, amb el temps, s'ho aniran arrançant.

Els habitants d'aquestes casetes — la majoria — són gitanos. Alguns d'ells ja havien viscut allà mateix, en un pavelló de fusta que durant la República havia estat escola per a infants tracomatosos, durant la guerra Sindicat de la FAI i després cova d'aquests gitanos. Com que es tractava de gitanos, tothom va pensar que amb aquestes casetes noves havien prosperat. Si seguim per aquest camí no anirem enlloc. En aquests simulacres de cases hi arriben a viure tres famílies. A la vista d'aquests estatges sempre hem dit que n'hi hauria perquè Déu baixés del Cel i ho veiés i fes alguna cosa; si no, que no baixés.

Conec un gitanet que es diu Joaquinico, que amb la dona i un fill ocupa aquest departament cuina-menjador-comuna. Han d'esperar que els altres ja estiguin acotxats per tal de muntar-se ells el llit. Fins i tot essent gitano — perdoneu el «fins i tot» — li fa repugnància aquell amuntegament i aquella comuna de la qual surten males olors i sorolls. Com diu ell, no pot ni estar malalt, perquè cada vegada que obren la porta del carrer entra un fort corrent d'aire, i, si el que tenia era una grip, es converteix en pulmonia.

Aquestes casetes han estat una solució parcial, però no provisional sinó definitiva, perquè ja fa deu anys o més que hi són, i sembla que és per sempre.

De vegades, quan s'ha esquarterat el terreny on havia estat erigit un grup de barraques, generalment per causa de l'impassible avenç de les pedreres que hi ha al dessota, o s'han enrunat per obra de les pluges, han estat preses mesures d'emergència que consisteixen a portar els seus habitants al Palau de Missions o al Pavelló de Bèlgica o a l'Estadi. De moment, els diuen. Però aquest «de moment» arriba a convertir-se en dos, tres anys i més i tot.

Al Palau de Missions recullen els captaires i esquena-

drets. Allà va a parar també aquesta gent honrada de les barraques esfondrades. De vegades separen les famílies: els homes a una banda, les dones a l'altra. Quan no els separen, les famílies estenen cordes amb sacs, cortines o flassades i es fan uns compartiments dintre aquelles sales comunes. El Palau de Missions és una institució sinistra que actualment encara funciona.

El Pavelló de Bèlgica — també com el Palau de Missions als jardins de Montjuïc — serveix constantment d'allotjament «provisional» a les famílies del Somorrostro cada vegada que les obres del Passeig Marítim es mengen un tros d'aquest barri miserable. Un hom no es pot estar de pensar que aquest pavelló, convertit ara en un corral, el van construir, en 1929, els germans dels refugiats d'ara, els seus peoners. Dins aquest palau belga de parets i cúpules altes s'allotja una ciutat de barraques, tantes barraques com famílies, unes 160, amb els seus carrers i números i amb un parell de latrines per a tothom. En certes ocasions, i per a aquest emmagatzemament de gent, ha calgut habilitar més pavellons com aquest.

Una nova solució que s'ha buscat darrerament per al problema del barraquisme ha estat la construcció de grans barraques prefabricades. La idea, l'han donada les inundacions del Vallès. El mateix tipus de construcció provisional que es va fer per a la gent de Terrassa, el fan ara per als barraquistes. Segons els diaris cal construir 6.500 refugis d'aquests tot esperant els 12.000 estatges de tipus social i renda limitada destinats a allotjar els ocupants de barraques, xavoles i altres construccions d'aquesta mena que existeixen a Barcelona i comarca, 12.000 estatges que cal construir en un termini de cinc anys. Ja ho veurem.

Jo he vist aquestes barracasses o refugis a Sant Ildefons, a can Vidalet i a Sant Vicenç dels Horts.

Can Vidalet, que abans era zona d'estiueig, és un barri d'Esplugues encastat a l'Hospitalet però que pertany a la parròquia d'Esplugues.

Em diuen que deuen ésser uns 8.000 habitants, dels

quals, només 800 són catalans. La resta, immigració, a la qual predomina l'andalús. És un barri que s'ha format ràpidament, en cosa de sis anys.

Allà han construït refugis allargats, com els que ja hem dit dels damnificats, en un parell de rengleres, i amb un total de 56 allotjaments. Diuen que aquests 56 compartiments han costat a l'Estat 3.000.000 de pesetes. Això, m'ho diuen els estadants, tots emocionats. Però no sé si creure-ho.

Els qui els habiten vivien en unes coves properes, unes coves a les quals alguns havien prolongat l'entrada cap a fora, fent una mena de barraqueta. Aquestes coves fins i tot tenien la seva botiga-bar.

Les autoritats es van fixar en aquesta gent que vivia a les coves amb motiu de les inundacions generals de l'any passat. Per tal de prevenir desgràcies se'ls van emportar a Montjuïc, a Missions, em sembla. Després els van col·locar en aquests refugis, que ocupen a títol provisional. D'ací passaran a estatges protegits. Qüestió d'un any, diuen que els han dit. No han pagat cap entrada. Tampoc no paguen lloguer. Només setanta-cinc pessetes el mes per llum, aigua i la conservació de l'estatge. Tenen llum elèctrica, però l'aigua, cal anar-la a buscar en una font general o comuna. Això mateix passa amb els sanitaris i safareig. Com diu la dona d'un d'aquests allotjaments on hem entrat, uns extremenys, en comentar això dels wàters generals:

—Yo hago mis cosas en un barreño...

Aquests nous estatges consten d'un compartiment espaiós, que és menjador i cuina. Tres habitacions, dues a una banda i una a l'altra. Dues d'elles estan de costat, sense porta. Una ampla cortina les separa de la gran sala. Aquests refugis són de maó vist, de cantell, sense arrebossar, només emblanquinat. La teulada és d'uralita, i el sostre interior de cartó, formant cambra d'aire. Són calorosos a l'estiu, i a l'hivern freds. El terra és de pòrtland.

Hi ha un contrast violent entre aquesta rustiquesa de la construcció i els mobles nous, brillants, barrocs,

recarregats, envernissats de groc, amb grans miralls, vidrets i moltes corbes, que ocupen massa lloc, d'acord amb la moda dels mobles que compra ara estúpidaament la classe treballadora. L'anada al refugi és com si haguessin estrenat pis, i per això han comprat els mobles. Aquests extremerys que vam visitar també tenien una nevera verda molt bonica.

Està prohibit de tenir rellogats, però n'hi ha que en tenen. Generalment, familiars.

La idea del refugi està prosperant com a solució per tal d'eliminar les barraques. L'encadenament, ara, serà així: barraques, barracasses i monoblocs. Ja veurem com anirà, tot plegat.

El senyor extremerys amb el qual parlem diu que ell no vol saber res d'aquella mena de veïnat que li ha tocat. Li sembla que ha descobert la lluna perquè és un insolidari. Tots ho diuen, això: «Jo no vull saber res de ningú». Ara, després fan les grans folgues tots plegats. Els únics que alaben la solidaritat són les criatures. Ja ho veurem. Ells sempre diuen que als seus barris estan molt units.

Aquestes barracasses es construeixen en quaranta hores. Són veritables solucions d'emergència, lloables si no s'estanquen i es queden anys així. El fabulós preu de cost deu ésser pel valor dels terrenys expropiats; si no, no s'explica. ¿Expropiaran altres terrenys per tal de fer-los els pisos promesos o els els construiran allà mateix? Perquè aquesta gent no són cargols amb la casa a coll, però sí llagostes que salten d'estatge en estatge.

A Sant Vicenç dels Horts, on també ens arribem el mateix dia, vam veure 120 estadges més d'aquest tipus. A tocar d'un vessant, el paisatge feréstec feia que semblessin bungalows africans.

No fa gaire van portar gent de Jesús i Maria en uns refugis d'aquesta mena. Aquí no es tractava de desallotjar unes barraques per tirar-les a terra ni d'un cas d'emergència, sinó de fer una mena d'intercanvi. Els de Jesús i Maria als refugis, i, a les barraques que ells abandonaven, gent de Missions, gitanos del Somorrostro i

habitants de les coves de Rivière. Quins embolics que fan els qui porten la batuta en aquests tripijocs!

Es va donar ordre de desallotjar seixanta barraques de les cinc-centes que hi ha en aquest barri. Van triar les millors. Als seus estadants els van dir que els portarien en uns refugis prefabricats, però de moment no els van dir a on. Per això molts de les barraques escol·lides es van arribar a la Barceloneta i a Badalona, on els havien dit que hi havia refugis d'aquests. I feien càlculs sobre quin els tocaria.

En certa manera aquestes seixanta famílies estaven disgustades i descontentes. No els venia de gust d'anar-se'n de les seves barraques, en una de les quals, un, fins i tot tenia dutxa. Una barraca és com un fill malalt (aquesta comparació és d'un barraquista), l'estimes com un fill malalt. Cada dia n'has de tenir cura, posar-hi pegats, apedaçar-la, «aviciar-la». Per això molts, estranyament, deien: *«Si aún fuera para derribarlas, bueno. Pero para que otros vengan a disfrutar de lo que yo he levantado...»* Ja se sabia que havien d'anar a *disfrutarlas* els gitanos de Somorrostro i alguns de les coves de la muntanya de Montjuïc, de la zona Rivière-Morrot, d'on els evacuaven perquè allò s'estava esfondrant.* Tampoc no volien anar-se'n en aquells refugis de Badalona perquè eren molt lluny d'on treballaven.

* És digne de remarcar, en aquest paràgraf, la distinció de privilegiats que s'atorga a aquests barraquistes de Jesús i Maria per damunt dels altres. Per què? Se'ls fa l'honor dels refugis, i les seves barraques per a uns altres de — en certa manera — categoria inferior: gitanos, gent de les coves, refugiats de les Missions... Però al mateix temps s'elegeixen les millors barraques per tal que aquests altres també surtin guanyant amb el canvi. El qui ha d'abandonar la barraca, aquesta barraca ja assenyalada com de les millors del barri, inconscientment odia a aquest més miserable que ell que vindrà a «gaudir-ne» i a desfer tot el que ell va fer amorosament. I per això s'estimaria més que l'enderroquessin. Al mateix temps posen en evidència els veïns que tenen les barraques pitjors del grup. No es poden espatllar més coses en menys temps. Ai, aquests Maquiavels amb alts càrrecs i responsabilitats!

A la gent d'aquestes seixanta barraques, els demanaven que signessin uns papers on els preguntaven si renunciaven a la barraca o no, però no els ensenyaven els refugis perquè poguessin comparar i veure què els convenia més. Per si fos poc havien fet córrer pels bars de per allà, els organitzadors d'aquesta desorganització, que després dels refugis passarien a pisos, però si no, no.

Hi ha la terrible i equivocada teoria que el miserable habitant de barraca no pot anar a viure en un pis de cop i volta, i que primer ha de passar per un estat intermedi — com un aprenentatge, com per rehabilitar-se, oi? —. Quins bèsties, els qui pensen això!

A tota aquesta desmoralitzada i desorientada població, se li va fer comprendre, a despit dels qui ja havien decidit portar les coses per la tremenda, que tots els qui creguessin que els interessava canviar d'estatge podien acceptar, però que ningú no havia de signar res per por o per coacció... Calia que obressin amb absoluta llibertat.

És clar que, com opinava un dels vicaris de la parròquia de Port, un home que fila molt prim, allò també era una mena de coacció per part dels qui els obrien els ulls, perquè són unes persones tan simples, estan tan atabalats, que en molts es produí un passar-se al bàndol contrari, un «així farem contents el senyor rector, la senyoreta assistenta i el senyor Elies», que eren els qui els defensaven.

En resum, dels seixanta només van acceptar vint. Però astutament van fer pujar aquestes vint famílies en camions i es va fer el trasllat de seguida. Immediatament van portar als estatges abandonats els gitanos de Somorrostro i els de les coves. Els van fer desfilar pel barri — per tal que els qui havien renunciat veiessin quina mena de veïns tindrien — i els van fer donació de les barraques amb gran prosopopeia, pompa i solemnitat.

Aquest nou veïnatge, molt més indigent, va molestar els antics habitants i va obrir enormes esquerdes d'insolidaritat. Aleshores van oferir els refugis a moltes

altres famílies de Jesús i Maria, i totes van anar acceptant. A més, els qui ja hi eren instal·lats havien començat a fer-ne el panegíric, perquè tots tenim ganes que sigui millor el que trobem que el que hem deixat.

El joc ha seguit així. Quan uns abandonaven la barraca, l'ocupaven uns altres. Una família gitana ficà el ruc a dins la barraca. Una dona recollia ossos i restes de carn i ho coïa a la seva barraca, per fer sabó, provocant una fetor terrible. La resta del veïnat volia denunciar-la perquè la'n foragitessin.

Les famílies que inicialment no havien acceptat després envejaven les que sí, i amb la seva desconfiança de pagerols creuen que els han enganyats dues vegades, i donen la culpa de tot als qui només van intentar revalorar la seva dignitat i evitar que els fessin acceptar per força allò que potser no volien, sense dret a decidir ells mateixos el seu propi destí. Durant una colla de dies les dones bruixes van fer bullir l'olla de la maledicència atribuint idees tèrboles i retortes als qui només van voler que no trepitgessin la seva llibertat.

¿No podien haver portat directament els casos d'emergència als refugis? De la mateixa manera que la gent de les barraques no pot anar directament als pisos sense fer escala als refugis, els gitanos i la gent de les coves han de passar per una barraca millor que la que tenien per anar a parar al refugi. O qualsevol embolic per l'estil, suposo.

Això de fer anar la gent amunt i avall d'aquesta manera, sense comptar-hi gens, recorda els atzarosos temps de guerra, quan ningú no té dret a res, només a obeir cegament i angoixosament. No deixa d'ésser una altra de les tantes variants discriminatòries que avui sotraguen el món.

Estatges protegits, estatges econòmics, estatges etcètera

Aquest títol és per tal d'entendre'ns en emprar la variada gamma de noms que ostenta el complex embolic dels estatges.

Van anomenar estatges protegits els que van ésser donats a alguns grups de barraquistes quan els van desallotjar d'on eren i els van construir un bloc de pisos pels quals no van haver de pagar cap traspàs, i sí només un lloguer modest. Una cosa semblant a les Cases Barates d'altre temps, el mínim que havien d'haver donat als del carrer 21 bis, als de l'Hort del Colom, a molts altres; el que se suposa que deuran donar, si els ho donen, o que haurien de donar als dels refugis prefabricats. L'estatge protegit és la mena de casa que els barraquistes esperen que els caigui del cel, una mica miraculosament; i aquest llunyà horitzó blau és el que els fa romandre quiets i resignats en el seu marasme actual. D'aquesta mena d'estatges, n'han fets als barris de la Trinitat, de la Verneda, del Baró de Viver, de Can Clos, del Polvorí... Són cases petites que al cap de pocs anys han perdut la lluentor i han adquirit una pàtina gruixuda de greixum i sordidesa. Són el bloc compacte, atapeït; el rusc, el vesper, el niu de formigues. Són cases modestes, de dues o tres habitacions, menjador i cuina sempre junts.

Aquí — a tot això que anomenem o anomenàvem Can Tunis, al Districte II —, a l'època del Congrés Eucarístic, com ja hem dit, van construir dos grups d'aquest tipus: Polvorí i Can Clos.

A Can Clos hi ha uns 1.300 o 1.400 habitants. Les famílies catalanes no arriben a deu. Són unes casetes de dues habitacions, cuina i menjador en una sola peça. Han estat construïdes a l'estil andalús, i aquest estil o

manera de fer són una traïció a Catalunya. Aquesta idea és d'un dels catalans de Can Clos, que m'ha fet de cicerone. Jo tant hi trobo estil andalús com estil Far-West. Són cases amb galeria per als qui viuen al primer pis i porxo per als de la planta baixa. Estan emblanquinades, i els de baix han plantat enfiladisses que decoren el porxo. El barri es troba en una fondalada, com amagat, i no el veus fins que t'hi fiques. El motiu de «Ciutat Oculta» li cau com l'anell al dit. De tota manera, tot això té molt poca importància. El que és essencial és que aquestes cases són escassament habitables. La majoria dels habitants són andalusos, de les províncies de Còrdova, Granada i Jaén. De Jaén sobretot. Hi ha poca gent d'Almeria i de Múrcia. De gallecs, encara menys que de catalans.

Pel que respecta a les poques famílies catalanes que hi viuen, el meu informador em diu que més aviat es descatalanitzen. Els pares parlen català a casa, però els fills ja no.

El meu informador i la seva dona són catalans-catalans, per dir-ho així. No són descendents d'emigrants. Són catalans de Barcelona, que és una altra manera de distingir. Tenen sis fills. Davant la meua sorpresa pel fet que viuen allà i de la seva procedència de barraques, d'aquestes condicions d'immigrants tot i no ésser-ho, em contesta que tot ve de certs problemes familiars — que no especifica —, de la peremptòria necessitat d'abandonar les cases paternes. Per la barraca que tenien a la Diagonal havien pagat, dotze anys enrera, o més, 3.000 pessetes. Altres catalans que es troben en idèntiques condicions que ells, em diu, van sofrir les conseqüències de la guerra: en sortir de presons o de camps de concentració, van haver de començar altra vegada de cap i de nou.

Paguen setanta-cinc pessetes de lloguer el mes. En un bloc de vint-i-un estatges que van fer més tard en paguen tres-centes. Aquests, però, d'aquí a un quant temps seran propietaris. Aquests de les tres-centes no van

pagar cap entrada perquè els estatges se'ls van construir ells mateixos.

Alguns d'aquests grups d'estatges protegits, concretament la Verneda, Baró de Viver, la Trinitat i Can Clos, tenen un local a disposició de tot el barri, anomenat Centre Social, on hi ha un televisor, un bar, un escenari... Una assistenta social i una junta de veïns en tenen cura. S'hi fan vetllades teatrals, campionats d'escacs, s'hi sosté una biblioteca deficient... A les tardes, els homes hi juguen al dòmino i els vells i les criatures llangueixen davant el televisor. Hi ha una illusió i una eufòria com si tot això fos donar cultura al poble. Ho creuen els de fora, i fins i tot els mateixos veïns, sobretot quan par- teixen de la base que «val més allò que no pas res».

El Centre de Can Clos, se'l van construir els mateixos veïns, i el Patronato de la Vivienda hi va posar els materials. Als altres barris, els van construir el Centre al mateix temps que els pisos. Els de Can Clos estan tots cofois d'aquesta proesa. Ara saben què poden arribar a fer si s'ho proposen. I aquest pensament els conforta i els basta.

El barri del Polvorí, al peu del qual vivim actualment, i que consta d'uns 3.000 habitants, cau molt amunt, en una punta de muntanya. Per això en van dir «*La Ciudad desnuda*». Els seus blocs de dos pisos, en forma de pavellons, estan pintats d'un color groc ocre. Per això també en deien «*La Ciudad amarilla*». La majoria dels seus habitants són andalusos. De catalans, em penso que encara n'hi ha menys que a Can Clos. En un principi, ara fa deu o onze anys, aquests habitants eren de deixa'm encendre. També per això, d'aquest barri, en van dir «*La Ciudad sin ley*». La inspiració popular, a part de cinematogràfica, de vegades no és gaire inspirada. Aquests blocs estan al costat d'un antic polvorí militar. Per això consten al registre ciutadà amb el nom de «Polvorí». Tampoc la inspiració dels edils municipals no és gaire famosa.

Les característiques i els lloguers són més o menys

com els de les casetes de Can Clos. Alguns d'aquests blocs estan habitats per policies de l'Armada.

L'estatge econòmic, per assolir el qual cal pagar una entrada i un lloguer sempre bastant pujat, és, en certa manera, la meta de l'immigrant, el desideràtum, l'apoteosi. Com si diguéssim, el «ja hi sóc, ja em puc morir tranquil». Sobre aquesta mena d'estatge, el seu variat mostrari, també podríem dir i discutir moltes coses, però només en parlarem una mica.

L'estatge econòmic, aquest estatge per a obrers, que no et donen perquè t'han tirat a terra la barraca, sinó que t'has d'espavilar i rascar-te la butxaca, sorgeix pertot arreu, per totes les zones suburbanes i comarcals. Són pisos petits, però ja amb certes pretensions de grandesa. Els seus estadants, a la curta o a la llarga, seran «propietaris». I això, gairebé sempre, els dona uns certs fums, com si es creguessin superiors als seus germans.

D'aquests pisos n'hi ha de tota mena i de totes les formes. Només tenen en comú la fórmula algebraica de moltes coses en un espai mínim: rebedor, cuina, menjador, tres habitacions, bany, galeria, safareig... Tot això en uns cinquanta metres quadrats i de vegades menys i tot. També tenen de comú que han estat acabats una mica de qualsevol manera, resultat de la manera de treballar dels preufetistes i del fet que els materials són de baixa qualitat. Però tot això, l'estadant, després, ho adoba. Perquè actualment, com diu molt bé en Nualart, ja no construeixen estatges: els fabriquen. «Al concepte artesà del mestre d'obres, ha succeït la producció en sèrie, que obliga a l'ordenació urbana d'àmplies zones que, per la seva banda, donen lloc al naixement en massa de grans nuclis de població.»

Com ja hem insinuat, aquestes casetes són de propietat. Un acompte i unes mensualitats més o menys elevades, sempre més que menys, durant cinc, deu, vint anys. Temps enrera, aquestes entrades o acomptes eren de 30.000 pessetes. Fa un any, de 50.000 pessetes i de

75.000. Actualment, de 100.000.* D'aquí a uns quants anys, i al pas que anem, aquests preus seran unes gangues.

Tot i aquestes fabuloses quantitats segueixen essent «econòmics», perquè ocupen els llocs més baixos de l'escala desllorigada del preu dels estatges. I també, a desgrat de tot, la gent, quan en compra un, segueix dient: «M'han "donat" un pis a tal lloc o tal altre.» I és que realment sembla que te'ls donin, tan gran és el favor que et fan.

Actualment són tantes les sollicituds per a tota mena d'estatges d'aquest tipus que en diem econòmics, que cal recórrer a totes les influències i recomanacions possibles, i també a tots els tripijocs imaginables. Si dones 5.000 pessetes més de l'estipulat a certes persones, t'asseguren que et «tocarà» pis. Cinc mil més i estarà orientat de cara al sol. Etcètera.

Si fos possible desemascarar tots els tripijocs que l'estatge protegit i econòmic, el construït per iniciativa privada o amb ajuda pública, el..., han fet possibles, seriem rics en trames i arguments, sobretot drames, per a les nostres produccions novellístiques: desfalcs, traspassos il·legals, utilització de materials defectuosos, contractistes enriquits, estafes, personatges atrapats *in fraganti*, falses promeses, predileccions, recomanacions, tota la variada i assortida gamma de la berganteria i la picaresca justament dintre les classes no picaresques ni bergants.

* En realitat, aquests estatges tenen uns preus estipulats segons els metres quadrats. Acol·lits, la majoria, als beneficis de la Llei del 5 de juliol de 1954, el constructor cobrava per cada un, 30.000 pessetes, de l'Estat. Sembla que, a causa d'alguns abusos, n'hi ha que han deixat de rebre aquesta subvenció, i han hagut d'encairir-les per tal de rescabalar-se'n.

Explicar totes aquestes coses és un embolic, i no sabem si els mateixos experts s'hi entenen, encara que suposem que sí. Com que ja no estan acol·lits a aquesta llei no poden ostentar el títol d'econòmics, però nosaltres, per entendre'ns, seguirem anomenant així tots els que es construeixen a les zones suburbanes, generalment per a gent obrera.

Barcelona s'estén en anells al ritme d'aquests estatges, formant grans polígons urbanístics no exempts d'una mena de bellesa tràgica i angoixosa, d'una grandesa de vertigen i de caos. Per tal de fer-nos-en una idea i que ens n'expliquin alguna cosa — que tot és bo de saber — ens hem arribat al polígon del sud-oest del Besòs — part del qual pertany a la parròquia de Sant Pere Ermengol —, aprofitant que el rector, ja ho hem dit, és molt amic nostre.

Aquesta parròquia, i a part d'aquest sector, agafa també el sinistre barri de Pequín, les barraques del Camp de la Bóta, en iguals o pitjors condicions que les de Pequín, i el barri antic de la Catalana, que té barraques com ara les antigues de Montjuïc, amb el seu hortet, pati o glorieta i que rep el nom de la fàbrica de fluid elèctric que hi ha allà a la vora.

Tot el Polígon és format per blocs de pisos construïts pel Patronato Municipal de la Vivienda de l'Ajuntament.

Actualment es dediquen a la construcció d'això que en diem estatges econòmics per la força del costum i de la propaganda — tot i que la majoria s'hi fan la barba d'or —, diverses entitats. Unes són promotores i altres constructores, i algunes, promotores i constructores alhora. Heus aquí uns quants noms: Construcciones Españolas, on Caritas té moltes accions; Patronato Municipal de la Vivienda — promotor —; Obra Sindical del Hogar — que crec que no demana res d'entrada —; Caixa de Pensions — que encara que sempre anuncia que són estatges per als seus imponents, després fa segons la situació que es presenta —; Congrés Eucarístic — que ha perseguit una finalitat purament altruista, sense afanys de lucre, a desgrat de certes especulacions dels intermediaris, i que ha fet l'experiment de barrejar als seus grups gent del país amb els de les altres províncies en percentatges adequats —; Fomento de Obras y Construcciones — de vegades constructor i d'altres promotor i constructor —. Hi ha hagut certes Cooperatives, com la de Sant Medir, i d'altres, que també

han perseguit una finalitat altruista i no lucrativa, i l'Entitat Constructora Benèfica que, pel que diuen, té un caràcter intermedi. També hi ha Germandats i Bancs que es dediquen al negoci no gens menyspreable — i què ha d'ésser menyspreable! — dels estatges que seguim anomenant econòmics. Moltes d'aquestes entitats constructores són d'iniciació privada. Algunes han renunciat a les subvencions perquè no els surten a compte, i s'estimen més poder especular amb els preus. Els estatges protegits han passat a ésser de renda limitada. El sistema de Cooperatives és el que es va estenent més i el que dona més resultat si se sap fer. Encara hi ha més combinacions i embolics en això de l'estatge, i estic segur que, alguna de les coses que hem dit, no l'hem entesa bé i ens devem haver equivocat; però per a tenir almenys una idea de la seva complexitat ja n'hi haurà prou.

Als blocs on viu el meu amic capellà van pagar 15.000 pessetes d'entrada. Durant vint o trenta anys pagaran unes 300 pessetes el mes, i després una mica més durant no sé quants anys més. Al cap de cinquanta anys, el pis serà teu. La majoria diuen: «No treballes per als teus fills, sinó per als teus néts». Si te'n vas, et tornen l'a compte.

Aquests pisos són els més petits del Polígon. Cuina i menjador junts. Al bany, no pots tancar la porta si et rentes al lavabo. Tres habitacions. Has de caminar de gairell, ensopegant contínuament, embrutant-te la roba amb la pintura de les parets de tant que t'hi has d'encastar perquè passin els altres. Ja no en fan, d'aquests pisos. Però pel preu eren molt sollicitats.

Pels altres pisos ja van pagar 30.000 pessetes d'entrada — la quantitat d'entrada sempre és allò que més preocupa —. I pels que estan construint ara, uns que veiem des d'allà, a l'altra banda de la carretera, edificats per Construcciones Españolas, caldrà pagar 50.000 o 75.000 pessetes.

En aquest gran conglomerat hi ha molts diversos tipus de construccions. Hi ha edificis enormes, com grata-

cels; altres no tant. De moment tenen un aspecte bonic, són «monos» que diuen les dones que hi aniran a viure, la primera vegada que els veuen. D'aquí a uns quants anys faran fàstic. Ja comencen a fer-ne. N'hi ha que ja ha calgut tornar a arrebossar per dalt, perquè s'esquerdaven. D'altres per baix.

De tota manera, als qui veuen aquests pisos — als del Patronat, a les dames pies, als visitadors de suburbi — se'ls eixampla el cor, i també la consciència. Per comparació amb abans, que vivien en barraques o rellogats, aquesta gent està de primera. Resolt — això pla, resolt! —; resolt, diguem, el problema del barraquisme, es va creant el del monobloc. Es viu d'esquena a la ciutat, fora de la ciutat. És un viure bigarrat, tipus rusc, tipus presó, amb sensació de poca intimitat, d'estar despullats dins aquests pisos. Tot se sent, tot es veu, es copsen totes les olors... Hi ha soroll, guirigall. A l'estiu, tota la nit — aquesta nit que el pobre transforma en dia, per culpa de la calor —, gresca, folga. La canalla és atordidora i aterridora.

Mossèn Jaume Cuspinera em diu:

—Els primers dies t'indignes. Vols protestar. Vols que se t'adaptin a tu, als teus mètodes, al teu silenci. Però després comprens que «ets tu qui t'has d'adaptar a ells».

Hi ha moltes antenes de televisió. Aquests televisors, com les ràdios, van a tot gas i eixorden. Contínuament hi ha baralles entre els veïns per aquest motiu.

Hi ha edificis d'obra vista. Construcció moderna, diuen els del Patronat; molts edificis de la Diagonal, actualment, es fan així. D'acord. Però són maons posats horitzontalment, de pla, maons ben cuits, uniformes, torrats, brillants com si fossin envernissats, i no rajoles verticals o de cantell i de diverses tonalitats com n'hem vistes per aquí.

Donem una ullada a una espècie de casetes de planta i pis, amb hortet o jardí. Un jardí o hortet que no aïlla massa. Persisteix aquesta impressió com si et trobessis a la intempèrie o despullat. Són boniques, aquestes ca-

setes, o ho semblen. Són cobertes de rajoles verdes. Quan les construïen, feien grans piles de rajoles, i les criatures s'entretenien trencant-les. Els noiets es divertien molt amb això. El mateix passava amb els camions de grava. Només en podien aprofitar uns quants cabassos, ja que la resta, l'escampaven les criatures tot jugant. Els qui portaven l'afer deien que no calia preocupar-se'n massa perquè la companyia constructora els rescabava de tot allò que es trencava; al contracte ja s'hi comptava. Senyal que la companyia constructora ja havia augmentat un tant el pressupost per tal de compensar aquells dèficits i riscos, sospitem amb malícia. ¿Qui pagava aquelles pèrdues i malversaments, al capdavant? L'estadant, no podia fallar. El capellà i jo vam arribar a la conclusió que estem regits per persones que no solament són poc competents, sinó poc responsables, que encara és pitjor.

La parròquia de Sant Pere Ermengol té 15.000 feligresos.

Tot el polígon del sud-oest del Besòs consta de 5.000 estatges, o sigui uns 22.000 habitants.

Només el quatre per cent són catalans; la resta, immigrants.

La majoria són andalusos, sobretot, aquí, de Granada. No hi ha gallecs. Els gallecs van venir després. Els últims sembla que han estat els castellans de Logronyo, Burgos, Toledo, Salamanca, llocs que també van despoblant-se cada vegada més. Delibes ja ho deia en una entrevista que li va fer Sempronio, fa uns quants mesos:

«—Castilla se despuebla a ojos vistas— afirma el novellista—. Las cosechas, pobres siempre, se han perdido estos postreros años. Impresiona ver los pueblos totalmente abandonados. Y los que no lo están todavía, no se ve en ellos a una sola persona joven. Incluso han emigrado las mujeres...»

Tampoc no hi ha gaire gent d'Almeria ni de Múrcia. A missa, hi va poca gent, segueix dient-me el capellà.

Els diumenges, part del jovent es desplaça a Barcelona, al centre de la ciutat. Els altres omplen els bars.

D'altres es queden a casa, de cara a la TV, o fan *guateques* folklòrics.

Vaig passar tot un dia a Sant Pere Ermengol. A la tarda vaig acompanyar el rector a un enterrament al barri de Pequín, recordant una mica la meva època de sagristà. En un d'aquells carrers urbanitzats però encara sense pavimentar — realitat d'aquelles boniques estampes que els d'Urbanisme pintaven per a un futur que ja és present, a la Setmana del Suburbi a Barcelona — trobem unes nenes jugant. Una furga amb un tronquet el darrera d'una altra, i una tercera s'ho mira. Mossèn Jaume, que havia estat de vicari a Port, comenta:

—Ja ho veus, les coses no han canviat gaire. Igual aquí que a les Cases Barates.

Pequín. Barraques a tocar del mar. En una d'elles, una que queda una mica apartada, prop de la via del tren, tenen una barca a la porta. És un barri com ara Somorrostro o el desaparegut Bogatell. Hi ha molts gitans i d'altres criatures que ho semblen. Un d'aquests xavals és una mena de tionet. Porta ronya negra i pèls rossos pertot arreu.

El cotxe de morts no pot entrar pels carrerons i s'espera al carrer principal. Porten el mort a l'espatlla. És una caixa de caoba molt bonica, que ha donat feina a treure-la de la barraca baixa de sostre. En un remolc de tricicle hi ha una corona amb la inscripció: «*Recuerdo de los vecinos*». Porten el mort a les espatlles fins a l'església. El cotxe va al darrera de tot. Emociona, un mort portat a espatlles. Només així fa l'efecte que el porten a enterrar. Els qui duen el mort van en cos de camisa, i sense corbata, és clar. El pas d'un tren llarguíssim detura la desmanegada i empolsada comitiva.

L'església és una casota cedida per l'Ajuntament. Un casalot pobre, molt pobre. D'aquí a poc temps equiparan com a església un refugi d'aquells prefabricats. Tot això no preocupa el rector. L'Església està en harmonia amb la barriada, i troba que val més així.

Voldria administrar els sagraments de franc. No vol

fundar Centre Parroquial. A tot estirar, amb el temps, no sap si ho arribarà a veure, un saló on poder celebrar actes culturals.

No signa l'assistència a missa dels alumnes de les escoles maristes.

No «obliga» els nens de l'escola a anar a missa.

Després de les oracions de l'enterrament, ha adreçat unes paraules senzilles i emotives als presents: «*A los que creéis y a los que sólo habéis venido por cariño y amistad hacia el muerto, gracias.*»

Jo volia aprofitar aquestes dades per a una novella meva que potser s'intitularà: *Hemos sido traicionados*. Però també he pensat que, si molt convé, me n'oblidava, o no l'escrivia, i seria una llàstima, i per això ho he posat aquí.

Veient l'enorme i luxosa caixa de caoba i el desig de portar el taüt a les espatlles he pensat en aquest gran culte de l'espanyol a la mort, culte que és de remarcar sobretot entre la gent senzilla, entre els immigrants. Tots — o gairebé tots — ens fem assegurances d'enterrament — Santa Lucía, La Mallorquina, El Ocaso — i ningú de vida — mutualitats, casos d'accidents, altres eventualitats —. Ens preocupa més enterrar els nostres morts que prevenir què serà dels nostres vius quan nosaltres faltarem.

Però passem en un altre capítol, perquè em sembla que ens hem desviat massa de l'assumpte.

Més coses sobre l'estatge

Sóc un tipus perillós, perillós per a mi mateix, és clar, per la manera com m'esllomo i m'esforço per consignar tot el que sé, per gratar, per no deixar-me res al tinter, o, en aquest cas, a la cinta de la màquina. Això de l'estatge, com tants d'altres punts d'aquest llibre, també seria un tema inacabable. ¿Quantes vegades hem repetit aquest concepte?

Actualment, la lluita per l'estatge, entre la classe treballadora, entre la classe immigrant, entre la classe pobra, absorbeix la majoria de les seves energies, és el nord dels seus anhels.

Un altre sistema per a aconseguir estatge, o per a construir-se'l, com ja hem insinuat, és el de Cooperatives, un sistema d'allò més complicat d'explicar i d'entendre. Tot i això, és un dels mètodes més bonics, que si dona resultat demostra què poden aconseguir les persones si s'uneixen en comptes de tirar cadascú pel seu costat. Es treballa a base de prestacions o crèdits que de vegades concedeix, per exemple, el Patronato Municipal de la Vivienda, com en el cas d'unes cases que ara construeixen al Polvorí. Els mateixos cooperativistes treballen, dissabtes i diumenges, i es fan la seva casa. Estalvien la despesa de mà d'obra, però van més a poc a poc, és clar.

Alguns diumenges els observo, aquests del Polvorí, en sortir de missa, perquè, aquests pisos, els fan davant l'església provisional, interferits, com si diguéssim, entre els antics blocs d'estatges protegits. Això de construir estatges a qualsevol lloc, uns blocs damunt d'altres, és una cosa que l'Urbanisme modern no veu o no vol veure i que a la llarga serà de conseqüències fatals.

Com deia, em fixo en aquests pisos que construeixen

pel mai no suficientment lloat sistema de cooperatives. Els qui manen, els encarregats o capatassos, donen ordres en català. Però són vells immigrants. Treballen amb el tors nu. És a l'estiu i fa calor. Fan broma. Es burlen d'ells mateixos. Uns quants escoltes els ajuden, aprofitant unes vacances. Aquests cooperativistes han treballat tota la setmana, però esperen el diumenge amb veritable alegria per treballar a les «seves» cases.

Quan es van produir les inundacions del Vallès aquests homes hi van córrer amb un camió de l'obra, a ajudar. Tot ho fan cantant i rient. Deien, fent broma sobre la catàstrofe: «No hi ha por. Són murcians — es referien als damnificats; «murcians»: andalusos, coreans, *xarnegos*, *jaeneros*, com ells, volien dir —; són murcians, i mala herba no mor mai». No eren mala herba i havien mort. O potser havien mort perquè no eren mala herba! De tota manera era una broma benèvola contra ells mateixos, perquè després hi van posar el coll com el qui més, fonament impressionats.

El més complicat, en aquest sistema de Cooperatives, a part altres complicacions com ara trobar terreny, és aconseguir que la gent hi cregui, s'uneixi i aporti una quantitat que mai no és tan grossa com els acomptes que els demanen pels altres estatges. Però desconfien perquè de vegades aquestes cooperatives han estat una estafada, i hi han perdut tot el que hi han arriscat.

Sobre el paper les coses semblen senzilles. L'Elies Ortiz m'ho demostra, perquè ells volen emprar aquest sistema a les barraques de Jesús i Maria si poden resoldre els obstacles de permisos i cessió de terrenys.

Construir 600 cases representa un total de 50.000.000 de pessetes. La Caixa d'Estalvis presta un 45% o un 50% sobre aquest preu total, que suposa uns 25.000.000 de pessetes. L'Estat aporta aquestes 30.000 pessetes per estatge que es construeix que ja hem dit abans. 30.000 pessetes per 600 estatges són 18.000.000 de pessetes. En queden 7.000.000, que han de posar els estadants. A cada cooperatista la Caixa d'Estalvis li fa un préstec personal de 10.000 pessetes, que representen 6.000.000. I ja tenim

gairebé els 50.000.000 de pessetes del total. Però això tan senzill no és tan senzill com sembla. Un dels grans inconvenients, dèiem — a part la desconfiança de la gent — és trobar terrenys «al preu a què poden pagarlos els cooperativistes». Ens agradaria que tingués èxit el projecte de Jesús i Maria, ambiciós projecte a càrrec de l'arquitecte Jaume Puigdemengoles, i que l'experiment es repetís a moltes altres zones miserables. La gent començaria a creure en ella mateixa i a adonar-se de la seva pròpia vàlua.

També hi ha moltes persones — en aquesta desesperació de l'estatge — que es compren un petit solar als voltants de la ciutat, als pobles veïns. Construeixen de diumenge en diumenge, i abans de tenir acabada la casa ja van a viure-hi. Les construccions que resulten són desiguals i estraletes, però això què hi fa? Tenir un sostre és més important.

El dia que vam anar a Can Vidalet, després d'haver vist els refugis prefabricats, vam anar a donar un tomb pel barri, on la majoria d'edificacions són d'aquest tipus, ni més ni menys que les que van sorgint a nombrosos nuclis més enllà de l'extraradi, prop de les ciutats satèl·lits, poblets i polígons.

Es veien algunes cases de pisos fetes per constructors, però la majoria de les cases edificades i habitades per allà són casetes d'aquestes fetes pels mateixos interessats. Pertot arreu veus parets de totxana vista, amb els regalims del ciment de les juntes, en filades sinuoses. No estan arrebossades ni ho estaran mai. Aquestes casetes estan plenes de carrerons i passadisos on tot són habitacions.

Molts d'aquests, anys enrera, van comprar un terreny que encara estan pagant a terminis i s'hi van fer una habitació o barraca en quatre dies i amb quatre maons. Ara hi ha qui els acaba de pagar aquests terminis construint en aquest terreny setze o vint cases i cedint-ne una o dues a l'antic propietari.

Tot el panorama és de mitges construccions, estatges a mig construir, o així ho sembla. Només veus totxana,

taulons, obertures o bastiments de fusta. Però la gent ja hi viu, en aquestes cases. I amb tota la comoditat, o tota la que es pot. Fa un efecte estrany de veure entre aquestes parets sense enguixar i aquestes portes sense pintar butaques modernes, màquines de cosir, neveres, televisors, bufets amb grans miralls, aranyes de cristall, quadres a les parets... A les escales no hi ha baranes, i els graons són simples maons. I penses: ¿com és que no cauen les criatures per aquests ulls d'escala? Construït sense ordre ni concert, allò és com un laberint. Corredors, escales, racons, pisos alts, baixos, terrasses que es comuniquen per mitjà de taulons... Molts d'aquests terrats no tenen baranes. Sempre tens la impressió que t'enfonsaràs o cauràs per algun lloc.

Tot està a mig fer, repetim. Però és un mig fer que és definitiu o ho serà per molt de temps.

Han treballat i treballen en aquestes construccions els diumenges, els dissabtes a la tarda, els dies de festa, les llargues hores de les tardes d'estiu...

Fan de peons, de paletes, d'electricistes, de fusters. Suposo que fins i tot d'aparelladors i d'arquitectes. Diuen que hi ha uns contractistes d'obres que et proporcionen un permís per a construir; ells et fan uns plànols i t'hi posa el vist i plau un arquitecte. El contractista cobra per aquesta mena de permís que comporta la seva responsabilitat, i amb això ja n'hi ha prou. El resultat són unes construccions d'una arquitectura més retorta i estranya que la d'en Gaudí i de la qual potser els «abstractes», els «modernistes» i els de la *nouvelle vague* podrien aprendre moltes coses; el resultat és això i que de tant en tant se n'esfondra una.

Pel que es veu, tot són trampes i embolics en aquest món de Déu on vivim, però al de la construcció encara més. Hi ha edificacions per a les quals només hi ha permís de pujar quatre pisos. En pugen cinc o sis. Els posen una multa. La multa és de 300 pessetes. Per cada pis fan pagar 50.000 pessetes d'entrada. L'opció o camí a seguir no suscita massa dubtes.

Sortint d'aquestes cases retortes, de definitiu estil

«a mig fer», passem a tocar d'un camp de futbol improvisat on uns galifardeus corren darrera la pilota. Hi ha enormes solars sense edificar. Alguns d'aquests terrenys són d'una marquesa, em diuen. Els marquesos i els comtes sempre ocupen un lloc preponderant a la fantasia del poble, fins i tot avui que no hi ha més aristocràcia que la dels diners. Aquesta marquesa — segueixen dient-me — té dues filles i, per aquests embolics que es produeixen a les herències, no acaba de vendre aquests terrenys. Els qui m'acompanyen pensen que allà es podria edificar qualsevol cosa. Més que no pas pisos o cases somien l'entitat que agrupa. El Centre o Llar Social. Hi ha qui sospita maliciosament que això de no vendre els terrenys obeeix al fet que el seu valor pujarà més com més temps passarà.

Des d'allà anem a parar en una mena de Montecarlo a l'aire lliure, en aquell matí de diumenge. Sota uns garrofers, setanta o cent homes, asseguts damunt l'herba esclarissada, amb uns cartons quadriculats a llapis, posant-hi pedretes al damunt, juguen a la loteria. L'amo de la timba treu els números de la bossa i els canta: «*La niña bonita, el 15.*» «*Los dos patos, el 22.*» «*El más viejo de la colla, el 99.*» «*El barco velero, el 44.*» A cada número li dedica un epítet.

Tornem cap a les edificacions. Passem pel carrer que fa frontera entre Esplugues i l'Hospitalet. En una botiga llegim «Perfumeria Montserrat». Anem on han muntat una mena de capella o església per dir-hi missa, perquè la parròquia queda lluny. Es tracta d'un cobert o petit garatge, més aviat això darrer. Un compartiment de pocs metres, on, dretes i apinyades, deuen cabre-hi vint persones. De tota manera pels qui van a missa, per allà, n'hi ha prou i de sobres.

Aquest local, l'ha cedit un veí. Es tanca amb una porta ondulada. Hi ha un altaret, tot vestit amb llençols blancs. Un sagrari que els han deixat. Dos canelobres de ceràmica, d'aquests que la gent té per a adorn damunt el bufet. I un Sant Crist de llit de matrimoni amb filigranes daurades i de nacre.

Una altra cosa que abunda per aquells verals, tant o més que les construccions a mig fer, són els abocadors d'escombraries, que trobes pertot arreu. Escombraries i nuclis suburbans sempre van junts. I, per tant, rates.

Vam decidir d'aprofitar el matí i ens vam arribar amb la Vespa del qui ens acompanyava a Sant Vicenç dels Horts, més enllà de Molins de Rei, a uns vint quilòmetres de Barcelona i on també ha arribat el flux i reflux dels altres catalans o immigrants.

A tocar de Sant Vicenç dels Horts, en arribar-hi, hi ha una barriada, la de Sant Josep, per mal nom «Mau-Mau». Els del Mau-Mau són gent d'Extremadura, murcians de Collblanc i de la Torrassa, i també andalusos. Es tracta d'un barri situat al vessant d'una muntanya, vessant gairebé vertical, amb cases penjades, com una mena de Conca en petit. Els terrenys, pobres i àrids, escarpats i muntanyosos, són barats. Diuen que els ha venuts el mateix Ajuntament de Sant Vicenç o regidors de l'Ajuntament, saltant per damunt de tota trava d'urbanització. És cert. Allò no s'urbanitzarà mai, ni amb la millor bona voluntat del món, perquè és impossible. Els carrers — si se'n pot dir carrers, d'aquells passos entre rengles de cases — són torrents. No tenen aigua ni llum. Ni en tindran. Alguns, esperançats, obren pous fondíssims. A baix, a tocar de la via del tren, hi ha una font i una bassa. Parlem amb un ciclista andalús que escala els carrers amb la bicicleta a coll. El bon home es consola dient que l'indret, almenys, és sa.

Com que és diumenge es veuen molts homes, amb samarreta o sense, posant maons. N'hi ha que construeixen amb material d'enderroc. Moltes d'aquestes casetes són en certa manera el somni d'en Macià, que deien, perquè tenen un hortet a la porta, quatre plantes làngüides en una terra polsosa, negra i resseca. Com es veu, aquests immigrants han fet seva una modesta aspiració catalana.

A l'altra banda de Sant Vicenç, a tocar del cementiri, després dels 120 refugis, per vessants i a la vora de camins de carro, hi ha un altre nucli més extens que el

del Mau-Mau. Anys enrera hi va haver qui s'hi va comprar un trosset de terreny per fer-s'hi la torreta o casa d'estiueig. Ara hi han plogut els immigrants i els han espatllat la beneïda pau bucòlica que havien comprat amb tants afanys i sacrificis. N'hi ha que s'han venut el tros que hi tenien. Altres han alçat tanques al voltant del jardí o de l'hort. L'immigrant, sempre, sobretot quan fa poc que ha arribat, i amb més o menys intensitat, on cau destrossa, assalta i arrasa.

Segons el tipus de construcció dels estatges es coneix de seguida els que són d'immigrants, de gent que hi viu i hi «subsisteix», i els que són de gent que es va comprar un terreny en pla de petit-burgès i als quals ara han tirat per terra la idíl·lica beatitud camperola.

Abans d'emprendre el retorn entrem a prendre una cervesa en una botiga deixada també a mig construir, com la majoria d'edificacions d'allà, i que es diu «*Comestibles la Madrileña*». Només vam sentir parlar en castellà, amb accent andalús. Per la fruita corrien les mosques, i a la nevera no hi havia gel.

En aquesta escala o gamma dels diversos tipus de construcció d'estatges per a les classes més o menys humils i que només entenen els experts, com són els estatges protegits o de renda limitada, de renda reduïda, subvencionats, bonificables, cooperativistes, econòmics, jo què sé, hi ha un tipus, sistema caciquista, que consisteix en estatges que certes empreses industrials construeixen per als seus treballadors tan a prop com poden de la factoria o complex industrial.

Aquests estatges, molts d'ells de construcció adequada, fins i tot vistosos, podríem dir, són una manera astuta de lligar el qui hi viu. Per raó de l'estatge, els obrers estan supeditats a l'empresa, a les seves velleïtats i injustícies. És curiós de saber que aquesta mena d'estatges no són cap ganga tot i que ho semblen. El que passa, com ja hem dit abans, és que actualment, per tenir casa, ho aguanten tot, fins i tot les humiliacions, per no dir una paraulota.

En aquests estatges, si bé no es paga cap acompte, sí que es paguen lloguers, 500 pessetes mensuals, per exemple, i això sempre, tota la vida, la qual cosa per a l'Empresa no deixa d'ésser un negoci. El més greu del cas per a l'estadant és que si se'n va de l'Empresa perd l'estatge; per això ho aguanta tot. Però quan es jubili, si no hi ha algú de la família que segueixi treballant a l'Empresa també haurà d'abandonar l'estatge. I això mateix passa a la família del beneficiari quan aquest es mor.

Com que a la mateixa barriada o grup de cases hi viuen encarregats, mestres de taller, oficials i peons, de seguida es posen en evidència les diferències de classe. Així, en alguns estatges de la S.E.A.T., posem per cas, els de les classes directores — encarregats, caps de secció, etcètera — es queixen perquè els seus fills es veuen obligats a barrejar-se amb els fills dels peons pel fet d'anar a la mateixa escola i demanen que els en facin una altra per a ells.

A les botigues d'aquesta barriada hem estat testimonis del diàleg següent:

—*Señora, haga el favor de despacharme cuanto antes, que soy la esposa del maestro Fulano.*

A la qual cosa una altra contestà, amb molta sorna:

—*Despácheme a mí también, por favor, que soy la esposa del «peón» Mengano.*

Aquesta rivalitat de categories s'observa en la cursa frenètica que s'organitza per comprar mobles, televisors o el que sigui. Ningú no vol ésser menys que els altres.

Són molts els qui estalvien per poder canviar de casa de seguida que puguin i treure's del damunt aquesta mena d'esclavitud.

Al llibre *Suburbios 1957*, tantes vegades esmentat, i que reproduïx el que es va dir durant aquella setmana sobre aquest tema, al costat d'unes ponències encertadíssimes n'hi ha d'altres que no ho són tant. En un dels colloquis algú va dir que *no hay peligro en que los ricos vivan juntos, pero sí puede serlo el que los*

pobres formen un grup a part. Vull creure que la idea està mal expressada i per això es presta a confusions. Perquè, ¿per a qui és perillós: per als pobres o per als rics? Què cal témer? ¿El ferment d'aquesta aglomeració de gent d'una sola classe? Què pretenen? ¿Que els rics serveixin de model als pobres vivint als mateixos barris però en cases millors i així aquests s'eduquin? I per què no és perillós que els rics visquin junts? I, això no obstant, sembla que hi ha el projecte de construir estatges on hi haurà una certa diferenciació de preus — no podrà ésser gaire, perquè els rics-rics no es prestaran al joc —, una diferenciació que classificaria els pisos en millors, mitjants i pitjors. No cal dir que no és aquest el mètode per a arribar a ésser tots iguals. ¿Qui és qui per a educar a qui? El que cal fer és barrejar autòctons i forasters, gent de totes les províncies, i també de tots els oficis i professions, però *en igualtat de condicions*.

Als estatges protegits, pel sol fet que van ésser la substitució de la barraca, escasseja l'element català. Als econòmics de 50.000 pessetes en amunt ja se'n troben més, tant de genuïnament autòctons com de descendents d'immigrants, generalment joves matrimonis que vivien rellogats o que en casar-se havien seguit amb els pares però cercant allotjament fins que van sorgir aquestes casetes, o que no es van casar fins que la van aconseguir. De tota manera, la seva presència segueix essent tan excepcional que, com ja he dit, on visc jo, els diuen «*los catalanes*»; no deixa d'ésser paradoxal que per tal de designar els qui són del país sentis dir, al·ludint a algú del veïnat: «*un matrimonio catalán*» o «*unos que hablan en catalán*», com si fossin ells els veritables estrangers.

En aquest barri on vivim ara, de les 192 famílies que s'hi estatgen, la majoria són gallecs. Hi ha alguna família andalusa, en conec una altra que és de Salamanca, i una altra d'Astúries. Una o dues de catalanes. Dels gallecs, la majoria d'aquesta majoria, tramviàries. La condició de tramviàries, els l'endevines perquè sempre porten els pantalons de vellut; la de gallecs, per la manera de parlar: «*¡Concho! ¡Carayul!*»

El gallec té la seva idiosincràsia, com la té l'andalús, como la té el català, és clar. Però potser més.

Heus ací una descripció *sui generis* del gallec feta pels seus companys de treball o de veïnat, que és d'on jo l'he tret.

El gallec és estalviador fins a la gasiveria. Per alts que siguin el acomptes que cal pagar pels nous estatges, com aquests que he dit de 140.000 pessetes d'entrada que construeixen davant de casa, la majoria de peticionaris són tramviàries gallecs.

Treballen com negres. En tot veuen o els sembla veure una manera de fer diners. M'expliquen d'un que treballa deu o dotze hores diàries en un taller, de mecànic, i que els diumenges se'n va a treballar de peó a Viladecans. La dona cus camises a casa. Té, a més, dos rellogats. Per pagar aquestes quantitats fabuloses com a acompte per les noves cases, o per rescabalar-se'n, tots tenen rellogats. Això dels rellogats, en ells, ja és un vici, perquè encara que les coses els vagin, diguem, una mica bé, en tenen. (De tota manera, i pel que jo he vist, això no ho fan ells solament, però ja en parlarem quan tractarem dels rellogats.)

Generalment no són gent de folga. Mengen poc. O se sacrifiquen en el menjar. N'hi ha que esmorzen amb un tros de pa i un plat de mongetes tendres. Ells mateixos hi fan barrila, amb això de fer de la verdura el plat principal de l'alimentació, i diuen que van a menjar-se una «costella d'hort» quan es refereixen a una col.*

* Parlant dels gallecs amb els gallecs, un d'ells, també tramviària, és clar, després de dir-me que hi ha set races de gallecs, em recita, rient:

*«Finos, entrefinos,
marranos y cochinos,
unos ladran y otros muerden
y otros ni su madre los entiende.»*

—*¿Le importa que lo ponga en un libro?*
Arronsa les espatlles.
—*Poúngalo.*

Aquesta no és la meva opinió sobre el gallec. És la caricatura que en fan els qui hi conviuen, els tracten i els observen. Jo el que he pogut comprovar és que la majoria d'aquests gallecs són de Lugo i d'Orense. De la Corunya n'hi ha pocs. I de Pontevedra encara menys. I que són terriblement treballadors. Això sí. Com també ho és l'andalús, i no pas el català i l'alemany solament, segons el tòpic.

De l'andalús es diu que de vegades surt com el gallec. Continua amb la sobrietat del poble. N'hi ha, sobretot els homes que han vingut sols i es fan la vida ells mateixos, que obren un pa, l'untten d'oli, i amb això passen tot el dia. Aquests volen ésser com els terratinents dels seus pobles, i amb el que estalvien es dediquen a comprar terrenys a Gavà o a Viladecans. La misèria els ha deformats.

Encara que potser no ho sembla, el problema dels rellogats, actualment, és més paorós que el de les barraques. El problema de les barraques, encara que sigui amb mesures draconianes i mitges solucions, diuen que es va arreglant. Les faran desaparèixer i les substituiran pels refugis o pel que sigui, diuen. No deixant construir més barraques, assumpte resolt. És aquest control de la barraca el que fa créixer cada dia més el nombre de rellogats. La immigració no para i, el qui ve, en un lloc o altre s'ha de ficar.

En xifres aproximades i rodones es calcula que a Barcelona, de les 250.000 famílies obreres que hi ha, unes 50.000 viuen rellogades. Això vol dir que n'hi ha 50.000, si fa no fa, que tenen aquests rellogats, que lloguen la seva casa. O sigui que la tercera part o més de la classe obrera no té possibilitat de fer vida de família normal.

Cal tenir en compte que el problema dels rellogats no es redueix a les zones suburbanes, només, encara que aquestes zones s'emporten la palma, sinó que s'estén a molts altres sectors. Hi ha rellogats als barris extrems i al cèntrics. A les enormes i tronades cases antigues i a les cofurnes modernes. Fins i tot hi ha qui ha muntat un petit negoci, amb això, i té gent a dormir, sense ser cap fonda ni hotel. Hi ha antres d'aquests on els llits tebis dels qui dormen de nit són ocupats durant el dia pels qui treballen de nit, fins que tornen els altres, en una mena de relleus.

Actualment hi ha rellogats a les barraques, als estatges protegits, als refugis prefabricats, als pisos de l'Ajuntament... I això tot i que en alguns d'aquests estatges és prohibit de tenir-ne. A les cases de tipus eco-

nòmic — però que tan cares resulten — potser és on n'hi ha més. A tot arreu. En aquests temps miserables de «campi qui pugui i el qui es quedi que es mori», hi ha molta gent que amb el problema dels rellogats ha fet el gran negoci.

Com ja hem dit, aquí on vivim ara és rara la casa on no tenen homes a dormir, generalment homes que treballen pels voltants. Els cobren de 400 a 600 pessetes el mes, com a mínim, només per dormir i rentar-los una muda, sense dret a cuina ni res. Hi ha qui de les tres habitacions de l'estatge en dedica dues a això, amb dos llits cada una, o sigui quatre homes. A unes 500 pessetes cada un, posem, dues mil pessetes el mes, gairebé el doble del que han de pagar cada mes de lloguer o de termini. Posen l'excusa dels diners que van haver de pagar per venir a viure en aquestes casetes, però no és del tot veritat. El que passa és que això és una mena de renda d'allò més descansada.

A mesura que augmenten les peticions o l'escassetat d'habitacions, que ve a ésser el mateix, augmenten els preus. Així, actualment es paguen 800 pessetes mensuals per una habitació petita i 1.200 per una de gran.

Hi ha qui té a dormir dos homes en un mateix llit, que és una manera de duplicar el capital. Sé d'una altra família que, a un home sol, li cobren 800 pessetes i, a més, cinc duros per cada vegada que li renten uns pantalons.

És curiós el concepte que tenen aquestes famílies de la comoditat. Viuen, com qui diu, amb tot confort: menjador luxós i moblat amb tan mal gut com vulgheu, nevera plena, televisor... i quatre, cinc, sis homes a dormir. Sembla que no els molesta la promiscuïtat. De vegades, barrejats amb aquests rellogats, a la mateixa habitació, dormen els fills petits.

No manca qui ha descobert que això por ésser un veritable negoci i ha sol·licitat més pisos de propietat on tindrà homes a dormir, o que llogarà a un parell de famílies. Hi ha hagut qui ha comprat dos pisos de costat, ha tirat a terra l'envà que separava els dos menja-

dors i n'ha fet un dormitori gran on li caben sis o set llits.

Fins i tot hi ha hagut llocs on han dividit les habitacions en compartiments més petits, just per a un llit, compartiments que el poble, inspiradament, ha batejat amb el nom de «txeques».

Està tan a l'ordre del dia, això dels rellogats, que ja s'hi fa una mena d'humor negre o sarcàstic. No fa gaire es va esquarterar per la part de baix la casa del costat, el 284, perquè li van fallar els magres fonaments, i la gent deia que era per culpa de l'excés de pes, de tants rellogats com hi havien ficat.

N'hi ha que es limiten a tenir un rellogat o dos. És de remarcar, i aquí ho he vist sovint, que s'estimen més un policia, per exemple, que un paleta. Un paleta — o manobre — embruta més. Ve de la feina ple de guix o de ciment, i rentar-li la roba dona més maldecaps. El policia és més net, i no costa tant de rentar-li la roba. A part que tenir un policia a casa vesteix més. Fins i tot és una salvaguarda de cara a les baralles de veïnat. Les mestresses hi tenen una debilitat. El dia que no estan de servei es queden a la seva cambra, en sabatilles i jaqueta de pijama, preparant uns rebuts de qualsevol entitat comercial que ells passen a cobrar per tal d'acabar de guanyar-se la vida. Les sabatilles i el pijama són el summum de l'elegància. A part que el policia té cooperativa a la caserna i els proporciona els queviures a més bon preu.

De vegades hi ha autèntics embolics entre les mestresses i aquests homes que tenen a dispesa, aprofitant que el pobre marit treballa mentre aquests homes són a casa. Però això ja és una altra història i no és de la nostra incumbència.

Tenir homes a dormir és més còmode que tenir una família amb dret a cuina, que no podràs treure quan voldràs; encara que és obvi que també una família ha de pagar més. Aquests homes a dormir ni tan sols són rellogats: són dispesers. Ells mateixos en diuen, d'això, «*estar a patrona*». No porten mobles ni res, només la

seva maleta, i els pots tirar al carrer quan vulguis. De vegades aquests homes fan venir la dona del poble, per uns dies, i costa d'allò més d'aconseguir que li deixin passar aquells dies amb el marit, a l'habitació que ocupa, si és que ocupa una habitació individual, perquè hi ha la por i la suspicàcia que després ja no se'n voldrà anar.

Com diem, tothom s'estima més tenir homes a dormir que no matrimonis rellogats. Actualment, la feina que se li gira al matrimoni que vol trobar habitació! I més encara si té canalla petita. Un amic meu de Castelló que va venir a treballar a Barcelona i vivia a *patrona*, es va anar a casar al poble i en va tornar per quedar-se definitivament aquí, amb la seva muller, no pogué trobar habitació, ni de broma. Durant una colla de nits seguides van dormir en *meublés*, perquè els resultava més econòmic que les fondes, uns *meublés* sinistres, de Barri Xinès, ja es comprèn. Com que ella era molt jove, es creien que anava amb una menor, i a cada moment havia d'exhibir el certificat de matrimoni. A l'últim van trobar una habitació, amb dret a cuina, a Port, però no van poder resistir la vida de rellogats i se'n van tornar a la seva terra, a Castelló.

Viure rellogat resulta tan abominable, tant de sàbat, que qui ha viscut rellogat una vegada ja no hi vol tornar mai més, fins al punt que s'estima més la barraca — o el pis, tan car que no mengen per poder pagar el lloguer — o dormir sota un pont si cal.

Els rellogats que aconsegueixen un estatge són dels pocs que no volen tenir ningú a casa ni tan sols per rescabalar-se de les despeses del pis. No. Abans la mort, asseguren. I són esquerps i desconfiats.

En l'odissea dels rellogats és on es posa més de lleu aquesta lluita de jungla que és la vida en societat. Les baralles són constants pels motius més fútils: que si t'has deixat una finestra oberta, o un llum encès, o fas servir la cuina o el lavabo quan no et pertoca... És difícil d'imaginar-se les cases on viuen no una família de rellogats, sinó dues, que amb la dels estadants o

propietaris són tres. Les baralles que comencen les dones al matí, les continuen a la nit els homes quan tornen de la feina. S'acumulen els mals humors, i els caràcters s'agregen. Es tornen inhumans i bèsties i en paguen les conseqüències les criatures, les quals martiritzen prohibint-los de jugar ells amb ells — fills de rellogats amb fills de propietaris o d'estadant —, sense que ells, els petits, comprenguin el perquè d'aquest absurd. Descarreguen contra ells el mal humor que s'ha acumulat en l'ambient o vengen en el fill dels altres el que no poden fer als pares. Recordo, per exemple, uns que tenien dues famílies rellogades, de tant afany com tenien de fer diners. Com que als primers rellogats, a canvi de pagar més de la meitat del lloguer de la casa, els havien cedit dues habitacions, a un altre matrimoni li van llogar una cambreta petita que quedava i part del menjador. Quan arribava la nit, a un dels fills petits d'aquest darrer matrimoni li muntaven el llit al menjador. Els primers dies, com passa sempre, tot va anar com una seda. Tot el que és meu és teu, i tot el teu, meu, etcètera. Però, apagades aquestes primeres simpaties que desperta la novetat, van venir les baralles i van començar a fer-se la llesca mútuament, a desitjar que se n'anessin, tot plegat per a agafar-ne de seguida d'altres i tornar a començar, o perquè n'hi ha d'altres que han dit que et pagaran més que no els que ara tens. Bé. Era tant l'odi que sentia la mestressa pels seus rellogats que es llevava de matinada i obria la finestra del menjador per tal que la criatura que hi dormia agafés un refredat i, si podia ésser, una pulmonia.

Viure rellogats és pitjor que viure en barraques, perquè a la «teva» barraca fas el que vols, i quan ets un rellogat no. (N'hi ha molts, però, que viuen rellogats en barraques; això ja és ploure sobre mullat.) No pots rebre ningú a casa, complint les normes més elementals de cortesia, o l'has de fer passar de seguida a la cambra que ocupes, entre llits, matalassos i maletes. Tampoc no pots allotjar ningú sota el teu sostre, perquè en realitat tampoc no és teu. I, si vas a visitar un rellogat, la pa-

trona et rebrà amb mala cara, perquè és com si pertanyessis al bàndol enemic. Per si això fos poc, els rellogats, com ja hem anat dient, paguen, per una trista habitació, un preu tan alt que la majoria de vegades és el doble o el triple del que paga l'estadant pel lloguer de tot el pis. O, com en el cas de les barraques, el rellogat paga un lloguer que l'amo, és clar, no paga.

Aquests amuntegaments de rellogats, barraques, estatges petits, etcètera, no solament originen conflictes quant a la comoditat — pel fet de voler viure com a persones i no com a bèsties —, sinó que comporten altres conflictes d'ordre moral i familiar produïts per la promiscuïtat. Aquestes condicions de vida són funestes per a la vida de família, origen i base de tota societat.

Un dels fenòmens alarmants de l'home del suburbi és que, totes les estones vagaroses que té fora de la feina, les passa a la taverna o al bar. Encara que no begui. Hi va i es passa les hores davant el televisor del bar, o jugant a cartes amb els amics, que també viuen com ell, o veient com juguen, o discutint sobre el tema que actualment es discuteix sempre a Espanya: el futbol. Per a aquest home, el bar és la llar. Hi troba tot allò que li manca: lloc espaiós, escalfor a l'hivern, temperatura agradable a l'estiu, distracció... No ha de suportar les enrabiades de la dona amb els fills, pot seure còmodament, fullejar el diari del local. Si enraones amb ells, de vegades aconsegueixes de veure la veritat d'aquesta tirada a les tavernes: els fa aversió el lloc on viuen perquè els manca això tan elemental que desitgen tots els homes: el racó agradable per a veure passar les hores, la plàcida vida familiar. No t'ho expliquen així, amb aquestes paraules, sinó d'una altra manera. La gràfica expressió que «la casa els cau al damunt», més o menys, vol dir això.

Tampoc no ens ha d'estranyar massa que aquest home que viu amuntegat amb els fills i la dona, que ha de reprimir constantment les seves apetències sexuals normals, moltes vegades perquè la mateixa dona li recorda la situació que els envolta — perquè la dona, en

això, té més coneixement que l'home —; no ens ha d'estranyar, doncs, que aquest home, desesperat, acabí anant-se'n a córrer-la amb qualsevol bagassa, o emborratxant-se, mentre les seves relacions amb la muller es van refredant a poc a poc i les baralles entre ells dos sovintegen cada dia més, fins que arriben a odiar-se definitivament.

D'aquest desballestament que els envolta, de les circumstàncies de la vida que s'han vist obligats a portar, tots els homes en fan responsables la dona i els fills, perquè pensen que si haguessin estat sols a la vida, sense càrregues ni compromisos familiars, haurien pogut viure com reis. Molts, aferrats a aquesta idea, acaben plantant la dona i els fills. Fins i tot hi ha qui, pensant en aquest llast que significa la família, i animat pel més noble propòsit, decideix d'anar-se'n a l'estranger, i temptar un cop més la sort i la fortuna. Promet que un dia tornarà a buscar-los i que des d'on sigui els enviarà part dels diners que es disposa a guanyar, cosa que després, de vegades, no fa, i arriba a oblidar completament la família, aquesta família que tant el travava, i no torna mai més.

Formen un món a part els immigrants?

Jo crec que no formen un món a part, sinó que els obliguen a formar-lo. Tampoc no gaire intencionadament; més aviat és cosa de les actuals circumstàncies d'immigració en massa, el creixement a pegots de les ciutats i el desenvolupament urbanístic imprevist de com sigui i per on es pugui. I d'altres coses. Però el resultat és que formen grups a part. O se'ls obliga a formar-los. Això és el que em sembla a mi. D'altres opinen tot el contrari. I addueixen la fusió o intercanvi de defectes i virtuts, de costums i folklore. Potser hauria hagut d'escriure aquest capítol després d'haver parlat d'altres facetes de l'immigrant, tals com els seus costums, la seva religiositat, la seva cultura i la seva educació. Però m'he estimat més deixar això ben clar i passar després a l'altre aspecte de la qüestió.

Probablement la pregunta no és ben formulada. O sigui que sí, que formen un món a part, però no una societat. O també. O tampoc. O a la inversa. Potser no és aquesta la separació justa. Potser formen món a part, no pas perquè no són catalans sinó perquè pertanyen a les classes més baixes de l'escalafó social, això que avui, eufemísticament, en diuen les «classes econòmicament dèbils».

Als capítols anteriors ja hem vist que la immigració de postguerra, heterogènia i tot, tant pel que fa a la seva diversa procedència com per la varietat d'ocupacions dels immigrants, s'ha assentat als sectors de la perifèria ciutadana, i ha constituït això que en aquesta època i de manera especial qualifiquem de suburbis. Ells, aquests altres catalans, formen el cinturó de les poblacions que ocupen. Per això immigrants i suburbi vénen a ésser el mateix. També per aquest sol motiu queden automàti-

cament una mica al marge, fins al punt que el nucli urbà els oblida i fins i tot els desconeix. Aquest món a part que indubtablement formen o els fan formar em donà la norma per al títol d'una de les meves novel·les més conegudes: *Donde la ciudad cambia su nombre*. Però, com ja he apuntat abans, la diferenciació no es fa entre catalans i no catalans, sinó entre els qui tenen i els qui no tenen. El que passa és que en aquests barris és precisament on hi ha més forasters que no autòctons, fins al punt que si actualment l'element immigrant, segons diuen, representa del 47 al 53 %, en alguns d'aquests reductes arriba a ésser el 90 i el 95 %. Per això no ens ha d'estranyar que algun català d'aquests verals, davant aquesta complicada pregunta de si l'immigrant forma societat al marge, inverteixi els termes i contesti, àcidament, que en realitat els qui van formant societat al marge són els catalans. No li manca raó. Al bosc on ell viu, i allunyat de les perspectives, això és el que passa. Aquest català està probablement escarnat i diu que abans — no sé ben bé a quina distància posa aquest «abans» — en general només emigraven els més pobres d'altres regions; i que actualment la immigració enclou altres estaments. Per això — segueix dient — les primeres immigracions quedaven localitzades principalment als suburbis; actualment ja no hi ha distinció de barris. L'immigrant és a tot arreu. No ho sé pas. Però, encara que sigui així, jo que crec que sí, que existeixen aquestes separacions de barris, aquestes separacions que determinen les classes socials, i això a desgrat dels matissos que, indubtablement, també existeixen.

A les zones suburbanes, el català, si no absorbit, ha estat diluït. Només el trobem encara amb certa preponderància als barris arcaics. Allà s'ha fusionat amb els forasters, o els forasters amb ell, i em penso que ha predominat el matis català, per dir-ho així, com ha passat a Port. Si no hagués estat per les allaus posteriors, l'immigrant s'hauria convertit en un autèntic català, difícil de destriar de l'autòcton. A molts, els ha passat.

A part els barris arcaics, el català apareix més so-

vint en nuclis d'estatges «econòmico-cars». De tota manera, s'hi troben en franca minoria. Aquests barris no es presten tant a la mútua absorció. Els seus estadants, fins i tot els mateixos immigrants, no es consideren tan plebeus com l'immigrant vulgar, i fan una vida menys oberta que l'habitant dels amuntegaments, i, si no menys oberta, més orgullosa. Aquests no saben res ni volen saber res sinó d'ells i de la posició que creuen que els ha donat la «seva» casa. Molta gent d'aquesta té fums de nou ric. El fet d'habitar zones d'extraradi o suburbanes no els fa creure que formen una societat marginal, sinó que estan voltats d'una gent que no hauria d'ésser allà i els quals caldria traslladar de lloc. En realitat aquestes persones són una espècie de gènere intermedi. La classe mitjana de l'estatge suburbà, com si diguéssim.

Un altre català d'aquests verals, que creu que la gent dels barris d'immigrants forma societat al marge, també creu que seria interessant d'establir contactes amb la gent de la ciutat. Però, establir contactes, que en realitat consisteix a venir a veure l'element suburbà com qui va al zoològic, o amb millors intencions, no condueix a res, o condueix a molt poca cosa. L'ideal hauria estat la barreja, la barreja amb la justa i relativa igualtat, perquè no sorgissin torbadores comparacions. Però això s'ha tingut molt poc en compte, a part que s'allega que és gairebé impossible. En una immigració dosificada i en una Catalunya que es governés una mica ella mateixa, potser sí, que s'hauria pogut fer. Encara que jo advoco més per la barreja que per la dosificació. Perquè és molt discutible i difícil de determinar fins a quin punt és lícit d'impedir que una persona busqui els mitjans de vida al lloc que millor pugui satisfer les seves necessitats peremptòries. ¿Com es pot impedir que vagin a Barcelona, Terrassa, Manresa, Manlleu, Sabadell o Mataró aquests homes que a les places de Villafranca de los Barros, de Cabeza de Buey, de Medellín, de Carmona, d'Antequera, esperen dia darrera dia que els contractin i tornen a casa desmoralitzats, angoixosos, tris-

tos i acorralats perquè no tenen pa per a la dona i per als fills?

En realitat, els immigrants formen societat a part aquí, de la mateixa manera que en formaven allà. És el trist destí de la seva condició de baix proletariat.

D'aquests llocs esmentats on sempre queden homes a la plaça perquè no hi ha prou feina per a tots, ens expliquen els qui n'han arribat — de Carmona, per exemple i concretament, província de Sevilla —, que cada setmana la Parròquia reparteix l'Ajuda Americana i altres coses perquè la gent pugui viure. O, millor, perquè no s'arribin a morir. Aquestes despeses són pagades amb una subvenció de l'Ajuntament, el qual rep una ajuda de l'Estat per a aquest fi.

Un cop aquí també van trobar el mateix tipus de caritat, i la mateixa manera de tractar-los i de considerar-los. Rebien allò que els donaven i, alhora, es veien circumdats, voltats, assenyalats. Eren una altra gent. No eren com els de la terra on arribaven.

De «rebre» a «demanar» no hi ha més que el procés d'invertir els termes. I, del «demanar», se n'ha arribat a fer una font gairebé normal d'ingressos. Perquè hom até de la manera que pot la necessitat sense reparar ni intentar de resoldre el perquè d'aquesta necessitat. Més que tornar-se pidolaires, els fan tornar pidolaires. I d'un altre món, d'una altra societat. Són «aquesta gent», una «mena de gent», els exemplars del zoològic que dèiem abans.

Als nous estatges on l'immigrant es va encabint — fins i tot a les barraques i als refugis prefabricats —, hi ha qui posseeix uns pseudo-mobles, unes bones cortines, unes bones el que sigui, i, això no obstant, «demana» una manta, o una panera per al nou nat. La veritat és que generalment els cal. Però el que és certament greu no és la manca d'una cosa necessària, sinó la manca d'un criteri just per a mesurar equànimement la seva necessitat; un criteri just que els va ésser deformat a còpia de «donar» seguint només els dictats d'un cor malaltís que no va pensar que a aquest «donar» segueix un «de-

manar» que deforma la dignitat humana, que destrueix la dignitat humana i, en alguns casos ben lamentables, l'esperit de treball de l'home. I encara és més greu el fet que aquest «donar», amb el seu «demanar» deformat, no solament s'ha aplicat en l'aspecte material d'unes mongetes, unes flassades, uns matalassos, sinó també en unes influències, unes recomanacions, unes distincions, uns favors, diguem-ne, de tipus moral o almenys intangibles.

És en aquest aspecte que jo crec que formen més societat al marge els immigrants, una gran majoria dels immigrants, els seus genuïns representants: en la seva misèria i en la seva injustícia més que no en la seva catalanitat o manera de catalanitat; en el fet de donar-los pa o certificats de bona conducta per a fer-los callar i treure-se'ls del damunt, o de crear un món a part amb el seu pintoresquisme, el seu pernicios pintoresquisme, o de creure que són així i han d'ésser així.

La prova és que sorpren que hi hagi catalans que visquin en aquestes zones suburbanes; i més encara si viuen en barraques, rellogats o d'una manera miserable. I sorpren fins i tot quan es tracta del català fill d'immigrants. Aquests ja no han d'ésser d'aquest món a part.

No fa gaire parlàvem d'això amb un amic meu que es diu Pelegrín. Ell és català. De naixement i perquè ho diu. Va néixer a la barriada de Can Tunis. Els seus pares eren murcians. Van venir a Barcelona l'any 23. Ell va néixer el 25. Els seus nombrosos germans havien nascut a Múrcia. Parla perfectament el català. Els seus germans, no. (El fet de néixer en un lloc o en un altre és molt significatiu i determina una actitud o una altra.) La seva dona, catalana d'identiques condicions que ell, ja no parla tan bé el català. Però no és això el que volíem explicar.

Em diu aquest amic meu que quan va anar al Sindicato de la Vivienda, o Patronato, perquè s'havia casat i li calia un pis, un tal senyor Chacón es mostrà estranyat: «¿Un catalán buscando piso?»

No hi havia caigut, ell, que també els del país es reproduïen. No podien pas casar-se tots els germans i quedar-se a viure tots a la mateixa casa.

Va viure rellogat un quant temps. Després comprà o llogà, amb el seu traspàs corresponent, un pis. Segons ell, ho tenen millor els qui vénen de fora, o alguns dels qui vénen de fora, que no els qui, com ell, han nascut i s'han criat aquí, perquè d'aquells n'hi ha que s'han venut un terreny al poble, diu, i amb això paguen el traspàs o l'acompte de l'estatge. O bé, acostumats a guanyar poc a la seva terra i a la seva frugalitat de vida, aquí poden fer estalvis. A ell li era més difícil perquè en certa manera ja vivia més a la catalana — em fa gràcia la definició —, més confortablement.

Acabem: no l'immigrant en si pel fet d'ésser immigrant, sinó les grans zones suburbanes pel fet d'ésser zones de pobresa, seu del món del treball i del proletariat, constitueixen una societat a part, d'esquena a la ciutat i a la gent del país, on arriben amb molt de retard, si els arriben, els beneficis de viure a la ciutat, i sí, d'antuvi, de seguida, totes les incomoditats. Els habitants del suburbi, no se'ls té en compte per a res. Mai no s'hi ha comptat per a res. Per això els manca completament el «sentit de la responsabilitat» fins i tot en un grau mínim i elemental, com en aquests aspectes de la llar, de la família i del veïnat. Sempre remarquen que no volen maldecaps. (Intentar de formar ells pel seu compte un món a part, sense voler saber res, preconcebudament, de Catalunya, a part que els crearia aquests maldecaps, seria una cosa que no arribarien a comprendre. Per això no rebutgen; màxim, com ja hem vist en el cas del *xarnego*, els rebutgen.) Viuen evadits. La música i el cant — ràdio i televisió a tot volum — per a la dona, i la taverna o el bar per a l'home, ajuden a aquesta evasió. Les coses serioses, com ara la política, els problemes col·lectius del barri, les situacions injustes al treball, per a ells no compten. Dissortadament.

Costums dels immigrants. Idiosincràsia

Costums *de* o costums *en*? ¿Costums que porten o costums que adquireixen? ¿Costums i idiosincràsia, o idiosincràsia i costums?

L'immigrant conserva viu el record del poble que abandonà. És la seva terra. Allà passà la seva vida. Tota la seva petita història allà es va forjar. En parlen amb entusiasme: dels seus costums, de les seves processons, dels seus temples o imatges, dels seus monuments i dels seus paisatges. Fins i tot els estranya que, certes coses que es feien allà, aquí no es facin. I, quan poden, se'n van al seu poble; hi van i després tornen cap aquí, però hi van.

Com que han passat moltes privacions, intenten d'escapar-se del sofriment que aquestes privacions comporten. Per això es fan un programa o projecte a seguir de tipus individualista, és a dir, un pla en el qual els altres no compten ni entren per a res. S'ajuden entre ells en coses petites, i ho fan amb senzillesa i espontaneïtat. Però quan es tracta de coses importants, repetim, són molt individuals. (No cal estranyar-se'n massa, perquè aquest defecte és propi de l'espanyol en general, i, com veurem més endavant, del català en particular.) És molt difícil, per tant, de trobar la persona que se senti solidària amb els altres; i molt més encara la que es responsabilitzi per tots ells.

Abunda la família amb bastants fills — ja hem vist que en arribar a Catalunya fins i tot entre ells descendeix l'índex de natalitat —. Aquests fills, mentre són petits, són una càrrega per a la marxa econòmica de la llar, però quan, per l'edat, comencen a treballar, van alleujant la situació de la família.

Són molt sensibles a les ofenses. Els mou un senti-

ment primitiu de justícia, una espècie de llei del talió, que els porta fàcilment a la venjança o a desitjar, almenys, que a l'altre li passi el mateix que a ell. No raonen profundament i reaccionen sobretot davant el mal que es veu i es palpa. No comprenen ni accepten els motius d'aquell que consideren ofensor. Difícilment arriben a perdonar, i, si ho fan, no poden oblidar. Tampoc ni mesuren les conseqüències que la seva venjança o rèplica violenta els pot portar. S'enceguen, com diuen ells mateixos, i aleshores no pensen ni en la presó ni en la mort.

El seu esperit de família és molt fort; arriben a formar com un clan dintre el qual tots — cada un a la seva mesura — es veneren i es defensen. Hi ha un gran respecte pel pare i pels germans grans. Això no vol dir que entre ells no es barallin ni hi hagi desavinences, fins al punt que arribin a no fer-se o no parlar-se. Coses insignificants són grans ofenses. Que si en el moment d'anar de part la teva dona vas avisar la veïna abans que la teva germana, que si algú de la família va estar malalt i un altre familiar no ho va saber perquè no li ho van anar a dir, tot i que vivia a quatre passes. Etcètera. Coses així. Però si algú agreuja un d'ells, tots es consideren agreujats i s'uneixen automàticament. Aquest sentiment, el resumeixen en la gràfica expressió que «*la sangre siempre tira*». Per aquest sentiment de família es comprèn perfectament la veneració pels seus difunts, el culte als morts de què ja hem parlat. Un dels pitjors insults és «ofendre» els difunts. Com si fos possible d'ofendre els morts... És més greu que insultar l'honra de la mare, que ja és dir. L'insult més furibund, el paroxisme de l'insult, quan d'allò a escanyar els ofensors, si podien, només hi va un pas, és quan s'embruten en els teus morts, recalcant «*pateaos con sangre*».

Encara que potser ho explicaré amb més detalls en una de les meves pròximes novel·les, a *Dios, la que se armó*, diré ara, com per il·lustrar això que acabo d'afirmar, que un dels personatges del meu llibre *Donde la ciudad cambia su nombre* es molestà profundament no

pel que jo podia dir d'ell, per ridícul i insultant que fos, que això tant li feia, sinó pel fet d'haver esmentat el seu pare, que era mort. Li vaig fer veure que no deia res de deshonrós contra el seu pare, però em va contestar que, els morts, se'ls ha de deixar en pau i no se'ls ha d'esmentar mai. Diu que m'ha perdonat, però cada vegada que me'l trobo em repeteix la lliçó que els morts cal no *mentarlos*.

Quant a l'aspecte sexual, l'estretor de l'estatge fa que les criatures no solament «ho sàpiguen tot», sinó que «ho hagin vist tot». La vida que feien a la seva terra, d'identiques condicions, afavorí la qüestió. Els grans parlen provocativament i sense pèls a la llengua. Entre ells és freqüent la broma, l'acudit, la insinuació en aquest sentit. La presència de les criatures no els coarta. Diuen que tard o d'hora tot això ho han de saber, i que és la vida. Els joves no coneixen límits en les seves relacions, i les obres segueixen fàcilment els desigs. L'instint es mou per la passió i poques vegades el regulen la raó i l'amor.* Per això no ha de fer estrany que a les parròquies d'aquestes zones se celebrin, si no amb alarmant freqüència, sí que amb certa regularitat, casaments entre adolescents de disset i de catorze anys, ella ja en estat interessant.

Podríem tocar ara l'aspecte religiós, perquè encaixa perfectament amb el tema, però per la seva importància i transcendència li dedicarem un capítol a part.

Aquestes característiques que anem observant són comunes a tots els immigrants, sempre amb lleugers accents, matisos i excepcions, de qualsevol banda o regió que procedeixin. Això ens fa pensar que són el seu ni-

* De tota manera no cal astorar-se pel que fa a això darrer, perquè moltes d'aquestes característiques — i de pitjors — corresponen igualment a altres honorables grups de gent. El que passa és que aquests sentiments es palesen molt més entre les persones de les quals ens ocupem, i sense la salsa o el vernís de literatura ni intel·lectualismes.

vell de vida i les seves particularitats els que comporten aquesta semblança i els condicionen, i no altra cosa.

Pel que fa als costums que porten i els costums que adquireixen, en perden alguns i en guanyen d'altres, en donen i en reben, i se'n fan una barreja. Hi ha qui opina que l'immigrant agafa els costums d'aquí que més li escauen, però segueix aferrat als seus, com ara això de tirar arròs en un casament, el peculiar got de vi, les festes amb *palmas* i flamenc... Com també hi ha qui diu que els defectes catalans, els proverbials defectes catalans — la gasiveria, el creure's superiors als altres, el no donar-se, el no tenir un esperit obert —, no prevalen entre ells. Tampoc no agafen totes les seves virtuts, però sí que sembla comprovat que si alguna cosa s'apropien són les virtuts, allò que considerem com a virtuts, i no els defectes.

És cert — i lloable — que els qui arriben intenten de conservar al preu que sigui certes tradicions, certs plats de cuina, certes festivitats, i ho diuen: «*En mi pueblo es costumbre esto y lo otro*». Però a poc a poc moltes d'aquestes coses es perden, sobretot per part dels fills quan aquests creixen, encara que generalment aquests fills es queden sense les tradicions dels seus i sense adoptar del tot — o sense adoptar gens ni mica — les de la terra on han vingut a raure. I això és trist per l'escepticisme a què mena.

Vegem el que sobre aquesta qüestió m'ha escrit un català:

«Es pot resumir amb un interrogant la contínua arribada d'immigrants. La seva barreja, les seves unions amb els catalans d'origen ha donat lloc a un canvi dels costums, principalment a les grans ciutats, on uns i altres s'han assimilat mútuament els seus defectes i virtuts. El català s'ha tornat més expansiu, més *verbenero*, amic de folgues i una mica malversador. En canvi, el «murcià» s'ha tornat una mica previsor, amant del confort i constant a mantenir l'estabilitat de la seva llar. Això són conseqüències de la mútua barata de races, perquè a desgrat de tot les races existeixen i les seves

característiques estan ben delimitades. La pregunta és aquesta: el balanç de tot el que Catalunya ha guanyat en cos, ¿val més o menys que el que ha perdut en esperit?»

Segons el canvi assenyalat per aquest català, sembla com si l'immigrant adquirís virtuts del català i el català defectes de l'immigrant, i, si analitzem més, com si el català hagués humanitzat una mica el seu caràcter amb aquesta mena de defectes.

Amb uns quants amics, repasso aquesta barata o bescanvi de costums, els que els immigrants han aportat i els que han admès. Per exemple, diuen uns, els immigrants han portat a Catalunya, concretament a Barcelona, la celebració de la Nit de Nadal, la *Nochebuena*. De Catalunya n'han agafat el clàssic «dinar de Nadal». Un hom pensa, aleshores, que tots hi hem sortit guanyant.

Hi ha qui diu que l'«enterrament de la sardina» és un costum que van portar els immigrants; que aquí a Catalunya s'enterrava el Carnestoltes, o sigui el Carnaval representat per un ninot, i que avui dia ha predominat, a causa de les prohibicions a l'entorn del Carnaval, aquest costum de l'enterrament de la sardina. No ho sé. L'enterrament de la sardina també ha perdut vigor i ja no és ni l'ombra del que era. Resulta clar, però, que es tracta d'un costum antic, perquè un quadre de Goya que es conserva al Museu de l'Acadèmia de San Fernando de Madrid ja s'intitula així: *El entierro de la sardina*. Pel que es veu era un costum de tot Espanya. També hi ha qui diu que Lerroux va ésser qui l'introduí a Catalunya. De tota manera, tot això són qüestions de poca importància. Catalunya, com tots els pobles, ha perdut una sèrie de costums i tradicions, durant els darrers vint-i-cinc anys, que no harmonitzaven amb el món actual.

D'altres festes que l'immigrant ha adoptat, segons diuen, plenament però més o menys mistificades, han estat la nit de Sant Joan, la castanyada de Tots Sants... Encara que a mi em sembla que aquestes festes, d'una

manera o altra, amb més o menys auge o variacions, també tenen la seva tradició a la resta d'Espanya i en alguns altres països, tradició que es va uniformant per tal com el món es va transformant en un viure en comú. Sant Esteve em diuen també que només se celebra a Catalunya. En realitat és una festivitat que el calendari assenyala, per acord del Consell de Ministres, com a recuperable a la província de Barcelona; per tant l'immigran l'admet com una imposició, i aquí emprem la paraula «imposició» no en sentit pejoratiu, sinó perquè no sabem quina altra emprar-hi. Com diuen alguns, irònicament: «Celebrar festes és un bon costum, i aquests costums val la pena d'agafar-los tots.»

Pel que fa a les festes de Setmana Santa, sembla que han guanyat els forasters. Les processons i *saetes* de la Torrassa, típicament murcianes i andaluses, els esbirros i encaputxats que hi intervenen, els passos i les disfresses, actualment s'han estès. I això que el canvi de la litúrgia, reduint aquella sensualitat de la Setmana Santa, ha disgustat profundament l'immigrant andalús, que es queixa que ja no sap quan ressuscita el Senyor, i que els mateixos capellans amb aquestes coses que un any són així i l'altre aixà, «*te quitan la fe*». Llavors comencen d'evocar què feien als seus pobles per aquestes festes, fins a arribar gairebé a la conclusió que és a Catalunya on tot això ha canviat i no a tot el món catòlic.

Els immigrants van acollir amb entusiasme les típiques festes de barriada, que fa uns quants anys estaven de puja i ara gairebé han desaparegut, fins al punt que a les Cases Barates de Can Tunis se'n celebraven vint-i-una, una per cada carrer. I, encara que ells hi posaven la seva salsa i les seves modificacions, respectaven moltes coses locals, amb els seus mateixos noms, alguns castellanitzats, com l'envelat, que ells en deien l'*envalado*, on celebraven el ball de rams i rifaven la toia.

Diuen que el *piropo*, amoreta, floreta o galanteria, és un costum adquirit pels catalans, ja de l'època de les immigracions d'abans. Indubtablement és una adqui-

sició antiga. De tota manera, si el *piropo* té fama de gentil, castís i delicat en alguns llocs com ara Madrid i Andalusia, a Catalunya no. I ja no solament ha perdut el seu origen gentil entre els catalans sinó entre tots els qui viuen aquí, perquè si en els catalans generalment és esqueixat: «Sogra, guardeu-me la filla...» en els immigrants és lasciu i insultant: «¡Adiós, tía buena!»

L'immigrant, concretament l'andalús, ha aportat el seu folklore, o la seva afició a aquest folklore. A les seves festes familiars, als tecs que celebren els diumenges a la tarda, tot són *palmas* i *jipios*. Com als bars que freqüenten. Han desvetllat en el català, en el català senzill, un fals entusiasme pel flamenc, que ha produït una certa devoció per un *cante* andalús mistificat que ell és incapaç de distingir de l'autèntic, cosa que també passa a l'immigrant. Aquí, a Catalunya, és fama que és on millor i més fàcilment triomfen els falsos cantaires de flamenc, on obtenen més èxits, o on menys els exigeixen.

El folklore català, en canvi, no ha conquistat l'immigrant. Encara que no manca qui assegura, catalans concretament, que el folklore català no existeix. Que només hi ha les sardanes i pareu de comptar.

Els immigrants, concretament davant la sardana, reaccionen diversament: els uns se'n burlen, altres hi senten curiositat, alguns simpatia i fins i tot hi ha qui aprèn de ballar-les. El comentari més abundant és que els agrada la música, perquè és molt bonica, però no la dansa, que troben ensopida.

La música popular catalana no és atordidora i engrescadora com la música andalusa i els seus derivats, la qual cosa és un inconvenient pel que fa a la gent jove. És impossible d'imaginar-se una folga, una *juerga* a base de sardanes. Això no obstant, jo he vist a la parròquia de Port, després de la missa vespertina dels diumenges, organitzar ballades de sardanes amb discos. Les ballen els d'Acció Catòlica. Però he pogut observar, entre les dones — la dona és un ésser especialment dotat per a la dansa —, moltes forasteres; noies que ni tan sols xampurregen el català, perquè fa poc temps que

són aquí, ja han après de ballar la sardana. Entre els homes això s'observa molt menys, o gairebé no s'observa.

Un altre fet curiós, i que vaig apuntar al meu article del pròleg, ha estat que alguns fills d'immigrants, alguns joves immigrants, s'han adonat que la sardana existeix, que la música de sardana existeix, quan, fent el servei militar fora de Catalunya, n'han sentida alguna per casualitat. M'ho va explicar un que va haver d'anar a servir a Cartagena, un d'infanteria de marina. Eren al menjador, i els amenitzaven el dinar amb un altaveu. Tot d'una sonà una sardana. Ell, que s'havia burlat d'aquesta música, va plorar. Cartagena era la terra dels seus pares, la d'ell, si el van portar aquí de petit! I l'enyorament es produí. Certament, la sardana és una música eminentment enyorívola. Aquest sentiment evocador l'han experimentat d'altres a la mateixa Catalunya, fent el servei a la vall d'Aran o a Figueres. Fins i tot anaven a sentir aquestes sardanes, puix que, naturalment, hi havia més facilitat per a fer-ho, perquè els recordava el «seu» barri, casa «seva», la «seva» Catalunya dintre de Catalunya. Tampoc abans no s'hi havien fixat. No deixa d'ésser un sentiment curiós. Hi ha coses que se't fiquen a l'ànima sense que te n'adonis o encara que et pensis que no.

Molts immigrants s'han inscrit als Cors de Clavé. L'home necessita agrupar-se sota institucions; els Cors de Clavé, moltes vegades, omplen aquests anhels. Altres s'adhereixen a penyes futbolístiques o bé a entitats ocellaires.

Aquests amics que he agrupat per tal de tenir-hi un canvi d'idees sobre aquests temes, són de l'opinió — alguns — que els Cors de Clavé estan en franca decadència i que exerceixen escassa atracció sobre la joventut. La Lira Tunisenca ha desaparegut o està desapareixent. Per aquests verals només es manté La Joia de Montjuïc. Al Cor El Portense, ja no hi quedava cap català. Aquest darrer cantava *La raspa* i d'altres cançons modernes. També la jota de *La Dolores*, però cap cançó

catalana. Que als Cors de Clavé hi ha més element foraster que autòcton sembla un fet abundant, sobretot als d'extraradi. Hi ha qui parla d'una d'aquestes societats — em sembla que diu L'Avi —, composta per uns 120 cantaires, dels quals només tres eren catalans-catalans; uns trenta, encara que nascuts a Catalunya, fills de no-catalans; i la resta, immigrants.

Realment, aquests Cors no deixen d'ésser inefables. Tinc a la mà un programa de la Societat Coral La Joia de Montjuïc, editat amb motiu de la commemoració de les seves noces d'argent (1928-1954). Encara que alguns dels seus components són catalans — sobretot els qui el dirigeixen — el programa és redactat íntegrament en castellà. Fins i tot han castellanitzat el nom del Cor. En comptes de «Joia» han posat «Joya». Ells també són catalans «sense català». Hi ha una «Salutación» recordant el lema claverià «Progreso, Virtud y Amor» i una poesia signada per un tal J. Ortega, intitulada «Recordando», i que no puc estar-me de transcriure:

*¿Te acuerdas de aquella copla
que escuchamos una mañana?
Tú decías que era un fandango
resultó una sardana.*

*La Doncella de la Costa
pero de la Costa Brava.
Son las mejores canciones de la región catalana.*

*Y el día nueve de mayo, a las seis de la mañana
será principio de fiesta con una hermosa diana
por la banda de la Joya de cornetas y tambores
y le rendirán honores a su estandarte de colores.*

*Habrà baile por la noche y festival por la mañana.
Y un desfile de estandartes
y se les pondrá una medalla
se tomarán el vermut de honor
y cantarán todos los coros con un mismo director.*

*Aquí termina mi verso y no les he contado nada
sólo espero que sigáis leyendo nuestro programa.*

Només, ja en ple programa de la festa, veiem en català els títols de les cançons que aquest cor cantarà: *Salut, cantors, Les flors de maig, La maquinista, i La dansa de l'amor*. Tampoc no puc estar-me de copiar, ja de la darrera pàgina, la història d'aquesta Societat, amb la seva estranya redacció, fins i tot amb paraules que no sabem què volen dir, però amb l'emoció i l'encís irresistible que tenen sempre els fragments d'història transmesos pels seus forjadors i amb el regust de la Catalunya d'abans que apareix a través de la crònica.

*«Como nació la Sociedad La Joia * de Montjuich.*

*»Como nacen todas las sociedades en la cual no pueden faltar nunca unos cuantos esforzados luchadores que sin ellos sería en vano levantarla y fue en la Montaña que lleva su nombre, en la cual no había ni medios de comunicación con la ciudad, ni estaba urbanizada, ya que todo eran casitas de madera con sus huertos en los que nos esforzábamos en embellecer y allí fue, precisamente, donde tomó un auge digno de admiración, pues a falta de voces masculinas se agregaron señoritas e infantiles hasta que pudo engrandecerse, gracias a la labor de unos cuantos Coristas, como los Piñoneros, los Garcías, Amorós, Castillos y otros que mi memoria no recuerda bajo la batuta del entonces maestro de la "Luna", señor Gisbert, al que tanto debimos en aquel entonces, pues era mucho sacrificio el subir a la Montaña, ya que incluso tuvo que hacerse la insenición ** de la Federación Euterpe, en la calle de Salvá, donde no nos dejaban la Aurora por no estar urbanizada aquella aglomeración de casitas, hasta que al inaugurar la Ex-*

* Aquí ho posen en català.

** Deu ésser una errada d'impremta.

posición de 1929, tuvimos que abandonar la Montaña para instalarnos en la Barriada de Port, que es donde estamos actualmente, bajo la batuta del Maestro Director Juan Carbonell, Maestro de la Sociedad Coral Les Flors de Maig, y siguiendo la labor que nos legó el gran Maestro Clavé, pues jamás cantamos Obras que no fuesen de él o de Maestros que siguieran su misma labor, también pasaron por nuestro local los Maestros Agapito y José Voltas — padre — (q.e.p.d.) y después de la guerra, reemprendimos nuestra labor con nuestro gran amigo y Maestro Juan Carbonell, el que debido al mucho trabajo que tenía nos tuvo que abandonar, viniendo entonces el Maestro-Director Joaquín Voltas — hijo —, de La Revinguda y La Perdio de Papiol, al que tanto debemos y queremos, pues para él no existen sacrificios humanos, y así llegamos a las Bodas de Plata de esta Sociedad.

»La Joia de Montjuich, con su simbolo al Trabajo, Virtud y Amor con que nos acompaña la gran familia Claveriana.»

L'agut observador podrà fer-se càrrec d'una colla de detalls significatius — sempre amb majúscules Mestre i Director, pel respecte que els mereixen aquestes professions per a ells mítiques; el fanatisme per Clavé; l'agraïment als qui han passat pel seu Cor, etcètera — que enclou aquest primitiu article si el sap engrunar, i que a nosaltres fins i tot ens ha emocionat perquè tot ell comporta el símbol d'una cosa que quedà a mig fer i que ja no se sap si podrà ésser acabada.

Amb aquests amics que he reunit, del barri i no del barri, catalans i no-catalans, segueixo aprofundint la qüestió dels Cors de Clavé.

Un noi jove pregunta: «Per què no canten els Cors, una mica imitant el gairebé desaparegut *Portense*, unes cançons modernes, en català, o catalanes, però modernes?» Les que ara canten — diuen altres — com *Les Flors de Maig*, *Salut*, *cantors*, etcètera, pertanyen a una Catalunya enyorívola i romàntica, una Catalunya passa-

da de moda, tronada, són símbols d'una època passada, i no tenen res a veure amb la Catalunya de l'any 63. Ara hi ha unes cançons de Josep Maria Espinàs, de Miquel Porter, de Lluís Serrahima, de Delfí Abella, de Raimon, de Pi de la Serra... que, si molt convé, convenientment adaptades, com fos, podrien cantar els Cors. Per què no?

En aquesta polèmica sobre els Cors de Clavé no podia mancar el vell acudit que diu que Clavé fundà els Cors per treure els homes de les tavernes, i ara són les tavernes la seu dels Cors. Ni el maliciós que assegura que en aquests barris d'immigració o suburbans, cantar als Cors és l'excusa per a anar dos dies d'excursió l'any i disfressar-se.

També es discuteix si aquests components dels Cors de Clavé, els de la «*llum der zol*», senten o no senten allò que canten. Doncs potser sí, segurament que sí, segur que sí, tot i que de vegades no solament ignoren què canten, sinó que han destrossat o desfigurat les paraules, encara que, la veritat, això no es nota tant com de vegades es diu, i deu ésser un altre mite o llegenda. Alguns dels presents imiten aquestes pronunciacions deficientes cantant «La Balanguera», aquell tros complicat que diu:

«buida que buida la filosa,
de nostra vida treu el fil...»,

fins que en Piñol, l'amo del bar on té o tenia el seu local social La Lira Tunisenca, diu que, fos com fos, la nit que sortien a cantar les caramelles i començaven debutant a la porta de casa seva, no hi podia fer més: se li posava la pell de gallina i els ulls se li omplien de llàgrimes.

L'aportació forastera als Cors de Clavé es diu que ha estat la formació de bandes o xarangues, amb les quals fan tant d'escàndol, de tan seriosament que s'agafen els assaigs, que no deixen dormir el veïnat, sobretot les nits d'estiu, quan surten a assajar a l'aire lliure. Veient el delit — i l'entusiasme — que posen a repicar els timbals i bufar les trompetes, amb aquell mig aire

de gitanos la majoria, no podem evitar de recordar aquells versos d'Adolfo Llanos que llegiem a les *Páginas Selectas* de l'escola:

*«Porque los chicos,
como los grandes,
para lo inútil
son incansables.»*

També — seguim amb l'aportació forastera — han truncat les barretines i les han convertides en gorres de legionaris, i els ha agradat disfressar-se amb ribets als pantalons i cintes de colors als braços, com els membres de les *tunas* o els marins llicenciats. Probablement, i si no fos per això, alguns no serien dels Cors. Allò que passa.

Aquest any, per Pasqua, vam veure l'antic Cor El Portense, els de La Raspa, que havia desaparegut i ha tornat a refer-se. Ens va fer molta alegria. Abans tenien el local a Cal Misèria. Aquest bar ja està tancat, i ara el tenen a Cal Marcial. Portaven barretines — i, alguns, mocadors de butxaca al coll —. La barretina, uns quants, posada, però la majoria a la mà.

Eren uns disset, en total. Catalans: el cadiraire, el *marmolista*, el Tomàs, l'Elola, dos o tres més. La resta, murcians, o veritables tipus de murcians. Un d'ells, gallec, encara que només parla català.

Abans, com ja hem dit, cantaven cançons en castellà. Ara canten cançons catalanes, cançons de caramelles. Amb una mà sobre l'altra, pendants de la batuta del mestre, obren la boca. Però per acabar canten un *pot-pourri* de cançons modernes. *Di, papá*, aquella cançó beneitona de Guardiola; *Tostando café*, o molent-lo, d'altres. Els han posat lletra catalana. Estan bé, i agraden a la gent.

Una veïna, en veure'ls passar, bromejant, i en mal català perquè no és catalana —, crida: «*Aprossimeu la cistella!*», per disposar-hi el seu òbol. El de la cistella,

una mena de moro amb barretina, va d'aquí enllà, recollint. El Cor es detura a cantar per a les veïnes, i un dels components, petit i renegrit, que ha cantat: «*Som els fills d'una raça valenta...*» crida a les dones, baladrejant, i volent dir-los que s'espremin les butxaques i siguin generoses: «*¡A ver si os "escorreis" como los limones!*»

Entre els immigrants, s'entén, és clar. I en parlaré pel que això pot representar per al catòlic i cristià català, perquè es faci la seva composició de lloc. No pas per altra cosa.

Ja hem assenyalat que l'aspecte religiós entre els immigrants mereix capítol a part. També, afegim, és un tema complex, complexíssim. Ja veurem què se'n pot dir.

L'immigrant, cosa bastant lògica, té les seves creences, creences que ells — i altres — anomenen «fe» — «*Yo tengo mi fe*», diuen —, però que en realitat només són un vague sentiment religiós, una barreja de certes particularitats i d'una certa moral, una confiança en «alguna cosa» i una simple tradició.

Certament, la seva religiositat és una mica supersticiosa i fetitxista. Va lligada a sants, verges, romeries i processons. Tenen una religió tàctil. Els agrada de veure i tocar. Això explica el seu entusiasme per les processons de Setmana Santa amb les seves mascarades, i que els deixi freds, per exemple, la de Corpus. Les imatges són venerades com una cosa que els recorda la seva terra. A les seves reduïdes habitacions gairebé tots tenen quadres de la Mare de Déu del Carme o de l'Àngel de la Guarda. O qualsevol altra Mare de Déu, patrona del lloc que van deixar, com la Verge de *las Maravillas* o de *la Fuensanta*. Certes colònies o nuclis d'immigració elaboren la seva festa patronal o processó, amb col·laboració parroquial o sense. Així ho fan els veïns d'Alicún de Ortega, amb sant Roc, com ja hem dit, o els de les Cases Barates, amb la Mare de Déu del Carme, que cada any passen, pel seu compte, i fins i tot, els primers anys després de la guerra, amb topades amb el rector d'aleshores. Al Polvorí, que té per

patró sant Bartomeu, l'església ha ostentat primer la Mare de Déu del Carme, present dels feligresos, abans que la del Patró, la qual fins aquest any no havia estat possible de comprar. També en aquest barri se celebra amb gran pompa i solemnitat la processó de la Mare de Déu del Carme, a la qual alcen més altars que per Corpus al Santíssim. De vegades hi ha una certa competència entre els devots del sant o els de la Mare de Déu — qui farà l'altar millor, qui adornarà millor la imatge —, en la qual batega un cert orgull de *patria chica*. «*En mi pueblo se hacía así o así*», diuen.

N'hi ha — seguim amb els immigrants — que a la seva terra «practicaven» la religió: missa i sagraments, especialment el compliment pasqual, però tot això sense connexió amb la seva vida, sense massa convicció interior, més aviat per rutina i inèrcia. Era difícil aquesta integritat, perquè la seva vida era una constant i inconscient submissió a la injustícia.

Ara, a la ciutat, la immensa majoria *no practiquen*. Abans es deixaven portar pel corrent, per un corrent; ara els arrossega un altre. Al poble era malvist «no» anar a missa; aquí és mal vist «anar-hi». M'explica mossèn Josep Maria Galbany, el rector del meu barri, que un hom li deia que ell ja hi aniria, a missa, ja, però els companys, al bar, li prenien molt el pèl.

Al poble, al seu lloc d'origen, complien, com ells — encara que aquests potser estimulats per algun motiu de conveniència i d'ordre de valors — el terratinent, el botiguer i el prestador — que n'hi ha, encara, d'usura per aquells pobles! —. I l'ànima senzilla d'aquest que ara és immigrant establia una connexió entre la religió i la vida d'aquells poderosos. I ho veia tot igual. I tot li semblava comèdia i falsedat. I quan uns fets concrets li van posar al descobert les injustícies d'aquells éssers privilegiats, li va passar pel cap, com ha passat pel cap de tots, si no seria veritat això que la religió és l'opi dels pobles, puix que aquelles persones que estaven per damunt d'ell la feien servir per a dissimular i encobrir el seu capteniment.

Un home em deia: «*La señora del propietario de mi pueblo, cuando mi esposa estuvo enferma, la visitaba cada semana y le llevaba una docena de huevos*». El jornal d'aquest bon home, al servei d'aquell terratinent, era de 38 pessetes diàries. D'això fa tres anys. El seu comentari és: «*¡Qué buena señora!*» Com de costum, la caritat li impedia de veure la injustícia.

Com ja hem dit, aquí, a Catalunya, i religiosament, han trobat el mateix. Una caritat — la de «donar» i «demandar» — que fa oblidar o dissimular les humiliacions i les injustícies. La persona caritativa posava als seus protegits, com a condició, el compliment de certes pràctiques religioses, unes pràctiques religioses que no els deien absolutament res perquè més aviat els semblaven la paga necessària per tot allò que rebien. «*Por el agradecimiento hacia Dios*» hauria pogut ésser l'*slogan* de moltes ànimes caritatives i de molts capellans. L'agraïment a ells, i, a través d'això, a Déu. Un camí tortuós. Cal atendre la necessitat amb una ajuda justa i apropiada. La religiositat es provoca amb el testimoni lleial d'una vida sincerament consagrada. La resta és deshonestedat.

Ja a les grans ciutats, han pogut observar que l'escàndol s'ha repetit. No sempre les persones religioses són les millors, no sempre els catòlics són els millors. També s'ha seguit abusant de la caritat-truc. I ells han reaccionat amb l'única cosa que podien esgrimir per tal de defensar-se: la hipocresia. «La religió a Espanya, una cosa a l'abast de tothom», és una frase que no estaria malament com a reclam publicitari. D'una manera o altra te l'han posada a les mans.

A Espanya, abans, hi havia un poderós furor anticlerical entre les classes proletàries i populars. Partits polítics i publicacions atiaven aquest furor. Actualment l'anticlericalisme no existeix. M'objectareu que no «pot» existir. És veritat. Però és que, a més, ha minvat. Als tallers i a les fàbriques encara trobes l'home d'abans de la guerra que tot ho adobaria afusellant els capellans. Però per a la joventut, tot això ja no val. Això no vol

dir que admetin els capellans. Hi ha una gran indiferència. Però vull remarcar que la gent s'alegra quan veu un capellà «com cal», expressió que tots sabem què vol dir. Fins i tot el descregut conscient en sent una satisfacció. Remarquem també que els capellans, després de la guerra, van tenir la paella pel mànec. Però no van saber fer bon ús d'aquesta paella i ficar-se la gent senzilla a la butxaca.

El capellà, aleshores, va ésser una persona poderosa, omnipotent. Allò que no aconseguia un capellà... Feia avals per treure els presoners dels camps de concentració, proporcionar col·locacions, repartir paquets nadalencs, regalava bons i flassades. Actualment, les classes senzilles segueixen creient que el que un capellà no pot fer, no pot fer-ho ni Déu. I els van a demanar recomanacions per a un pis, per tal de trobar feina, per tal d'ingressar en un hospital... I, si el capellà no aconseguia allò que demanen, es pensen que és perquè no vol, i tornen a odiar-lo com abans.

Els primers temps, per guanyar-se la simpatia del capellà, que tot ho podia, la gent omplí les esglésies. Després han anat abandonant-les. Els mateixos capellans, i diverses organitzacions pies, amb uns cartons, marques o contrasenyes, que més tard es convertien en premis, omplien les esglésies de velles i de criatures. Sempre s'ha obrat i se segueix obrant així. Als hospitals, demostrar una religiositat que no senties era i és una llossada més de menjar per part de la monja, tota estovada davant la teva beateria.

Mai no s'ha comptat amb un per a res. Encobertament o obertament sempre s'ha procurat que tothom estigui ben casat i ben batejat. Infinitat de «senyoretetes» han envaït aquestes zones a la caça de la parella que viuen junts o del qui està per batejar, i d'altres, com corbs, han sotjat el moribund per preparar-lo a ben morir i facturar-lo cap a l'eternitat, tant si vol com si no vol.

A la tan comentada Setmana del Suburbi de l'any 57, algú va dir: «Cal anar al suburbi amb la barra de pa a una mà i l'Evangeli a l'altra». Dissortadament, aquesta

ha estat la tàctica: Vols pa? Aquí tens l'Evangeli, doncs. I la gent, que no és toixa, o ho és a la seva manera, agafava el pa i feia com qui agafava l'Evangeli. I tothom content.

Moltes institucions religioses — col·legis, congregacions — han enviat en aquesta terra-de-ningú dels pobres, els seus associats, però moltes vegades més per al bé espiritual d'ells mateixos que per al bé material dels altres, perquè això satisfia els seus anhels d'abnegació, de generositat i d'humilitat. (Aquestes dames que casen, bategen, és un dir, i et «preparen» abans d'expirar, respiren totes cofoies de la seva santedat.) S'ha pres el proïsme com a instrument d'ascètica. Se santificaven per mitjà d'aquest proïsme que, per la seva banda, no volia fer de proïsme i pensava, rient per sota el nas: «A mi, dóna'm pa i digue'm cul d'olla». I, encara que no ho sembli, així han seguit les coses.

Esbrinar, actualment, entre els qui van a missa o a les parròquies, per què hi van, seria una tasca difícilíssima. Dins el baix percentatge dels qui encara van a missa, caldria fer un altre grup: els qui hi van per conveniència, una conveniència moltes vegades il·lusòria. En trobaríem molts, d'aquests. Des del qui hi va per la flasada o la col·locació al qui hi va per jugar a basquetbol o a ping-pong, o perquè no sap on anar, passariem per una sèrie de particularitats. Però tant se val.

Els capellans de suburbi han trobat sempre, i troben encara, que la primera cosa que els diu l'home o la dona que entra al despatx parroquial, encara que vagi a demanar una insignificant partida de baptisme, és: «*Padre, yo voy los domingos a misa*». I, de seguida, recita tots els seus mèrits pietosos i devots. I és inútil que el capellà remarqui que davant d'ell no cal fer cap mena de demostració meritòria. No s'ho creuen. Si en altres temps els van exigir aquests mèrits, per què haurien de deixar d'exigir-los-els ara? «A mi no m'enreden!», malicién.

La gent, de seguida que, pel que sigui, entren dintre el radi d'acció del capellà, ja mistifica. No solament van

a missa, sinó que parlen d'un cristianisme que no tenen i es tornen moralitzadors pel que fa als allunyats. El capellà que actualment hagi aconseguit de tenir uns amics obertament escèptics o d'una altra ideologia, i que no li amaguin les seves idees, pot donar-se per ben satisfet, perquè ha fet molt de camí de cara a l'apropament de la gent, d'aquests pocs i de tota la resta.

Les pràctiques religioses, els immigrants que les practiquen se les fan a la mida. I en algunes festivitats, com ara Diumenge de Rams, Setmana Santa i Nadal, omplen les esglésies de gom a gom, tots engrescats.

Celebren amb tota pompa les primeres comunions, els casaments i els bateigs, ni més ni menys que qualsevol fill d'Espanya, de qualsevol condició que sigui, perquè en aquest tradicionalisme tots hi hem caigut. A Espanya es casen per l'Església fins i tot els comunistes i celebren la primera comunió fins i tot els fills dels protestants. No fer-ho, per convicció, seria voler anar contra corrents invencibles.

Com ja hem dit abans, són supersticiosos. Barregen les oracions amb el curanderisme, les novenes i les endevinaires. Creuen en mil incongruències, però igualment deixen de creure en altres mil coses. De vegades el seu fons religiós és tan anhelant que, com que se senten descontents del seu rector i de la seva manera de fer, escolten de bona gana els Testimonis de Jehovà, per exemple; aquests, al capdavant, no et diuen que no vagis a missa, ni de bon tros, addueixen, com volent dir: «No són tan dolents com ens pensàvem».* Tampoc no

* Heus aquí el que vaig escriure sobre aquest punt, al meu quadern de notes, l'any passat:

«Sembla que hi ha una invasió de Testimonis de Jehovà pels nostres barris. Molta gent en parla. Reparteixen llibres, bíblies, fullets. Jo en tinc un, d'aquests fullets. «¡Despierten del sueño!» Ofereixen ajuda. El rector de Port ja es va exclamar i a través de la «*Hoja Diocesana*» va avisar contra els qui van per les cases discutint de religió. Hauria de buscar aquest full perquè era tot un poema. Els misteris de la religió ja han estat discutits, venia a dir:

manquen els qui es fan espiritistes o protestants. I pel que es veu aquests germans de religió de vegades es reuneixen a casa o a la barraca d'algun veí, perquè la gent diu que a tal lloc o a tal altre — com aquí, al Polvorí, i a Jesús i Maria — hi ha una capella protestant.

Sembla que els protestants també «donen». N'hi ha que se n'han assabentat i empalmen els actes que per catequitzar-los organitzen les senyores de les conferències amb els que organitzen els protestants. Fan creure

L'Església és molt sàvia perquè vinguin d'altres, ara, a esmenar-li la plana.

»Aquest matí m'explicava una bona senyora que es diu Maria, com van per les cases, com van anar a casa seva. Van a parelles — diuen ells — com els apòstols. Crist anava predicant per la terra, oi? Ells també. Aquesta senyora Maria està molt contenta, perquè diu que no es fiquen amb les seves idees, sinó que les hi respecten. Ella els ha explicat que va a l'església, i ells li han dit que ells quatre — els dos Testimonis, la senyora Maria i el seu marit —, parlant de Déu, ja constitueixen l'Església.

»Sentir explicar tot això deu ésser allò que no hi ha. Seria fantàstic d'ésser-hi en aquestes discussions plenes de disbarats.

»Com que aquesta mateixa senyora Maria els explica que de vegades, quan ja de nit puja al terrat a recollir la roba estesa, es queda mirant les estrelles i dona gràcies a Déu per la seva grandesa, els Testimonis de Jehovà li aclareixen que així, i no d'altra manera, és com ha de resar.

»També van anar a casa d'una altre veïna de Port — segueix explicant-me aquesta dona —, però aquesta els va rebre bastant malament dient-los que ella s'havia casat per l'església, els seus fills eren batejats també per l'església, que farien la primera comunió, i que de vegades anava a missa, quan era per algun difunt, o alguna festa extraordinària. Tot i això, no creia ni en els capellans ni en ells — els Testimonis —; no creia en els homes, només creia en la Mare de Déu. Els Testimonis li diuen que Déu no té mare, que qui va tenir mare va ésser Jesucrist. Ella s'hi enfada, perquè això ho considera un insult.»

Sembla que abans anaven per les cases i entraven i es presentaven dient: «No sap que s'acosta la fi del món?» Com és natural, els clavaven la porta pels nassos. Ara he vist que no. Quan es van inaugurar aquests nous pisos on visc ara, de seguida van iniciar una incursió. A casa també van venir. Anunciaven l'arribada d'un nou regnat espiritual millor.

a tots en el seu proselitisme i en treuen tot el suc que poden. I fan bé.

Em diu un catòlic català que la religiositat de l'immigrant en general és més baixa que la del català. Que encara que entre els immigrants abunden relativament les persones intensament pietoses, sobretot dones, anomenades vulgarment «beates», són molt pocs els qui posseeixen una certa formació religiosa poc o molt profunda. I fa observar que els qui segueixen la missa amb el llibret, assisteix als cercles d'estudis parroquials, pertanyen a les Obres d'Exercicis, etcètera, són, la majoria, catalans. Potser sí. Encara que tot això és discutible i analitzable.

Un vicari de la Mare de Déu del Port em feia observar que és un fet humà la minva dels costums religiosos dels immigrants quan passen de la seva terra cap aquí. Davant el canvi de clima que representa la vinguda del poble a la capital, es desorienten, perquè troben a faltar mil coses. Allà no era tan anodina i anònima la seva freqüentació del temple com aquí. Allà el capellà els «veia» més que no els veu generalment aquí.

També, segueix fent-me observar aquest capellà, mossèn Martínez, troben un buit, si no parroquial, sí veïnal. O sigui un buit entre els veïns que per unitat de credo haurien de tractar-los com a germans. Per bé que acceptats religiosament pel clericat — el rector, el vicari — no ho són per la feligresia, que va a la seva, i aleshores se senten perduts, despistats. Jo n'he vistos, quan feia de sagristà a l'església de Port, que entraven a la sagristia a dir que al seu poble eren d'Acció Catòlica, que aquí també en volien ésser, i que allà feien això i allò altre. Això no obstant, després anaven descentrats i embadocats entre els qui freqüentaven no solament l'església, sino el centre parroquial, perquè aquests no es preocupaven gaire del que els altres feien al seu poble, tot i que tots ells eren antics immigrants o descendents ja aclimatats. Els nous, o aguantaven o se n'anaven.

No sé si el factor espiritual d'una parròquia es me-

sura per la gent que va a missa i freqüenta els sagraments o pel bon comportament del veïnat. De tota manera, l'índex d'assistència a missa, aquest índex d'assistència, pot donar una mesura del fervor religiós en aquests nuclis d'immigració. I per això hem preguntat, hem indagat.

Diguem d'antuvi que a *El Laberinto Español*, de Gerald Brenan, hem llegit que només el 5 % dels camperols de part d'Espanya anaven a missa i complien el precepte pasqual. A Andalusia l'assistència d'homes era un 1 %. Això els anys 1930... Actualment, als barris del Polvorí i del Foment — uns 5.000 habitants tota la demarcació — només uns 400 van a missa els diumenges, d'un 7 a un 8 %.* A Port hem calculat que hi assisteix un 5 % de la barriada. A Can Clos, molt pocs, em diuen. A Can Vidalet, un 1 o 2 %, ens van dir. A Sant Adrià de Besòs, Parròquia de Sant Pere Ermengol, un 4 %. Són càlculs *grosso modo*, però polsats per gent catòlica, capellans i tot, i, encara que donats amb un cert pessimisme, no han contestat el que et contesta l'indiferent del carrer, que ha dit: «Avui dia ja no hi va ningú, a missa». Nosaltres hem tret aquest percentatge o conclusió: sobre el 20 % que en general es calcula a les parròquies barcelonines o ciutadanes, les zones suburbanes donen un 6, un 4 i fins i tot un 2 %.

Podem remarcar que en un concurs literari al qual s'havia de descriure el barri, organitzat entre les criatures de les escoles d'aquesta banda de Can Tunis, molts

* El rector ens facilita aquests números de tres diumenges no escollits a l'atzar, sinó un diumenge d'hivern, un de primavera, i un altre d'estiu: Dia 4 de novembre de l'any passat: 348 persones assistents a missa; 24 comunions. Dia 28 d'abril d'aquest any: 392 assistents a missa; 37 comunions. Dia 14 de juliol: 323 assistents a missa. No es va recordar d'apuntar les comunions. Observem que l'estiu és l'època de menys assistència i la primavera la de més, encara que també cal advertir que de novembre de 1962 a aquest abril de 1963 la parròquia havia augmentat, amb els nous pisos, en uns 700 feligresos, d'un sol cop.

dels concursants van posar de relleu el fet que poca gent va a missa. Vegem alguns exemples.

Diu un nen d'onze anys, dels estatges de la S.E.A.T.: «*El ambiente religioso es pobre. Acuden más niños y niñas que hombres y mujeres a los oficios*». I un altre del mateix barri i dels mateixos anys: «*La religión es escasa y pobre. La gente no le da la importancia que se le da en otras partes. Por eso, aunque la iglesia está llena, no va toda la gente, ya que parte de las viviendas no van a misa los domingos*». Cal advertir que aquestes criatures tenen professors religiosos marianistes i que aquests deuen haver posat en evidència l'escassa religiositat del barri i els la deuen haver feta remarcar, perquè és d'aquests mateixos nens que copiem les següents i sorprenents observacions: «*La gente es de escaso origen cristiano...*» (Deu haver volgut dir que compleixen escassament com a cristians.) I un altre: «*En mi barrio hay cinco mil personas y la mayoría "no son católicos"*». (No és que vulgui dir que són mahometans, protestants o ateus, sinó indiferents.) Un altre, després d'opinar que són majoria els qui no hi van, afegeix dogmàticament:

«*...no van a misa ni creen en Dios. Cuando tienen que ir a una boda o a algún bautizo van para no ser menos entre los otros invitados, diciendo:*

»—*Yo voy a misa todos los domingos.*»

I un altre diu, d'allò més deseixidament: «*Pero he aquí que llega el domingo. ¡La gente, ir a misa, ni hablar! Ellos dicen:*

»—*La misa para los curas, lo que es yo me voy al fútbol.*»

Un altre d'aquests nois de la S.E.A.T. ens descobreix que els professors devien insistir sobre aquesta qüestió quan, després de dir que pocs van a missa, afegeix que els seus mestres diuen que no és per falta de misses, perquè n'hi ha tres.

Un minyó de catorze anys admet: «*La gente es "bastante" católica*». I aquesta ingènua observació d'un altre no està malament: «*Las mujeres tienen más espíritu*

(vol dir esperit religiós) *porque como no tienen nada que hacer pues van a la iglesia...*»

Finalment, un de tretze anys dóna xifres: dels 5.000 o 6.000 habitants que s'atribueixen a aquesta barriada, en deuen anar a missa uns 900, diu. No està malament.

Ja tornarem a parlar de les criatures. Remarco que he considerat necessari aquest capítol com a informació per al catòlic català i per tal d'arrodonir l'estudi de la idiosincràsia de l'immigrant. De cap manera no és un retret a les pràctiques o no-pràctiques religioses d'aquests immigrants.

La cultura de l'immigrant és baixíssima, nulla. Aquesta és la primera cosa que contesta qualsevol si li ho pregunten. I és veritat. En tenen molt poca, per no dir gens.

Els únics que posseeixen una cultura més o menys sòlida són els immigrants de classes més altes, encara que alguns, com els funcionaris, a bastament preparats, es diu que tenen una cultura caciquista. No he entès massa bé aquesta definició donada per un català, però suposo que vol dir que són manaires i set-ciències. Justament qui més sofreix a la seva carn aquest costum de manar, d'amenaçar i d'imposar-se és l'immigrant de baix.

Ja hem vist l'elevat índex d'analfabetisme a Andalusia. No crec que en arribar a Catalunya l'analfabetisme augmenti, sinó al contrari. Els diaris, aquests dies, han dit que a tot Espanya hi ha 3.000.000 de persones analfabets, o sigui el 10 % de la població. Probablement, és clar, aquest 10 % deu oscillar, i en algunes regions o estaments deu baixar a zero, mentre que en algunes altres deu pujar a xifres considerables. Entre els immigrants que han vingut a Catalunya hi ha molts analfabets, sobretot si comptem com a tals els qui només saben dibuixar la seva signatura. Aquests i els qui no entenen amb prou feines què confegeixen. L'índex, tenint en compte aquestes característiques, s'eleva enormement entre la gent adulta. Hi ha qui assegura que arriba a un 90 %. Potser sí, perquè n'hi ha molts que per vergonya posen al cens que saben llegir, i és mentida. Aquesta gent de més de quaranta anys ja no aprendran de llegir ni escriure, perquè si han passat així més de la meitat de la seva vida, per què no han de poder seguir igual

fins al final? O sigui que ja no ho consideren necessari.

De tota manera, aquesta gent inculta i ignorant està convençuda de tenir saviesa i intelligència innates; per això tenen la seguretat que si sabien llegir i escriure ningú no els faria la pols. I no paren de dir-ho: «*Bueno, si yo supiera escribir, otro gallo me cantaría*». N'hi ha que en comptes de dir *escribir* diuen *saber de cuentas*, i d'altres *saber ortografía*. Tot és el mateix. Inconscientment s'adonen de la gran arma que és la cultura, però no miren de posar-hi remei.

Perquè no solament és no saber llegir ni escriure gens, o saber llegir i escriure poc, sinó tots els coneixements o conceptes en general que això enclou, més la cultura cívica anexa.

De vegades, quan enraones amb ells, et sembla que et trobes davant un espai limitat i tancat, on no entres de fora, però d'on tampoc no surt res, i penses: què hi ha darrera d'aquests ulls, què s'amaga darrera d'aquest front? I, sobretot, com deu ésser el món que ells veuen? Sí; em respondreu que tenen una concepció primària i instintiva del món, un sentit fatalista que els fa creure que tot està bé i tot està malament, que les coses són així perquè no poden ésser d'altra manera. Astora que homes d'una habilitat manual extraordinària no compreguin ni puguin capir la més lleugera especulació intel·lectual. I és que una cosa els la van ensenyar i l'altra no.

Generalment no tenen gota d'interès per res que no els sigui de necessitat immediata. Així et trobes, de vegades, qui, sorprès de la teva professió d'escriptor, i desitjós de parlar-te'n, perquè tu t'has interessat per la d'ell, et pregunta, per exemple, si has escrit, un per un, cada exemplar d'un mateix títol que hi ha per les llibreries, els 3.000 o 4.000 de l'edició. És evident que amb una mica de raonament, de meditar allò que pregunta, aquest home veuria que això no pot ésser. I, això no obstant, el qui t'ho ha dit no és un estúpid; ben al revés, és un home que adoba telèfons, construeix balances o

condueix tramvies. De vegades passes una mala estona si, creient que els interessa la marxa del món actual, intentes d'explicar-los les causes de qualsevol conflicte vigent.

Diuen que hi ha dues menes d'ignorància, o tres: no saber res, saber malament allò que se sap, saber una cosa en lloc d'una altra... El mateix podem dir del llegir. Hi ha dues menes d'analfabetisme: no saber llegir absolutament res i no entendre el que es llegeix.

Ja he explicat l'anunci de la conferència d'en Jaume Nualart sobre *Solución al problema de la vivienda*: els veïns de Jesús i Maria van llegir que el ministre hi anava a donar-los casa. Una vegada, la revista «Destino» em va encarregar un reportatge sobre les platges lliures i jo el vaig fer sobre la de Can Tunis. Quan arribà el moment de posar els peus a les fotografies que havia fet en Ramon Dimas, en vaig trobar una a la qual apareixia una gitana amb un joc de cartes franceses a la mà, i voltada de banyistes. I vaig posar: «¿Poker o cartomancia?» No se'm va acudir res més. A la fotografia, i a primer terme, apareixia una dona amb vestit de bany que resultà que era una senyora casada de les Cases Barates, recolzada en un minyó que ningú no sabia qui era. La gent, referint-se els uns al fet que s'havia deixat fotografiar en vestit de bany, i els altres al fet que es recolzava en aquell noi desconegut, asseguraven que ben clar que ho deia el rètol de la fotografia: i llegien: «*Por la condumancia*» (pel menjar; s'havia deixat fotografiar així perquè l'havien pagada.) També de vegades van a la farmàcia a comprar supositoris «*Pulmo-rrectín*» i demanen: «*Esos supositorios que van rectos al pulmón.*» No cal pas explicar més anècdotes.

Una mena d'element curiós és el savi de barri, l'home que sap llegir i redactar més o menys perfectament o imperfectament i que té un diccionari o un llibre d'història a casa. S'adona que té una supremacia per damunt dels seus companys, o es pensa tenir-la, perquè oblida l'aguda dita que tants ases hi ha amb lletres com sense. A aquesta mena d'ocell, no se li acut allò de «no-

més sé que no sé res» sinó tot al contrari. Es compara amb els altres i se sent un Ramón y Cajal, l'amo, el sùmmum. I aleshores es converteix en un tipus reaccionari i perillós, perquè tot s'ho mira amb commiseració i amb menyspreu. Fas una conferència en un barri, i el savi de torn — a tot arreu n'hi ha un parell que encapçalen presidències i comissions — de seguida et diu: «Aquests — els seus companys, vol dir —, no han pescat res». Els fas un cine-fòrum o una representació teatral, i ell diu el mateix. Només ho entén ell, i ve a dir-te que no val la pena de fer res per als altres.

Com ja hem dit, tots senten una gran veneració per la cultura, que els és una mena de deessa desconeguda, i als noms de les seves penyes o als seus lemes continuament apareix la paraula «cultura» juntament amb la d'«harmonia» o altres idees progressistes. També, a les discussions o baralles, la primera cosa que retreuen és: «Vostè no té cultura ni educació». Saben, a més, que un dels mals bàsics que afligeixen el país és la manca de cultura. I, això no obstant, ja aneu veient com van, de peixos, en matèria de cultura... Quan els fas aquesta objecció, responen:

«I què hi podem fer!»

Com a d'altres aspectes que hem tocat en aquest llibre, també en aquest altre hi ha les seves gradacions i els seus matisos. Els joves, per exemple, ja és cosa diferent. I les criatures també. Els mateixos pares no volen que siguin com ells, rucs de càrrega tota la vida. I per poc que puguin els obliguen a estudiar, per tal que adquireixin una cultura pràctica — que per a ells consisteix a aprendre aritmètica, saber redactar, escriure a màquina, dibuix lineal... —. La cultura cívica o artística no els preocupa, perquè no veuen que sigui útil.

De tota manera, i entre els joves, el nivell de preparació és molt baix; unes enquestes fetes sobre aquest tema oferien una mitjana de tres a quatre anys d'escola per cap. Entre els qui procedien de les zones rurals del sud abundaven més els analfabets o semianalfabets que

amb prou feines han assistit a l'escola primària; hi havia el cas, fins i tot, d'una noia que només hi havia anat una setmana, i a la qual uns amics i veïns caritatius havien ensenyat de confeïgir.

Les seves lectures són *tebeos* i novel·les de cinc pessetes que continuament canvien a les biblioteques de lloguer. Dels periòdics els agrada molt «El Caso», «Por qué», «Hola». Tots tres són molt significatius. Morbositat i ínfules de grandesa. A les dones grans, semianalfabets, serials radiofònics de Losada i Sautier Casaseca.

Temps enrera, el periodista León-Ignacio preparà una enquesta per a «El Correo Catalán» sobre la joventut en els seus tres aspectes d'obriers, oficinistes i universitaris. Polsà molts ambients, i a mi em demanà que li preparés un grup de nois de quinze a vint anys dels meus barris. Li'n vaig reunir uns divuit. Les seves professions eren: barber, mecànic, manyà, planxista, lampista, pastisser, dos oficinistes, un impressor, un ebenista... Només n'hi havia un de català. Els altres eren de Múrcia, Granada, Linares, Conca, Sevilla, etc. La majoria havien agafat l'ofici que exercien perquè sí. No tenien cap vocació determinada. S'havien posat a treballar de la primera cosa que els havia sortit, i ara els agradava. Només el pastisser es posà a fer de pastisser tot i que volia ésser una altra cosa. S'hauria estimat més ser delineant, i ara estudiava dibuix lineal per correspondència. Un altre va dir que en principi havia volgut tenir un altre ofici, però que ara ja no canviaria el que tenia pel que aleshores li hauria agradat.

Recordo, perquè ho vaig anotar, que, quan se'ls va preguntar què els agradava de llegir, van contestar, la majoria, novel·les, sense que poguessin dir si eren novel·les de qualitat les que llegien o què. Pel que explicaven, es deduïa que eren novel·les de l'Oest, novella barata. N'hi va haver un que va dir que li agradava llegir poesies del Quixot (?). Un altre va dir llibres d'història, sobretot la Història de França, i va assegurar que en aquells moments llegia la vida de Maria Antonieta. Un altre

contestà que ell només llegia obres de teatre, i m'ensenyà una obra que li agradava molt — no podia fallar — d'Alfonso Paso, *Cena para matrimonios*, així com també confessà que no havia anat mai al teatre. Un va dir que no llegia res, i va recalcar que no li agradava de llegir. I un altre, que havia llegit novel·les de l'Oest, i que ara llegia un llibre sobre la J.O.C., que li havien deixat, i li agradava.

Havent-los preguntat si llegien els diaris, van dir que sí. En llegien això: de primer, els esports; després, el cinema. El lampista va dir que sempre llegia *Apuntes de un mirón*, del «Diario de Barcelona». Un dels oficinistes, les notícies de l'estranger. Però generalment no els interessava què passava a Algèria, a Berlín, a la Xina o al Congo. Tot i això, tots van fer d'allò més broma dient que els diaris només sabien dir mal d'en Khrúixtxov i d'en «Fidelín». Sempre els batega a dins una mena de desconfiança.

En preguntar-los quant de temps havien anat a escola van dir que sis o set anys. Generalment des de sis anys, quan comença l'edat escolar, fins a tretze o catorze, quan se'n surt per posar-se a treballar. Un d'ells, tres anys. Un de ros va dir que tota la vida fins que havia començat a treballar. Sorprès, el periodista, d'aquest «tota la vida», li demanà explicacions. «És clar — va dir el ros—. ¿No veu que a dos anys ja em van posar a la guarderia?»

En realitat hi ha una cosa bàsica que falla en voler fomentar aficions culturals com ara la lectura, els estudis suplementaris, l'assistència a conferències o a cercles d'estudis, tots els matisos que vulgueu, i és la manca de temps, les poques hores que aquests minyons passen a casa, les poques hores de lleure que tenen. La permanència mitjana a casa era de quatre hores diàries, sense comptar, és clar, les de dormir. A través d'aquesta enquesta vam trobar molts casos de famílies que, a causa dels horaris diversos dels seus membres, no coincidien a casa seva durant tot el dia — quan uns hi arriben els altres se'n van o dormen — i només poden

reunir-se el diumenge.* Acaben sentint-se com uns perfectes estranys.

Culturalment, les generacions més grans ja estan perdudes. Les més joves es defensen, a rodolons, amb certes lectures per insulses que siguin, molt de cinema, alguns centres, penyes o reunions, classes nocturnes o acadèmies, i esporàdics estudis per correspondència. El futur dels infants, el veurem al proper capítol sobre:

* M'explicava un fresador que algun dia, entre setmana, no pot resistir més, i deixa de fer hores extraordinàries per tal d'arribar a casa seva i veure el seu filllet jugant i corrent, perquè d'altra manera durant els sis dies de la setmana només el veu dormint.

No sabia dir fixament, ni tampoc aproximadament, quants nens toquen per escola en aquestes extenses zones d'immigració o suburbanes. Al Districte II, a la zona que per entendre'ns en diem Can Tunis, hi ha unes set escoles per a vuit o deu grans barris. Fins i tot la barriada més pròpiament anomenada de Can Tunis en té dues. A primer cop d'ull sembla una bella quantitat d'escoles. Si ens fixem, però, que a les seves aules, d'una capacitat per a 30 alumnes, s'hi amunteguen pel cap baix 50, i de vegades 60 i 70 alumnes, veurem palpablement que no solament no hi ha prou escoles, sinó que alguna cosa no funciona com cal i falla.

De la parròquia suburbana de Sant Sebastià de Barcelona (Verdum) sí, que hem pogut haver aquest quadre:

Serveis escolars. Parròquia suburbana de Sant Sebastià de Barcelona (Verdum)

Any 1957

	<i>Alumnes</i>		<i>Escoles</i>
	<i>Nens</i>	<i>Nenes</i>	
Escoles nacionals	100	100	1
Escoles particulars	60	15	1
Escoles nocturnes	25	—	1
Totals	185	115	3
Total d'alumnes d'ambdós sexes			300
Població escolar			3.844

	Alumnes		Escoles
	Nens	Nenes	
Escoles nacionals	281	305	1
Escoles particulars	473	346	4
Escoles nocturnes	10	14	2
Totals	764	665	7
Total alumnes d'ambdós sexes			1.429
Població escolar			4.533

Si bé des de l'any 57 al 59 han augmentat en 1.129 els infants que assisteixen a l'escola, aquest any darrer es van quedar sense anar-hi 3.104 infants. També, en aquests dos anys, veiem que les escoles particulars passen d'una a quatre; això ens dóna una petita idea de l'actual proliferació d'escoles particulars per tal de suplir la manca d'escoles nacionals o del municipi.

A Can Tunis gairebé no hi ha escoles particulars. No sé si una o dues, amb un reduïdíssim nombre d'alumnes, reduïdíssim, en general, perquè algunes d'aquestes escoles s'installen a pisos particulars i no s'hi cap. La majoria d'escoles són nacionals — fins i tot la parroquial ho és — o de l'Ajuntament. És digne de remarcar l'absència absoluta d'escoles religioses — maristes, escolapis, marianistes, jesuïtes — en aquestes desolades zones d'immigració. Si n'hi ha alguna, sempre està al servei d'una empresa colossal. No és que ens en lamentem gaire, perquè tant se'ns en dóna. Però ho remarcuem perquè tenim entès que entre els principis d'algunes d'aquestes ordres entra l'ensenyament del pobre.

A la ciutat satèl·lit de Cornellà, on ja hem explicat que uns amics nostres tenien una acadèmia particular, només hi havia una altra acadèmia o escola com ara la d'ells, però cap escola nacional o de l'Ajuntament. Aquests amics es queixaven d'aquesta manca d'escoles

estatals o municipals allà. Em vaig permetre de dir-los que millor per a ells, perquè eliminaven la competència, puix que unes escoles d'aquests tipus sempre serien més barates que la d'ells. Em van assegurar que hi havia tantes criatures que la competència no els feia cap por. El que era urgent era que es construïssin classes per a aquells marrecs, perquè ells els tenien amuntegats i no n'admetien més perquè ja no n'hi cabien.

Segons els urbanistes, la població escolar representa a les nostres ciutats una mitjana del 12 % del cens de la població, que va en augment en disminuir la categoria social dels seus habitants i que a les zones on viuen matrimonis joves pot arribar al 20 %. Així, en un barri de 5.000 habitants caldrà preveure dues escoles primàries per a nens i nenes i una escola elemental. Això no obstant, els nous barris de 5.000 habitants amb prou feines si tenen una escola; i això els barris que sorgeixen amb ajuda oficial, diguem, que els que es formen per iniciativa privada, cap ni una. Així es dona el cas de l'escola única per a tres o quatre barris. Un embolic.

Per això en una enquesta realitzada pels Amics de la Cultura i del Llibre a les escoles barcelonines, hem pogut observar que la mitjana d'alumnes per classe era de 40 a 50, sobretot a les poques escoles suburbanes o d'extraradi que van contestar a l'enquesta; i algunes arriben als 60 alumnes o més. I això no obstant segueixen essent molts els infants que no hi van, o que no hi poden anar, o que només hi van a temporades, i uns quants anys, o entren tard, ja grandets, a l'escola, o l'abandonen prematurament, segons.

I és que aquest ensenyament obligatori fins a dotze anys — que tots creiem que ho és fins a catorze — no és tan obligatori, perquè qui no vol no hi va. Cal declarar, en honor a la veritat, que les criatures que no assisteixen a l'escola, per deixadesa dels seus pares, o perquè els seus pares no poden portar-los-hi — cal admetre això també —, i que corren pels carrers a les hores de classe són tots fills o descendents d'immigrants. De catalans, cap.

Vull advertir, a propòsit d'aquest deixar d'anar a escola per «deixadesa dels pares» que llancem despectivament que, de vegades, són tan urgents altres problemes i afeixugaments que el de l'escola queda en darrer terme. Infinitat de nenes no van al col·legi perquè porten el pòndol de la casa mentre la mare és a fer feines, o perquè tenen cura de les criatures més petites. A les barraques de Jesús i Maria sabem d'una nena de quatre anys que es queda per tenir cura de dos germans seus en absència dels seus pares. Aquesta nena ja està marcada a la bestreta; la seva no-assistència a l'escola ja està decretada. És més fàcil que arribin a anar-hi els petits dels quals té cura: ella serà ja per sempre la guardiana dels seus germans. Quina infantesa!

Conec una nena de dotze anys que ha tingut cura dels quatre o cinc fills que la seva mare ha tingut darrera d'ella. Sempre la veus amb una criatura de bolquers a braços, tant si va a jugar com si va a comprar. La seva assistència a l'escola, és clar, ha estat esporàdica; fins i tot, de vegades, quan ella tenia temps, la seva mare no tenia diners per a enviar-la-hi.

Hi ha guarderies per a infants — la majoria, com els dispensaris de butxaca, d'iniciativa privada —, però són insuficients, i només els admeten fins a tal edat i els treuen a tal altra, i no n'accepten tants d'una família, o només de tal barri, i si estan malalts ja no els poden portar, o cal pagar una quota mínima, etc. O sigui que sempre, per una raó o altra, existeix la nena-màrtir que fa de mare dels fills que portà al món la seva mare, una mica per deixadesa.

D'altres països europeus hem sentit explicar que quan els guàrdies o els gendarmes troben una criatura en edat escolar rodant pels carrers durant les hores que li pertocaria d'ésser a l'escola, agafen la criatura, la porten a casa i posen una multa als pares. L'ensenyament és gratuït i, per tant, obligatori. Comprenem que aquí no es poden posar tan seriosos, perquè fins i tot a les escoles estatals i municipals, que són les de la gent pobre, es paga per tal que els mestres tinguin un sobre-

sou, puix que amb el sou que tenen es moririen de gana. Tot i això, és una misèria el que guanyen. Vegem, més o menys, què cobra actualment un mestre, per a vergonya de tots.

Fins fa molt poc els seus honoraris eren de 1.928'75 pessetes el mes, després d'haver-los deduït el que es queden per a la jubilació. Aquesta jubilació, l'assoliran a 70 anys. Aleshores cobraran el sou més el 5 % de la mutualitat.

Per casa o habitació cobren 1.187'20 pessetes cada dos mesos, o sigui gairebé 600 pessetes el mes. Això, no més ho cobren els mestres de les ciutats. Als pobles els donen casa. Cal afegir una gratificació fixa de 741 pessetes mensuals que no és doble per Nadal ni pel 18 de juliol, ni entra a la jubilació.

O sigui, en xifres rodones, era això el que cobraven:

	1.930'—	ptes. de sou
	600'—	» per la casa
	740'—	» de gratificació
Total . . .	3.270'—	ptes. el mes

Ara, i des del mes de juliol, els han augmentat cosa de 900 pessetes la gratificació. O sigui que la cosa ha quedat així:

	1.906'—	ptes. de sou
	600'—	» per la casa
	1.658'—	» de gratificació
Total . . .	4.164'—	ptes. el mes

Aquestes dades, ens les ha facilitades una mestra que porta disset anys al Magisteri Nacional, de les oposicions de l'any 1945.

Els homes cobren el mateix, però els casats tenen 300 pessetes mensuals per la dona i 200 per cada fill. Això vénen a ésser els punts.

Per tot això ha calgut muntar un truc curiós, amb coneixement de la Inspecció de Primer Ensenyament,

que consisteix a cobrar un mínim de 50 pessetes el mes per alumne, deu per al Patronat, i fer una hora més cada dia de classe, per justificar aquests diners, hora que se'n diu de «permanència». O sigui que actualment, a totes les Escoles Nacionals, en lloc d'haver-hi cinc hores de classe, que és el que s'hauria de fer, n'hi ha sis. Suposant que un mestre tingui 50 alumnes — els del centre de Barcelona no tots els tenen — es treu més de 2.000 pessetes de plus, que no surten mai del tot exactes, perquè sempre hi ha els qui no paguen i altres coses. Possem unes 2.000 pessetes. Sumades a la quantitat que hem dit abans signifiquen unes 6.164 pessetes el mes.

Moltes escoles, en lloc de fer una hora de «permanència» en fan dues, i cobren aquesta hora a 25, a 30 i fins i tot a 50 pessetes. És clar que, en aquesta segona hora de «permanència», no s'hi queden tots els alumnes com a l'anterior.

Infinitat de mestres, per tal d'ajudar-se, preparen estudiants de batxillerat. I, cosa més trista, molts es dediquen a negocis que no tenen res a veure amb l'escola, com ara vendre coses a terminis a classe mateix, fabricar *plumiers* o altres treballs manuals, portar la comptabilitat, de nits, d'alguna petita empresa, fer correccions per a editorials...

Resumint: amb l'excusa d'ajudar els mestres, les escoles no són gratuïtes. I tot i això, que malament que viuen els mestres! L'ideal seria que aquesta persona, amb cinc o sis hores de classe en tingués prou per a les seves necessitats i es dediqués després de la classe a preparar la de l'endemà, a formar-se, a estudiar. Mentre això no s'aconsegueixi, el país no anirà mai bé; tot el que es pugui dir, ultra això, és pura retòrica.

A causa de la migradesa del sou, als mestres, els convé aquest bigarrament, aquest amuntegament d'alumnes a la seva classe. L'enormitat de minyons a cada aula obliga a dividir aquestes classes en tres seccions pel cap baix. El professor atén ara una secció, ara una altra, i, ben comptat i debatut, no n'atén cap com caldria. La majoria de mestres que van començar la car-

rera amb veritable vocació ara només es preocupen, en primer lloc, de la seva subsistència, després de quedar bé amb la Inspecció, i després de l'infant, quan en realitat hauria d'ésser a l'inrevés, sempre primer l'infant. Per atendre a la subsistència bastants d'ells recorren, com ja he dit, a moltes altres ajudes complicades, i en molts casos a martingales i combinacions: que si donar classes de recomanats, que si cursos de batxillerat... De seguida que un vailet els permet d'endevinar que a casa seva van tirant una mica millor del que és norma en aquests barris, criden els seus pares per dir-los que la criatura és molt aplicada i que convindria que comencés a estudiar el batxillerat, de cara a qualsevol carrera o honrosa professió per al dia de demà. Els pares — que sempre som tan beneits que ens pensem que els nostres fills són els més savis i espavilats de l'univers — cauen a la trampa. El minyó fa dos o tres cursos de batxillerat i a quinze o setze anys, ja desenganyats els pares i convençut el fill de la inutilitat dels seus esforços, abandona l'escola per posar-se a treballar, lamentant no haver-ho fent abans, com ho havien fet els pares dels altres minyons, que els van posar a treballar a tretze o catorze anys.

Dissortadament l'estretor i la penúria han convertit el mestre en un dels personatges menys privilegiats d'una classe que hauria d'ésser honrosament privilegiada. Han estat transformats en individus sense amor a la professió que només pensen com guanyaran una peseta, en éssers rutinaris i mesquins, en goliats de l'ensenyament. Al mateix temps, pensant en el futur, és una professió que cada dia atreu menys la joventut, sobretot la joventut masculina, perquè pel mateix preu i amb el mateix esforç estudien una carrera molt més lucrativa.* Hi ha les honroses excepcions, i és cosa de treure's

* Ens consta que en resposta a un anunci de «La Vanguardia» en el qual se sol·licitava un magatzemista que sabés llegir i escriure i les quatre regles, es van presentar de 15 a 20 mestres, entre altres professions liberals.

el barret davant certs mestres suburbans que han de portar llibres de casa seva perquè els infants puguin efectuar consultes, que han muntat ells mateixos una biblioteca a la seva classe o que sofreixen i es desesperen davant la desesperadora realitat, com ara un mestre que, havent muntat una biblioteca infantil a totes les escoles que ha regentat, ara no ho pot fer, perquè no hi ha un mínim de seguretat a l'escola on és ara, una escola de la Trinitat, puix que l'edifici es troba tan abandonat pel Municipi que és impossible de deixar-hi res de valor sense córrer el risc que gent desaprensiva ho robi o ho destrossi, de nits, o bé en període de vacances. El fet ja s'ha repetit diverses vegades sense que ningú hagi pres les mesures més elementals per tal d'evitar-ho. L'Escola, així, amb majúscula, és actualment la gran oblidada de la nostra societat, i per aquest camí no anirem enlloc.

Seguim dient que en aquestes escoles gratuïtes de les zones suburbanes, que, com ja hem vist, no tenen res de gratuïtes, és obligatori de pagar-se el material escolar, de manera que la mensualitat acaba convertint-se en una quantitat que Déu n'hi do, sobretot per als pares que tenen quatre i cinc fills en edat escolar. Com que de vegades es dona el cas de pares que poden pagar la mesada — perquè d'això, generalment, no hi ha alumne que se n'escapi —, però el material escolar segons quan no, et trobes que aquest alumne assisteix a l'escola en pla de «matar hores» i deixar els pares tranquils.

Tornem a recordar, amb aquest motiu, aquelles antigues escoles de l'Ajuntament, glòria de Catalunya, amb les quals la cultura va tenir el seu apogeu, on no pagàvem cap quota, i, a més a més, encara ens subministraven material escolar gratuït, abundant i de bona qualitat: blocs per a prendre notes, llibretes ratllades i sense ratllar, llapis, ploma, goma d'esborrar, cartolines per a jocs manuals...

Era un ensenyament europeu. Aules amb sol, ventillades, patis amb jardins, nens i nenes junts, res de lli-

çons de memòria tipus lloro; ens ensenyaven jugant. Cantàvem, apreníem dansa. Els alumnes no estàvem amuntegats. No teníem pupitres, sinó unes taules es-paioses, per a diversos alumnes, com en tertúlia, amb gerros de flors. L'escola tenia tot allò que calia: biblioteca, dispensari, dutxes, home anatòmic, esquelet, màquina pneumàtica, microscopi, mapes, grans làmines...

A l'estiu ens portaven un mes a fora, «a colònies». Barrejaven els nens dels barris d'immigració amb els del país. Encara conservo, de la darrera vegada que vaig anar en aquestes colònies, el «Carnet del noi» que ens donaven i al qual llegeixo: «Em dic *Francisco Candel Tortajada*. Tinc 10 anys i sóc natural de *Casas Altas (Valencia)*. El meu pare s'anomena *Pedro Candel* i fa de *barrenero*. La meva mare s'anomena *Felipa Tortajada* i fa de *lavandera y las faenas de casa*. Tinc 1 germans, que s'anomenen *María* i tenen 7 anys respectivament.

»Visc al carrer 7 núm. 63 pis *bajo*. Vaig a l'Escola *Ramón de Penyafort* del carrer 4 i el meu mestre s'anomena *Sr. Cofiño*. Formo part de la Colònia de *S. Hilari Sacalm* i sóc a la villa o al grup *Puigmal*; el Director de la Colònia s'anomena *José Astor Montserrat* i el meu mestre *Santiago Siguan Almenara*.»

I segueixen les altres pàgines: «Els meus companys de villa o de grup s'anomenen», i aquí la llista dels meus companys; les preguntes sempre en català i jo responent en la meva llengua, perquè encara que «ja» entenia què volia dir allò, «encara» no havia après de contestar igual. I després un seguit de preguntes amb un profund sentit pedagògic i psicològic: «Quin és el teu company preferit? Per què?» «Coses boniques, importants, que hi ha al poble: *Una cosa muy bonita del pueblo es la colonia, luego también tiene la bóbila, también la iglesia, garajes, el Teatro Tivoli, los bares, el mercado, la ermita, el cine, las plazas, las tiendas, el castillo de Monsuli*. «De què viu la gent?», «¿Quins mitjans de comunicació hi ha amb Barcelona i amb els pobles importants de la comarca?», «Quins animalons hi has trobat més correntment anant pel camp?», «Has pogut sa-

ber alguna llegenda, tradició o costum, relatiu al poble o a la comarca?», «¿T'has fet amic d'algun noi o noia del poble?» Etcètera. Després vénen pàgines en blanc per a dibuixar, i jo tinc dibuixada la bòbila del poble, una llagosta i el Montseny. Els diumenges, el mestre ens preguntava: «¿Qui són els qui, a casa seva, la mare els portava a missa?» I els qui alçàvem la mà, ens hi portaven. Els altres, no. Cal fer el que es pugui, fins i tot allò més desesperat, per tal de retrobar aquest tipus d'escoles i d'ensenyament, perquè així és com s'han creat certs admirables països, espills de civilització.

Finalment, i pel que fa a les escoles erigides actualment als nuclis suburbans, la majoria d'infants que tenen la sort d'assistir-hi — sostenim que n'hi ha molts que no hi van — l'abandonen de seguida que poden amb un bagatge cultural que fa riure, per no haver de dir una altra cosa. Se'n van de l'escola perquè a casa seva necessiten ajuda econòmica, tan abans de l'edat reglamentària, en alguns casos, que difícilment els poden estendre el Certificat d'Estudis Primaris que de vegades els exigeixen a certes empreses on voldrien entrar a treballar.

Com hem vist, el problema del magisteri espanyol no és solament un problema d'ordre suburbà — encara que com s'ha demostrat, i com de costum, són les classes pobres les que més sofreixen aquestes conseqüències — ni que afecti solament les classes migratòries, sinó que és una cosa d'ordre nacional. Hauríem de dir-ne més coses encara, però això ens allunyaria més del camí tractat. De manera que deixem-ho córrer.

Abans de passar a tractar aquesta qüestió definitiva, principal i vital per a Catalunya, m'he de deixar a la punta del bolígraf una sèrie innombrable de detalls referents a qüestions suburbanes. Si tenim en compte que aquests verals són habitats gairebé en un cent per cent per immigrants, no pot sorprendre ningú el nostre interès en això. Aquests detalls — que es transformarien en una sèrie de problemes inacabables —, la majoria són ramificacions o producte dels que ja hem anat analitzant més o menys.

De tota manera no vull passar per alt el de l'assistència mèdica, que, si no està resolt, s'ha procurat atendre de la millor manera possible, per obra de gent de bona voluntat i pel natural caràcter de la professió mèdica.

Existeixen alguns consultoris o dispensaris, tots de beneficència, on, per poc preu, una mica en sèrie i rutinàriament — no pot ésser d'altra manera —, hom atén el desventurat i miserable.

Al districte de Can Tunis, per exemple, ha estat edificat un modèlic Centre de Promoció Social on rep visita mèdica gratuïtament o a preus irrisoris tothom qui vol, i al qual acudeixen una vintena d'especialistes sense que cap d'ells hi cobri ni cinc. Continua sense resoldre's el problema de l'hospitalització, terrible problema contra el qual moltes vegades, i gairebé sempre per causes burocràtiques, t'estavelles. Però per norma general aquests mateixos metges o alguna abnegada assistenta social resolen o arranjen l'afer.

Encara que tot això són draps calents en espera d'una societat més justa, cal reconèixer que l'escalf d'aquestes institucions ha reconfortat una infinitat de freguturosos.

També es produeix el cas del metge que, havent acabat la carrera, es llança a aquesta mena de barris extrems a la recerca d'una clientela i hi munta el seu consultori. Al mateix temps que es guanya la vida, atén una multitud de desamparats. El metge és un home que la feina no espanta. Acostumen a fer conductes de tres i cinc duros el mes. S'atipen de visitar, però fins i tot fan diners. Per norma general, el metge, a part d'ésser un home molt treballador, també és humanitari. Si bé els del «seguro» no ho són — almenys aquests que es neguen a la visita domiciliària amb l'excusa que «no saben on para, allò» —, sembla que els del suburbi sí.

Però encara hi ha llocs deixats de la mà de Déu, com passava amb el desaparegut Bogatell, on fins que no hi van arribar uns estudiants del S.U.T. (Servei Universitari del Treball) a donar un cop de mà a aquella gent, estaven completament abandonats. Tot i això, l'ajuda d'aquells minyons es limitava al fet que un d'ells, que estava acabant la carrera de Medicina, els visitava en un recambró on no tenien ni llum elèctrica — molt menys les més elementals condicions d'asèpsia —, i on la taula de reconeixement era un catre amb una flassada al damunt. Una cosa certament impressionant. Cosa semblant succeïa — no sé si encara passa igual — al Pavelló de Bèlgica.

* *

Ara fiquem-nos d'un cop a la discutida qüestió de la integració, aquesta pregunta que, sobretot els catalans, i angoixosament, es fan: S'integra o no s'integra a Catalunya el contingent immigrant?

En realitat, aquest dilema ja preocupava fonament els catalans d'altre temps. N'hi ha prou de rellegir el tantes vegades esmentat Josep A. Vandellós, que, davant la reduïda reproductivitat del català i l'empenta dels de fora, opinava que poca influència podria tenir a la resta d'Europa «la nostra cultura, perquè aleshores tindrem

una Catalunya més gran però en ella els catalans es trobaran en minoria».*

I segueix dient: «Com hem dit (...) podria donar-se el cas, en el futur no massa llunyà, que Catalunya fos més important que avui però que els veritables catalans fossin dins d'ella una minoria.»* I ens preguntem: «Serà aquesta la Catalunya de l'any 2000 segons ens assegurin els homes de les estadístiques, que tot ho saben?» I seguim preguntant-nos: «Qui són els veritables catalans?: en Tal, amb el seu avi gallec?, en Tal altre, amb pare alemany i mare madrilenya?, aquest, amb mare andalusa?, el de més enllà amb pare murcià?, aquell altre, que no va néixer a Catalunya però hi viu des dels tres anys?»

També va ésser aleshores Barcelona la població més envaïda. Per això segueix plorant Vandellós: «Ara comprenen que els catalans comencin de sentir un cert mal-estar davant la immigració, sobretot els barcelonins, ja que la majoria dels nouvinguts es concentren a la capital i als seus voltants.»** Què hauria dit Vandellós ara que la immigració, en trobar-se que no cap a Barcelona, estenent-se de mica en mica per tot Catalunya, ha arribat fins als pobles hidroelèctrics del Pirineu?

Vandellós segueix furgant aquest problema i fent-se mal ell mateix. Assenyala la importància progressiva del nucli foraster: «... els fills dels immigrants ja figuren com a catalans, però mantenen les característiques pròpies de llur gent i els nous contingents es van multiplicant amb un ritme molt superior al nostre.»** I torna, una mica masoquista: «Aquest podria ser el cas de Catalunya el dia que l'element foraster superés l'autòcton, perquè els qui s'anomenarien catalans ho foren de nom però no de raça.»** Qui són aquests catalans de raça?: els que he esmentat abans? ¿aquests conspicus catalans

* *Catalunya, poble decadent.*

** *La immigració a Catalunya.*

que diuen: «Si comencem a parlar de races, jo me'n vaig»?

I tot i això Catalunya ha passat i passa per una prova del foc pitjor que la que aleshores li auguraven. No solament s'ha produït un augment de la població forana, sinó que aquest l'ha trobada amb les mans lligades.

Però avui ens trobem amb una Catalunya més serena, més equànime, més dignificada, i, per què no dir-ho?, més optimista, més amorosa i generosa. Això, és clar, a part certes «no» honroses excepcions.

Per tot això ens ha estat possible de llegir en algunes ponències sobre immigració i integració els següents punts bàsics i categòrics:

- a) Els immigrants són gent catalana.
- b) El nostre objectiu és la integració.
- c) La missió de Catalunya és fer de gresol.
- d) Amb això Catalunya enllaça amb la seva tradició.

e) D'aquesta missió, en són responsables les minories dirigents del país (enteses en un sentit molt ampli.)

Etcètera, etcètera; i, per acabar, aquest bell credo o manifest, després d'argüir que és tasca de tots els catalans dedicar el màxim esforç a aconseguir aquesta unió i integració: «I per tant ens obliga a anar a l'immigrant amb la mà estesa, sincerament i generosament estesa, i amb el cor obert. Catalunya té en aquest terreny una gran missió a realitzar, que només amb molta generositat, amb molta esperança i amb molta fe podrà dur a terme. Ai de Catalunya, i ai també de la població immigrada, si fracassem! Però no tenim per què fracassar si ens sabem alliberar de la mesquinesa per una banda i de la covardia i del descoratjament per l'altra».

No es pot dir tot el que fa al cas sobre aquest difícil i ramificat assumpte. Provem de dir, però, que Catalunya, ara, es troba mancada d'unes defenses, i que aquesta manca pot fer perillosa per a ella — encara que afavoreixi el seu desenvolupament econòmic i industrial — la immigració, perillosa per a Catalunya com a Catalunya. També li manquen escoles educadores. I uns

mitjans collectius d'integració — ràdio, premsa, cinema, aquestes mateixes escoles — que caldrà suplir amb el que sigui i com sigui.

De tota manera, cal tenir en compte moltes coses, quan es parla d'integració. Una, els valors humans dels qui vénen. No s'hi pot passar una goma d'esborrar pel damunt. No es pot partir de la base que tot el que porten i el que han abandonat és negatiu i tot el que troben aquí positiu. Ja hem vist que no.

Jo recomanaria, a part de generositat, tacte, un difícil tacte. M'objectaran: «Però, ¿és que fins i tot a casa teva has de mirar on poses els peus?» Abans dèiem: «¡Allá películas!» Ara no sé ben bé com ho diuen.

Un andalús m'explica que assistí al casament d'una cosina seva, a Terrassa, i que el capellà predicà en català. No el sermó de la missa sinó l'allocució als nuvis. Està bé, essent així que els nuvis ja feia anys que vivien a Catalunya... Això, encara ho admetia. Però el capellà, «això», ho remarcà. Encara que havien nascut a Andalusia, els va dir, s'havien «criat» a Catalunya. A aquest andalús era això el que li coïa. ¿Que per ventura era cap mèrit haver-se criat a Catalunya? Era un accident. Si haguessin emigrat a un altre lloc s'haurien criat en aquest altre lloc. I afegí: «¿Es que ser catalán es más que ser andaluz?» Falta esbrinar amb quina intenció ho va dir el capellà, i com ho va dir el capellà. De tota manera és cert. Perquè es pot estimar la terra on vius, però tampoc no oblides la terra on vas néixer. Ésser català no és pas més que ésser andalús. Molt de compte, no anéssim a parar al problema dels blancs i dels negres, o dels alemanys i dels jueus.

Alguns barris, pel fet d'estar d'esquena a la ciutat o, millor dit, a la societat, estan tancats en ells mateixos, amb una certa propensió al ressentiment, a no admetre res perquè a ells no els han admesos, i això fa molt més difícil la seva integració.

La promoció de tota aquesta gent, cal buscar-la amb un sincer respecte en la seva persona i en tots els valors espirituals que han aportat amb ells. Cal donar-los i

admetre'ls. Donar-los el que es té i respectar el que porten.

Dels barris més pobres, com els de barraques, no es pot esperar pas promocionar el barri sencer, captar l'entitat, perquè viuen d'una manera inestable, com les rates en ple naufragi, en un constant — tot i que la situació és perllongada — «salvi's qui pugui». Caldria atreure'ls d'un a un, però això és molt difícil.

La integració és complicada entre els adults actuals, per això cal pensar més en els joves i les criatures. Aquests ja no estan tan aferrats ni arrelats a les «seves coses».

D'aquí ve que l'opinió general i més estesa, pel que fa a la integració dels immigrants, sigui que a partir dels fills s'efectua en tots els estrats. És un natural esdevenir dels fets, una conseqüència natural, i no hi valen resistències.

Això, ho creuen tant els catalans com els no-catalans, la qual cosa en si ja és esperança, i els de totes les categories socials, cosa que reforça aquesta esperança.

N'hi ha molts que creuen que la primera generació ja no s'integra. La segona, tant si no s'integra com si s'acaba d'integrar, estima Catalunya. La tercera, ja, sí. Encara que alguns afegeixen: «d'una manera problemàtica». És clar que al qui així opina li podem objectar que no sap ben bé què vol. És allò que dèiem abans: ¿Qui són els veritables catalans? I que les coses no poden romandre incòlumes. El món d'avui no és com el món d'ahir. Tots els estaments ho estan demostrant amb el seu mimetisme. Personalment, volem fer l'observació que la primera generació, aquesta que segons tothom mai no s'integra, acaba estimant també Catalunya.

Algú m'ha donat aquesta explicació, de la qual ens permetem dubtar, i que d'altra banda, ni ell mateix no dóna per segura: «Els fills dels immigrants s'integren o no segons les circumstàncies: treball, professió, amistats, aficions... Generalment tenen més tendència a la integració els qui assoleixen una posició més elevada;

encara que en aquests darrers anys aquesta teoria no sembla gaire segura».

A un català de barri, que voldria que el convencessin del contrari d'allò que ell veu, i que veu les coses així perquè no les vol així, un dolorós pessimisme li fa dir que veu molt difícil la integració i formació d'un sol poble, i això tot i reconèixer que és una petita minoria — sortosament i segons ell — la que és hostil als immigrants i els fereix amb brometes de mal gust. Però ell veu l'assumpte des d'un punt de mira social i sota l'aspecte del món del treball, i per això s'estima més que aquesta gran massa immigrant se senti abans obrera, conscient de la seva classe, que cap altra cosa. No acaba de veure que dues persones puguin estar d'acord en una qüestió i no estar-ne en una altra. Suposo que em faig entendre. Aquí cauen com l'anell al dit les paraules de Francesc Maspons i Anglasesell: «...perquè ni forçant la voluntat no es pot arribar a la conclusió que tots els ciutadans que coincideixen a parlar una mateixa llengua o tenir la mateixa religió, o ésser d'una mateixa raça, o cultura, forçosament hagin de pensar, en política, de la mateixa manera».

Hi ha qui creu que primer cal humanitzar-los, tots aquests immigrants, aquesta gran massa. Cal fer que se sentin homes i persones. La resta són afegitons. Vindran per ells mateixos. Que es facin o sentin catalans, si volen; si no, què hi farem! Val la pena de tenir-ho en compte, això.

I una altra opinió, aquesta de català esvalotador: «Abans que catalanitzar el foraster, cal catalanitzar el català». Com podem veure, n'hi ha per a tots els gustos.

Tot plegat, una mica, és una discussió bizantina. La nostra observació particular ens ha ensenyat o demostrat, més o menys, això: que, a desgrat de tots els corrents migratoris, sempre hi ha hagut al país un fons de catalanitat que ha romàs inalterable. Davant aquest fons, per tant, sucumbiran tots els immigrants, a la primera, a la segona, a la tercera, i si cal a la quarta generació. En aquest sentit ja hem assenyalat la gran

vocació i capacitat d'element integrador que té Catalunya. A més, el foraster, i encara que no ho analitzi — perquè la gran majoria aquestes qüestions no se les planteja —, necessita trobar, a on va, un poble fet, i que aquest poble no es desfaci. En certa manera és la seva garantia i és el que, si les coses són com cal, respondrà per ell. A ells, que vénen de terres on estaven a zero, no els convé de trobar unes altres terres iguals, mortes i sense esperança.

Una altra observació de pes és que el qui arriba a Catalunya és un desarrelat. El sol fet de venir ja és una probabilitat d'integrar-se. N'hi ha molts que, per malament que se la passin a la seva terra, no se'n van. S'hi queden. S'estimen més aguantar allà i morir-hi, si cal. El qui se'n va, se'n va disposat a tot, fins i tot a això que ell encara no sap què és, la integració, i que és probable que no sàpiga ni tan sols quan ja ho haurà fet. Aquest home acorralat només desitja una cosa: que la terra on va li sigui favorable, i vol que els seus fills agafin i admetin tot el que hi trobin de bo, fins i tot això que ell, per les seves característiques i el seu encalliment ja no podrà agafar: l'idioma, els costums, la cultura, la tradició... El que passa, en realitat, és que, després de tant enraonar, tampoc no se li ha donat res de tot això que inconscientment ve a admetre i que de moment és capaç d'admetre, i sí, només, de tant en tant, alguna guitza.

S'ha dit que el proletariat sempre va ésser anticatalanista, perquè el catalanisme va ésser sempre una idea burgesa. I no hi ha ningú més burgès que el burgès català, segons els mateixos catalans.

No ho sé. Jo crec que les coses, ara, no són com abans. S'ha fet taula rasa de tot. El proletariat migratori ja no pensa res. Només a viure. Tampoc el català ja no és tan esquerp. I molts aspectes ja els confrontarem després, quan s'arregli tot això que ara cal arreglar.

Hi ha una cosa essencial, i és que el poble espanyol, en el qual està immers el català, prengui consciència del seu moment.

Aquest llibre ja s'acaba. No ha estat un estudi científic, rigorós ni matemàtic sobre la immigració actual a Catalunya. A part que aquesta mena de literatura no és el nostre fort ni ens agrada, ens vam trobar que hauríem necessitat un equip de gent que treballés a les nostres ordres, disposar de molt més temps i també de bastants més diners. I això no ha pogut ésser. Hem hagut de limitar-nos a exposar senzillament, d'una manera molt d'estar per casa i tal com rajaven (estil reportatge) una sèrie d'observacions fetes entorn d'una classe i d'un ambient que en tots els aspectes és el nostre. De tota manera, una de les persones que han animat l'autor en aquesta enutjosa empresa li ha dit que no podia deixar de parlar, en aquest llibre, d'una altra classe d'immigrants que no són precisament els qui, pel fet d'ésser com ell, ha tractat i dissecat. L'autor, que és home influenciable, ha comprès que això podia ésser interessant i s'ha posat a la feina. El resultat apareix a continuació. Vegem-lo.

Aquest altre immigrant no ha arribat en massa, ni formant colònies, ni cridat per uns peoners. Tampoc no ha format barris i nuclis ni viu miserablement. Uns han vingut perquè els han destinats aquí, i aquests han vingut una mica forçats encara que després molts s'han aclimatat. Altres, a guanyar-se millor la vida. Altres perquè van estudiar la carrera aquí. Altres perquè ho van sol·licitar ells, en el càrrec que tenien, per la cosa de l'escalafó. Altres per oposicions a certes vacants... Altres... En fi, els motius, com es pot comprendre, són amplis i diversos.

Aquests altres no-catalans són persones de professions liberals, funcionaris, empleats, comerciants, i els fills

d'aquests, etcètera. Jo, per tal d'entendre'm, els he anomenats «els altres immigrants», però diguem ja des d'ara que la paraula els molesta una mica. Ells han vingut per altres motius. No eren persones de pas, diuen, que venien a tall de prova, sinó amb càrrecs estables o establitzats. En els fons — llevat dels destinats — eren motius com els de l'emigrant pobre: a veure si aquí els anava millor que on eren. El que passa és que actualment la paraula immigrant, com la paraula suburbi, l'hem deformada, a fi d'entendre'ns millor. Alguns d'ells — com per exemple un sociòleg —, em va dir que sí, que atenint-se a l'estricta etimologia del mot, ell era immigrant. De tota manera, les paraules no són la cosa més important.

Abans de passar a les petites conclusions de la meua modesta investigació entre aquest element també foraster, ens farem ressò de les opinions que se'n té, sobretot d'aquesta classe que en diem funcionaris i que no deixa d'ésser una classe una mica vaporosa i poc delimitada.

A Catalunya hi ha un tipus d'immigrant — contràriament a aquest tipus d'immigrant pobre del qual ens hem ocupat tan extensament i que és una esperança per al país — que té mentalitat de conqueridor. Són, s'ha dit, parlant en línies generals, els buròcrates, els militars, i, com ja hem assenyalat abans, molts homes de professió liberal.

A la tan sovint esmentada setmana dedicada al suburbi hi va haver qui va dir que, si a Barcelona hi ha una gran quantitat de gent d'altres regions, només una petita quantitat són habitants del suburbi. És un error com una casa, perquè si en aquests nuclis el 90 % és gent no-catalana, i ells són la petita quantitat d'aquesta allau forastera... No es comprèn. Tota la població barcelonina, aleshores, seria gent estrangera, o almenys una majoria terriblement aclaparadora. I si això fos cert, i amb aquesta mena de forasters, Catalunya estaria perduda.

El contingent relativament petit són aquests altres immigrants que ara acabem d'esmentar. Però aquest contingent petit és poderós per la seva situació social i

la seva força política. Alhora, té idees molt concretes sobre Espanya, sobre Catalunya, sobre el paper que a ell li pertoca d'interpretar. Van venir a Catalunya — aquesta és l'opinió general — convençuts que feien una tasca patriòtica, amb una mena de missió a complir, tots cofois i envanits de portar-la.

Fins i tot alleguen que l'immigrant de les classes inferiors és un tipus que no sap res de res i que per això mateix, per la seva ignorància, és un ésser fàcil d'entabonar, i per això es transforma.

No ho sabem. La diferència que s'observa entre la gent de l'últim graó i els de condició més elevada és que en els primers hi ha indiferència i en els segons rancor. Sempre s'ha dit que val més l'odi que la indiferència, perquè l'odi està a tocar de l'amor. Això és retòrica, frases que fan bonic. En realitat, el qui odia, odia sempre. A part que aquesta indiferència del de baix és una indiferència-ignorància que l'educació pot fer maleable i canviable.

De tota manera — també és una opinió recollida a l'atzar — avui dia ja no s'observa aquell anticatalanisme, o, millor dit, «anticatalunyisme» d'immediatament després de la guerra, quan fins i tot entre els mateixos catalans burgesos i de l'aristocràcia hi havia qui renegava àdhuc de la fonètica del seu cognom, Pujol, i canviaven el «iol» per «jol».

La frase més rotunda i contundent sobre el funcionari, me la va engegar un obrer català, veí de can Clos, que em va facilitar també altres informacions sobre aquest barri, incloses en una altra part d'aquest llibre. Segons ell, el funcionari menysprea i tem Catalunya alhora, i per això la lloa hipòcritament. Com veiem, això, tot i que pot ésser veritat, i ho és, és un cul-de-sac.

Algú m'ha dit sobre els funcionaris:

—En realitat vénen a Catalunya perquè els hi envien, de manera que no són una classe molt significativa. Els qui ocupen càrrecs elevats ja és diferent. Aquests sí, que vénen mal predisposats. Els simples funcionaris, per

exemple d'Hisenda, dels *Montepíos* o del *Ienepé*, molts ja són gent del país..

Alguns, els ha molestats això d'«haver de» venir a Catalunya, sobretot pel batibull que comporten els trasllats. És lògic. Després els ha desagradats el ritme d'aquesta agitada vida catalana, concretament el de la ciutat, però al capdavant s'han deixat agafar per l'engrenatge i s'hi han identificat.

Entre els meus entrevistats, me'n vaig trobar un que, tot i que podria canviar de destí i ascendir i tot, s'estima més seguir vivint a Barcelona. Consti que aquest trasllat no significa un poble o capital de província, sinó Madrid o Sant Sebastià. Però em va lloar les moltes comoditats de què s'ha voltat el català, i trobava que la vida a Catalunya era meravellosa. Hi havia moltes comunicacions i sobraven mitjans per a traslladar-se d'un extrem a l'altre de la regió, els paisatges de la qual, en algunes zones, li recordaven la seva Galícia natal. No trobava traves per al seu sibaritisme.

També m'han fet observar que la diferència entre obrers i funcionaris immigrants és molt acusada. En general, al funcionari no-català se li té poca simpatia per l'altivesa i el «complex de colònia» amb què tracta el públic. Això, també ho experimenta el treballador foraster, que, com ja hem dit, per la seva sorruderia hom tracta més de qualsevol manera.

I fins aquí les observacions dels altres.

Jo he parlat, per orientar-me quant a aquest tema, per saber què pensaven de Catalunya, amb una dotzena de persones: un parell d'empleats, dos o tres intel·lectuals, un catedràtic, un o dos funcionaris, etcètera. Les opinions han estat diverses i comunes, i algunes molt substancioses. Haig d'advertir que, pel que fa als defectes catalans o de Catalunya, jo els vaig animar per tal que els diguessin. També les seves virtuts. Vaig demanar que parlessin amb sinceritat, i els vaig assegurar que no diria els seus noms. Al capítol dels retrets, val la pena de deturar-s'hi atentament — les virtuts no cal llimar-les, els defectes sí —, no agafar s'ho massa a la valenta,

i reflexionar sobre allò que puguin tenir de cert. Algunes d'aquestes entrevistes, encara que ens allarguem, les traslladarem íntegres; d'altres, només en reproduïrem allò essencial.

El primer que vaig interrogar va ésser un noi que treballa en una editorial. Em va sorprendre la seva virulència contra Catalunya. Sobretot perquè era jove, vint-i-tres anys, i ja en feia deu que vivia a Barcelona. Quan li vaig preguntar, veient el seu rancor, per què va venir aquí, per què s'hi queda, em va contestar:

—*Mi dinero me lo gano.*

Vaig assenyalar la resta de l'oficina, on gairebé tots eren del país, i li vaig dir:

—*Pues te hallas rodeado de catalanes...*

—*¡Oh! A la fuerza ahorcan...*

Després em va explicar que ell voldria ésser americà, perquè a Amèrica del Nord estan millor que aquí. Es troba en aquesta edat a la qual els nois creuen que allò que interessa és viure a tot tren, peti qui peti. De patriotisme, ni gota. I això que era fill d'un militar. Per això havia vingut a Barcelona, perquè el seu pare hi va ésser destinat. El pare va morir i aleshores va ésser quan ell es va posar a treballar. Ha anat a escola, aquí, a Barcelona, però ja veiem com li ha estat de negativa, l'escola, per a la seva admissió de Catalunya.

Entén el català, és clar, però ni el parla ni el llegeix. Tot i això, té bons amics catalans.

La majoria dels qui he interrogat després no solament l'entenen, el català, sinó que el llegeixen. N'hi ha que el parlen i altres que no, generalment perquè no s'hi veuen obligats; però, com va dir un d'ells, ja voldrien saber qualsevol altre idioma tan bé com coneixen el català encara que no el parlin.

Aquest noi em va dir que el que li feia més ràbia de Catalunya o dels catalans era «*la creencia de su superioridad sobre el resto de España*».

Això de la creença de la seva superioritat, en el català, m'ho han assenyalat tots com un defecte capital. Algú va dir aquest acudit o frase, certament enginyosa o gra-

ciosa: «*El gran negocio consiste en comprar un catalán por lo que vale y venderlo por lo que se cree él que vale*».

Les virtuts que aquest noi trobava al català eren l'esperit familiar, les iniciatives comercials i la serietat.

Creu que es quedarà tota la vida a Catalunya, perquè no té cap projecte de marxar-ne, ni a la curta ni a la llarga. De la seva terra, de Badajoz, no me n'ha pogut explicar res, perquè se'n va anar quan era molt petit.

Generalment no he trobat qui hagi contestat les meves preguntes esquerpament, sinó ben al revés, i encara que de vegades per dessota d'aquesta suavitat han traspuat les seves «idees especials», a la majoria dels casos he vist una admissió, o potser millor acceptació, d'una infinitat de coses. Però en el cas següent, no. I val la pena de remarcar que, per naixement, es tracta d'un català.

Va néixer a la ciutat de Tarragona, aquest senyor, un home jove encara, perquè deu tenir uns trenta anys, i afegeix, pel que fa a aquest naixement, que va ésser accidental.

Els seus pares eren de Tierra de Campos, d'un poble que es diu Gozón de Ucieza.

El seu pare era ferroviari i el van traslladar a Tarragona. Remarca que el seu pare no va venir a Catalunya a robar el pa dels catalans, sinó a fer funcionar millor els trens.

Ell s'ha criat a Tarragona, però cada estiu passava les vacances escolars a Tierra de Campos, a casa els seus avis, que eren camperols. I afegeix, amb intenció: «*No terratenientes*». La resta de l'any vivia a Tarragona.

A disset anys es traslladà a Barcelona. Es matriculà a la Facultat de Filosofia i Lletres. Vivia en un Col·legi Major, i puntualitza: «*Pagando, nada de becas*». Només va estudiar dos anys.

Després va fer periodisme: un any. Mandrejava, més que no estudiava.

Començà a escriure a la revista «El Bruch». Després va fundar una revista literària. Em diu que ha viatjat bastant per Castella.

Sis mesos de la «mili» els passà a Barcelona, i, en llicenciar-se, s'hi quedà a treballar per a una editorial. Els dissabtes i diumenges se n'anava a Tarragona, a casa els seus pares.

S'ha casat amb una catalana del Camp de Tarragona, una catalana de cap a peus, aclareix.

Quan li pregunto què és més freqüent, que es casi una catalana amb un no-català o al revés, em contesta que entre l'home i la dona catalana hi ha una diferència abismal. Contra el que se suposa, molta més que entre l'home i la dona andalusa. L'home català té més prejudicis nacionalistes. La dona catalana comprèn més la mentalitat forastera, està més a la seva altura, o al seu abast. La dona catalana és pràctica. Del seu marit només vol que tingui una col·locació segura.

Sobre aquest punt, de si és més freqüent el català casat amb no-catalana, o a la inversa, sembla que és més així: catalanes amb no-catalans. Però d'altres van adduir altres raons per tal de justificar-ho. La més simple i senzilla va ésser que abunda més l'element foraster masculí que el femení. Algú assenyala que la dona és més sensitiva i emotiva i no va amb tants càlculs i consideracions de tipus polític, racial o regionalista. D'altres van opinar, de broma, que la dona vol casar-se, sigui com sigui i amb qui sigui. Alguns van fer un recompte mental i entre els seus coneguts o amics catalans no en van trobar cap de casat amb forastera. Molts addueixen que coneixien catalans casats amb no-catalanes. És veritat, jo en conec una pila. Però m'objecten que no són catalans conspicus, per dir-ho d'alguna manera, i que un català s'estima més casar-se amb una francesa, amb una sueca o amb una alemanya que no pas amb una castellana. Entre els de la meua enquesta es donà el cas curiós que tots els casats ho eren amb catalanes, menys un, i un altre que, encara que la seva muller no era catalana de naixement, ho era ja d'adopció. Remarquem, pel que fa al sentit pràctic de la dona catalana — que només vol del seu marit que tingui una bona col·locació —, que aleshores, i en aquest aspecte, ho són totes les

dones, perquè entre les forasteres, sobretot les que van a parlar als pobles, s'estimen més el català que el paísà, per la seva serietat i formalitat, diuen. Però seguim amb el nostre home.

Parla perfectament el català. Diu que per a poder presumir de no-català cal saber-ne més que ells. Fins i tot coneix la història de Catalunya millor que la majoria dels catalans, assegura.

Quan li pregunto on parla català i amb qui, em contesta que ell és un home educat i el parla on per cortesia cal parlar-lo. Si algú se li adreça en català, ell contesta en català. Però a casa seva es parla el castellà, fins al punt curiós que si hi van de visita amics o coneguts catalans, la conversa general se sosté en català, però quan ell es dirigeix a la seva dona ho fa en castellà.

La seva dona parla el català a les botigues, a casa la pentinadora, amb les veïnes catalanes, al mercat, etcètera. Fora d'aquests llocs, fa com ell.

Els seus fills seran educats en castellà. Si aprenen de parlar en català, que el parlin. Però serà de més a més.

Com és lògic, llegeix perfectament el català. També l'escriu, amb alguna falta d'ortografia, la qual cosa — ironitza — li passa també en castellà.

No se sent català. Gens ni mica. Afegeix que és una llàstima, però que és així. No pot sentir-se català per més que ho intenti.

Hi ha moltes coses, del català, que li desplauen. Una, el seu complex d'inferioritat. Aquest veredicté em sorprèn i li prego que me l'aclareixi.

—Sí — em diu —. *El catalán siempre se siente «descentralizado». Cualquier fracaso de lo catalán, lo mismo en fútbol que en poesía, lo achaca a la mala fe de las altas esferas.*

Afegeix que això és propi d'un poble que té molta influència jueva.

També li desplaui del català la seva manca de comprensió envers el foraster. No té cap necessitat de mostrar-se superior davant l'home senzill i curt que ve per exemple de Jaén.

Assegura que el seu esperit regionalista és fals. I ho és perquè a través de qualsevol motiu — excursions, conferències, «aplecs» — fa petita política. L'amor regional, afirma, ha d'ésser estètic. Ell estima Tarragona i se sent tarragoní perquè tot Tarragona respira un aire romà; també perquè ha estat el bressol del pintor Miró, per les seves oliveres, pels seus verds...

De les poques coses que li agraden, dels catalans, una és el seu sentit pràctic de l'amistat. Ell no comprèn aquest sentit, però li agrada. (Suposo que això enclou més reconvençió que aplaudiment.)

També admira la dificultat amb què es desprenen d'algun sentiment. Els creu sincers, quant a aquesta dificultat, i no hipòcrites, com passa amb els altres espanyols.

Sobre l'esdevenidor que espera a Catalunya davant els forts corrents migratoris que l'envaeixen periòdicament, contesta d'una manera categòrica que Catalunya ja va desaparèixer fa 400 anys, quan els catalans no van estar d'acord amb Felip V durant la guerra de Successió.

Quan li pregunto la professió, amb quina professió vol constar en aquesta enquesta, respon:

—*Pon limpiabotas, o si no, barbero.*

—*No. Un limpiabotas o un barbero no hubiese hablado como tú lo has hecho.*

—*Pues pon escritor.*

Està bé: escriptor-intel·lectual.

En molt poca gent he trobat aquesta rancúnia oberba. Confesso que entre els qui vaig escollir a l'atzar per a la meva enquesta, excepte aquests dos primers, no en vaig trobar cap més. Esporàdicament, parlant sobre Catalunya o sobre aquest llibre, n'he trobat algun altre que, sense grans comentaris, petit comerciant o industrial, generalment, i en to confidencial — no convé quedar malament amb els catalans — m'ha revelat que ell va néixer també «accidentalment» a Catalunya, que tots els catalans són això i allò, i que cada dia que passa, da-

vant l'actitud d'aquests mateixos catalans, se sent més andalús o castellà, segons. De tota manera, ja no se n'anirà d'aquí.

A continuació copio l'entrevista sostinguda amb un catedràtic de la Universitat, una mica com a contraposició a l'anterior i també per la seva fonda i reflexiva anàlisi de la qüestió.

Aquest catedràtic, que va néixer a Pamplona, va arribar l'any 1942, quan tenia disset anys. Va venir per raons familiars. El seu pare era militar i el van destinar aquí, i hi ha estudiat la carrera.

Llegeix i entén perfectament el català, però el parla malament; per això no el parla habitualment, o menys habitualment que no el parlaria d'altra manera.

Havent-lo interrogat, abans que sobre les virtuts, sobre els defectes que considera peculiars del català, em contestà que en alguns aspectes un excessiu localisme compensat per una gran preocupació per les coses europees. El que m'insinuà a continuació no sabia si era un defecte, però indubtablement sí, que era una particularitat: el català té un enorme — i si no enorme, bastant gran — desconeixement de la resta d'Espanya. Als últims anys, això s'ha corregit en part. Igualment, la resta d'Espanya el té de Catalunya.

També trobava al català allò que hi han trobat els altres: un cert sentiment de superioritat en relació amb els altres espanyols. Afegí que això, en realitat, tenia una base certa. Però al català no li bastava de saber-ho, sinó que «no» ho dissimulava.

Un altre diguem-ne defecte era una excessiva sensibilitat davant els judicis desfavorables que, de vegades, «encara que no siguin ofensius», el molesten molt.

Les virtuts, en opinió seva, eren:

Catalunya és la part més europea d'Espanya. El seu nivell cultural és més alt que el de la resta del país. Té més serietat en tot. Ell, personalment, està convençut que el català té un enorme sentit de la tolerància humana. Té també un fons d'autèntic liberalisme — com a posició, no com a idees — que contrasta amb el de l'es-

panyol mitjà. Té, a més, un elevat sentit de compromís en tots els aspectes de la vida.

Aquest senyor se sent fonamentalment català. No se sent foraster, sinó arrelat aquí.

Pel que fa a l'esdevenidor que espera a Catalunya a causa dels corrents migratoris, creu que en gran part dels immigrants es produirà un fenomen d'assimilació, sobretot a la segona generació, amb influències recíproques. En certes zones rurals, on l'afluència d'immigrants és majoria, ja es nota aquesta influència.

L'idioma català es mantindrà, diu. Ja ha passat per tantes proves... Coexistirà amb el castellà a causa del fenomen de la immigració.

Contra allò que s'opina generalment, gairebé cap d'aquests immigrants amb els quals he parlat no pertanyia a una casa regional. Només un, els primers temps de la seva estada aquí, havia estat del Centre Aragonès. Però després ho deixà córrer. I un altre, funcionari, gallec, pertanyia a la Casa de Galícia. El gallec és una raça enyoradissa, opinava aquest senyor. Potser per això, i proporcionalment — perquè numèricament sembla que guanya la Casa d'Almeria —, la Casa de Galícia, a Barcelona, té molts més socis que les altres.

Un altre d'aquests interrogatoris, diguem-ne, el vaig fer alhora a dues persones, un empleat de Banca i un decorador, el primer de Saragossa i el segon de San Andrés de la Ribera (Lugo).

El primer d'aquests senyors va venir a Barcelona l'any 41, llicenciat ja de l'exèrcit — havia estat sergent al bàndol nacional — i de moment es va trobar sense feina. Va treballar al Sindicat de l'Espectacle gairebé un any, i després es va presentar a oposicions per a empleat de Banca. Entrà en un Banc, on treballa des d'aleshores.

El gallec va venir a Barcelona l'any 27, de petit. S'ha criat aquí, i se li nota. Una germana seva ja va néixer a Catalunya. Va tenir diversos oficis fins a arribar al de decorador, en el qual ha persistit.

Tots dos són casats amb catalanes. L'empleat de Banca, amb una barcelonina. El decorador, amb una empor-

danesa de Roses. L'empleat de Banca no parla català. La seva dona li parla en castellà, llevat quan li explica coses molt llargues. Aleshores recorre al català. Quan s'enutja també s'expressa millor en català. L'altre, per la seva banda, que té dos fills, em diu que a casa seva es parla el català. Només ell acut al castellà, a part les coses circumstancials, quan li cal expressar-se llargament o quan intenta d'explicar alguna cosa profunda i molt pensada.

Quan va passar als defectes i virtuts catalans es va produir una curiosa controvèrsia. L'empleat de Banca opinava que el català és un element complex. Una mica introvertit. Potser una mica egoista. Aspre, en un gran percentatge. Una mica gasiu. Es considera superior a la resta dels espanyols. (Això darrer no podia fallar; ja he dit que tots ho han assenyalat. Deu haver-hi quelcom de veritat.)

El decorador, però, no estava d'acord en això de la superioritat. Ell creia que eren els altres que el veien superior. I addueix que ell no pot sentir-se orgullós d'ésser gallec quan ha tornat a la seva terra i ha vist la misèria en què viuen.

Quant als defectes, segueix el decorador, sí que troba que el català és massa tancat. No es preocupa per la comunitat, pels altres. Només per ell i els seus. Per a aquest home, el pitjor defecte del català no és el seu aferrament a Catalunya— sinó el seu deslligament, no solament d'Espanya sinó de la resta del món.

El català acostuma a ésser despectiu envers els altres, torna el de Banca.

El decorador ho nega.

El català, segueix l'empleat de Banca, de la mateixa manera que l'argentí anomena gallec els espanyols, anomena castellans tots els qui no són catalans. Quant a la seva superioritat, amb el temps veiem que no són gran cosa més que qualsevol altre.

El decorador l'interromp. Això d'anomenar «castellans» la resta d'Espanya, sense discriminació, obeeix, creu ell, als cartellats de «*habla castellano*».

L'empleat opina que el terme «castellà» té un sentit pejoratiu, en llavis dels catalans. De vegades els diuen «castellanufos». Segueix opinant que Catalunya, a la resta d'Espanya, no té cap simpatia.

El decorador tampoc no hi està d'acord, en això. Ell ha estat a Andalusia, i quan els parles de Catalunya sembla que els parlis del paradís. En parlen amb admiració i simpatia.

Passem al capítol de virtuts. L'empleat de Banca diu que els en troba moltes, a part el tòpic que els catalans són molt treballadors. Val la pena de remarcar que aquest senyor contraposa un punt negatiu a la majoria de les virtuts. El català és estalviador — diu — encara que no sap on acaba l'esperit d'estalvi i on comença la gasiveria. És emprenedor. És amant de la seva terra, però s'hi tanca i crea el separatisme. És intel·ligent. I em fa gràcia que insisteix, després de rumiar-ho un moment: «*Desde luego, no es tonto*». És expert en el seu ofici. Li agrada prosperar. És cautelós, calcula les coses, no és impulsiu ni arriscat.

El decorador, abans de passar a la llista de virtuts, remarca que, el català, cal analitzar-lo sota dos aspectes: el rural i el ciutadà. (Sembla que els considera diferents, però després enumera una sèrie de circumstàncies sense fer distincions, o potser es refereix només al català de ciutat.) Segueix dient que el català — com ja hem vist que han assenyalat altres — té un gran amor a la cultura en totes les seves formes i varietats: sempre li ha rendit un enorme culte, puntualitza. Que és treballador, diu que ho és igual que tots: el català treballa molt, però també treballen molt els qui vénen a Catalunya. El seu instint comercial de vegades resulta un defecte espiritual — potser vol dir que li lleva espiritualitat —. Tampoc no està segur que sigui tan emprenedor com s'assegura, perquè pràcticament s'estan menjant Catalunya i no li deixen demostrar tota la seva capacitat emprenedora.

L'empleat de Banca difereix totalment. Catalunya, no se l'han volguda menjar, sinó «descentralitzar».

No estan d'acord en res. L'aragonès, que arribà aquí de gran, sempre ataca en certa manera Catalunya, encara que sembli que la defensa. El gallec, que hi arribà de petit, sempre la defensa encara que de vegades sembla que l'ataqui. Una de les vegades, el primer també defensa Catalunya de la pressió a què ha estat sotmesa.

En arribar al tema de si es descatalanitza Catalunya, amb la vinguda de tants forasters, l'empleat de Banca creu que no, que al contrari. Tots els qui vénen adopten els seus costums i s'adapten. La immigració és un corrent beneficiós, perquè els immigrants porten els seus braços per al treball i les virtuts de les seves terres. Quant a l'idioma, ja és una altra cosa. Creu que l'idioma català acabarà desapareixent, i que ja està en desús. Potser perdurará dins les famílies, però, com el llatí, és un idioma sentenciat.

El decorador creu tot al contrari pel que fa a l'idioma. L'idioma català està de puja. La gent que ve l'aprèn. Catalunya absorbeix l'immigrant. El qui emigra, quan arriba a Catalunya, se sent molt més digne que a la seva terra en veure que aquí se'l considera com una persona. Remarca i posa de relleu el diguem-ne tòpic tant vegades esmentat en aquest llibre, que els més catalanistes són els fills dels no-catalans, i això encara que parlin castellà. L'afluència d'immigrants divulgarà el català, un idioma oral, verbal, és clar.

El de Banca no ha après el català perquè no el considera útil ni interessant. Per això, en canvi, ha après el francès i l'anglès. El llegeix, però, si es presenta l'ocasió, perfectament.

El decorador, *hijo de padres castellanos*, puntualitza — en realitat els seus pares són gallecs, però és igual —, sempre parla en català menys, com ja ha dit abans, quan ha d'exterioritzar un pensament llarg i complicat, com li passa en aquest apassionat confront.

Actualment tots els catalans són bilingües, diu l'empleat de Banca, perquè per a entendre's amb la resta dels espanyols no els serveix el català. En fi, repeteix, no el troba «útil», aquest idioma. I acaba dient que en ell hi

ha una certa rebel·lia a parlar el català perquè desitja un sol idioma per a tot el món, per a totes les nacions.

Seguint amb l'esdevenidor de l'idioma català, la resta dels interrogats estan segurs de la seva pervivència, sobretot el funcionari gallec. Aquest senyor és un enamorat del seu idioma, el gallec, i llegeix tots els seus poemes. Estableix comparacions entre aquest idioma i el català. Els idiomes amb literatura difícilment desapareixeran.

Però la cosa més profunda o potser millor analitzada sobre aquest tema, van ésser les conclusions del sociòleg, que va dir, més o menys, això que segueix:

El procés de la llengua catalana va supeditat a les qüestions polítiques. Si les coses segueixen així, continuarà amb aquest arrossegat-se marginal i sense força d'ara. Ell adverteix en el català una tendència a l'ús de l'idioma únicament per a les comunicacions directes: relacions familiars i personals, i una literatura. Però sembla que s'empri cada vegada menys en la comunicació indirecta: periòdics, ràdio, cinema, televisió, paperassa burocràtica... En una empresa industrial, un informe que, verbalment, és molt probable que te'l donin en català, si el demanes per escrit te'l donaran en castellà. I arriba a aquesta conclusió: si no es fan llibres de física o de matemàtica, o informes a les fàbriques en català, la llengua està perduda.

Aquest senyor, que és de Sòria, i la seva dona de Jaca (Osca), té dos fills nascuts aquí a Catalunya. La nena parla perfectament el català. L'ha après, no a l'escola, però sí amb les companyes d'escola. Va al Liceu Francès. Ell no parla català, i la seva dona tampoc. Però l'entén i el llegeix, i no el molesta gens ni mica que la seva filla parli el català o el sàpiga parlar.

Ja he dit que tots entenen i llegeixen el català, i també tots vénen a dir-te que no el parlen perquè no els cal. I com em diu un traductor literari, de Logronyo, si hagués anat a raure en una zona més natural, amb més element natiu, l'hauria parlat força per l'ambient. Segueix assenyalant que quan arribà a Barcelona, fa més

de deu anys, es parlava més el català que ara. Aleshores entraves en una botiga i et preguntaven: «Què desitja? Què vol?» Ara ja no. Ara han evolucionat. Et pregunten en castellà i només parlen en català quan veuen que tu ho ets. És possible que aquest pas cap al castellà es degui tant a l'excés d'immigració com a l'afluència de turisme. I resumeix: ara el català parla el castellà d'entrada, abans no.

En alguns d'aquests exemples veiem com Catalunya, l'ambient català, sempre guanya el foraster. Per exemple, un escriptor, que també hem posat en aquesta enquesta, casat amb una catalana, explica que la seva dona parla amb els seus fills en català i amb ell en castellà.

—*Entonces, ¿qué idioma predomina en tu casa?* — li pregunto.

I em contesta:

—*El catalán por 5 a 1 (cuatro fills i la dona) en lo que hace a lo verbal. En lo escrito, el castellano por 20 a 1.*

Les quatre parets de la seva biblioteca són de literatura castellana i en castellà, però té un departament per a la literatura catalana. No parla el català per un defecte auditiu. Però llegeix el català, coneix la seva literatura, i remarca: «*Lo leo mejor que mi mujer*». Els seus fills es consideren catalans. Ho troba lògic. Té molts amics catalans, però no de la professió.

Preguntat sobre l'esdevenidor de Catalunya davant aquest riu d'immigració, contesta que Catalunya no desapareixerà. Catalunya no són els homes; Catalunya és la terra.

El sociòleg, quan li pregunto per la idiosincràcia — defectes, virtuts — del català, fa distincions. Ell no coneix el català. Coneix molts catalans, però no aconsegueix trobar-los un nexa. Com ja hem vist, és un home minuciós, amic de puntualitzar. En tot cas, ell em pot parlar d'una societat «barcelonina», a la qual troba aquestes virtuts:

Remarca l'existència, en aquesta societat, d'una minoria burgesa de nivell europeu. Hi ha una certa ten-

dència a la serietat en els compromisos personals. Un profund sentit de la llibertat civil. Gran afició a l'esport, però a practicar-lo concretament; a la resta d'Espanya és afició només a l'espectacle esportiu. No és una societat tancada al canvi social i històric, tot i el seu conservadorisme. El canvi els costa, però l'admeten.

Aquesta darrera virtut comporta un defecte: l'extraordinària lentitud d'aquest canvi.

Més defectes d'aquesta societat barcelonina:

Un excessiu individualisme patològic amb una indiferència total envers el proïsme i els compromisos col·lectius. Una certa mesquinesa d'esperit.

Un defecte fonamental: la seva tendència al localisme. Pensen en termes molt locals.

Dos dels entrevistats coincideixen en el punt de vista següent. Diuen que els catalans són molt malparlats; parlen grollerament: amb el verb «fotre» * ho arreglen tot. Allego que el castellà ho resol tot amb un altre verb pitjor, també de cinc lletres. Però proporcionalment, i per classes socials, el castellà no és tan marparlat, diuen. Un d'aquests dos, el funcionari, puntualitza que els catalans són molt malparlats davant les senyores.

—*Los demás también somos mal hablados, si usted quiere — atorga —; pero lo somos cuando nos hallamos entre hombres; las señoras nos ponen «de guante blanco».*

Aquest senyor troba que els catalans són una mica empegueïts, que els manca la desimboltura de la resta

* Ramon Folch i Camarasa m'explica aquest diàleg de pagesos, sentit en una estació del tren, en el qual aquest verb, emprat cinc vegades, substitueix cinc formes diferents:

«—I els conills?

»—Fotuts, noi. No se'm foten.

»—Veïssis els meus, en canvi!

»—Què els fots?

»—Pastanaga.

»—I s'ho foten?

»—Ja ho crec.

»—No fotis!»

dels espanyols. Troba, també, una mena d'afrancesament dels costums, quant a moralitat. Gasta uns girs molt expressius, parlant:

—*En Cataluña se huele demasiado a carne* — segueix dient —, *no sé si usted me comprende. Las mujeres y las hijas campan muy libremente. Los hijos en seguida reclaman «patente de corso» y vienen a casa a las horas que les da la gana. Mientras los maridos andan en sus negocios, las mujeres corren muy libremente. No hay joven osado que no tenga un lío con una casada catalana.*

Això ho diu ell, aclareix, que no és un moralista, sinó tot al contrari, un conco empedreït que fa el que pot.

Admira en els catalans això que es diu sempre, la seva laboriositat, el seu culte al treball. Però ell vol remarcar que aquí es dignifica el treball mentre que, a la resta d'Espanya, no. En una reunió de diumenge, els homes parlen de la feina de dilluns. A una persona que val, se li reconeixen els mèrits i se l'elogia.

També els catalans — afegeix el que ja han dit d'altres — són molt formals en els compromisos que adquireixen. I bromeja:

—*Por ejemplo, aquí en Barcelona, en donde se observan más anomalías es en los transportes urbanos. No deja de ser porque están en manos de murcianos y, sobre todo, de mis paisanos, los gallegos.*

El traductor de Logronyo em diu que no sap si Barcelona i Catalunya són la mateixa cosa. Per a ell, per les seves circumstàncies i pel fet d'haver arrelat a Barcelona, sí.

Ell se sent més català que altra cosa. Els seus amics són catalans. No és que ho sigui d'una manera profunda, però la manera d'ésser catalana s'avé amb la seva pròpia manera d'ésser.

Opina que el català no és extrovertit i ell tampoc. L'extrovertit és el gallec, l'andalús, el murcià... Creu que hi ha un veritable parallelisme entre el castellà pur i clàssic i el català. Això de no ésser extrovertit és una de les afinitats.

El castellà de Burgos, per exemple, és auster, fidel a la seva paraula, treballador, no parla per parlar. Tot això són virtuts que posseeix el català. Però el català tot això ho fa massa conscient de la seva superioritat, mentre que l'altre no, l'altre ho fa naturalment.

Troba més virtuts que defectes en el català, però els pocs defectes que té són terribles. Per exemple, el seu menyspreu de les qualitats dels altres, cosa que ja va implícita en els seus fums de superioritat. Aquesta introversió del català — si no és extrovertit ha d'ésser introvertit — ha observat que la manté amb els qui no són catalans, però no amb els seus. I això és un dels elements principals en la manca d'entesa entre catalans i forasters. Això, segueix dient, arriba a irritar-te, encara que no fins a l'extrem de trencar la convivència amb ells, aclareix.

I segueix: un castellà, dintre un grup de catalans, sempre se sent una mica al marge encara que aquests, amb la més bona voluntat del món, no ho pretenguin. Hi ha una muralla imperceptible de la qual el català ni tan sols no s'adona, però l'altre sí. Un català, en una regió castellana, això no ho nota tant. Jo penso — i li ho dic — que potser és per la qüestió de l'idioma, pel fet que de cop i volta, entre ells, fins i tot sense adonar-se'n, es posen a parlar en català i fan «ranxo a part». Diu que no és ben bé això, perquè fins i tot quan parlen en castellà tens la sensació que t'han exclòs del seu món.

Opina, finalment, que la immigració s'incorpora a la vida catalana. El qui ve no ve amb la intenció de transformar una cosa a la qual ha vingut justament perquè la considera bona. A més, la invasió d'immigrants, encara que és molt important, no és explosiva, aclaparadora o arrasadora, que són les que en darrera instància canvien i commouen totalment.

Com a dada curiosa em fa observar que quan va a la seva terra li diuen que ell ja no es d'allà i l'anomenen català.

A un funcionari casat amb una del país li pregunto:
—*¿Cómo fue el casarse con una catalana?*

—¡Bueno! La familia de ella, sobre todo la suegra, no querian ni verme. «Castellano y policía — decían —. ¡Si tu padre levantara la cabeza!»

El que més li desplaï del català, com a tots, ja ho hem dit, és aquest aire de suficiència que té, això de creure's sempre per damunt de la resta d'espanyols. El seu individualisme, tot i que volen ésser collectius. El seu sentimentalisme exagerat, una mica ploraner. La seva religiositat tenyida de política. I afegeix:

—*Lo peor del catalán es su clero.*

També li desplaï que sempre reaccionin, fins i tot els qui no són separatistes, carregant les culpes de tots els seus mals al centralisme.

Quan li pregunto què li agrada, dels catalans, contesta:

—*Muy pocas cosas. Su individualismo, que si antes lo puse como defecto, ahora lo pongo como virtud. Su nivel cultural mucho más alto que el del resto de los españoles. Su sentido de la responsabilidad. Su mesura. Su sentido del ahorro. Su corporativismo.*

Fins i tot li agrada el seu sentit de clan, de família, que es revela en la institució de l'hereu, perquè mentre un guarda la casa, l'altre prova fortuna, salvaguardat pel primer. El seu tradicionalisme...

D'una mica més, no acaba mai d'enumerar.

Aquestes han estat, senyors, fent-nos nostra una afornada frase de Mercè Salisachs, «*las razones de los otros*». Val la pena d'analitzar-les amb atenció i desapassionadament per tal d'elaborar amb elles les pròpies i veritables raons o fer-se'n això que en diem la composició de lloc.

Els infants del suburbi, aquesta esperança

Puix que és opinió general que la integració dels immigrants es produeix en això que en diem la segona generació, que deuen ésser els seus fills — els nascuts aquí o els que van arribar amb ells, de molt petits —, he pensat acabar aquest llibre amb una evocació o divagació a l'entorn d'aquests infants, uns infants aguts, observadors, avesats a tot, que tot ho troben bonic encara que visquin entre horrors, amb una personalitat individual destacada — són més eixerits que els seus pares — que després es pansirà, i es transformarà en massa anodina i amorfa — com els seus pares —, i tot això per manca d'una extensa i apropiada base cultural, orientadora i educativa.

Mesos endarrera es va convocar un concurs literari entre els infants de les escoles d'aquesta àmplia zona on jo visc. El tema era «*Mi barrio*». Hi van participar 183 infants — 52 nenes i 131 nens, encara que les nenes van demostrar més agudeses — de vuit a catorze anys d'edat, de les escoles del Polvorí, Can Clos, Port, Estatges S.E.A.T. i Can Tunis. No arribaven a deu els fills dels catalans-catalans, diguem-ne. Em van demanar que fos membre del jurat. Confesso que és el concurs o certamen del qual he estat jurat més de bona gana. Em vaig llegir tots 183 treballs, sense cansar-me ni avorir-me. S'hi deien coses més transcendents i substancials que als certàmens literaris corrents. Penso confeccionar aquest darrer capítol amb fragments d'alguns treballs d'aquest concurs, més uns apunts i impressions que hi fan referència.

Diu una nena d'onze anys, del Polvorí:

«*En mi barrio no sé cuántas personas hay.*

«*Tiene una plazoleta no muy grande y en ella hay*

un transformador de la luz. Detrás de mi bloque — el bloc de cases on ella viu — está la montaña.

»Hay vecinos amables y vecinos buenos y vecinos antipáticos. Cuando salimos del colegio nos ponemos a jugar, a saltar, y al corro, etcétera. Enfrente de mi casa hay una tienda y también hay un bar, otra tienda, una lechería, un kiosko y otra tienda.

»Hay muchos que casi no tienen dinero y tienen televisor.

»Una señora que es medio andaluza — què deu entendre aquesta nena, per medio andaluza? — tiene ventilador, teléfono, nevera, lavadora, una bañera y la casa llena de lámparas, pero a sus hijos los lleva mal vestidos y tiene seis hijos. (La nova misèria a la qual ja hem al·ludit, aquesta pitjor, potser, perquè és misèria, a més de física, moral.)

»Delante de mi casa hay otra casa y dentro de ella hay mucha gente y les gusta cantar i bailar.

»Cuando viene alguna fiesta que no sea la Semana Santa sacan el tocadiscos y el altavoz, y empezamos a bailar todo el barrio.

»Y cuando llega San Juan hacen lo mismo.

»Una vez que también era el día de San Juan pusieron una cuerda de un balcón a otro y en el medio de la cuerda pusieron una cazuela llena de agua. Un chico hablaba por el altavoz y decía que al que rompiera la cazuela le caería un chaparrón y una señora rompió la cazuela con los ojos tapados y le cayó un poco de agua en la cabeza, pero después le dieron muchos caramelos.

»A mí me gustaría que en el barrio hubiera un poco más de educación y respeto a las personas mayores. Yo no digo que sea educada, pero respeto a las personas mayores y procuro serlo todo lo que puedo.

»También me gustaría que pusieran un dispensario y un cine.»

Es tan prodigiosa la retina d'aquests infants i la seva receptivitat, els impressiona tan vivament el criteri dels grans que sempre parlen davant d'ells sense cap prejudici, que copsen amb tot detall l'ambient del barri

suburbà: la gresca contínua, menys per Setmana Santa, que és sagrada, pietosa relíquia encara dels seus pobles; la manca de les coses essencials: dispensari — assistència — i cinema — diversió —; la nova misèria-luxe; la manca de respecte i d'educació... Per a fer-se una idea clara d'aquests ambients n'hi ha prou d'observar les observacions d'aquests infants.

Acompanya aquest treball — com la majoria — un dibuix d'una casa del Polvorí, amb la seva antena de televisió, la seva escala per la part de fora, amb la roba estesa, els testos a les finestres. Quina llàstima que no puguem reproduir aquests dibuixos! Quants pintors moderns ens cauriem per terra!

Una altra nena, de la mateixa escola i del mateix barri, se sent poetessa i diu, en una de les diverses estrofes:

*«En el barrio hay una fuente
y yo nunca bebo de ella,
pues en verano está caliente
y en el invierno que hiela».*

Es de remarcar que l'infant veu el món molt bonic, i li agrada, per sòrdid que sigui. Llegim, per exemple:

«Yo a mi barrio lo quiero mucho y si de mí se tratara no me iría nunca de él.»

I una altra nena:

«Yo hace poco que he venido — a viure-hi —, pero estoy muy contenta».

I d'altres:

«Mi barrio es muy bonito y me gusta mucho».

«Me gusta este barrio porque la gente es humilde y bondadosa».

«Yo soy de Barcelona, pero mi barrio es Casa Antúnez. Esta barriada a la que pertenezco es muy sencilla, "igual que todos los que la ocupamos"; es también muy bonita, con sus casas y algunas barracas».* (Aquesta nena

* Les remarques sempre són nostres.

viu a les barraques de Jesús i Maria, terrible barri al peu del Cementiri. I li agrada.)

Seguim:

«Aunque sea un barrio pobre y las personas trabajan, a mí me gusta mucho vivir en él y así es mi barrio».

«Mi barrio es pobre. Las casas son pequeñas. La división de las casas están bien distribuidas. Hay tres habitaciones, un comedor y cocina juntos i un water y ducha juntos.» (Els infants són com els pobres: tot ho troben perfecte.)

«Mi barrio es bonito; sus calles con flores en los balcones y casas blanqueadas hacen que este barrio sea para mí de los más bonitos de Barcelona».

Hi ha, però, qui fa distincions:

«Bueno, también diré que las personas de mi barrio no están tan bien educadas como las del centro de Barcelona. Pero a pesar de todo me siento orgulloso de vivir en él».

«Mi barrio se llama el Polvorín, es alegre y contento, pues mi barrio no es bonito pero no es feo». (És el primer que no troba el barri bonic, però ja veieu que aclareix que no és lleig.)

I segueix aquesta nena, perquè també es tracta d'una nena, dient-nos amb una desimboltura sensacional:

«Yo soy una niña que soy morena. Tengo 13 años. Soy bajita porque soy melliza con un niño. Me dicen que soy baja, pero tengo salero y alegría. Yo no me lo digo. Me lo dicen los vecinos, y yo a veces me lo creo porque me doy cuenta que en seguida que hago algo ya se ríen.

«Yo no soy rubia, pero me lo tiño. Me da vergüenza decirlo, pero tenemos que decir la verdad y por eso lo digo. Somos 6 hermanos y soy la más bajita.

«El otro día pasó una gran desgracia. Da mucha vergüenza que tengamos que decirlo, pero no hay más remedio. Pues pasó que fueron muchos chicos mayores a Montjuít y vieron a un mariquita y jugaron con él y tomaron mucha confianza con él y a la semana siguiente llamaron a más niños de la barriada y fueron todos y le pegaron unos cuantos al mariquita y le quitaron dinero.

Pero un señor los vio y en seguida fue a la Policía y los cogieron y los llevaron al cuartel. Los mayores están en la cárcel y los pequeños en un correccional hasta mucho tiempo, para que les den un castigo. Y educación.»

Són diversos els infants d'aquest barri del Polvorí que fan al·lusió a nois que són a la presó pel alguna cosa que va passar que devia commoure — en el sentit d'agitar-lo — el barri, però només aquesta nena i una altra alludeixen francament al *mariquita*. Ja hem dit que aquestes criatures acostumen a estar al corrent de tot, o s'hi van posant, perquè tot es diu i es ventila davant d'ells sense cap mena de pudor. L'altra nena té nou anys i explica les coses així:

«Mi hermanita, la que la cigüeña le ha traído a mi mamá, cuando sea más mayorcita a lo mejor la llevamos a la guardería. Sólo tiene seis días pues nació en Jueves Santo.

»En mi barrio antes estaba todo plano pero tuvieron que hacer la guardería para guardar a niños y niñas pequeños.

»En la montaña de Montjuich ha pasado una gran desgracia, por allí había un mariquita y jugaban con él pero al día siguiente llamaron a más niños y le querían quitar dinero pero un señor que los vio fue corriendo a llamar a la policía. Y los chicos mayores están en la cárcel y los pequeños están en un correccional.

»Los otros días unos chicos de la barriada del Polvorín habían cometido desde Navidad 15 robos. Están en la cárcel y los pequeños en un correccional, el que lo inventó — deu voler dir el que va planejar els robatoris — ya había estado en la cárcel por haber robado una moto. Este chico dicen que es el capitán de la banda.»

L'educació, mot que han esmentat alguns, com ja hem vist, surt tot sovint en aquests treballs.

«En el barrio no hay nada que me desagrade — també és el barri del Polvorí —, excepto algunas personas que hay aquí, porque son muy mal “educadas” y algunas roban. Pero gracias a Dios ya hay menos gente así.»

«Ahora me gusta más mi barrio — també el del Pol-

vorí — *porque tenemos vecinas muy “educadas”, buenas y formales y con buen corazón. No se pelean tanto como antes.*

«*Mi barrio es también limpio. (En realitat, tots aquests verals són abocadors d'escombraries nauseabunds, plens de rates, per culpa dels mateixos veïns, però potser es refereix a les cases i a la gent, a la seva indumentària.)*

«*Tengo al lado a un niño paralítico y le quiero mucho porque es muy bueno pero de “educación” tiene poca. Como todos sus hermanos. Son cinco. Cuatro niños y una niña, y el más pequeño es el paralítico.*

«*Las procesiones son muy bonitas y la de Valladolid también era bonita*». (Es veu que aquesta nena és de Valladolid.)

«*En mi barrio lo que falta es sólo una cosa: “educación”.* (Li ha agafat fort, això de l'educació.) *En los caballitos que hay donde yo vivo hay un salón de tiro y allí van niños y chicos mayores que algunos tienen poca “educación”*».

Diries que n'hi ha que han adquirit plena consciència de la seva condició social, com aquesta nena que afirma categòricament i amb cert orgull:

«*“Semos” una barriada de Obreros*». (Així, en majúscula.)

O aquest noi, que després de parlar del floriment industrial del barri de Port, aclareix:

«*Tampoco se crean que mi barrio ha prosperado por la industria solamente. “Ha prosperado también por las personas que viven en él”*».

O aquest altre:

«*No hay gente que malgaste el dinero entregándose a los vicios, “pues” no existen los ricos, aunque por desgracia sí los pobres*».

Una altra característica remarcada per molts infants és l'alegria que regna en aquests verals, aquesta alegria una mica atordidora i estrepitosa del pobre. També han observat la solidaritat i ajuda que encara hi ha entre la

gent, aquesta convivència veïnal en la qual les persones grans, encara que la palpin, no acaben de creure:

«Mi barrio es un poco pequeño, pero la amistad y compañerismo que hay en estas pequeñas casas es grande porque siempre que necesita uno una cosa nos favorecemos unos a otros».

«No nos podemos quejar de nadie — afirma un altre —, porque todas las personas nos ayudan a lo que les decimos y a lo que les pedimos».

I escoltem aquest altre, o llegim-lo, pel que fa a l'alegria.

«El ambiente de éste — barri del Polvorí — es generalmente alegre y divertido, las personas que lo habitan son trabajadores».

«Mi barrio es alegre», testifica un altre nen, també del Polvorí.

«En mi barrio cuando llega el Carnaval nos divertimos mucho, nos pintamos la cara, en fin lo pasamos muy bien», explica un altre.

«Mi barrio es un lugar alegre y apacible — diu un de la S.E.A.T.; i afegeix — hasta ahora. Gracias a Dios».

«En este barrio — diu un altre, també de la S.E.A.T. — los chicos ya grandes son un poco presumidos. Pero en el fondo es un barrio compasivo que se lanza a la ayuda de los que lo necesitan».

A través d'aquests escrits ingenus i rudimentaris es poden seguir, veure o ensumar tots els problemes de la immigració. Per exemple, l'arribada de gent de totes bandes d'Espanya.

Diu una nena del Polvorí, tot i que és d'origen immigrant:

«Ahora han venido muchas personas de fuera, y “son andaluces y por eso no se habla el catalán sino que cada uno habla el idioma de su tierra”».

«La gente — diu un altre — que es de diversas partes de España, tiene varias costumbres que poco a poco vamos conociendo todos».

I un que és dels estatges S.E.A.T.:

«Muchos balcones están adornados por unas mace-

tas. Así se nota que los habitantes de esta barriada son "andaluces"».

«Los chicos son de carácter pueblerino pues vienen de varias partes de España».

«La gente no se conoce lo bastante. Simplemente los de una misma escalera. "Porque han venido de todas partes de España."»

«La mayoría de las personas que poblamos el barrio procedemos de otras regiones — "andaluces", gallegos, castellanos, extremeños, etcétera —. Esto realiza el que no todas las personas tengamos una amistad entre nosotros».

Aquestes darreres opinions també han estat de nens dels estatges de la S.E.A.T., barri relativament recent on s'han anat amuntegant gent de diverses províncies. Un d'ells arriba a dir, en una breu pinzellada fotogràfica impressionista:

«Mi barrio es más a "estilo Andalucía".

»Al mediodía se oye una voz en el balcón:

»—Oye, niño, que ya es la hora de comer.

»El niño se baja de la higuera y se va a su casa. Allí coge un trozo de chorizo y media barra de pan y se va al colegio. Su madre le dice dónde tiene los libros, pero el niño hace tarde y cada cual que viva su vida».

Són detallistes.

«Mi barrio está en la comarca de La Marina».

Llegim això que diu aquesta nena:

«Mi barrio no es muy aburrido porque los domingos no se van al cine casi nadie ni de excursión y me entretengo.

»Yo en mi barrio veo todo el trigo y se ve cómo crecen las amapolas y las espigas para hacer el pan. En mi barrio las casas están juntas y se puede jugar a lechera y otras cosas más.

»En mi barrio vienen muchas golondrinas a vivir.»

Detallistes, poètics i concrets:

«Hay muchos niños y niñas y hay "nueve bloques de guardias".

»Vienen los caballitos muy a menudo.

»Estamos muy cerca de la playa y vemos y oímos los barcos.

»Vienen muchas veces los pastores con sus ovejas a pasturar». (Es tracta dels pastors de l'Asil de Port que aprofiten per al bestiar l'herba migrada d'aquells voltants.)

Això de viure mig a ciutat mig a fora i poder córrer lliurement pels carrers és el que els fa aquesta alegria. Jo he vist criatures que en passar de la barraca al pis s'han enyorat tan profundament que s'han aprimat i han emmalaltit i tot. Diu un nen de las barraques de Jesús i Maria:

»Hay pocas casas, algunos pisos y las más son barracas situadas al pie del Cementerio, hechas de "tochos", cemento y el techo de cartón cuero. Son muy soleadas y en una de éstas vivo yo».

Aquest nen et fa pensar en l'home feliç que no tenia camisa i en allò que es diu que qui no es consola és perquè no vol, quan diu això que són molt assolellades. I tant! Sobretot a l'estiu, que s'hi rosteixen.

Diu una nena de Port, aquesta catalana:

»A los lados de mi barrio están las Casas Baratas, yo no sé por qué las llaman Casas Baratas.

»También está el campo de fútbol del Iberia. Es bastante grande pero cuando hay mucha gente no se puede pasar.

»En mi barrio hay muchas casas y tiendas, sobre todo la "del SPAR". Cuando llega el verano todo se llena de turistas franceses, ingleses, alemanes, "rusos" (?) y también americanos. Unos piden por dónde se va a Girona, otros a Valencia, otros por la Plaza Cataluña. Nadie se entiende».

Aquesta nena parla de les baralles cruentes dels borratxos, als bars, i és de les primeres a observar una nota desagradable i que li repugna.

Hi ha un nen que viu a les Cases Barates, però com que el seu pare treballa a la S.E.A.T. va a l'escola d'aquesta Empresa. Descriu el seu barri i diu que hi ha molts gitanos i que «un día a uno le querían comer

— aquests gitanos — *el almuerzo y “lla” comprende usted lo que quiero decir*». Continua explicant que hi ha moltes baralles al seu barri, però sembla com si estigués més acostumat a veure'n o si fossin de menys transcendència i no hi dóna tanta importància com la nena d'abans, i que vénen molts «*hurvanos*» per veure si les criatures juguen a pilota, i els multen. Si van amb bicicleta, multa també. «*...por eso le llamamos — a l'urbà — el “murta” gorda*». Van a caçar ocells — com em recorda la meva infantesa! — i, si els veu l'endiastrat urbà, multa altra vegada. Les dones protesten dels seus jocs. No saben on anar a jugar. A tot arreu fan nosa. Aleshores a aquest nen se li acut de pensar que aquestes dones que tan protesten podrien pagar cinc pessetes cada una i fer-los un camp de joc. Així no les amoïnarien, remarca el minyó.

Diu un del Polvorí:

«*Hay también una guardería de niños y niñas. Las madres que se van a trabajar dejan a sus hijos o hijas en la guardería. Ahí les dan de comer por 5 pesetas*». (En realitat crec que són 10 pessetes. El municipi n'hi posa 12 més per criatura. És guarderia del Patronato Municipal de la Vivienda, només per a aquest barri. D'altres veïns de la mateixa àrea o parròquia, però no d'aquests estatges, no poden gaudir d'aquest benefici.)

«*En la carnicería venden “bombonas de gas butano”*» acaba aquest nen, no sabem si justament admirat o com una cosa que no té cap importància i que entra dins la més perfecta lògica.

Un minyó envià també una poesia:

«*¡Oh, dulce barrio!
¡Qué edificios tan altos!
¡Qué cielo tan despejado!
Tus largas y anchas carreteras...*

«*Mil vehículos van y vienen sin cesar.
¡Tus grandes y lucidos parques infantiles
en los que los niños juegan sin cesar!*

*»¡Y en la noche tan serena,
todos duermen para descansar!
Y un misterioso personaje,
anda sin parar,
es el sereno que vigila
el descanso de los demás.
¡Qué bonito es mi barrio!»*

Com a bon poeta líric, o potser èpic, tot ho veu meravellós, gran i de somni. Arribarà a guanyar molts Jocs Florals i a treure plaça de poeta oficial, sonor i fàcil.

Un altre ens va sortir kafkià, surrealiste en potència:

«Mi barrio es pobre no tiene con quién hablar pero si todas las personas me pisan.

»Pero yo me tengo que aguantar el pisotón de cada persona. Pero mi madre del cielo es buena.

»Pero yo soy un pobre barrio cada día más triste, pero en mi corazón siento el Señor dentro de mi corazón. Si yo fuera una niña como las otras también sabría rezar al Señor. (Advertim que es tracta d'un nen.)

»Pero ya no me queda nada. Dios ha querido que sea un barrio, no me queda más remedio. A la mañana siguiente fue muy feliz».

No manquen en alguns treballs paràgrafs preciosistes, com aquest:

«Pero cuando llega la rutilante, medrosa y callada noche no se ve a nadie». (Carat!)

Vam estar a punt de premiar un «juanramoniano» que acabava el seu article amb aquest fragment poètic:

«Casi todos los días cruzan por poniente como culebrillas unas nubecillas que hacen la vida más agradable en la soledad de la tarde cuando unos rapazuelos se disponen a jugar al fútbol...»

Un altre, segons deien els altres membres del jurat, era candelià:

«La gente es sencilla y no de alta aristocracia. Entre ella hay un hombre que llama la atención de todo el que lo ve. De su físico le sacan el apodo de "el chato". Es

de alta estatura, cuerpo ancho y gordo, cara aplastada y nariz de boxeador.

«Es el guardaespaldas del equipo de fútbol del barrio — estatges S.E.A.T. —. En el bar, cuando llega él empieza la alegría y el escándalo. Es por decirlo así el matón del barrio. Trabaja de jardinero y se molesta si le pisamos las plantas que él arregla.»

Ingènuament posen al descobert la barata religiosa que ja hem comentat en un altre punt d'aquest llibre.

«También todos los domingos viene una señorita y nos “dan” el catecismo y nos “dan” puntos y al final de curso nos regalan ropas y juguetes...»

«...y a las doce, cuando termina la última misa vienen unas madres mercedarias y traen varias chicas que nos enseñan el Catecismo y nos dan tres puntos y a los dos o tres meses traen ropas y juguetes y nosotras entregamos los puntos y tenemos que elegir un juguete y ropa y para Reyes también nos dan ropa y juguetes y nos traen discos y todas las niñas nos ponemos muy contentas porque se portan bien con nosotras...»

Val la pena de remarcar que els dels estatges de la S.E.A.T. s'han adonat de la diguem-ne supremacia del seu barri i se senten superiors entre els altres. A continuació un treball d'un nen de dotze anys que ofereix alguns aspectes de la idiosincràsia d'aquest barri que també és una mica, amb les degudes distàncies, la de tots els altres.

«La situación de mi barrio no es muy buena. Está muy cerca del mar y el clima es húmedo. Además, en verano, por las noches no puedes dormir a causa de los mosquitos que hay.

»Es un barrio un poco tranquilo.

»Digo un poco porque cuando uno tiene ganas de escuchar un disco lo pone a todo taco. O sea que también le tienen que escuchar los demás.

»El barrio parece un hormiguero de chicos. Cuando viene un coche repartiendo propaganda de alguna bebida, todos van detrás de él. El barrio lo ha levantado la

Empresa S.E.A.T. Los habitantes no son ricos. Es decir, hay algunos que sí, pero la mayoría son pobres.

»Pero aquello parece el barrio de unos ricos. Si uno se compra una televisión ya están los vecinos diciendo:

«—¿No sabes que Fulano de Tal se ha comprado una televisión?

«—¡Ah, sí! No lo sabía yo.

«—¿Por qué no podemos comprarla nosotros? Somos lo mismo que ellos.

»Ellos pensando en comprar televisión y sus hijos van como pordioseros. Con los pantalones rotos, la camisa fuera, en fin, unos gitanos.

«Este es mi barrio donde son todos unos presumidos por querer ser siempre uno más que el prójimo».

I diu un altre, també d'aquest barri:

«...miramos los tejados de las casas y vemos las antenas de televisión, que hay muchas (veritablement, és el que en té més d'aquests verals). Y entonces “pensamos que la economía es bastante buena”, pero se sabe que son humildes trabajadores que reúnen unos cuantos cuartos y se compran televisiones o tocadiscos o una arradio o un piso».

«Mi barrio es como diríamos nuevo — diu un altre nen dels mateixos estatges —. Hace ocho años que tiene vida. Los bloques son más jóvenes aún. Hace tres años que empezaron a tener vida. “Mi barrio es diferente a los demás.” Todavía es joven. Hay muchos que tienen ya diez o quince años».

Va augmentant, en aquests nens de l'escola de la S.E.A.T., i a través d'aquests treballs literaris, no ja l'orgull del barri, sinó la vanitat de barri. I un fa aquesta afirmació:

«“Mi barrio es la S.E.A.T.” En él hay más de quinientas familias todas ellas productores de la fábrica de coches S.E.A.T.»

«Como cada tarde — ha explicat el nen que se'n va cap a l'escola — veo a los humildes ancianos tomando su copa de vinillo tinto en una pequeña bodega.

«La mayoría de los habitantes del barrio son católicos como en todo barrio barcelonés o extranjero».

Aquestes colònies que depenen d'un complex industrial són cercles perfectes. Escoles religioses al servei de la gran Empresa per a influir en aquests nens, futura carn de fàbrica. Per tal motiu tracten aquests religiosos immillorablement. Tots els infants parlen d'una església més gran que la que tenen ara i que els construirán, per a la qual, així ho diu un altre nen, cobren una quota mensual a totes les famílies. Un nen afegeix, després de parlar de la construcció d'aquesta església, a la qual tots prendran part, aquesta mena de divulgació d'aparença sacrílega:

«Cuando uno está enfermo “ba” el padre a darle “la ostia”».

I segueixen dient aquests infants:

«Las madres — deu voler dir les monges, no pas les seves mares — todos los meses hacen una colecta para comprar cualquier cosa de algo de valor para rifarlo y dar a los pobres lo que se recoge». (Sempre la beneïda caritat de la ridícula almoïna!)

Són vaillets que noten les categories.

«Por este barrio pasa una línea de autobuses, que empieza en la Plaza de España hasta un “miserable” barrio cerca del cementerio». (Les barraques de Jesús i Maria.)

I un altre:

«A la izquierda está la vergüenza de este barrio: “las barracas”». (Les que aquests blocs no es van acabar de menjar.)

De vegades fan riure:

«Las mujeres son muy criticonas. Y los hombres aficionados al deporte.

«Por la tarde al cine Capri a ver películas aptas o no aptas.»

I aquest:

«“Aunque” la mayoría son gente obrera algunos tienen televisión, coche, etc... (Aquest «aunque» és inculcació capitalista.)

Si en poden fer, de mal i de bé les escoles! Quin gran poder persuasiu! N'hi ha un que, després de fer un elogi desmesurat de les institucions d'aquest barri — tot per als seus obrers, diria l'slogan publicitari —, arriba a dir la següent aberració:

«Todo esto contribuye a que llevemos en nuestras venas "sangre de S.E.A.T.". Es decir, que sintamos a esta gran comunidad como algo nuestro que tengamos que defender».

Un altre, sense adonar-se'n gaire, suposo, per inspiració, fa un perfecte retrat de l'abúlia i la indiferència de l'obrer actual:

«Los habitantes de él — del barri — la mayoría "sólo se preocupan de ir al trabajo y al volver acostarse".

»Otros, como en todos los barrios, suelen estar siempre, bueno, siempre-siempre no, en el bar echando unas partiditas de dominó u otros juegos. No es porque tengan mucho dinero, sino por afición. Cuando uno mira a lo alto de los edificios se puede dar más o menos una idea de lo que puede ser el barrio. Todo está cubierto de antenas de televisión. "Poca cosa puede interesarle a cualquiera en este barrio"».

Tant como el crític agut, sorgeix el rebel. Un minyó de catorze anys toca obertament la qüestió vital de l'estatge, pel que deu haver sentit a casa seva o pel que sigui. Però val la pena de remarcar-ho, perquè tots els infants d'aquesta escola han lloat el sistema. Aquest, no.

«El barrio lleva el nombre de Viviendas S.E.A.T. La Empresa construyó todas las casas. A cada trabajador le facilitó un piso. Mientras trabajan en la fábrica pueden vivir en él. Una vez fuera de la fábrica sales del piso. Lo primero me parece muy generoso. Lo segundo no me gusta tanto, pues un trabajador que después de diez o más años por ser viejo y no poder trabajar lo echen de la casa, creo que no está bien. Durante estos años creo que bien se merece el piso. Esto perjudica también a los hijos. Si un hijo no quiere entrar en esa fábrica tiene que entrar en ella para no perder la casa».

No cal dir que a aquest minyó li vam donar un dels premis.

Els infants, de vegades, viuen els problemes dels grans i s'hi veuen embolicats. L'ambient de la casa i el que hi passa no se'ls escapa. Igual que aquest noi, diu una nena del Polvorí:

«Yo soy de los guardias (dels nous blocs per a la policia) y cuando nuestros padres cumplen los 50 años nos echan de casa y a nosotros nos "fartan" 4 años y yo ya me veo en la calle porque no tenemos ni cinco céntimos».

Va ser una llàstima que no tots els mestres d'aquests verals es preocupessin d'avisar els seus alumnes de la convocatòria d'aquest concurs literari i que no els animessin a participar-hi.

Dels de Can Clos recollim aquestes descripcions:

«Mi barrio está rodeado de montañas, por eso le llaman el barrio escondido».

Gairebé tots el infants d'aquest altre barri esmenten la font, una font que deu ser una cosa vital per a ells.

«También hay una fuente donde cogen agua para lavar»

«En la plaza hay una fuente en la que las mujeres lavan la ropa y "beben"».

Vegem aquest model de sobrietat, perquè el treball consistia exclusivament en això:

«En mi barrio hay montañas y hay tres tiendas y hay una escuela y en las montañas hay un camino y hay un bar y hay un hogar y se ve Montjuich».

«Hay tres tiendas —informa un altre—, una es de "la" Esperanza, otra es de "la" Nicolasa y otra es "del" Frasquito. También hay 10 bloques de casas blanqueadas muy bonitas y un bar del "Sr." Florencio y una barbería del "Sr." Pepe y un centro».

És curiós això del tractament de senyor per a uns i per a altres no. Totes les criatures que esmenten aquests establiments fan aquesta distinció. El barber o «Sr. Pepe» és també el president del Centre Social, o el secre-

tari. Són persones importants, a la seva manera, i d'aquí ve el tractament.

«*Hay mucho sol donde se ponen "a hacer" lana y a coser las mujeres*», diu un altre, com si les dones fossin ovelles.

«*Hace unos once años que mi barrio era todo campo, en él había una casa que se llamaba "Can Clos" y por eso cuando hicieron el barrio le pusieron el nombre de Can Clos*».

Em sabia greu de fer-me pesat recarregant aquest darrer capítol, i em deixo diverses i saboroses anècdotes, expressions i explicacions que tenia anotades per tal de copiar-les.

En alguns d'aquests infants es nota una fe cega en els seus professors. Si fos possible d'assolir un sistema perfecte d'àmplia i orientadora ensenyança i que tots poguessin anar a escola — encara que les aules estan plenes de gom a gom, moltes de les criatures no hi van, sobretot perquè per aquest motiu no els admeten i els col·legis particulars resulten molt cars — el país estaria salvat. Perquè part d'aquesta generació — aquests infants de catorze anys que l'any que ve s'incorporen ja al món del treball — encara es farà malbé. I si la cosa no s'adoba, tots els qui vénen al darrera, igual.

Un hom recorda aquell: «*¡Niños, sois la esperanza!*», la frase de Vicente Medina, el poeta dels aires murcians, un home que també va haver d'emigrar — aquest a Amèrica — en cerca d'una terra que li fos més acollidora. I a propòsit d'aquests fills del suburbi, per als quals tenim una autèntica debilitat, pensem: quins cadells més esplèndids serien, si els poguessin al·letar!

Perquè desbordats els genuïns catalans — és una manera de dir-ho, això de genuïns — per imperatius de tipus econòmic, afeblits potser per un excés d'interès materialista, la majoria s'ha eximit no encarant-se, a la pràctica, amb els greus problemes polític-socials que han sorgit a Catalunya. Bé podria ésser, comento amb un gran amic, que en el curs de les dues generacions venidores — potser en caldran més — la catalanitat pas-

sés a mans d'aquests «altres catalans». D'aquesta terra forta, noble i renovadora que és Catalunya dimana una saba tremenda de llibertat, i, alhora, una formidable atracció que es torna fanàtica afecció envers ella. Aquests altres catalans, ben polits ja exteriorment, alletats com hem dit abans pel país, es veuran cridats a una curiosa tasca: la revaloració de la novíssima Catalunya.

I Catalunya, s'haurà salvat un cop més.

El meu amic té raó.

*Barcelona, barris de Can Tunis,
15 de febrer - 22 d'octubre de 1963.*

Pròleg a la tercera edició	5
Un article llarg que ens farà de pròleg	11
Catalunya acaba aquí	23
La terra mana	31
Els immigrants d'ara no són com els d'abans	37
Els immigrants d'abans	41
Tot i això, parallelisme entre els immigrants de totes les èpoques	49
Catalanitat dels immigrants d'abans	55
Forces telluriques i ancestrals	63
Els fills dels immigrants	73
Detalls heterogenis entorn de la parla catalana.	81
Catalanitat dels immigrants d'ara	85
Concretem o centrem-nos	91
Sobre l'idioma català	101
Setze jutges	111
Catalans sense català	121
Segona invasió	131
Com vénen els immigrants	141
Els andalusos han ocupat Catalunya. Dades i nú- meros	155
Què passa a Andalusia	165
El <i>xarnego</i>	173
L'immigrant ha creat el suburbi	185
Paradoxes suburbanes	193
El terrible problema de l'estatge	203
Barraques — Promiscuïtat	209
Les barraques (continuació)	217
Solucions parcials i provisionals	227
Estatges protegits, estatges econòmics, estatges etcétera	237
Més coses sobre l'estatge	249
Rellogats	261

Formen un món a part els immigrants?	269
Costums dels immigrants. Idiosincràsia	275
Religiositat	289
Cultura, heus aquí la qüestió	301
Les escoles	309
Integració	319
Els altres immigrants	327
Els infants del suburbi, aquesta esperança . . .	347

llibres a l'abast, núm. 13
edicions 62
barcelona